Міністерство
фінансів
України

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ» ПРИСВЯЧЕНОГО 30-РІЧЧЮ НАЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА

08 жовтня 2025 року

Місто Ірпінь

Міністерство фінансів України
Державний податковий університет
Навчально-науковий інститут права
Асоціація випускників Навчально-наукового
інституту права

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного круглого столу
присвяченого 30-річчю
Навчально-наукового інституту права

08 жовтня 2025 року

Ірпінь
2025

УДК 342.7:355.01(477)(063)
ББК 67.400.7+67.9(4Укр)401.7-18

Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
(протокол №3 від 11.09.2025 року)

Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу присвяченого 30-річчю Навчально-наукового інституту права, Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. – 321 с. – PDF-формат; мережеве видання; інституційний депозитарій.
ISBN 978-966-337-749-0

У збірнику представлено матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу «Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану» присвяченого 30-річчю Навчально-наукового інституту права, яка відбулась 8 жовтня 2025 року.

Наукові тези опубліковані в авторській редакції.
Відповідальність за зміст матеріалів несуть їх автори.

УДК 342.7:355.01(477)(063)
ББК 67.400.7+67.9(4Укр)401.7-18

ISBN 978-966-337-749-0 © Державний податковий університет, 2025

ЗМІСТ

Антипов Володимир
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ШАХРАЙСТВА……...14

Бабенко Антон, Єфіменко Владислав
ДО ПИТАННЯ ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ»……...19

Бак Віра, Савченко Денис
ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВІРИ, ЦЕРКВИ, СІМ'Ї ТА МОРАЛІ В УКРАЇНСЬКІЙ ГЕТЬМАНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ……22

Бинюк Наталія, Лісова Катерина
ЖЕНЕВСЬКІ КОНВЕНЦІЇ ТА МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС…….24

Біла Альона, Соколов Сергій, Ярличенко Дарина
ЗАХИСТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ: ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДОКАЗУВАННЯ……27

Білоус Віктор, Глух Марина
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОДАТКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ……..30

Білоус Тетяна, Лісовська Дарія
ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..33

Білянська Наталія
ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……...……35

Боднарчук Оксана
ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..…38

Бодунова Олеся, Коренюк Анастасія
ПРОБЛЕМИ ПРАВОТВОРЧОСТІ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ……41

Ваолевська Леся
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ЗАКОНОДАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ……...43

Гарбінська-Руденко Альона
МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ В ЗАХИСТІ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ……48

Данілов Сергій
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДПС УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН…50

Demianchenko I. O.
IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL LEGAL STANDARD ON APPEALING DECISIONS, ACTIONS, OR INACTION OF PROBATION STAFF AS PART OF A HUMAN RIGHTS PROTECTION MECHANISM…...52

Денисюк Світлана, Фокін Ярослав
ЗАХИСТ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ……54

Дяковський Олександр, Прокопчук Катерина
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ……56

Іванов Денис
ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ «HUMAN-IN-THE-LOOP» В ШІ-СИСТЕМАХ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПІДЗВІТНОСТІ В ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ…….58

Касьяненко Любов
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ..61

Кононенко Валерій, Чернецька Олена
КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ……64

Король Олексій
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ…….67

Косілова Ольга, Федірко Іван
ВІД ПРАВА ДО ДІЇ: ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ЯК ОСНОВА ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ВЛАДИ……69

Котович Ігор
ПРОБЛЕМА РЕФОРМУВАННЯ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ……73

Лаговська Наталія, Барчан Артем
ПРАВО НА ЖИТЛО ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ……76

Лаговська Тетяна, Огороднік Володимир
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВІЙСКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ГРОМАД УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ……..78

Лазебний Анатолій
ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ…….80

Лекарь Сергій
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОМПРОМІСМІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА СВОБОДОЮ В УКРАЇНІ……83

Лисенко Володимир
ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ……85

Лопащук Дмитро
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ – «ДЕРЖАВНА ЗРАДА» (ст. 111 КК)……88

Лугіна Наталія, Лугін Сергій
ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….93

Любавіна Вікторія
ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ ДОТРИМАННЯ В СУЧАСНОМУ ПРАВОЗАСТОСУВАННІ……..…95

Макеєва Анжела
ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ……..….97

Максіменцев Максим
ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ І КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗЕБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЗА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ……100

Марущак Оксана, Красюк Любов
АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……103

Мельник Олена
НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВИРІШЕННІ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ……..106

Миколаєць Вікторія
ПРАВО НА ЗАХИСТ ДОМЕННИХ ІМЕН: НЕДОБРОСОВІСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА КІБЕРСКВОТИНГ……..108

Мілевський Олександр
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ МІЖНАРОДНОЮ СПІЛЬНОТОЮ……110

Мороз Юлія
КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ……112

Назаров Віктор
ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ НОВАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ……...115

Новицька Наталія, Новицький Андрій
ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….117

Омельчук Любов, Добровольська Юлія
РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ…….119

Piliuhina Tamara
INTERNATIONAL MECHANISMS FOR HUMAN RIGHTS PROTECTION……122

Розпаченюк Юлія
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗРУЙНОВАНЕ ТА ПОШКОДЖЕНЕ МАЙНО ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ……123

Рябченко Олена
ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ ЯК ІНСТИТУТУ ЗАХИ СТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ…….126

Савченко Анатолій
LAW AND COMPETITION NOWADAYS……128

Самілик Людмила
КОНЦЕПЦІЯ «ПРОПОРЦІЙНОСТІ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ШЛЮБ І СІМ'Ю В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……...131

Сердюк Наталія
РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ВІД ВОЛОНТЕРСТВА ДО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ……..133

Ситников Олександр
КОСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТА ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..136

Сіренко Оксана, Дорогань Олександр
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У МИТНИХ ОРГАНАХ……..139

Oksana Slastonenko
LEGAL AND REGULATORY FRAMEWORK FOR HUMAN RIGHTS PROTECTION IN THE FIELD OF HOSPITALITY AND TOURISM……142

Топчій Василь
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ……..144

Khmyzova Olha
TEACHING HUMAN RIGHTS ENGLISH FOR LAW STUDENTS……146

Чайка Вікторія
ПРАВА ТА ОБОВЯЗКИ ПЛАТНИКА ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ІПОТЕЧНИХ ВІДНОСИНАХ……..148

Олена Черняєва
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ…….151

Чеховська Ірина
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....153

Шевченко Анатолій, Куньовський Олександр
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ У ПОЛЬЩІ.....156

Шилінгов Володимир
ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ В ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ.....158

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Батюк Лілія
ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ ПРАЦІ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ…….162

Білик Юрій
БАЛАНС МІЖ ЕФЕКТИВНІСТЮ РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ…….164

Бобик Юлія
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАННИХ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....166

Борисенко Володимир
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ У КІБЕРПРОСТОРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……169

Валуєв Антон
СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ» ТА «ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ»……171

Вербіцький Андрій, Прокопенко Олександра
МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ЇХНІХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ……174

Волкошовець Сергій
ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ РОЗБОЮ ТА ДОТРИМАННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..176

Гапонюк Олександр
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ……179

Глух Олександр, Єфіменко Олександр
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО КРЕДИТУ В СИСТЕМІ ПДВ……..183

Глух Руслан, Саввопуло Костянтин
ВИДИ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ……186

Голопапа Владислав
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ПРАВОСУДДЯ……189

Дерлюк Василь
РОЛЬ САНАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ТРУДОВИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….201

Добров Олексій
ДОКАЗИ У СПРАВАХ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЩОДО РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕРЕВІРКИ МИТНИХ ПРАВИЛ…….203

Дорошенко Геннадій
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА: БАЛАНС ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ СТОРІН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..205

Дяченко Віктор
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПУ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ……208

Жушман Володимир
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ……...211

Запісочний Володимир
ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ШАХРАЙСТВО РЕЛІГІЙНОГО ХАРАКТЕРУ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ……..213

Заставенко Андрій
АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ТА МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ У СФЕРІ СІМЕЙНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ……..215

Іваніцький Владислав, Підгородецький Валентин
РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТРОЛІ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ…….218

Качковський Андрій
ПРЕЗУМПЦІЯ ВИНИ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ У ПРАВИЛАХ ОБОВ'ЯЗКОВОГО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ.....220

Кирищук Анна
СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ……222

Кіяшко Дмитро
КОНФЛІКТ ПОДВІЙНОГО РЕЗИДЕНТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ОГЛЯД ОСТАННЬОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРАКТИКИ КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ……..224

Клименко Ігор
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……227

Костюк Віктор
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОДНОГО З БАТЬКІВ, ЩО ПРОЖИВАЄ ОКРЕМО ВІД ДИТИНИ…….230

Кравцова Тетяна, Цвігун Олена
ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ …..232

Кравчук Андрій
КРИМІНОГЕННИЙ ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……236

Красько Василина
ПРОБЛЕМАТИКА ВЗАЄМОДІЇ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ ТА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ……238

Кримчанін Богдан
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СВОБОДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ……..239

Лях Дмитро
АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: МЕДІАЦІЯ..241

Мальцев Сергій
ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЦИФРОВИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ……...243

Марченко Ігор
ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ НОРМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА…….247

Мудрак Сергій
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УРОКИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ……249

Мушій Михайло
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ……..251

Насібович Олег
ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……254

Пашко Владислава
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАНДАРТ ПРАВ ЛЮДИНИ……255

Петровець Олег
ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ: ЗАПОБІГАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ……257

Піддубний Олександр
ІНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ……..260

Приймак В’ячеслав
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОВ’ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ ЧИ ВИКРАДЕННЯМ ЛЮДИНИ……263

Прокопчук Анастасія
КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯНИНА: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ……...265

Розпаченюк Андрій
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ ПУБЛІЧНІСТЮ ТА БЕЗПЕКОЮ……267

Рябко Євген
МЕДІАЦІЯ ЯК ЧАСТИНА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ: ПРОБЛЕМАТИКА НАУКОВОГО ПІДХОДУ……..269

Рябокінь Олександр
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОРУШЕНИХ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ……271

Сакалюк Дмитро
ПРАВА ЛЮДИНИ І ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК……..272

Северин Ірина
ОСОБЛИВОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ЗАСОБУ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ……..275

Секо Сергій
ВПЛИВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРАВА ЛЮДИНИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАХИСТУ…..280

Сирко Дмитро
МІЖНАРОДНИЙ ОБМІН ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ТА ONLYFANS: МІЖ ФІСКАЛЬНИМ КОНТРОЛЕМ І ПРАВАМИ ЛЮДИНИ…….282

Скрипченко Роман
ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….285

Смердов Віталій
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДМОВИ ВІД СТАТУСУ ПОДАТКОВОГО РЕЗИДЕНТА З МЕТОЮ УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ……..287

Сніжинська Діана, Святослав Щербаченко
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНВЕСТОРІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ……289

Супрунов Олег
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ…….291

Терещенко Д. С.
ЕВОЛЮЦІЯ ДОКТРИНАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ТА НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ У ПЕРІОД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД……295

Теслицький Артем
ПУБЛІЧНЕ ТА ДЕРЖАВНЕ ОБВИНУВАЧЕННЯ: ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТЬ І ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ……..298

Федоренко Руслан
ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……301

Фірскіна Крістіна
ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ……302

Фісун Владислав
ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ОСІБ, МАЙНО ЯКИХ ЗНАХОДИТЬСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ……305

Харченко Ярослав
УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ…….308

Цвіцінський Дмитро
ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА……311

Чекараміт Катерина
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ, СЛУЖБАМИ ТА УСТАНОВАМИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ……313

Шарандін Олександр
ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ІНСТИТУЦІЙНА СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……316

Ясніцький Дмитро
ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРИ НЕВИКОНАННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….319

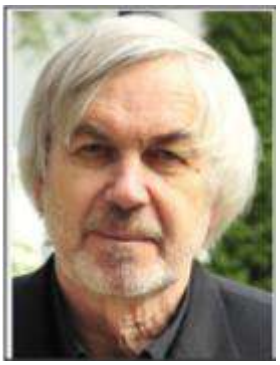

Володимир Антипов
кандидат юридичних наук, професор
професор кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ШАХРАЙСТВА

Необхідність аналізу зазначеної кваліфікуючої ознаки шахрайства обумовлена розвитком інформаційних технологій і, відповідно, значним зростанням кількості злочинних посягань з їх використанням, а також відсутністю усталеної практики щодо кримінально-правової кваліфікації таких діянь.

Деякі суди кваліфікують вчинене за частиною 4 ст.190 КК коли електронно-обчислювальна техніка використовувалася особою лише для того, щоб обманом переконати потерпілого передати шахраю кошти, а транзакція з використанням електронно-обчислювальної техніки по перерахуванню коштів з рахунку на рахунок здійснювалася без втручання в роботу комп'ютерів чи інформаційних мереж, як правило – самим потерпілим.

ОСОБА_3 зареєстрував в соціальній мережі «Вконтакте» сторінку під вигаданим нікнеймом та почав здійснювати спілкування з ОСОБА_6. Увійшовши в довіру до ОСОБА_6, під різноманітними вигаданими обставинами почав просити у грошові кошти у борг, насправді не маючи намір повертати їх, на що ОСОБА_6 надав свою згоду та перерахував на розрахункові рахунки, що належать ОСОБА_3 та ОСОБА_16 грошові кошти у загальній сумі 201 327,00 грн. Вказаними діями ОСОБА_3 вчинив злочин <…>, а саме: заволодіння чужим майном шляхом обману та зловживання довірою (шахрайстві), вчиненому у великих розмірах, шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки» [1].

Інші суди не погоджуються з кваліфікацією аналогічних дій за ознакою вчинення шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Винна особа розмістив оголошення в мережі Інтернет від свого імені про продаж мобільних телефонів, надалі не маючи намір виконувати обов'язок по передачі телефонів переконував покупців перевести гроші на

його банківську картку. У такий спосіб, зловживаючи довірою він заволодів грошовими коштами потерпілих. Судом першої інстанції був засуджений за ч.4 ст.190 КК за ознакою незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Однак касаційну скаргу засудженого було задоволено – його дії перекваліфіковані на ч.2 ст. 190 КК. Колегією суддів зазначено: «З матеріалів справи не вбачається, що ОСОБА_2 незаконно втручався в роботу мережі Інтернет і що від такого втручання були порушені режим роботи цих систем чи їх складових» [2].

Аналіз кримінального закону та законодавства в галузі захисту інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, а також матеріали судової практики дозволяють дійти висновку, що під незаконними операціями з використанням електронно-обчислювальної техніки, як ознакою особливо кваліфікованого шахрайства (ч.4 ст.190 КК), слід розуміти незаконне втручання в процес обробки інформації в автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах із застосуванням технічних чи програмних засобів, які дають змогу винному здійснити несанкціонований доступ до інформації, яка зберігається чи обробляється в автоматизованих системах, вплинути на процес обробки такої інформації, перекрутити її зміст чи знищити, задати необхідну для заволодіння майном чи правом на нього команду, налагодити систему так, щоб вона функціонувала в режимі, який би забезпечив винному незаконне отримання чужого майна чи права на нього.

Фактично мова йде про дії, зміст яких викладений у диспозиціях статей 361 і 362 КК. Склад шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ч.4 ст.190 КК), слід вважати спеціальним відносно складів кримінальних правопорушень, передбачених вказаними статтями розділ XVI КК.

Таке розуміння поняття «незаконні операції з використанням електронно-обчислювальної техніки» узгоджується з нормами ратифікованою Україною Конвенції про кіберзлочинність, яка містить статтю 8 «Шахрайство, пов’язане з комп’ютерами» (Computer-related fraud), де зазначається, що кожна держава, яка приєднується до Конвенції, *«вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за навмисне вчинення, без права на це, дій, що призводять до втрати майна іншої особи шляхом:*

a. будь-якого введення, зміни, знищення чи приховування комп'ютерних даних,

b. будь-якого втручання у функціонування комп'ютерної системи, з шахрайською або нечесною метою набуття, без права на це, економічних переваг для себе чи іншої особи» [Див.:3].

Відтак за частиною 4 ст.190 КК має кваліфікуватися заволодіння чужими коштами шляхом програмного чи із застосуванням технічних

пристроїв дистанційного злому месенджерів, смартфонів і комп'ютерів, завдяки чому відбувається несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, підробка, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації, зокрема сторонні особи отримують доступ до банківських рахунків.

Також, за частиною 4 ст.190 КК має кваліфікуватися заволодіння чужими коштами шляхом несанкціонованих зміни, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особами, які має право доступу до неї. Зокрема такими особами виступають працівники банків, платіжних систем, інших фінансових установ, які з обманом або зловживаючи довірою проводять несанкціоновані в установленому порядку транзакції грошових коштів на власні рахунки чи рахунки третіх осіб.

Якщо ж такі транзакції вчиняються працівниками вказаних фінансових установ незаконно (безпідставно), але без зміни, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинене кваліфікується як привласнення чи розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні (відповідні частини ст.191 КК).

Також за частиною 4 ст.190 КК мають кваліфікуватися заволодіння чужими коштами з використанням даних чужого банківського рахунку, отриманих шляхом створення підроблених сайтів в мережі Інтернет, а також шляхом створення в месенджерах «фішингових» посилань на веб-сторінки таких підроблених сайтів, головний розділ яких імітує офіційні банківські веб-сайти, в яких маються спеціальні поля для введення особистої інформації по банківських рахунках (номера банківських карток, строк їх дії, CVV-коди, коди підтвердження дворівневої автентифікації, логіни та паролі до веб-банкінгу).

Також за частиною 4 ст.190 КК має кваліфікуватися випадки, коли здійснюється несанкціонована транзакція з віртуальними активами (криптовалюта), а саме – до реєстру транзакцій (блокчейну) вноситься інформація про ініційовану буцім-то власником, а в дійсності винною особою, транзакцію криптовалюти. Додатково винною особою приховується рух коштів та кінцевий їх отримувач шляхом перерахуванню грошових коштів потерпілого на інші крипто гаманці та крипто сервіси.

Також за частиною 4 ст.190 КК має кваліфікуватися заволодіння чужими коштами шляхом використання для несанкціонованої транзакції підроблених платіжних карток. В таких випадках вчинене вимагає додаткової кваліфікації за ст. 200 КК.

В той же час, не може визнаватися шахрайством, вчиненим шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, здійснення винною особою фінансових транзакцій з розрахункового рахунку потерпілої особи без її згоди на свій рахунок або рахунок іншої особи через платіжний термінал, банкомат, спеціалізований сайт, банківський додаток в мобільному телефоні з використанням знайденої чужої платіжної картки та з використанням інформації, що ідентифікує цю карту (номер, PIN-код, CVC-код, граничний термін дії картки, прізвище та ім'я власника). Такі дії слід кваліфікувати як крадіжку коштів за відповідною частиною ст.185 КК.

Наприклад, суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України (крадіжка, вчинена в умовах воєнного стану), та кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.357 КК (таємне викрадення офіційного документу). ОСОБУ_5, який викрав грошові кошти, належні ОСОБА_7 на загальну суму 7000 гривень 00 копійок» з рахунку НОМЕР_2 відкритого в АТ КБ "Приват банк" за допомогою викраденої банківської картки НОМЕР_1 , виданої на ім'я ОСОБА_7 шляхом зняття грошових коштів в банкоматі … о 07 год. 54 хв. в сумі 2000 гривень 00 копійок та о 10 год. 31 хв. в сумі 5000 гривень 00 копійок [4].

Такі дії кваліфікуються додатково за частиною 1 ст. 357 КК якщо ж картка, що була використана для заволодіння коштами, була особою викрадена, отримана шляхом вимагання чи шахрайства.

Також не може визнаватися шахрайством, вчиненим шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, здійснення винною особою фінансових транзакцій з розрахункового рахунку потерпілої особи без її згоди на свій рахунок або рахунок іншої особи через платіжний термінал, банкомат, спеціалізований сайт, банківський особистий кабінет з використанням чужого мобільного телефону чи з використанням інформації про банківські рахунки на такому телефоні, що був отриманий винною особою протиправно, або від потерпілої особи в тимчасове використання, або був подарований без знищення на ньому банківської інформації, або був знайдений. Дії по протиправному заволодінню мобільним телефоном кваліфікуються окремо – як крадіжка, грабіж, розбій, вимагання чи шахрайство. Здійснення же вказаних фінансових транзакцій в таких випадках слід кваліфікувати як крадіжку коштів за відповідною частиною ст.185 КК.

Так, за крадіжку був засуджений ОСОБА_4, який отримавши під вигаданим поводом в тимчасове користування мобільний телефон потерпілого ОСОБА_6 разом з паролями входу до мобільних застосунків «Приват24» та «ПУМБ Online», на цьому телефоні «… зайшов до мобільного застосунку «ПУМБ Online», де побачив наявну кредитну картку з встановленим кредитним лімітом в сумі 30000 грн. Реалізуючи свій прямий злочинний умисел на викрадення грошових коштів … використовуючи вже

свій мобільний телефон здійснив вхід та авторизацію під логіном та паролем ОСОБА_6 в мобільному застосунку «ПУМБ Online», де розблокував кредитну картку банківського рахунку АТ «ПУМБ» НОМЕР_1 з встановленим на ній кредитним лімітом у сумі 30000 грн. після чого, з цієї кредитної банківської картки перевів двома транзакціями в сумах 5000 грн. та 24000 грн. на свою банківську картку НОМЕР_2 , емітовану АТ «Акцент Банк», на загальну суму 29000 грн. тим самим викравши їх»[5].

Так само не можуть визнаватися шахрайством, вчиненим шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, дії особи, яка використовує електронно-обчислювальну техніку лише для того, щоб обманом переконати потерпілого передати шахраю кошти (так звана «соціальна інженерія» – спосіб отримати доступ до інформації завдяки психологічному впливу на людину), а сама транзакція по перерахуванню коштів з рахунку на рахунок здійснюється самим потерпілим. Наприклад, заволодіння чужим майном шляхом розміщення в мережі Інтернет недостовірних об’яв про продаж товарів, про надання освітніх чи інших послуг, а також випадки, пов’язані з отриманням чужого майна шляхом обману у вигляді повідомлень з використанням електронної пошти, месенджерів, соціальних мереж (Viber, Telergram тощо) чи мобільного телефонного зв’язку про буцімто затримання за вчинення правопорушень близьких родичів, або про їх потрапляння у дорожньо-транспортну аварію, в лікарню тощо, що супроводжується пропозицією перерахувати кошти «для вирішення питання». Такі дії винної особи незалежно від того, як були передані потерпілим кошти (готівкою чи шляхом перерахування на банківський рахунок), слід кваліфікувати за ч.1 ст.190 КК (за відсутності інших кваліфікуючих ознак).

Список використаних джерел:

1. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська, від 20.05.2022, справа № 199/3015/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104513473
2. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2014, справа № 5-4181км14. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/34307400
3. Конвенція про кіберзлочинність 23.11.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575
4. Вирок Заводського районного суду міста Кам`янського від 06.05.2025, справа № 208/3893/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127104669
5. Вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області, від 05.09.2024, справа № 207/3473/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122009128

Бабенко Антон
кандидат юридичних наук
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускник НУДПСУ 2011 р.

Єфіменко Владислав
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ»

Зважаючи на потребу взаємозв'язку досягнень правової науки та практики застосування права вчені все більше акцентують увагу на вивченні принципів різних сфер суспільно - правового життя. Попри значний внесок науковців у вивчення багатоаспектного поняття «принцип» та чисельністю наукових праць, присвячених засадам права, варто зазначити, що результати таких досліджень залишаються дискусійними і зберігають свою актуальність.

Вказане є чинником, який викликає потребу у комплексному аналізі принципів, особливо з огляду на їхнє ключове значення для розвитку правової системи загалом. З огляду на це, актуальним є наукове дослідження щодо розробки нових позицій теоретичної науки до тлумачення поняття «принципи державного зовнішнього фінансового контролю».

Слід наголосити, що в правових джерелах відсутнє чітко визначене загальноприйняте поняття «принципи державного зовнішнього фінансового контролю», оскільки тлумачення вказаного поняття залежне як від аспекту його застосування, так і від думки конкретного науковця, який надає вказане визначення. Більше того, відсутня єдина позиція щодо елементів системи принципів фінансового контролю.

Л. А. Савченко вважає, що принципи фінансового контролю це основні засади, що лежать в основі його організації та проведення [1, с. 68].

Поміж іншого, І. М. Ярмак трактує принципи фінансового контролю як сукупність базових вимог, закріплених на нормативно - правовому рівні, та правил, що, хоча й не визначені законодавчо, здобули загальне визнання під час організації контролю і функціонування суб'єктів, які уповноважені на проведення контролю, встановлюють специфіку організаційної структури суб'єктів, які проводять контроль, демонструють характерні ознаки контрольної діяльності, визначають професійні характеристики осіб, які

виконують функції контролю, і гарантують високий результат, продуктивність та ефективність контрольної діяльності [2, с. 188].

Так, на думку Н. П. Бортник, С. С. Єсімов принципи фінансового контролю являють собою базові положення, які застосовуються в практичній діяльності [3, с. 16].

Крім того, І. С. Микитюк основні засади публічного фінансового контролю тлумачить як науково обґрунтовані та перевірені світовим досвідом засади, що виступають його організаційною та правовою базою [4, с. 94].

Ю. Р. Баранюк підкреслює, що чітке встановлення визначення принципів публічного фінансового контролю буде сприяти покращенню управління державними фінансовими ресурсами [5, с. 133].

М. О. Настенко вважає, що принцип фінансового контролю – це ключова, керівна ідея, яка враховує наукові й практичні здобутки, відображає суспільні інтереси та виконує роль правового вказівника для реалізації контрольних функцій уповноваженими суб'єктами, основною ціллю якого є підвищення ефективності фінансово - господарської діяльності об'єктів контролю та забезпечення стабільного функціонування фінансової системи держави [6, с. 71].

Г. В. Даценко визначає принципи фінансового контролю як комплекс правил і норм, які мають за мету організацію контрольних процедур загалом [7, с. 194].

В. М. Прасюк пропонує розуміти принципи фінансового контролю як обґрунтовані та нормативно закріплені правові, процесуальні та організаційні принципи, що визначають напрямок фінансового контролю та базові ідеї, на яких ґрунтується специфіка діяльності органів, які проводять фінансовий контроль [8, с. 158].

Поміж іншого, А. В. Пиріг під принципами публічного фінансового контролю визначає головні положення, за якими проводяться заходи публічного фінансового контролю, що проводиться уповноваженими органами фінансового контролю, щоб забезпечити законне, ефективне, економне та результативне формування, розподіл, управління та використання публічних ресурсів суб'єктом, відносно якого здійснюється фінансовий контроль. Таке тлумачення принципів публічного фінансового контролю дозволяє наголосити на характерних ознаках, притаманних принципам публічного фінансового контролю [9, с. 385].

Так, як зауважує Н. А. Лиско засади публічного фінансового контролю демонструють характерні ознаки публічного контролю, спираючись на його закономірності й виступаючи конкретним проявом їхньої реалізації. Вказані засади повинні відповідати низці вимог, таких як об'єктивність, визначеність, стійкість, конкретність, а також взаємодія з іншими засадами. Доцільно наголосити, що державний фінансовий контроль, як невід'ємна частина державної фінансової діяльності, обумовлений її ознаками, включаючи

притаманні їй засади. Однак вказані засади адаптуються до специфіки контрольної функції, яка лежить в основі функціонування органів публічного адміністрування [10, с. 42].

На основі викладеного, поняття принципів публічного фінансового контролю пропонуємо визначити як комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих обґрунтованих теоретично та закріплених на законодавчому рівні засад проведення публічного фінансового контролю, що встановлюють його загальний напрям і базові положення, на яких базується специфіка діяльності органів фінансового контролю у сфері публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Савченко Л. А. Правові основи фінансового контролю: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 504 с.
2. Ярмак І. М. Поняття принципів фінансового контролю. *Європейські перспективи*. 2013. №11. С. 184–191.
3. Бортник Н. П., Єсімов С. С. Принципи фінансового контролю в системі інвестиційно - правової політики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 14–20.
4. Микитюк І. С. Принципи організації та здійснення державного фінансового контролю. *Вісник Тернопільського державного економічного університету*. 2006. №3. С. 88–94.
5. Баранюк Ю. Р. Економічна природа державного фінансового контролю. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. №6 (2). С.127–137.
6. Настенко М. О. Принципи фінансового контролю за діяльністю суб'єктів господарювання в системі принципів фінансового права. *Право та державне управління.* 2017. №2 (27). С. 69-74.
7. Даценко Г. В. Особливості організації фінансового контролю у забезпеченні ефективного функціонування суб'єктів господарювання. *Економіка та суспільство*. Мукачево, 2019. Вип. 20. С. 189–198.
8. Прасюк В. М. Принципи державного фінансового контролю: загальна характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 2.4 (29). 2019. С. 155-160.
9. Пиріг А. В. Актуалізація принципів здійснення державного фінансового контролю у сфері обігу бюджетних коштів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. №3.2024. С.384-389.
10. Лиско Н. А. Основні принципи державного фінансового контролю в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 5 (119). С. 42–47.

Бак Віра
кандидат юридичних наук, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Державного податкового університету м. Ірпінь

Савченко Денис
здобувач третього рівня вищої освіти Державного податкового університету м. Ірпінь

ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВІРИ, ЦЕРКВИ, СІМ'Ї ТА МОРАЛІ В УКРАЇНСЬКІЙ ГЕТЬМАНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Поряд зі справами про чаклунство, світські суди Української гетьманської держави активно розглядали справи про злочини проти сім'ї та моралі. Ці категорії правопорушень традиційно належали до церковної юрисдикції, однак у нових політичних реаліях опинилися під контролем світського судочинства.

Актові книги свідчать про різноманітність підходів до покарання за злочини проти моралі. Злочинці Терещенко та Коваленко, які вчинили злочин зоофілії, первісно мали бути страчені через спалення на вогнищі. Однак суд, враховуючи всі обставини справи та щире розкаяння зловмисників, пом'якшив вирок і обмежився застосуванням тілесних покарань. Аналогічне пом'якшення покарання отримав Д. Гуженко, який вчинив подібний злочин – смертну кару йому було замінено побиттям киями.

Особливе значення в судовій практиці мало визнання гріховності вчиненого злочину та щире розкаяння. Ці фактори могли повністю звільнити підсудного від відповідальності. Показовим є випадок Василя Ширяєва, який вчинив злочин зоофілії, але не був підданий покаранню, оскільки розкаявся та урочисто пообіцяв не вчиняти подібного до кінця свого життя [1, с. 375].

Аналіз судової практики Української гетьманської держави дозволяє виокремити основні категорії злочинів проти віри, церкви, сім'ї та моралі, а також встановити систему покарань за їх вчинення. Характерною особливістю цієї системи була її гнучкість та орієнтація на конкретні обставини справи.

До найтяжчих злочинів належали посягання на життя та здоров'я духовенства, а також крадіжки церковного майна. Ці злочини каралися смертною карою, часто у кваліфікованій формі. Вбивство ченців, як у випадку Петренка та Вінника, каралося четвертуванням – однією з найжорстокіших форм страти.

Злочини, пов'язані з чаклунством та віровідступництвом, становили окрему категорію правопорушень. Система покарань за них була

диференційованою та залежала від конкретних обставин справи. Спроба вбивства через чаклунство, як у випадку Олени Ходаковської, розглядалася як особливо тяжкий злочин, хоча фактичне покарання могло бути пом'якшене через недоведення злочину до кінця.

Використання чаклунства для любовних чар або наведення порчі на майно каралося менш суворо. Суди часто обмежувалися процедурою публічного викриття та примусу до відшкодування завданої шкоди. Важливу роль відігравала можливість обвинуваченого довести відсутність злого умислу або благі наміри використання магічних практик.

Злочини проти сім'ї та моралі характеризувалися найбільшою варіативністю покарань. Система санкцій включала смертну кару, тілесні покарання, штрафи та церковну епітимію. Проте на практиці суди демонстрували схильність до пом'якшення покарань, особливо за наявності каяття злочинця.

Визначальний вплив на характер судового рішення мала позиція потерпілої сторони. Коли потерпілий наполягав на справедливому та суворому покаранні, суд виносив відповідний вирок. Натомість, якщо потерпіла сторона не вимагала застосування смертної кари, суд призначав м'якше покарання або взагалі звільняв від нього. Це право потерпілої сторони сприяло розвитку в Україні інституту умовного покарання.

Інститут умовного покарання, що склався в Українській гетьманській державі, дозволяв суду диференційовано підходити до призначення покарань. Суд міг суворо покарати головного виконавця або замовника злочину, водночас звільнивши співучасників від покарання за умови їх виправлення та зразкової поведінки в майбутньому.

Система оскарження судових рішень була чітко структурованою. Будь-яке судове рішення сторона, що програла справу, могла оскаржити до суду вищої інстанції. На рішення сільського (громадського) суду можна було подати апеляцію до сотенного суду, на рішення сотенного – до полкового, на рішення полкового – до генерального, а потім і до самого гетьмана. Українське право не забороняло прямого звернення до генерального суду, минаючи нижчі судові інстанції [2, с. 194].

Особливу категорію становили злочини проти сім'ї та моралі, які не каралися надто суворо. Як влучно зазначив дослідник Орест Левицький, «у суспільстві панувала традиція, що байдуже ставиться до своєї честі той, у кого вона сама була небездоганна» [3, с. 68]. Внаслідок цього суд часто звільняв від покарання або значно пом'якшував його.

Шлюбно-сімейні відносини в Українській гетьманській державі регулювалися переважно нормами звичаєвого права. Добровільність намірів щодо утворення сім'ї чи розлучення визначалася волею сторін, а не приписами канонічного права. Результатом такого підходу стала значна кількість невінчаних шлюбів, на що неодноразово скаржилося вище православне духовенство [3, с. 103-106].

Список використаних джерел:

1.Мацелюх І. А. Генезис інституту юридичної відповідальності у сфері регулювання державно церковних відносин в Україні : дис. докт. юр. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 473 с.

2. Історія українського права : посібник / І. А. Безклубий, І. С. Гриценко, О. О. Шевченко та ін. – К. : Грамота, 2010. – 336 с.

3. Орест Левицький – дослідник звичаєвого права українців XVI–XVII століть / Ю. Крикун. Етнічна історія народів Європи. 2005. Вип. 19. С. 65–70.

Бинюк Наталія
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу
Державний податковий університет
м. Ірпінь,
випускниця НУДПСУ 2005 р.

Лісова Катерина
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу
Державний податковий університет
м. Ірпінь

ЖЕНЕВСЬКІ КОНВЕНЦІЇ ТА МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Збройні конфлікти XX–XXI століть довели: навіть у найжорстокіших умовах війни повинні діяти правила, які захищають життя, гідність та права людини. Саме Женевські конвенції та система міжнародного гуманітарного права (МГП) стали тим фундаментом, що визначає межі допустимого у війні. Сьогодні, в умовах повномасштабної агресії проти України, питання дотримання МГП та пошуку балансу між військовою необхідністю та правами цивільного населення набуває особливої актуальності.

У серпні 1949 року міжнародна спільнота ухвалила чотири Женевські конвенції, які стали наріжним каменем сучасного міжнародного гуманітарного права [1]. Вони закріпили фундаментальні положення, які обмежують прояви насильства у війні та встановлюють юридичні

зобов'язання воюючих сторін і держав щодо охорони життя і гідності людини.

Перша Женевська конвенція регулює захист поранених і хворих військовослужбовців на суші, забезпечуючи їм право на медичну допомогу та гуманне поводження незалежно від їхньої належності до певної армії. Друга конвенція поширює аналогічні гарантії на осіб, які перебувають у морському середовищі, зокрема на поранених, хворих та тих, хто зазнав корабельної аварії. Третя конвенція присвячена статусу військовополонених: вона визначає умови їхнього утримання, права на належне харчування, медичне обслуговування, контакт із сім'ями, а також гарантії захисту від катувань, принижень та незаконних страт. Четверта конвенція встановлює комплекс норм щодо захисту цивільного населення під час війни, забороняє напади на мирних мешканців та об'єкти, що не мають військового значення, а також закріплює принципи гуманного ставлення до цивільних у зонах окупації.

У 1977 році до конвенцій були прийняті два Додаткові протоколи, які врахували нові реалії збройних конфліктів другої половини XX століття [2]. Вони розширили захист цивільних осіб, обмежили засоби і методи ведення війни, заборонили напади на об'єкти, необхідні для виживання населення (водогони, сільськогосподарські ресурси), а також зміцнили правовий статус учасників національно-визвольних рухів. Третій Додатковий протокол, ухвалений у 2005 році, запровадив новий розпізнавальний знак – Червоний Кристал, що доповнив уже відомі емблеми Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

Ключова ідея Женевських конвенцій і протоколів полягає в тому, що навіть у найтяжчих умовах війни людина не втрачає своїх невід'ємних прав. Вони гарантують право на життя, захист від нелюдського поводження, повагу до честі та гідності, встановлюючи принцип гуманності як непорушний стандарт для всіх сторін конфлікту. Таким чином, система Женевських конвенцій стала правовим і моральним фундаментом, покликаним зберігати людяність у ситуаціях, коли сама сутність гуманності ставиться під найбільшу загрозу.

Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини тісно взаємопов'язані, проте мають різні сфери застосування та акценти. Міжнародне гуманітарне право діє виключно під час збройних конфліктів і встановлює чіткі правила ведення війни, спрямовані на обмеження методів і засобів збройної боротьби [3]. У свою чергу, міжнародне право прав людини поширюється на всі періоди — як у мирний час, так і у воєнних умовах, — забезпечуючи людині широкий спектр фундаментальних прав і свобод. Під час війни саме норми міжнародного гуманітарного права виступають спеціальним правовим режимом, який конкретизує, яким чином допускається обмеження окремих прав без порушення базових стандартів людяності.

Сучасні збройні конфлікти, зокрема повномасштабна війна Росії проти України, наочно демонструють масштабні виклики для дотримання міжнародного гуманітарного права. Серед найбільш кричущих порушень - цілеспрямовані атаки на цивільне населення та об'єкти інфраструктури, що прямо суперечать положенням Четвертої Женевської конвенції; катування, нелюдське поводження та страти військовополонених, заборонені Третьою конвенцією; використання заборонених методів ведення війни, серед яких застосування касетних боєприпасів та примусова депортація дітей. У відповідь на такі виклики Україна налагоджує активну співпрацю з міжнародними інституціями - Організацією Об'єднаних Націй, ОБСЄ, Міжнародним кримінальним судом, Міжнародним комітетом Червоного Хреста - з метою належного документування воєнних злочинів і притягнення винних до відповідальності [4, С. 134].

У воєнний час держава стикається з подвійним обов'язком: з одного боку, гарантувати безпеку своїх громадян шляхом вжиття заходів для їхнього захисту та забезпечення оборони країни; з іншого - не допустити нівелювання прав людини навіть у надзвичайних обставинах. Збереження цього балансу є надзвичайно складним завданням, адже окремі права, наприклад свобода пересування чи право на мирні зібрання, можуть бути тимчасово обмежені воєнною необхідністю. Водночас основоположні права, такі як право на життя, заборона катувань і повага до людської гідності, залишаються недоторканними за будь-яких умов, що підтверджує ключовий принцип гуманності у міжнародному праві [5, С. 49].

Женевські конвенції та міжнародне гуманітарне право створили унікальну систему, яка зберігає гуманність у часи війни. Вони не усувають страждань, але обмежують їх масштаби та дають механізми відповідальності за злочини. Для України дотримання МГП є не лише правовим, а й моральним обов'язком - адже повага до людської гідності навіть у найважчих умовах доводить силу правової держави.

Список використаних джерел:

1. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 р. URL: https://ihl-databases.icrc.org/ihl/ (дата звернення: 13.09.2025).
2. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 р. та від 8 грудня 2005 р. URL: https://ihl-databases.icrc.org/ihl/ (дата звернення: 13.09.2025).
3. Закон України «Про міжнародне гуманітарне право» від 29.08.2006 р. № 3533-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 37. Ст. 310.
4. Колбасін О. Міжнародне гуманітарне право в умовах сучасних збройних конфліктів. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 356 с.
5. Куліш А. Права людини в умовах війни: виклики та перспективи для України. Вісник Національної академії правових наук України. 2023. № 1. С. 45–56.

Біла Альона
адвокат Адвокатського бюро «Альони Білої», старший викладач кафедри права ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», старший викладач кафедри перекладу НТУ «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро
Соколов Сергій
старший викладач кафедри права Західнодонбаського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»
м. Дніпро
Ярличенко Дарина
здобувач першого рівня вищої освіти спеціальності «Право» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
м. Дніпро

ЗАХИСТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ: ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДОКАЗУВАННЯ

Актуальність даної роботи виправдана тим, що право на справедливий суд є фундаментальним підґрунтям кожної правової держави та способом втілення верховенства права, що безпосередньо гарантується ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі - ЄКПЛ). Це право віднаходить свої прояви і в трудових спорах, підтвердженням цього постає багаторічна ґрунтовна практика Європейського суду з прав людини, вклад якої у розвиток сучасної світової юриспруденції неможливо переоцінити. В умовах невпинної цифровізації правосуддя по всьому світу, виникає тотальна необхідність глибинної інтеграції міжнародних стандартів та використання деталізованого цифрового інструментарію доказування задля забезпечення якомога ефективнішого та прогресивнішого захисту трудових прав людини.

Розглядаючи теоретичні базиси права на справедливий суд у трудових справах, нам варто першочергово звернути фокус своєї уваги на норми ст. 6 ЄКПЛ. Керуючись її керівними постулатами, ми здатні на даному етапі виокремити істотні міжнародні стандарти захисту трудових прав: 1) доступність суду для кожного пересічного працівника, права й інтереси якого зазнали грубих зазіхань; 2) судження суду впродовж розгляду, впровадженого протягом розумного строку, та саме рішення мають бути істинним втіленням сутності неупередженості та незалежності від зовнішнього впливу; 3) постраждала сторона трудового спору повинна мати

всебічну спроможність обнародувати свої аргументи та докази на правах змагальності судового процесу, відкритого для громадськості. Зазначені положення поширюється на всі категорії судових проваджень, включно з трудовими спорами, що послідовно підтверджується практикою ЄСПЛ. Показовим у цьому контексті є справа «Demir and Baykara v. Turkey» (2008), вона є монументальною у правовому надбанні механізмів захисту трудових прав: було визнано, що механізми колективного захисту в межах колективних трудових прав, переговорів, профспілок є невідчужуваним об'єктом трудових прав, що значною мірою сприяло ефективному захисту інтересів робітників [1]. Варто також підкреслити таку особливість: в сутності своїй ст. 6 спрямована на з'ясування чи було належним чином забезпечено заявникові релевантні процесуальні гарантії для представлення своєї правової позиції та спростування доказів, достовірність і належність яких він ставив під сумнів. Тобто, оцінюється справедливість провадження в цілому, з урахуванням усіх можливостей, наданих заявникові [2, с. 13-14]. Проте, в умовах невпинного людського техногенного розвитку та цифровізації усіх сфер життя, повноцінний захист права на справедливість судового правосуддя може бути нереалізованою без грамотної інтеграції відповідних цифрових механізмів доказування (digital evidence, e-justice), що у свою чергу вимагає належних процесуальних гарантій, поєднаних в тісному тандемі з провідними технологіями та електронними платформами для констатації фактів порушень трудових прав, а також збору, аналізу, подання реальних доказів в ім'я забезпечення прав працівників. Водночас резонно зауважити, що надбання практики ЄСПЛ неодноразово встановлювало, що застосування технологій не повинно порушувати право на справедливий суд. До прикладу, у справі «Bărbulescu v. Romania» (2016) працівник був звільнений після того, як роботодавець виявив, що він використовував робочий акаунт для особистого листування, в якості доказу порушення трудової дисципліни було взято повідомлення з Yahoo Messenger, як доказ порушення трудової дисципліни. ЄСПЛ підкреслив, що працівники зберігають неоспорюване право приватності навіть у процесі користування корпоративними засобами комунікації, адже такий моніторинг без попереднього повідомлення порушує їх право на повагу до приватного життя та кореспонденції, закріплених ст. 8 ЄКПЛ [3]. Таким чином, допустимість відеозапису на робочому місці як доказу визначається судом з урахуванням: місця запису (громадське чи приватне), попередження працівника і його згода, легітимність мети роботодавця та дотримання закону. Лише комплексна оцінка цих обставин дозволяє встановити законність доказу. Аналогічно, аудіозапис приватної розмови є втручанням у приватне життя й зазвичай можливий лише за консолідованою згодою. Навіть ділові перемовини, хоч і професійні за своєю суттю, закарбовують інтонації, особливості вимови, тому їх фіксацію слід так само розглядати як втручання у приватне життя [4, С. 9-10]. Втім, існують випадки, коли приховане

відеоспостереження може не ідентифіковуватися як порушення ст. 8 ЄКПД внаслідок обґрунтованості моніторингу, що виключає перевищення необхідного рівня втручання. Це було зокрема продемонстровано у справі «López Ribalda and others v. Spain» (2019), де працівники супермаркету були звільнені після того, як роботодавець виявив крадіжки за допомогою апаратури прихованої зйомки [5]. Яскравим прикладом також є справа «Copland v. United Kingdom» (2007), де працівниця стверджувала, що її електронна пошта та телефонні дзвінки були моніторинговані без її відома, а це - грубе порушення її права на приватність, що було так само визнано і Судом на основі постулатів ст. 8 ЄКПЛ [6]. Не менш цікавою в даному контексті є справа Garamukanwa v. UK. Працівник британської лікарні надсилав колезі багато нав'язливих, небажаних повідомлень і фото, що окреслили переслідуванням. Під час поліцейського розслідування, ці матеріали було знайдено. Роботодавець, отримавши їх, звільнив його за неналежну поведінку, що викликало обурення в працівника, який наголошував на порушенні ст. 8 ЄКПЛ. Проте його заяву не прийняли, так як дані з телефона вже були вилучені поліцією під час розслідування, а роботодавець мав вагомі підстави використати ці дані, отримані законним шляхом [7].

З огляду на вищенаведене, право на справедливий суд у трудових спорах є ключовою гарантією захисту трудових прав і втіленням принципів верховенства права, закріплених ст. 6 ЄКПЛ. Практика ЄСПЛ демонструє, що доступ до суду, незалежність суду та всебічна можливість представлення доказів є фундаментальними для справедливого процесу. У сучасних умовах цифровізації важливу роль відіграють електронні докази — переписка, аудіо- та відеозаписи, дані з корпоративних систем, — проте їх допустимість має оцінюватися з урахуванням законності, автентичності та захисту приватності працівника (ст. 8 ЄКПЛ). Інтеграція міжнародних стандартів із цифровими технологіями сприяє підвищенню ефективності судового захисту трудових прав і формує сучасне справедливе правосуддя XXI століття.

Список використаних джерел:

1. Demir and Baykara v. Turkey (2008). European Court of Human Rights. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-89558 (дата звернення: 11.09.2025).
2. Віткаускас Д., Диков Г. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської конвенції з прав людини: посіб. Для юристів, 2-е видання, підготовлене Довидасом Віткаускасом. Рада Європи, 2018. URL: https://share.google/73rAMwntX4oBq5vn5 (дата звернення: 11.09.2025).
3. Bărbulescu v. Romania» (2016). European Court of Human Rights. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159906 (дата звернення: 11.09.2025).
4. Чванкін С. А. Аудіо- та відеозаписи як різновид електронних доказів у цивільному процесі. Теорія і практика правознавства. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 2020. Вип. 2. URL: доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2020_2_7 (дата звернення: 11.09.2025).

5. López Ribalda and others v. Spain (2019). European Court of Human Rights. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-197098 (дата звернення: 11.09.2025).
6. Copland v. United Kingdom (2007). European Court of Human Rights. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79996 (дата звернення: 11.09.2025).
7. Garamukanwa v. United Kingdom (2019). European Court of Human Rights. URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-193839 (дата звернення: 11.09.2025).
8. European e-Justice Strategy 2024-2028. (C/2025/437). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202500437 (дата зверненя: 11.09.2025).
9. Пушкар М. В. Електронні докази як один із способів доказування в цивільному судочинстві. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. Vol. 10, №4. С. 115-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lHE_2019_10_4_15 (дата звернення: 11.09. 2025).
10. Факас І. Б. Процесуальні особливості розгляду та вирішення спорів з питань встановлення фактів мобінгу (цькування) на роботі в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки.* 2024. №6. URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/453 (дата звернення: 11.09.2025).

Білоус Віктор
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

Глух Марина
кандидат юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри фінансового та податкового
права Державного податкового університету
м. Ірпінь
випускниця АДПСУ 2000 р.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОДАТКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У загальнотеоретичній юридичній науковій літературі найпоширеніші підходи науковців до тлумачення поняття «юридична відповідальність» та його змісту можуть бути виділені у дві групи: 1) вчені, які визначають юридичну відповідальність через теорію державного примусу; 2) вчені, які

визначають юридичну відповідальність через теорію правовідносин [1, с. 347].

Вважаємо за доцільне визначати юридичну відповідальність в комплексному значенні, а саме в проспективному аспекті як врегульований нормами права обов'язок суб'єктів правовідносин щодо виконання норм права та в ретроспективному аспекті як обов'язок правопорушника в разі порушення норм права зазнавати передбачені нормами права та здійснювані у процесуальній формі спеціально уповноваженими суб'єктами заходи негативного характеру за умови наявності необхідних підстав.

Щодо місця фінансової відповідальності в системі юридичної відповідальності, то тут варто зазначити про наявність цілої дискусії, тому, як наслідок, наявні різні наукові позиції щодо визначення фінансової відповідальності. Так, більшість науковців вважають фінансово-правову відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності.

Підхід до питання про правову природу фінансової відповідальності повністю залежить від підходів науковця до місця фінансового права у правовій системі України. Вважаємо, що під час визначення фінансово-правової відповідальності акцент необхідно робити саме на обов'язку правопорушника зазнати заходів примусу державної влади за вчинене фінансове правопорушення.

На нашу думку, фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства наділена всіма ознаками, що дозволяють класифікувати її як підвид фінансово-правової юридичної відповідальності.

Як зазначає А. Літвінцева, відповідальність за порушення у сфері оподаткування має державно-примусовий характер та передбачає накладення відповідних негативних санкцій на правопорушника у вигляді певних обмежень особистого або майнового характеру, вчинене податкове правопорушення є фактичною підставою такої відповідальності, втілює державний та суспільний осуд поведінки правопорушника. Вчена зауважує, що відсутні підстави виокремлювати податкову відповідальність у самостійний вид юридичної відповідальності, адже суспільні відносини, які регламентовані нормами податкового права є органічною складовою предмету фінансового права, що об'єднує в собі декілька таких груп, які виникають в одній сфері суспільного життя – сфері публічних фінансів, і вимагають однакового правового режиму регулювання. Погоджуємось з науковцем, що саме наявність інституту відповідальності є однією з вагомих ознак рівня розвитку самостійної галузі права [2, с. 32-34].

Висновок С. О. Данілова та Л. М. Касьяненка стосовно природи відповідальності за порушення податкового законодавства полягає в тому, що вона є фінансово-правовою і характеризується такими ознаками: по-перше, вона установлюється безпосередньо податковим законодавством; по-друге, передбачає заходи покарання для осіб, винних у невиконанні або неналежному виконанні податкових обов'язків; по-третє, основою є саме

податкове правопорушення, передбачене відповідним законодавством. Фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства володіє специфічними матеріально-правовими і процесуальними характеристиками, встановленими нормативно-правовими актами у сфері податкового законодавства, і має на меті відновлення правопорядку у сфері сплати податків і зборів через застосування фінансово-правових санкцій до порушників. Вчені акцентують увагу на необхідності розвитку правового регулювання фінансової відповідальності в напрямі чіткого виокремлення її окремих підвидів, зокрема за порушення податкового законодавства [3, с. 10].

Відповідальність за вчинення податкових правопорушень є різновидом фінансово-правової відповідальності. У ретроспективному аспекті відповідальність за податкові правопорушення необхідно визначати як правовідносини між уповноваженими податковими органами з сторони держави та порушником норм податкового права, які виникають на підставі вчиненого платником податків порушення податкового законодавства і їх зміст становлять зазнані правопорушником негативні наслідки особистого, майнового та організаційного характеру, які забезпечуються державним примусом із метою припинення порушення податкового законодавства та відшкодування заподіяної шкоди. У проспективному аспекті відповідальність за податкові правопорушення необхідно визначати як юридичний обов'язок платників податків дотримуватись норм податкового законодавства. Поміж іншого, відповідальність за порушення податкового законодавства має всі ознаки, які характерні для фінансово-правової відповідальності, а її специфічні ознаки дозволяють виокремити вказаний вид відповідальності як окремий різновид фінансової. До вказаних ознак пропонуємо відносити: 1) врегульована нормами податкового права; 2) негативні наслідки застосовуються до суб'єктів винних у вчиненні податкового правопорушення; 3) підставою відповідальності є вчинення податкового правопорушення; 4) притягнення до відповідальності здійснюється у вигляді штрафних санкцій (штрафів) та/або пені, які мають майновий, грошовий характер; 5) має примусову природу; 6) санкції мають не лише каральний, а й компенсуючий характер [4, с. 118–119].

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Х. : Еспада, . 776 с.

2. Літвінцева А. Фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства. *Підприємництво, господарство і право.* 2016. № 6. С. 150-154.

3. Данілов С. О., Касьяненко Л. М. Фінансова відповідальність у податкових правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип.60 . С.101-104.

4. Аністратенко Ю.І., Глух М.В. (Поняття та ознаки юридичної відповідальності у справах про притягнення до відповідальності платників податків. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2023. Том 34 (73). № 1.с. 114–120.

Білоус Тетяна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет,
м. Ірпінь
випускниця НУДПСУ 2011 року

Лісовська Дарія
здобувачка першого рівня вищої освіти
Державний податковий університет,
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Питання захисту прав дитини завжди посідало важливе місце в державній політиці, проте в умовах воєнного стану воно набуло особливої актуальності. Війна не лише зруйнувала інфраструктуру й економіку, а й позбавила мільйони дітей стабільності, безпеки та можливостей для нормального розвитку. Дитина в умовах збройного конфлікту стає найвразливішим учасником суспільних процесів, оскільки від її добробуту та психологічного стану залежить і майбутнє держави.

За даними державних органів, дітям на окупованих територіях було надано статус постраждалих в умовах війни. Однак пільги, що надаються, є обмеженими: це здебільшого безкоштовне харчування у дитячих садках і закладах середньої освіти. Лише деякі регіони додатково впроваджують фінансову підтримку. Це свідчить про нерівномірність захисту прав дітей у різних областях та потребу у всеукраїнській системній програмі . Одним із найбільш порушуваних прав є право на освіту. Не всі діти з тимчасово окупованих територій мають змогу навчатися в українських школах чи університетах. Значна кількість дітей була незаконно вивезена до Російської Федерації, де вони фактично позбавлені можливості зберігати власну національну ідентичність і навчатися рідною мовою. Для тих дітей, які залишилися в Україні, також існують труднощі: постійні повітряні тривоги, необхідність перебування в укриттях, перехід на дистанційну або змішану форму навчання. Моніторинги якості освіти демонструють зниження рівня знань у порівнянні з довоєнним періодом, що є прямим наслідком нестабільності навчального процесу [1].

Проблемним залишається і право дітей на сім'ю. Чимало дітей залишилися без батьківського піклування через загибель чи зникнення батьків, а також через розлучення сімей під час евакуації. Держава та міжнародні організації намагаються сприяти влаштуванню таких дітей у прийомні сім'ї чи дитячі будинки сімейного типу, адже інтернатні заклади не забезпечують повноцінного розвитку. Проте темпи цього процесу не завжди відповідають нагальним потребам.

Окремо варто підкреслити психологічний вимір проблеми. Постійне відчуття небезпеки, втрата близьких, вимушене переселення та відрив від рідного дому створюють у дітей глибокі травми. Психологи наголошують, що навіть у тих регіонах, де бойові дії не ведуться, діти страждають від тривожності, страхів і депресивних станів. Психологічна допомога та соціальна реабілітація мають бути невід'ємною частиною політики захисту дитинства, адже без цього наслідки війни відчуватимуться десятиліттями.

Складною є і правова сфера. Зростає кількість спорів щодо місця проживання дітей, порядку участі у вихованні чи виїзду за кордон. Частина таких спорів є вимушеними, адже батьки перебувають у різних умовах: одні мобілізовані, інші — на окупованих територіях, ще інші виїхали за кордон. У таких обставинах завжди потрібно виходити з найкращих інтересів дитини, забезпечуючи їй безпеку, стабільність і можливість збереження зв'язку з обома батьками [2].

Навіть після завершення активної фази війни проблеми не зникнуть. Вони матимуть довгострокові наслідки, які відчуватимуться протягом багатьох років.

Крім того, перед державою постає завдання забезпечення інтеграції дітей, які перебували за кордоном, у систему освіти та соціального життя в Україні.

Такі діти часто стикаються з мовними, культурними та психологічними бар'єрами, і процес їхнього повернення в українське середовище потребує ретельного супроводу з боку педагогів і психологів.

Надзвичайно важливим напрямком є міжнародне співробітництво. Україна повинна активно використовувати механізми захисту прав дитини, передбачені Конвенцією ООН про права дитини та іншими міжнародними документами. Це дозволить не лише посилити внутрішні механізми, але й залучити міжнародні ресурси для допомоги дітям, які постраждали від війни.

Таким чином, у сучасних умовах захист прав дитини стає одним із головних індикаторів того, наскільки держава здатна забезпечити гуманітарну стабільність. Турбота про дітей — це не лише виконання юридичних зобов'язань, а й інвестиція у майбутнє. Саме діти є основою відбудови й розвитку України після перемоги, а тому забезпечення їхнього права на безпечне життя, освіту та гармонійний розвиток повинно залишатися пріоритетом державної політики.

Висновок: Аналіз ситуації доводить, що війна в Україні суттєво вплинула на всі аспекти життя дітей, поставивши під загрозу реалізацію їхніх основоположних прав. Найбільш критичними залишаються питання доступу до освіти, права на безпечне середовище, права на сім'ю та належний рівень медичної й психологічної допомог.

Захист прав дітей у воєнний час має розглядатися як пріоритетна стратегія державної політики. Йдеться не лише про вирішення поточних проблем, а й про створення умов для відновлення та розвитку майбутнього покоління. Саме від того, наскільки ефективно сьогодні будуть забезпечені права дітей, залежить, якою стане Україна після перемоги: сильною, демократичною та гуманною державою.

Список використаних джерел:

1. РІВНЕНСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ: Захист прав дитини в умовах воєнного стану. URL: https://rrda.rv.gov.ua/news/zakhyst-prav-dytyny-v-umovakh-voiennoho-stanu (дата звернення 13.09.2025)

2. СІБІРЦЕВА О. ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕАЛЬНІ ТА ШТУЧНІ СПОРИ. ЮРИДИЧНА ГАЗЕТА – 2023. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zahist-prav-ditey-v-umovah-voennogo-sta nu-realni-ta-shtuchni-spori.html (дата звернення 13.09.2025)

Білянська Наталія
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це надзвичайний правовий режим, який суттєво впливає на реалізацію прав і свобод громадян. Діти, як найбільш вразлива категорія населення, потребують спеціального захисту. В умовах збройного конфлікту захист їхніх прав набуває особливого значення, адже йдеться не лише про юридичні норми. Основними загрозами, з якими стикається дитина під час війни, є втрата батьківського піклування, порушення права на життя та безпеку, обмеження доступу до освіти, медичної допомоги, психологічні травми та посттравматичні розлади, незаконне переміщення та депортація дітей.

Як національне законодавство, так і міжнародні норми містять гарантії захисту прав дітей. Так, стаття 52 Конституції України визначає, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [1].

Відповідно до статті 30[1] Закону України «Про охорону дитинства» саме держава має вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з незаконного утримання, у тому числі з полону, повернення на підконтрольну Україні територію депортованих, примусово переміщених дітей [2].

На міжнародному рівні ключовим нормативним актом, що визначає стандарти захисту прав дітей, є Конвенція про права дитини, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у 1989 році [3]. Вона охоплює широкий спектр гарантій, зокрема, зобов'язує держави забезпечити захист дітей під час збройних конфліктів та передбачає пріоритет принципу найкращих інтересів дитини у всіх діях, що її стосуються. Також Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах [4], прийнятий у 2000 році, передбачає посилені механізми захисту дітей від участі у збройних формуваннях, встановлюючи чітку заборону на їх вербування до досягнення 18-річного віку. Крім того, він покладає на держави обов'язок гарантувати, що неповнолітні не залучаються до ведення бойових дій.

Важливе значення в питанні захисту прав дітей в умовах воєнного стану відіграє і практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, ЄСПЛ неодноразово наголошував, що права дитини не можуть бути призупинені навіть в умовах надзвичайного стану. Україна, як держава-учасниця Європейської конвенції з прав людини, зобов'язана не лише дотримуватися її положень, а й враховувати практику ЄСПЛ як джерело права. Це особливо важливо в контексті захисту прав дитини під час воєнного стану, коли ризики порушень зростають, а правозастосування стикається з новими викликами.

Аналіз рішень ЄСПЛ дає можливість виокремити ключові принципи, що стосуються захисту інтересів дітей:

1) принцип найкращих інтересів дитини – має бути центральним у будь-якому рішенні, що стосується дитини, навіть у надзвичайних умовах. У справах, пов'язаних із депортацією, розлученням з батьками або умовами утримання, Суд застосовує принцип найкращих інтересів дитини як вирішальний критерій. В Україні цей принцип закріплений у статті 7 Сімейного кодексу України. Також постанова Верховного Суду від 04.08.2021 у справі № 654/4307/19 встановлює базові елементи, що підлягають врахуванню при оцінці та визначенні найкращих інтересів дитини: а) погляди дитини, б) індивідуальність дитини, в) збереження сімейного оточення і підтримання відносин, г) піклування, захист і безпека дитини, ґ) вразливе положення, д) право дитини на здоров`я, е) право дитини на освіту [5];

2) заборона свавільного втручання у сімейне життя – держава повинна доводити законність, необхідність і пропорційність кожного втручання. Українське законодавство вже містить ці критерії, але їх застосування має бути аргументованим;

3) оперативність провадження – затягування процесів, що стосуються дітей, може становити порушення ст. 8 Конвенції. Так, у справі «М.Р. та Д.Р. проти України» ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції через затягування виконання рішень щодо повернення дітей. ЄСПЛ у своєму рішенні (п. 55) наголосив, що коли питання часу є суттєвим, адекватність заходів має оцінюватися оперативністю їхнього вжиття. Провадження, пов'язане з встановленням батьківської відповідальності, у тому числі виконання остаточного рішення, вимагає невідкладного розгляду, оскільки плин часу може мати непоправні наслідки для відносин між дитиною та тим із батьків, з яким дитина не проживає [6].

4) позитивні обов'язки держави – держава має не лише утримуватися від порушень, а й активно діяти для захисту прав дитини (наприклад, повернення незаконно переміщених дітей). ЄСПЛ вимагає оперативного реагування державних органів та міжнародного співробітництва (застосування Гаазької конвенції 1980 року). На нашу думку, це особливо актуально в умовах війни, коли діти можуть бути переміщені або депортовані.

Таким чином, захист прав дітей в умовах воєнного стану – це не лише юридичне завдання, а моральний імператив. Держава, суспільство та міжнародні партнери мають діяти узгоджено, щоб гарантувати дітям безпеку, стабільність і майбутнє. У цьому контексті важливо не лише реагувати на порушення, а й створювати умови для відновлення та розвитку дитини після негативного досвіду війни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80# Text (дата звернення: 15.09.2025).
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 15.09.2025).
3. Конвенція ООН про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 15.09.2025).
4. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ратифікований ВР України 23.06.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 15.09.2025).
5. Постанова Верховного Суду від 04.08.2021 у справі № 654/4307/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98911478 (дата звернення: 15.09.2025).

6. Рішення ЄСПЛ у справі «М.Р. та Д.Р. проти України» (заява № 63551/13). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c87#Text (дата звернення: 15.09.2025).

Боднарчук Оксана
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь,
випускниця НУДПСУ 2012 р.

ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Конституції України [1], держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Незалежно в якій формі власності вони існують.

Тому, серед нормативних актів, доцільно виокремити: Конституцію України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний Кодекс, Закони України: «Про споживче кредитування», «Про іпотеку» та «Про захист прав споживачів», який наділяє обов'язком державні органи, органи місцевого самоврядування, громадські організацій сприяти охороні, захисту та безпосередньо захищати порушені права споживачів.

На думку науковців, незважаючи на те, що право на захист на практиці найчастіше реалізується через процесуальні норми, не викликає сумніву, що за своєю сутністю воно є передусім матеріально-правовою, а не процесуальною категорією, хоча і тісно пов'язано з процесуальними нормами [2, с. 189].

Так, стаття 15 Цивільного Кодексу України [3] зазначає, що кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Щодо відносин пов'язаних із захистом прав споживачів, то слід зазначити, що предметом захисту цих відносин виступає інтерес щодо забезпечення якості і безпечності продукції та усіх видів послуг і робіт, який може набувати форм різних суб'єктивних прав.

Зокрема, Закон України «Про захист прав споживачів» [4], регулює відносини між споживачами товарів (крім харчових продуктів, якщо інше прямо не встановлено цим Законом), робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг.

Також, держава забезпечує споживачам захист їх прав, надає можливість вільного вибору продукції, здобуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та

використання продукції відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання продукції іншими законними способами в обсязі, що забезпечує рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і життєдіяльності [4].

У зв’язку із веденням в Україні воєнного стану, захист прав учасників господарських правовідносин суттєво змінився.

Так, відповідно до ст. 14 Закону України «Про правовий режим воєнного
стану» [5], дія воєнного стану може призвести до введення спеціальних правил у сфері господарської діяльності, що включає можливість зміни або припинення виконання договірних зобов’язань під впливом форс-мажорних обставин.

Економічні наслідки воєнного стану можуть суттєво вплинути на здатність держави виконувати та вести фінансові зобов’язання. В таких умовах форс-мажор визначається не тільки як причина неможливості виконання обов’язків, а й як засіб захисту прав сторін [6]. Важливим аспектом є захист прав сторін у договірних відносинах. Суди підкреслюють необхідність забезпечення взаємного виконання зобов’язань, навіть у складних умовах.

У Законі України «Про споживче кредитування» [7] передбачено зміни, спрямовані на захист позичальників та споживачів в умовах воєнного стану, які звільняють їх від певних видів відповідальності у випадку прострочення виконання зобов’язань у період дії воєнного або надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його завершення, у разі прострочення виконання грошових зобов’язань за кредитними договорами, позичальник звільняється від відповідальності за несплату штрафів, пені та інших неустойок, які нараховані за період з 24 лютого 2022 року. Ці санкції не тільки не нараховуються нові, але й вже існуючі платежі підлягають списанню.

Крім того, доповнення до Закону України «Про іпотеку» [8], зупиняє дію окремих положень цього закону у частині реалізації права іпотекодержателя на продаж іпотечного майна, виселення мешканців і реалізації предмета іпотеки на електронних торгах.

Тому, особлива увага повинна бути приділена таким аспектам, як [9]:

- підтримка бізнесу;

- створення сприятливого інвестиційного клімату. Розвиток інвестиційного середовища шляхом приваблення інвесторів, які були б зацікавлені в розвитку економіки в умовах воєнного стану;

- розвиток внутрішнього ринку. Збільшення обсягів виробництва та споживання внутрішніх товарів та послуг шляхом підтримки вітчизняного виробництва та сприяння попиту на українську продукцію.

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що для захисту прав учасників господарських правовідносин в умовах воєнного стану важливо продовжувати приймати ефективні заходи, які будуть спрямовані на підтримку економіки та захисту національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.№ 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 432.
2. Яновицька Г. Б. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів в Україні: веб-сайт. URL : https://www/law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/DYSER TATSIYA-.pdf (дата звернення: 15.09.2025).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 15.09. 2025).
4. Про захист прав споживачів : Закон України від 2.05.1991 № 1023-XII https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text (дата звернення: 15.09. 2025).
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 15.09.2025).
6. Ратушняк В. В. Вплив воєнного стану на правове регулювання і виконання договірних зобов'язань. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 6. С. 104-106.
7. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text (дата звернення: 15.09. 2025).
8. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 № 898-IV. https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text (дата звернення: 15.09.2025).
9. Сиротко М. В. Особливості правового регулювання господарсько-торговельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава.* 2024. № 53. С. 95-104.

Бодунова Олеся,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Державного податкового університету,
м. Ірпінь,
випускниця 2013 року

Коренюк Анастасія,
кандидат юридичних наук, заступник начальника
відділу методологічного забезпечення проведення
іспиту департаменту суддівської кар'єри
секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів
України,
випускниця 2012 року

ПРОБЛЕМИ ПРАВОТВОРЧОСТІ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку української правової системи посилюється роль судів у формуванні правових норм та доктринальних підходів до їх застосування. Таке явище отримало назву **судова правотворчість**, що, хоча й не є традиційною для континентальної правової сім'ї, проте набуває дедалі більшого значення під впливом європейської інтеграції та трансформації правової системи України. Судова правотворчість, однак, стикається з низкою проблем, які негативно позначаються на правовій визначеності та ефективності функціонування правосуддя.

Україна належить до романо-германської правової системи, де провідна роль у нормотворенні належить законодавчій владі. Однак на практиці Верховний Суд та Конституційний Суд України нерідко виходять за межі простого тлумачення правових норм і фактично створюють нові правила поведінки. Це викликає наукову дискусію щодо меж допустимого розширення функцій судів та ризику узурпації ними законодавчих повноважень.

Законодавство України зобов'язує суди враховувати правові висновки Верховного Суду (зокрема, ст. 13 Закону «Про судоустрій і статус суддів»), проте **прецедент не визначено офіційно як джерело права**. Це створює суперечність: з одного боку, практика Верховного Суду фактично має регулятивне значення, з іншого – відсутність належного правового статусу призводить до неоднозначного її застосування [1].

Аналіз практики свідчить про часті випадки зміни правових позицій Верховного Суду в аналогічних категоріях справ. Така мінливість негативно впливає на принцип правової визначеності, ускладнює прогнозованість судових рішень та знижує довіру суспільства до судової влади [2; 3].

Суттєвою проблемою є надмірне навантаження Верховного Суду, що перешкоджає формуванню системної та послідовної практики. Окремі правові позиції формуються поспіхом, без належного доктринального обґрунтування, що призводить до їх внутрішніх суперечностей.

Хоча законодавство України прямо передбачає обов'язковість урахування практики ЄСПЛ, на практиці її застосування є вибірковим. Це зумовлює фрагментарність правового регулювання та ускладнює гармонізацію національного права з європейськими стандартами.

Однією з найбільш дискусійних проблем є політизація діяльності Конституційного Суду України та наявність ризиків корупційного впливу на суддів. Унаслідок цього судові рішення іноді відображають не правові доктрини, а ситуативні інтереси політичних чи економічних груп, що суперечить принципу незалежності судової влади [4].

Отже, проблеми судової правотворчості в Україні можна згрупувати у кілька блоків:

1. теоретико-правові – відсутність чіткої концепції судової правотворчості у континентальній системі права;
2. нормативні – неузгоджений статус судової практики як джерела права та недостатня імплементація міжнародних стандартів;
3. інституційні – нестабільність правових позицій, надмірне навантаження судів;
4. політичні – ризики тиску та корупційного впливу.

Вирішення проблем судової правотворчості в Україні потребує системного та комплексного підходу, який поєднує нормативно-правові, інституційні та доктринальні засоби. Передусім необхідним є законодавче закріплення судової практики як повноцінного джерела права. Це дозволить усунути існуючу правову невизначеність, чітко визначити межі судової дискреції та забезпечити баланс між законодавчою і судовою владою. Визнання судової практики джерелом права сприятиме підвищенню її авторитету та зменшенню колізій у правозастосуванні.

Водночас доцільним є формування ефективних механізмів стабільності правових позицій судів, зокрема Верховного Суду. Йдеться про створення процедур обов'язковості прецедентних рішень, удосконалення інституту відступу від правових позицій, а також про розширення аналітичної діяльності щодо узагальнення судової практики. Це сприятиме передбачуваності судових рішень та посиленню принципу правової визначеності.

Не менш важливим напрямом є поглиблення інтеграції практики Європейського суду з прав людини у національне правозастосування. Така інтеграція передбачає не лише формальне посилання на прецеденти ЄСПЛ, а й глибоке засвоєння його правових підходів, що забезпечить відповідність української правової системи міжнародним стандартам захисту прав людини.

Окремої уваги потребує посилення гарантій незалежності суддів. Для цього необхідно удосконалити механізми добору та кар'єрного зростання суддів, мінімізувати можливості політичного чи адміністративного впливу, а також підвищити рівень матеріального та організаційного забезпечення судової влади. Зміцнення інституційної незалежності є ключовою умовою формування стабільної та авторитетної судової практики.

Таким чином, розв'язання окреслених проблем можливе лише за умови взаємодії наукового, законодавчого та практичного підходів. Системне реформування судової правотворчості сприятиме становленню в Україні стабільної, прогнозованої та доктринально обґрунтованої судової практики, що відповідатиме європейським стандартам та забезпечуватиме ефективний захист прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 8 Конституції України (справа про верховенство права) від 29.12.1999 р. № 11-рп/99.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 р. у справі № 11-3057апп18. URL: https://reyestr.court.gov.ua.
3. Бошицький Ю. Л. Судова правотворчість: теоретико-правовий вимір : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2018. 320 с.

Ваолевська Леся,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
Керівник Дослідницької служби Верховної Ради України

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ЗАКОНОДАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Проаналізовано ґенезу законодавства України щодо статусу ветерана війни. Акцентовано увагу на концептуальних проблемах законодавства з питань соціального захисту учасників бойових дій російсько-української війни. Окреслено основні напрямки удосконалення законодавства щодо інституційних засад ветеранської політики та оновлення системи заходів державної підтримки.

***Ключові слова**: ветеран війни, правовий статус, ветеранська політика, соціальний захист, система підтримки переходу ветерана від військової служби до цивільного життя.*

Щодня військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань демонструють мужність та відданість Українському народу. Із 24 лютого 2022 року кількість тих, хто став на захист України зі зброєю в руках, зросла не на одну сотню тисяч осіб. Значимість виконуваних ними завдань обумовила нові пріоритети у розвитку законодавства України, зокрема удосконалення правового та соціального захисту військовослужбовців, ветеранів війни, а також членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни.

Наразі в Україні 1,2 млн ветеранів війни [1]. Їхня чисельність зростає, що посилює актуальність питання про можливості держави забезпечити права, передбачені цим статусом. До того ж, законодавство з питань соціального захисту ветеранів війни не вирізняється ознаками чіткої системності та комплексності. Базовим нормативно-правовим актом є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», але низка пільг і гарантій, як результат розвитку та удосконалення законодавства України, передбачені положеннями інших законів України: «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про зайнятість населення», «Про соціальні послуги», «Про фахову передвищу освіту», «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю», «Про безоплатну правову допомогу» тощо. Моніторинг законодавства (включно 179 підзаконних актів) виявив понад 40 видів соціальних пільг, передбачених для ветеранів війни та членів їхніх сімей [2]. За однакових правових підстав і умов виникнення права на соціальний захист непоодинокими є випадки, коли норми законодавства передбачають різний порядок надання пільг ветеранам війни або різні механізми обчислення розміру соціальних виплат. Непозбавлене законодавче регулювання колізій та прогалин, що призводять до порушень прав ветеранів або ускладнень у їх реалізації.

Для розв'язання зазначених проблем Верховна Рада України 11 березня 2025 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері». Згідно з цим Законом Міністерство у справах ветеранів України є основною інституцією, що забезпечує заходи реалізації державної ветеранської політики. Міністерство уповноважено виконувати завдання, які раніше здійснювали близько двадцяти державних соціальних служб, а мережу закладів соціального захисту, які надавали ветеранам соціальні послуги та інші види соціального забезпечення, поступово замінять сервісні служби міністерства.

Економічні наслідки військової агресії РФ, починаючи з 2014 року, масштабна мобілізація під час повномасштабного вторгнення спричинили нові виклики для системи соціального захисту нашої держави. Їх подолання обумовлює зміни у концептуальних підходах до правового статусу «ветеран війни», а також засад законодавчого регулювання заходів державної підтримки [3]. Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини. Звичайно, захист можна розуміти по-різному і в різних проявах, але в розумінні цього Закону – це участь осіб у військових діях на захист територіальної цілісності, незалежності та суверенітету України.

У фахових і наукових колах існує місце дискусія щодо доцільності розмежування законодавчого регулювання статусу ветеранів війни радянського періоду та статусу захисників України. Варто зазначити, що спосіб окремого врегулювання статусу ветеранів Другої світової війни та ветеранів визвольної війни застосовується в Ізраїлі, Хорватії, Сербії тощо. У Верховній Раді України зареєстровано декілька законопроектів, положення яких передбачають оновлення понятійно-категоріального апарату Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». З-поміж інших, законопроект «Про Захисників / Захисниць України та членів їх сімей» (реєстр. № 4389 від 17.11.2020) має на меті самостійне врегулювання заходів соціальної підтримки захисників України. Його положення потребують доопрацювання з урахуванням реалій російсько-української війни.

Не менш складним є реформування системи соціального захисту, яка за своїм характером все ще залишається як обмежено-пасивна, тобто орієнтована на надання ветеранам та членам їхніх сімей виключно соціальних послуг та допомог. Окремі пільги є застарілими і такими, що не відповідають сучасним потребам ветеранів, а їх значна кількість за умов недостатності фінансування не дозволяє забезпечити належний рівень соціального захисту, особливо вразливим категоріям осіб із числа ветеранів війни.

Передбачені законодавством заходи недостатньо враховують потреби ветеранів економічно активного віку. З цих причин рамки нової державної ветеранської політики є набагато ширшими і не обмежуються тільки заходами соціального захисту, а передбачають формування системи підтримки переходу ветерана від військової служби до цивільного життя.

Сучасні ветерани війни – це люди з різними потребами і здебільшого працездатного віку. Наразі врегулювання заходів сприяння реінтеграції ветеранів до цивільного життя є одним із основних пріоритетів розвитку законодавства. Як правило, таке повернення супроводжується низкою проблем: фізичні та психологічні травми, зміна способу життя, безробіття тощо. До актуальних заходів реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя слід віднести створення законодавчих умов, що сприяють розвитку їх

підприємницької активності. З метою забезпечення державної підтримки учасників бойових дій, шляхом врегулювання економічних прав і пільгових умов для незалежної професійної активності, Верховною Радою України 31 липня 2025 року ухвалено Закон України «Про ветеранське підприємництво».

Критично важливим завданням є врегулювання засад медико-соціальної реабілітації ветеранів війни. Бойові травми потребують тривалого періоду лікування і реабілітації, у тому числі психологічної. За результатами досліджень, кожен п'ятий учасник бойових дій, навіть при відсутності фізичної травми, страждає від невротичних розладів, а після повернення до цивільних умов життя – на різноманітні психосоматичні захворювання [4]. З прийняттям Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», розв'язана проблема фрагментарності законодавчого регулювання реабілітації. Водночас, необхідність законодавчих змін щодо універсалізації термінології, врегулювання взаємодії між уповноваженими центральними органами виконавчої влади та організаціями, що надають послуги з реабілітації, все ще залишається актуальними. Через ці чинники доступ до реабілітації ветеранів війни, які їх потребують, все ще ускладнений, а низка послуг надається традиційно санаторно-курортними закладами.

Зміни внесені у законодавство України про охорону здоров'я населення протягом 2022-2023 років забезпечили умови для формування мережі реабілітаційних центрів. За основу взято ізраїльський досвід, який дозволяє враховувати потреби цивільного населення і військових. Кожна кластерна і надкластерна лікарня матиме у складі власне стаціонарне реабілітаційне відділення. Неспеціалізовані стаціонарні реабілітаційні відділення працюватимуть у 136 кластерних та надкластерних медзакладах, які увійшли до мережі. Це дозволить щорічно надавати якісні та безоплатні послуги з активної і доказової реабілітації для щонайменше 126 тисяч пацієнтів [5].

Як було зазначено, викликом для системи соціального захисту та системи переходу з військової служби до цивільного життя є зростання чисельності ветеранів. Завдяки диджиталізації процесу створення, обробки, зберігання, передавання та отримання інформації в електронному форматі, забезпечення ефективного функціонування цих систем є цілком виконуваним завданням. Важливим інструментом у реалізації заходів ветеранської політики став Єдиний державний реєстр ветеранів війни. З метою врегулювання статусу цього реєстру відповідно до вимог Закону України «Про публічні електронні реєстри» у Верховній Раді України зареєстрований законопроект «Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни» (реєстр. № 12355 від 23.12.2024).

Підсумовуючи зазначимо, що недосконаліть законодавчих норм та застарілі концептуальні підходи до визначення засад соціального захисту ветеранів війни є основними чинниками, які обумовлюють необхідність оновлення законодавства. Із метою уникнення соціального колапсу

необхідним є впровадження нової моделі державної підтримки ветеранів, яка передбачатиме перехід від патерналістських засад соціального захисту до створення умов для реадаптації, реабілітації та розвитку потенціалу ветеранів.

Якісне законодавство є підґрунтям для ефективної ветеранської політики. До завдань оновлення законодавства про соціальний захист ветеранів війни слід віднести не тільки відхід від «радянського», тобто пільгоорієнтованого способу організації соціального захисту, а й здійснення Верховною Радою України «інвентаризації» норм щодо видів соціального захисту та їх адресності. Належне і ефективне функціонування системи соціального захисту та переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя повинно передбачати наступне: для одних категорій захисників держава має забезпечити гідну старість, а для інших – створити можливість для професійного розвитку, навчання та сприяти поверненню до повноцінного цивільного життя.

Список використаних джерел:

1. Статистична інформація. Вебсайт Міністерства у справах ветеранів України. URL: https://mva.gov.ua/statistichni-dani-2
2. Інформаційна довідка щодо соціального захисту та надання окремих статусів Захисникам / Захисницям України, членам їх сімей. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada. gov.ua/documents/
analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/inform_references-sp/7 3610.html
3. Оглядове досьє щодо забезпечення супроводу військовослужбовців після завершення служби у зв’язку з оголошенням демобілізації. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research. rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/review_ files-hsp/75372.html
4. Радецька Л. В. Особливості проявів бойових стресових розладів у поранених військовослужбовців Збройних Сил України – учасників бойових дій. Медсестринство. 2020. № 4. С. 23–26.
5. В Україні впроваджується нова концепція формування мережі реабілітаційних центрів. URL: https://moz.gov.ua/article/news/v-ukraini-vprovad zhuetsja-nova-koncep cija-formuvannja-merezhi-reabilitacijnih-centriv

Гарбінська-Руденко Альона
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри фінансового та податкового права Державного податкового університету, м. Ірпінь, випускниця НУДПСУ 2008 р.

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ В ЗАХИСТІ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Медіація є дієвим та сучасним інструментом захисту прав споживачів фінансових послуг, оскільки дозволяє швидко вирішувати спори, забезпечує ефективність врегулювання конфлікту без додаткових судових витрат для учасників спору. Медіація також забезпечує можливість мирного врегулювання конфліктів між клієнтами та фінансовими установами без звернення до суду. Такий підхід сприяє підвищенню довіри до фінансової системи та зміцненню фінансової стабільності в суспільстві.

Закон України «Про медіацію» [1] визначає медіацію як «позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт шляхом переговорів». Сторонами медіації можуть бути фізичні, юридичні особи чи групи осіб. Сфера застосування вказаного Закону є досить широкою та охоплює серед іншого й спори суб'єктів фінансових правовідносин. Медіація ґрунтується на принципах взаємної згоди сторін, добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [2, с. 135].

Процедура медіації передбачає можливість припинення в результаті закінчення строку її проведення або строку дії договору про її проведення, у разі відмови хоча б однієї із сторін медіації або медіатора від участі в процедурі, у разі визнання сторони медіації або медіатора недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена, у випадку смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи, що є стороною медіації. Договором можуть передбачатися інші випадки припинення медіації. Угода за результатами медіації передбачає зазначення дати і місця укладення, відомостей про сторін та медіатора, реквізити договору про проведення медіації або правил проведення медіації, узгоджених зобов'язань, способів та строків їх виконання, а також наслідків невиконання або неналежного виконання зобов'язань суб'єктів процедури медіації. Сторони можуть визначити будь-які умови медіації, але вони не мають суперечити вимогам законодавства [1].

Медіація у фінансовій сфері набула ще більшого практичного значення після запровадження національної платформи медіації скарг споживачів

фінансових послуг – «ФінСкарга», яка була розроблена Українською асоціацією Фінтех та інноваційних компаній (UAFIC) за підтримки проекту USAID «Трансформація фінансового сектора». Вказана платформа забезпечує можливість подати скаргу на суб'єкта фінансових правовідносин онлайн. Скарги можуть стосуватися фінансових продуктів, обслуговування клієнтів фінансових установ, надання послуг, фінансових махінацій тощо. Такі скарги розглядаються онлайн. Усі користувачі платформи можуть контролювати процес вирішення спору та отримати рішення онлайн. Проте, якщо учасник фінансового спору не погоджується із винесеним рішенням, він має право ініціювати процес медіації, під час якого уповноважена особа «ФінСкарги» перевірить вимоги скаржника та надану відповідь фінансової установи на предмет відповідності нормам законодавства [3].

«ФінСкарга» – це незалежна платформа медіації, яка допомагає споживачам вирішувати суперечки з надавачами фінансових послуг безкоштовно, швидко та без звернення до суду чи регулятора. Платформа слугує посередником (медіатором), надаючи консультативну підтримку та сприяючи досягненню згоди між сторонами [3].

Варто виокремити наступні етапи врегулювання спору за допомогою платформи «ФінСкарга»:

- подача заявки (споживач реєструється на платформі та подає скаргу);
- опрацювання заявки модератором (модератор опрацьовує скаргу та передає її відповідній фінансовій установі);
- спроба врегулювання спору (фінансова установа розглядає скаргу та намагається вирішити питання безпосередньо зі споживачем);
- процес медіації (якщо сторони не можуть дійти згоди, команда ФінСкарги розпочинає процес медіації (посередництва);
- звернення до регулятора (якщо проблему не вдається вирішити, ФінСкарга допомагає споживачеві звернутися до відповідного регулятора).

Отже, ключовими перевагами використання процедур медіації під час захисту прав споживачів фінансових послуг є її безкоштовність (сервіс є безоплатним для споживачів), швидкість (платформа спрямована на швидке вирішення спорів), участь посередника («ФінСкарга» виступає як медіатор, допомагаючи досягти згоди) та якісна консультативна підтримка учасників спору (команда «ФінСкарги» надає консультації з питань, що виникають у суперечці).

Список використаних джерел:

1. Про медіацію. Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст. 51
2. Даценко О.І. Медіація як спосіб захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. № 3. 2025. С.134-137

3. ФінСкарга. URL: https://finskarga.com.ua/#/finskarga/home

Данілов Сергій,
к.ю.н., доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький
випускник НУДПСУ 2013 р.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДПС УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Загальновідомо, що процеси цифровізації та автоматизації є важливими та визначальними аспектами розвитку людства, котрі забезпечують формування нової моделі суспільних відносин та більш ефективні механізми управління.

У даному контексті, важливою передумовою фінансово-економічного розвитку України є належне функціонування елементів національної податкової системи.

Так, у зв’язку зі стрімкими темпами цифровізації та автоматизації бізнес-процесів, ефективні взаємовідносини між платниками податків та контролюючими органами неможливі без використання сучасних інформаційних технологій, інформаційно-телекомунікаційних систем та впровадження штучного інтелекту [3].

Варто зазначити, що фундаментальним документом, який визначає стратегічні напрями розвитку України - є «Національна економічна стратегія на період до 2030 року», затверджена Кабінетом Міністрів України від 3 березня 2021 року [1].

У системі правовідносин оподаткування, на сьогоднішній день перебувають на стадії розробки наступні сервіси:

- отримання платниками податків копій наказів про проведення перевірок, повідомлень про проведення перевірок, актів (довідок) перевірок, відповідних запитів та інших документів, складених у зв'язку з проведенням та за результатами перевірок і звірок, передбачених ПК України, а також у зв'язку з розглядом заперечень платників податків до результатів перевірок та/або пояснень платника податків;

- забезпечення можливості адміністративного оскарження рішень контролюючих органів, у тому числі подання заперечень на акт або довідку, якими оформлені результати перевірки, подання скарги на податкове повідомлення-рішення або інше рішення, дію або бездіяльність контролюючого органу чи посадової особи контролюючого органу, у тому числі рішення про коригування митної вартості, рішення щодо класифікації товарів для митних цілей, про визначення країни походження, рішення щодо підстав для надання податкових пільг тощо;

- подання звернення на отримання індивідуальної податкової консультації в електронній формі. У разі необхідності платники податків можуть прикріпити до звернення копії необхідних документів [1].

Цифровізація та автоматизація податкових органів є процесом, який вимагає значних інвестицій, але з часом він обов'язково принесе користь державі у вигляді економії часу на процес податкового адміністрування та підвищення ефективності боротьби з податковими правопорушеннями.

На нашу думку, на сучасному етапі розвитку податкової системи України, варто збільшувати інвестиції саме у новітні цифрові інформаційні технології, які сприяють оптимізації процесів комунікації платників з податковими органами та сприятимуть підвищенню ефективності механізму оподаткування в цілому.

Більш того, використання Державною податковою службою України та її територіальними органами вже існуючих цифрових технологій та електронних сервісів є недостатнім для забезпечення належної системи контролю у податкових правовідносинах.

Звичайно позитивним, на сьогодні є те, що Державною податковою службою України за участі Міністерства цифрової трансформації України проводиться навчання працівників територіальних органів ДПС з питань цифровізації.

У рамках навчання обговорюються, наприклад, питання: як за допомогою мобільного застосунку «Дія» отримати копії цифрових документів («шеринг документів») під час надання адміністративних послуг у центрах обслуговування платників ДПС, а також як отримати податкові послуги на Порталі «Дія».

За результатами навчання з метою перевірки набутих знань організовано проведення тестування працівників територіальних органів ДПС [2].

Звичайно, подібного роду заходи мають на меті розширити рівень цифрової компетентності контролюючих органів, проте для взаємодії з платниками податків цього не достатньо.

Отже, важливим етапом удосконалення податкового адміністрування є побудова ефективної цифрової та автоматизованої системи податкового адміністрування, що має на меті підвищення якості та швидкості опрацювання податкової інформації. Крім того, використання цифрових

інструментів забезпечить автоматизацію багатьох процесів, що зменшить кількість помилок та скоротить час, необхідний для опрацювання даних.

При цьому, необхідно враховувати, що реалізація цього процесу вимагає значних зусиль та фінансових витрат на технічне, програмне, організаційне забезпечення, підготовку кваліфікованого персоналу, а також надійного захисту конфіденційної податкової інформації.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова від 3 березня 2021 р. № 179 / Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/179-2021-%D0%BF#Text.
2. ДПС розпочато навчання працівників територіальних органів з питань циф- ровізації. *Офіційний портал Державної податкової служби України.* URL: https://lv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/ print-484039.html.
3. Луцик А.І., Синютка Н.Г. Податковий інструментарій фіскальної політики в умовах діджиталізації фіскального простору: Світ фінансів. 2019. Вип. 1. С. 87-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2019_1_10.

Demianchenko I. O.
Leading Inspector of Poltava District Sector № 2 of the State Institution "Probation Center" in Poltava Region, 4-th year postgraduate student of the Department of International Law of the Yaroslav Mudryi National Law University Kharkiv

IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL LEGAL STANDARD ON APPEALING DECISIONS, ACTIONS, OR INACTION OF PROBATION STAFF AS PART OF A HUMAN RIGHTS PROTECTION MECHANISM

One of the key aspects worth highlighting in the context of the principles underlying the national probation system is the establishment of an accessible, objective, and effective complaint procedure concerning the activities of this service. Article 16, paragraph 8, part 1 of the Law of Ukraine "On Probation" provides for the right of probation subjects (convicted persons and defendants for whom a pre-sentencing report is prepared) to appeal decisions, actions, or inaction of probation personnel [1]. This provision underlies that rights of the convicted people (probation subjects) should be effectively protected in the national legal system.

At the same time, the special law does not specify the procedure or particularities of exercising this right, which, in turn, prevents the effective legal protection of the rights of probation subjects within the national legal system. As a result, potential complaints are considered under the general procedure governed

by the Law of Ukraine "On Citizens' Appeals" dated 02.10.1996 № 393/96-VR, while judicial appeal is not feasible due to the lack of legally defined mechanisms for protecting the violated rights of probation subjects.

The possibility of filing complaints is outlined in paragraphs 93–97 of Recommendation CM/Rec(2017)3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the rules regarding community sanctions and measures, adopted on 22 March 2017. This document stipulates that a fair, simple, and impartial procedure for lodging complaints regarding decisions made by the executive authority, failure to implement such decisions, or the consequences of the sanction or measure in general must be accessible [2].

At the same time, it is worth noting that mechanisms to prevent abuse of the right to submit complaints are necessary, as they contribute to the stable functioning of the probation service.

International experience demonstrates the importance of having an institutional body or official with the authority to handle complaints about violations of the rights and freedoms of probation subjects. For example, in the United Kingdom, the Prisons and Probation Ombudsman investigates and considers complaints from individuals under probation supervision [3]. Similar functions are also performed by ombudsmen in Hungary, Poland, the Czech Republic, Sweden, and Finland. In Estonia, individuals may appeal the actions of probation officers in court concerning the substance of their work. In Hungary, complaints may be submitted to the prosecutor if probation staff violate ethical standards, and if the complainant is dissatisfied with the outcome, further appeal to the court is possible [4].

Although European countries differ in the content and formalization of their complaint procedures, their existence represents a progressive step toward ensuring the rights of probation subjects. This prompts reflection on the necessity of introducing a Probation Ombudsman in Ukraine and developing a specific procedure for appealing decisions, actions, or inaction of the probation service, which could be enshrined in a dedicated section of the Law of Ukraine "On Probation".

We believe that the specific features of the complaint review process for probation subjects should include, at a minimum: identification of the competent authority or official responsible for reviewing complaints from probation subjects; standardized requirements for the format of complaints to reduce potential abuse of the right to file unfounded complaints; shortened timeframes for reviewing complaints to ensure timely and appropriate responses to rights violations; a duty to inform the complainant about whether a violation has been established, accompanied by a formal decision subject to judicial review.

In light of the above, the implementation of the international legal standard on appealing decisions, actions, or inaction of probation staff would significantly strengthen the national probation institution and enhance the effectiveness of legal safeguards protecting the rights and freedoms of probation subjects.

References:

1. Закон України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text (дата звернення: 24.08.2025).
2. Recommendation CM/Rec(2017)3 of the Committee of Ministers to member States on the European Rules on community sanctions and measures. – Council of Europe, 22 March 2017. URL: https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Rec20173-CSM-and-commentary_українською-мовою-остаточний-варіант.pdf (дата звернення: 29.03.2025).
3. Prisons and Probation Ombudsman (PPO). Official website. URL: https://ppo.gov.uk/about-us/ (дата звернення: 14.01.2025).
4. Van Kalmthout A. M., Durnescu I. (Eds.). Probation in Europe. – Nijmegen : Wolf Legal Publishers, 2008. – 1300 p.

Денисюк Світлана,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

Фокін Ярослав
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу
Державного податкового університету
випускник УДФСУ 2018 р.

ЗАХИСТ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні у зв’язку з широкомасштабною збройною агресією російської федерації, питання дотримання та захисту прав людини набуває особливої актуальності. Додаткової уваги потребує, зокрема, правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України. Як вразлива соціальна група, вони стикаються з низкою специфічних проблем, пов’язаних із правовим регулюванням, соціальною інтеграцією та забезпеченням гуманітарних потреб.

Метою цієї наукової розвідки є аналіз основних проблем іноземців в Україні в умовах воєнного стану та окреслення можливих напрямів їх вирішення з урахуванням національного та міжнародного законодавства.

Стосовно нормативно-правової бази, то права іноземців в Україні регулюються, як відомо, Конституцією України (ст. 26 гарантує, що іноземці та особи без громадянства користуються тими самими правами і свободами, як і громадяни України, за винятками, встановленими законом) [1]; Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. [2]; Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. [3]; та різними міжнародними договорами, зокрема Європейською конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права.

Умови воєнного стану передбачають можливість обмеження окремих прав (наприклад, свободи пересування чи вибору місця проживання), однак базові права, зокрема право на життя, гідність, захист від катувань, залишаються непорушними [4].

Щодо основних проблем іноземців у період воєнного стану, то їх можна поділити на певні групи. До правових труднощів можна віднести: складність продовження терміну дії посвідки на тимчасове або постійне проживання через затримки в роботі Державної міграційної служби; ускладнений доступ до правосуддя та правової допомоги через перевантаженість судової системи [5]; обмеження свободи пересування та виїзду з території України, зокрема, через закриття окремих пунктів пропуску.

Проте іноземці в Україні мають не лише правові проблеми, але й соціальні. Численні студенти-іноземці звертають увагу на те, що у них є обмежений доступ до освіти, що може спричинити втрату можливості продовжувати навчання. Крім того, є проблеми із працевлаштуванням, адже багато підприємств припинили діяльність або скоротили штат.

Варто зазначити, що іноземці нарівні з громадянами України піддаються ризикам воєнних дій: обстрілам, евакуаціям, втраті житла. Проте мовний, психологічний бар'єри ускладнюють отримання достовірної інформації щодо правил воєнного стану та порядку евакуації. Крім того, не завжди можливим є гарантований доступ до гуманітарної допомоги, оскільки її першочергово спрямовують на внутрішньо переміщених осіб та військових.

У забезпеченні прав людини важливу роль відіграє як держава, міжнародні організації, так українські громадські організації. Відомо, що Україна продовжує виконувати свої міжнародні зобов'язання у сфері прав людини, співпрацює з УВКБ ООН [6], Міжнародною організацією з міграції, Червоним Хрестом та правозахисними інституціями. Важливою є діяльність громадських організацій, які надають правову допомогу, підтримку у пошуку житла, перекладі документів, доступі до медичних послуг та психологічну підтримку [7].

Отже, іноземці в Україні в умовах воєнного стану стикаються з низкою проблем — від юридичних труднощів і обмеженого доступу до освіти та

роботи до загроз фізичній безпеці та іноді випадків дискримінації. Тому для покращення ситуації необхідно: забезпечити ефективну роботу органів ДМС, навіть в умовах війни; розширити доступ іноземців до інформації (у тому числі, мовами міжнародного спілкування); налагодити співпрацю України з міжнародними організаціями у сфері захисту прав іноземців; внести зміни до законодавства для адаптації до умов воєнного часу з урахуванням міжнародних стандартів; захист прав іноземців є не лише виконанням міжнародних зобов'язань України, а й показником демократичності та цивілізованості держави у складний період воєнних викликів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996.
2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. № 3773-VI.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII.
4. International Covenant on Civil and Political Rights, UN, 1966.
5. European Convention on Human Rights, Council of Europe, 1950.
6. Державна міграційна служба України. URL: https://dmsu.gov.ua
7. UNHCR. Protection of Refugees and Asylum Seekers in Ukraine during the Martial Law. Geneva, 2023.

Дяковський Олександр
к.ю.н, викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ,
випускник НУДПСУ 2012 р.
Прокопчук Катерина
асистент кафедри теорії та історії держави і права Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускниця ДПУ 2024 р.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Використання відеоконференцій у судових засіданнях розпочалося активно у 2020 році під час пандемії як альтернатива традиційним процесам участі в судовому засіданні. З початком повномасштабного вторгнення цей формат набув особливого значення, забезпечивши участь громадян, які

перебували за межами району чи області місця розташування суду доступом до правосуддя, що вказує про актуальність теми.

Згідно до ст. 129 Конституції України серед іншого зазначено, що основними засадами судочинства є: гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами [1].

Гласність судового процесу забезпечується шляхом відкритого розгляду судового спору котрий перебуває в провадженні адміністративного суду. Проте не всі категорії учасників процесу можуть реалізувати даний принцип.

Відповідно до ч. 2 ст. 10 Кодексу адміністративного судочинства України зазначено, що будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Від особи, яка бажає бути присутньою у судовому засіданні, забороняється вимагати будь-які документи, крім документа, що посвідчує особу [2].

Варто заначити, що реалізація принципу гласності судового процесу може мати місце проблемного застосування під час використання відеоконференції це полягає в тому, що закон наділяє саме сторони можливістю подання відповідного клопотання щодо дистанційної участі, проте таким правом не наділені слухачі котрі за нормами процесуального права мають право бути присутніми, проте не мають статусу учасника процесу та не виступають представниками сторін.

Визначення відеоконференції міститься у Положенні «Про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» і має наступне значення: відеоконференція – це телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі [3].

Згідно до ст. 64 Конституції України зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [1].

Тому в даному випадку виникає необхідність доопрацювання процесуального законодавства в частині надання можливості бути присутніми в суді за допомогою відеоконференції слухачам це стосується випадку також коли наприклад всі сторони приймають участь в судовому засіданні дистанційно за допомогою відео.

Таким чином з метою доступу до правосуддя та реалізації принципу гласності судового процесу виникає необхідність внесення змін до процесуального законодавства в частині надання слухачам можливості реалізації участі в режимі відеоконференції на рівні прав наданих учасникам справи в частині присутності в судовому процесі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0% B2% D1% 80#Text (дата звернення 14.09.2025).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 14.09.2025).
3. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text (дата звернення: 14.09. 2025).

Іванов Денис
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ «HUMAN-IN-THE-LOOP» В ШІ-СИСТЕМАХ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПІДЗВІТНОСТІ В ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Поточні масштаби гуманітарної кризи та потреб відбудови України створюють безпрецедентні виклики для систем розподілу допомоги. За оцінками Світового банку станом на 2025 рік збитки України вже досягають $524 мільярдів. Опитування показують, що корупція, упередженість та фаворитизм потенційно є основними перешкодами для отримання адекватної допомоги.

Впровадження систем Штучного Інтелекту (ШІ) в управлінні гуманітарною допомогою наближає революційні зміни через здатність аналізувати величезні обсяги даних, прогнозувати кризи та оптимізувати розподіл ресурсів. Концепція “Людини в контурі прийняття рішень” («Human-in-the-Loop», HITL) стає критично важливою для балансування між автоматизацією та прозорою підзвітністю, особливо в контексті розподілу допомоги вартістю близько €50 мільярдів через Ukraine Facility [1] та управління 13 000+ проектами відбудови через платформу публічних інвестицій DREAM [2].

HITL не лише технічний інструмент, а також є новою правовою та управлінською парадигмою, що поєднує переваги автоматизації з

незамінними людськими якостями, етичним судженням, контекстуальним розумінням та відповідальністю.

Правова концепція HITL трансформувалася від простого "людського втручання" до комплексної системи гарантій. Стаття 14 EU AI Act (2024) [3] встановлює п'ять обов'язкових компонентів людського нагляду для високоризикових ШІ-систем, до яких належать системи розподілу соціальної допомоги:

1. Розуміння можливостей та обмежень: оператори повинні усвідомлювати технічні межі системи
2. Моніторинг операцій: безперервне спостереження за функціонуванням
3. Уникнення автоматизаційного упередження: критичне ставлення до рішень ШІ
4. Повноваження на втручання: юридичне право змінювати або скасовувати рішення
5. Функція екстреної зупинки: механізм негайного припинення роботи системи

Гуманітарні кризи створюють унікальні правові виклики для HITL-систем. Принцип «не нашкодь» вимагає, щоб гуманітарні актори враховували потенційні шляхи, якими їхні дії або бездіяльність можуть ненавмисно завдати шкоди. Технічні збої в новозапроваджених системах можуть призвести до затримок або скасування розподілу допомоги, створюючи додаткові ризики для вразливих груп.

Досвід USAID демонструє критичність людського нагляду: системи FEWS NET та IPC забезпечували прогнозування продовольчих криз за 8 місяців, але їх призупинення у 2025 році через реорганізацію агентства поставило під загрозу 20 мільйонів людей, які залежать від програми [4].

В той самий час повна автоматизація прийняття рішень у сфері, що стосується прав та благ людей, суперечить принципам процедурної справедливості. Алгоритми, навчені на історичних даних, можуть увічнювати структурні упередження (наприклад, дискримінація певних регіонів). Юридична відповідальність за шкоду, заподіяну дефектним алгоритмом, розмивається між розробником, оператором і державою.

Модель HITL передбачає не пасивну присутність людини, а її активну роль у ключових точках алгоритмічного циклу:

1. Етап аналізу даних: ШІ аналізує заявки на допомогу, дані про пошкодження, ринкові ціни, публічні реєстри. Людина-експерт задає параметри, перевіряє якість даних та корегує критерії.
2. Етап прийняття рішення: ШІ генерує рекомендацію (наприклад, «високий ризик корупції у заявці X», «оптимальний постачальник Y»). Остаточне рішення завжди приймає уповноважена особа, яка зобов’язана документально обґрунтувати свою згоду або незгоду з алгоритмом.

3. Етап оскарження: Створюється простий та прозорий механізм, за допомогою якого громадянин може оскаржити рішення, вимагаючи людського перегляду.

Ця модель трансформує ШІ з «суб'єкта, що приймає рішення» в «інструмент підтримки прийняття рішень».

Для функціонування цієї моделі необхідно створити чітку правову рамку:

- Принцип обов'язковості людського контролю: Закріпити на законодавчому рівні заборону на повністю автоматизоване прийняття рішень у сфері розподілу публічних благ.
- Принцип максимальної прозорості: Забезпечити доступ до алгоритмічних методик, ключових параметрів (за винятком конфіденційних деталей) та логів взаємодії людини з системою.
- Механізм розподілу відповідальності: Чітко визначити, що остаточна юридична відповідальність лежить на державному службовці, який прийняв рішення. Розробник несе відповідальність за технічні дефекти алгоритму.
- Процедура оскарження: Право на пояснення має бути реалізовано через можливість отримання зрозумілого пояснення від людини, а не лише технічного логу алгоритму.

Незважаючи на зазначений потенціал, впровадження HITL стикається з наступними викликами:

- Імітація контролю («Human-over-the-Loop»): Ризик формального «клікання» кнопки службовцем без реального аналізу.
- Втома прийняття рішень: При великому потоці рекомендацій ефективність людського контролю може знижуватися.
- Кваліфікація персоналу: Державні службовці мають володіти достатньою цифровою та аналітичною грамотністю.
- Вартість та інфраструктура: Створення та обслуговування таких систем вимагає значних інвестицій.

Модель HITL є найбільш збалансованим правовим та технологічним підходом до забезпечення підзвітності в антикорупційних ШІ-системах. Вона дозволяє використовувати сильні сторони ШІ, такі як швидкість та масштабованість, не жертвуючи при цьому фундаментальними принципами верховенства права: справедливістю, прозорістю та людським контролем.

Для успішного впровадження необхідно:

1. Розробити стандарти та правові акти, що регулюють використання HITL у публічному секторі, особливо в умовах кризи.
2. Інвестувати в навчання державних службовців роботі з ШІ-інструментами та розвиток критичного мислення.
3. Створити незалежні органи аудиту алгоритмів, що використовуються в державному управлінні.
4. Забезпечити громадський моніторинг та участь громадянського суспільства в оцінці ефективності та справедливості таких систем.

Майбутні дослідження мають бути зосереджені на подальшій деталізації моделей розподілу юридичної відповідальності та ефективності використання HITL у порівнянні з повністю автоматизованими системами.

Список використаних джерел:

1. Програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу “Urkaine Faclity 2024-2027”. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/ (дата звернення: 13.09.2025).
2. DREAM: Система управління публічними інвестиціями. URL: https://dream.gov.ua (дата звернення: 13.09.2025).
3. The EU Artificial Intelligence Act. URL: https://artificialintelligenceact.eu (дата звернення: 13.09.2025).
4. FEWS NET (Famine Early Warning Systems Network) Global Food Security Update: May to September 2025. URL: https://portal.siinsan.gob.gt/wp-content/uploads/FEWS-NET-Global-Food-Security-Update-20250520.pdf (дата звернення: 13.09.2025)

Касьяненко Любов
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового та податкового
права Державного податкового університету
м. Ірпінь
випускниця АДПСУ 2003 р.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Кожна людина має право на гідне життя, свободу та безпеку незалежно від її походження, статі, мови, релігії чи переконань. Це основа справедливого суспільства, у якому людина не є беззахисною перед державою чи іншими людьми. Саме держава зобов’язана гарантувати права та свободи через закони, політику та інституції і створювати такі механізми, які не дозволять порушувати надані людині права.

У фінансово-правових відносинах права людини у своїй основі мають конституційні гарантії – право власності, рівність перед законом, заборона свавільного позбавлення майна і захищаються через закони, суди, спеціальні інституції**.** У фінансово-правових відносинах особи повинні мати рівні умови у доступі до фінансових ресурсів і послуг. Держава має забезпечувати справедливість і прозорість у формуванні та використанні публічних фінансів і не може зловживати своїми фінансовими повноваженнями, наприклад, вводити незаконні податки, безпідставні штрафи та ін. Маємо визнати, що є чимало

запитань і до податкової, і до бюджетної, банківської системи, валютних операцій, кредитування, страхування тощо. Часті зміни до податкового законодавства не на користь платників податків, адже податкове законодавство має бути чітким, зрозумілим і передбачуваним, інакше платник податків не може планувати свою діяльність. Бізнес і громадяни повинні мати час, щоб підготуватися до нових правил.

Відповідно до ст. 4 Податкового кодексу України [1], податкове законодавство України ґрунтується на таких принципах: загальності оподаткування - кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені цим Кодексом, законами з питань митної справи податки та збори; рівності усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; презумпції правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу; фіскальної достатності; соціальної справедливості та ін. Саме принципом стабільності визначено, шо зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніш як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року. Податкове законодавство повинно бути прозорим і логічним, щоб платники могли заздалегідь знати, які податки, коли і в якому розмірі вони сплачують. Це основа довіри між державою та громадянами.

Згідно із ст. 55 Конституції України [2] кожному гарантується право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів влади. Судовий захист – це реальна можливість людині відстояти свої фінансові права у випадку їх порушення, можливість оскаржити незаконні дії податкових органів, банків чи держави у суді.

Маємо зазначити, що існують і міжнародні документи, шо представляють забезпечення прав та основоположних свобод людини - Загальна декларація прав людини [3], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) [4]. Відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції правом власності є майнові права, гроші, пенсії, депозити, соціальні виплати; ст.6 Конвенції - право на справедливий суд; ст. 14 Конвенції - заборона дискримінації, якщо держава у фінансовій сфері ставиться до людей по-різному, наприклад, виплачує компенсацію тільки окремим категоріям громадян без обґрунтування, ЄСПЛ визнає це дискримінацією; ст. 13 Конвенції - право на ефективний засіб захисту, тобто людина має не тільки право на соціальні чи фінансові виплати, а й право на реальний механізм їх відстоювання.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) не виділяє «фінансові права» в окрему категорію, але розглядає їх як частину загальних прав людини, гарантованих Конвенцією. ЄСПЛ трактує фінансові права (зарплата, пенсія, соціальна допомога, податкові спори, банківські вклади) як невід'ємну частину права власності та право на справедливий суд. Тобто якщо держава безпідставно позбавляє людину фінансів або ускладнює їх отримання, це може бути розцінено як порушення фундаментальних прав людини і має бути захищене. Держава має гарантувати, що обмеження цих прав будуть законними, обґрунтованими, зі справедливим підходом до людей, і що існують засоби юридичного захисту.

Нині має діяти принцип доступності правового захисту, адже кожна людина повинна мати реальну можливість захищати свої права і свободи у законний спосіб. Це не просто формальне існування судів чи законів, а саме здатність скористатися ними на практиці.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 04.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 11.09.2025).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 11.09.2025).
3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року (Док. ООН/PES/217 А). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.09.2025).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.09.2025).

Кононенко Валерій
д.ю.н., доцент, професор кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу, Державний податковий університет, м. Ірпінь

Чернецька Олена
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу, Державний податковий університет, м. Ірпінь

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейська інтеграція України є стратегічним пріоритетом державного розвитку, що визначає трансформаційні процеси у політичній, економічній та правовій сферах. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та отримання статусу кандидата на вступ до ЄС заклали основу для глибокого реформування національної правової та фінансової системи відповідно до європейських стандартів. Одним із ключових завдань у цьому контексті є адаптація законодавства, зокрема у сфері фінансової політики та оподаткування, що має забезпечити створення стабільного економічного середовища, сприятливого для інвестицій, інновацій та сталого розвитку. У зв'язку з цим гармонізація податкової системи України із нормами права ЄС набуває особливого значення як важлива складова загального процесу євроінтеграції.

Вибір Україною євроінтеграційного напряму розвитку є одним із ключових чинників, що впливають на формування її внутрішньої та зовнішньої фінансової політики. Підписана у 2014 році Угода про асоціацію між Україною, Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами (далі – Угода про асоціацію) визначила загальні напрямки поступового економічного зближення сторін [1]. Угода також включає екологічні права в рамках поступового зближення українського законодавства з правом ЄС у сфері охорони довкілля. Відповідно до Додатку XXX, Україна зобов'язується пристосувати своє законодавство до 26 директив та 3 регламентів ЄС у восьми тематичних сферах, що охоплюють управління довкіллям, якість повітря та води, управління відходами, охорону природи, промислове забруднення, зміну клімату та ГМО [2].

У контексті російсько-українського збройного конфлікту важливим кроком стало рішення Європейської Ради від 23 червня 2022 року про надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу (ЄС). Це рішення відкриває перед Україною нові перспективи, проте також ставить вимоги щодо адаптації національного законодавства до права ЄС та проведення глибинних

реформ задля утвердження стійкої демократії та розвиненої ринкової економіки [8].

Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля є одним із фундаментальних і частково природних прав, закріпленим у ст. 50 Конституції України [3]. Це право також відображено у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4], яка гарантує безпечне для життя та здоров'я природне середовище. Крім того, це право закріплено в численних міжнародно-правових актах. Воно є невід'ємним для кожної людини від народження, незалежно від рішень державних органів, і накладає на державу та всіх суб'єктів обов'язок дотримуватися еколого-правових норм для його забезпечення. Право на безпечне довкілля передбачає юридичну можливість проживати в природному середовищі, яке не завдає шкоди здоров'ю чи життю. У разі порушення цього права особа має можливість вимагати його захисту у встановленому законом порядку [5, с. 248]. Стан екологічної безпеки цінується не лише (і не стільки) самим фактом його досягнення, а передусім його довготривалим збереженням, тобто стабільністю. Таким чином, міжнародну екологічну безпеку можна попередньо визначити як стійкий стан, спрямований на максимально можливе уповільнення деградації екологічної ситуації на планеті, який прагне підтримувати міжнародна спільнота. Наразі цей стан залишається недосяжним, але він є важливою ціллю, а процес її досягнення сприяє найповільнішому погіршенню екологічного стану [6, с. 472].

На сьогодні можна виокремити три ключові напрями міжнародно-правового регулювання у сфері екологічних міжнародних відносин: 1) зменшення негативного антропогенного впливу на довкілля; 2) сприяння сталому розвитку людства через запровадження збалансованого режиму використання природних ресурсів; 3) розвиток міжнародної співпраці у сфері екології [7, с. 47-48, 8].

Забезпечення екологічних прав, як і будь-яких інших прав, передбачає використання комплексу механізмів (інструментів), спрямованих на їх повноцінну реалізацію та всебічний захист [1]. У теорії екологічного права ці права забезпечуються через юридичні гарантії, які закріплені в нормативно-правових актах. Однак сама по собі нормативна регламентація механізмів гарантування екологічних прав не забезпечує автоматично їх повноцінного здійснення чи ефективного захисту від можливих порушень або обмежень. У сучасних умовах питання визначення змісту та сутності гарантій екологічних прав набуває значного теоретичного і практичного значення, особливо через їх диференціацію з урахуванням як нормативно-правового регулювання, так і наукових концепцій. Такий підхід до ідентифікації гарантій із урахуванням їх видової різноманітності дозволяє чітко визначити їхні сутнісні характеристики, що сприяє вдосконаленню механізмів забезпечення екологічних прав і підвищенню їхньої ефективності [6, с. 101-102].

Отже, європейська інтеграція України зумовлює необхідність глибинної адаптації національного законодавства до acquis ЄС, що охоплює не лише

фінансово-правову сферу та систему оподаткування, а й екологічне право, зокрема у частині забезпечення права громадян на безпечне довкілля.

Гармонізація екологічного законодавства України з правом ЄС у поєднанні з міжнародно-правовими механізмами сприяє формуванню ефективних гарантій екологічних прав, які є невід'ємною складовою сталого розвитку та ключовим елементом забезпечення міжнародної екологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 08.09.2025).
2. Додаток XXX до глави 6 «Навколишнє природне середовище» Угодb про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/30_Annex.pdf (дата звернення: 08.09.2025).
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.09.2025).
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 08.09.2025).
5. Данилюк С. Конституційні екологічні права громадян. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №.10. С. 248-250. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/57
6. Тимченко Л.Д., Кононенко В.П. Міжнародне право: підручник. К.: «Знання», 2012. 631 с.
7. Кононенко В. Міжнародна екологічна безпека як стан. Український часопис міжнародного права. 2021. № 3. С. 42-48. DOI: https://doi.org/10.36952/uail. 2021.3.38-44
8. Кононенко В.П, Тимченко Л.Д. Стале фінансування та безпека в контексті політики ЄС. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2022. Вип. 2 (9) С. 57-66. DOI: 10.33244/2617-4154.2(9).2022.57-66
9. Антонюк У.В. Гарантії екологічних прав: проблеми наукової та нормативно-правової диференціації. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. № 6. С. 101-111. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-091-9-1

Олексій Король,
начальник Північного офісу Держаудитслужби, м. Київ,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ
випускник НУДПСУ 2011 р.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення рф на територію України на початку 2022 р. спричинило не лише людські жертви, економічні втрати, значні інфраструктурні руйнування, а й завдала великих збитків навколишньому природному середовищу. Військові дії мають комплексний негативний вплив на стан довкілля, що призводить до знищення лісів, забруднення водних ресурсів і ґрунтів, руйнування біорізноманіття, природоохоронних територій та погіршення якості повітря внаслідок вибухів, пожеж і використання токсичних речовин. Бомбардування та артилерійські удари залишають після себе забруднення у вигляді важких металів, що потрапляючи у ґрунтові та водні шари, загрожують не тільки флорі та фауні, а й здоров'ю людини.

Під час війни діють норми міжнародного приватного права та національного законодавства, що визначають мехінізми та порядок захисту фундаментального права людини – права на безпечне довкілля. Так, згідно зі ст. 50 Конституції України, кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Однак, міжнародне екологічне право, яке передбачає заборони щодо екологічно небезпечних дій під час збройних конфліктів, залишається недостатньо реалізованим у національному законодавстві.

Право на безпечне довкілля за міжнародним правом не може бути призупинене навіть під час війни. Міжнародні стандарти захисту права на безпечне довкілля визначені в Конвенції ООН про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1976), Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій (1977), Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенції Еспо 1991), Орхуській конвенції (1998), Римському статуті Міжнародного кримінального суду (1998).

Відповідно до статті 8(2)(b) (iv) Римського статуту Міжнародного кримінального суду воєнним злочином є здійснення нападу, якщо відомо, що він спричинить широкомасштабну, довготривалу та серйозну шкоду природному середовищу, яка буде надмірною порівняно з очікуваною військовою перевагою [1]. Додатковим протоколом I до Женевських конвенцій прямо заборонено використання методів війни, які мають на меті або можуть спричинити серйозну шкоду довкіллю [2]. Фіксація таких

випадків є необхідною для подальшого судового переслідування держави-агресора та отримання компенсацій за завдані екологічні втрати.

Водночас, об'єктивна оцінка екологічних збитків, завданих війною, можлива лише після завершення бойових дій та проведення комплексного аналізу завданої шкоди. Цей принцип прослідковується у рішеннях Конституційного Суду України. У своєму Рішенні № 4-р(І)/2024 від 3 квітня 2024 року суд зазначив, що право на безпечне довкілля входить до обов'язків держави щодо екологічної безпеки, і навіть у кризові періоди це право не може бути звужене. Під час війни екологічні катастрофи, спричинені бойовими діями, загрожують населенню. Суд наголосив, що стаття 16 Конституції України зобов'язує державу не лише усувати наслідки екологічних катастроф, а й запобігати їм, документуючи завдану шкоду довкіллю, заподіяної воєнними діями, і подальшого відшкодування збитків [3, с.75].

Для розрахунку завданої шкоди компонентам природного середовища внаслідок мілітарного впливу у 2022 р. Міндовкілля прийняло низку методик: 1) Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану; 2) Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди; 3) Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/ або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами; 4) Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях; 5) Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії рф; 6) Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами.

За оцінками платформи EcoZagroza щодо розміру збитків, завданих екологічними злочинами, розрахованими Державною екологічною інспекцією України, станом на 15.09.2025 збитки становили 5,88 трлн грн [4].

Однак, не зважаючи на правові гарантії, ефективне забезпечення екологічних прав у воєнний період залишається складним процесом, що потребує удосконалення механізмів державного управління та адаптації чинного законодавства, зокрема щодо посилення державного екологічного контролю, використання сучасних технологій екологічного моніторингу, проведення систематичних досліджень впливу різних типів озброєння на природні комплекси та об'єкти, а також запровадження поняття «екосистемні послуги» та визначення нормативного механізму їх обрахунку. Зазначені заходи у поєднанні з кримінально-процесуальним

документуванням екологічних злочинів рф дозволить сформувати належну доказову базу для Міжнародного кримінального суду.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_ 588#Text.
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
3. Блащук Т.В., Дробуш І.В. Право на безпечне довкілля: судова практика та особливості реалізації в умовах воєнного стану. Південноукраїнський правничий часопис. 2024. № 4. С. 73-79.
4. Екозагроза: офіційний ресурс Міндовкілля URL: https://ecozagroza.gov.ua/

Косілова Ольга
кандидат політичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та права ЄС Державного податкового університету, м. Ірпінь
випускниця НУ ДПСУ 2014 р.

Федірко Іван
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка м. Київ

ВІД ПРАВА ДО ДІЇ: ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ЯК ОСНОВА ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ВЛАДИ

У XXI столітті демократичні суспільства стикаються з новими викликами, які вимагають не лише оновлення політичних інститутів, але й переосмислення форм взаємодії держави з громадянами. Особливої актуальності набуває поняття політичної співучасті — як практичного вияву реалізації прав і свобод людини, гарантованих як національним законодавством, так і міжнародними правовими стандартами. Участь громадян у здійсненні визначального впливу на здійснення державної політики та формування органів державної влади є однією з визначальних рис демократії, яка найбільш поширеною формою здійснення державної влади та побудови взаємовідносин між громадянами та державою. В українському контексті, в умовах повномасштабної війни, політична участь стає не лише індикатором

демократичності держави, а й інструментом консолідації суспільства, забезпечення його стійкості та зміцнення національного суверенітету.

Забезпечення прав і свобод, зокрема у політичній сфері, тісно пов’язане з сучасним розумінням демократії: «Метою кожного політичного об'єднання є збереження природних і невід'ємних прав людини; цими правами є свобода, власність, безпека і опір гніту» [1]. Важливим елементом демократії є встановлення нормативних рамок для політичного процесу, що заснований на повазі людської гідності. Демократія надає свободу людям, але й встановлює межі цієї свободи заради дотримання рівних прав, проте ці межі не порушують особистих прав і свобод кожної людини.

Загальна декларація прав людини на міжнародному рівні встановлює право кожної людини брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. У свою чергу, ст.5 Конституція України визначає, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [2]. В Основному Законі ФРН, ст. 20, ч. 2 є подібне положення, що затверджує суверенітет народу: «Вся державна влада виходить від народу. Вона здійснюється народом на виборах і виборчих дільницях, а також спеціальними органами законодавства, виконавчої та судової влади [3].

Демократія може здійснюватися через реалізацію і гарантування захищених законом демократичних прав людини і громадянина. Це випливає зі ст. 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Отже, демократична держава покликана забезпечити весь комплекс прав людини і громадянина, передбачених чинним законодавством в усій багатоманітності їх прояву: закріплених як у Конституції України, так і в галузевих актах. Існування демократії неможливе без здійснення принципів плюралізму, гласності, поділу і децентралізації влади. Саме через застосування цих та інших принципів здійснюють народний характер влади і можливі прогресивні перетворення [4].

Досить вдало розкривають зміст поняття «політична участь» українські дослідники М. Горлач та В. Кремень, які розуміють її як дії, що вживаються соціальною спільнотою, окремими громадянами з метою впливу на державну політику, управління державними справами або обрання політичних лідерів, на будь-якому рівні політичної влади, місцевому чи загальнонаціональному [5].

Привертає до себе увагу те, що конституції нових федеральних земель Тюрінгії та Бранденбургу прямо закріплено право на політичну співучасть. Наприклад, ст. 9 Конституції Тюрінгії вказує: «Кожен має право на співучасть в облаштуванні політичного життя вільної землі». Подібне положення міститься в абзаці першому ст. 21 розділу «Політичні права» Конституції Бранденбурга: «Право на співучасть у політичному творенні гарантується» [6, с. 574].

Німецький дослідник Х. Ярас наголошує на тому, що функція співучасті, гарантована конституційними правами, є критично важливою для демократичної спільноти. Вона тісно пов'язана з іншими функціями конституційних прав, зокрема з функціями оборони, надання благ, захисту, однакового поводження. Якщо ми говоримо про політичну співучасть, то коло суб'єктів що володіють правами політичної співучасті звужено до громадян певної держави. Характерною рисою політичної співучасті є те, що ця діяльність не є професійною, здійснюється звичайними громадянами [6, с. 30]. Німецький політолог М. Каасе політичну участь визначає, як дії, «які громадяни добровільно здійснюють з метою впливу на рішення на різних рівнях політичної системи» [7, с. 631].

На думку американських дослідників Л. Мілбрат та М. Гоел, «політичну співучасть» слід розуміти як діяльність звичайних громадян (від участі в акціях протесту, членства в громадських організаціях, активної підтримки якоїсь партії, написання листів до редакцій газет, до регулярної участі у виборах, відчуття любові до власної країни), якою вони намагаються вплинути або ж підтримати політику владних еліт [8, с. 299]. Дослідники виділяють чотири основних види законної (конвенційної, формальної) політичної участі: голосування, участь у діяльності політичних партій та інших політичних організацій і в кампаніях, що проводяться; участь у політичному житті громади, зборах тощо; контакти з офіційними особами на різних рівнях. Виділяються й види незаконної (неконвенційної, неформальної) політичної участі: різноманітні форми протесту з порушенням закону, протест проти неправомірних дій влади тощо. Характер політичної співучасті визначається нормами, поширеними в суспільстві, які приймаються як елітами, так і не елітами, а саме явище визнається основою демократії [9].

Німецький науковець Б. Вілс теж розрізняє дві основні форми політичної співучасті: неформальну та формальну, критерієм поділу на які є наявність/відсутність німецького громадянства. Неформальна політична співучасть включає наприклад протести, демонстрації, громадянські ініціативи, волонтерську діяльність у (політичних) асоціаціях, адвокації чи громадській участі. Вона відкрита для громадян Німеччини незалежно від їх національності. Формальна політична участь регулюється законом. Їхніми найважливішими формами представницької демократії є право голосувати і голосувати, тобто право голосу і право бути обраним. Вона принципово пов'язана з німецьким громадянством [10]. Його співвітчизник В. Войке вважає що політична співучасть може здійснюватися в таких основних формах: а) участь у виборах (голосування); б) діяльність, пов'язана з політичними партіями; в) участь в організації та проведення виборчих кампаній та діяльність політиків на рівні громади; г)законний протест; д) громадянський протест; е) політичне насильство [11].

На основі комплексного аналізу наукової літератури та норм конституційно-правового регулювання політичних процесів у демократичних

державах, можливо виокремити дві узагальнені категорії форм політичної участі громадян — формальну (інституціоналізовану) та неформальну (громадянську).

Формальна політична участь передбачає інституційно закріплені механізми впливу громадян на процеси прийняття політичних рішень та реалізується, зокрема, через: участь у виборах як реалізацію активного і пасивного виборчого права; участь у референдумах та інших інститутах прямої демократії; членство в політичних партіях і політичних організаціях; залучення до організації та проведення виборчих кампаній; ініціювання та подання петицій, громадських ініціатив, офіційних звернень до органів державної влади; участь у роботі дорадчих органів при органах влади, таких як громадські ради.

Неформальна політична участь охоплює менш регламентовані, але не менш значущі форми громадської активності, які є виявом демократичної культури та громадянської свідомості.

До них, зокрема, належать: участь у мирних протестах, публічних зібраннях, демонстраціях; залучення до громадських ініціатив, адвокаційної діяльності, волонтерства у політичній або соціальній сфері; прояви електронної демократії: підписання онлайн-петицій, участь в електронних опитуваннях, публічних консультаціях, коментування урядових ініціатив на цифрових платформах; встановлення комунікації з депутатами, представниками місцевого самоврядування з метою впливу на розв’язання актуальних суспільно-політичних питань.

Зазначені форми політичної участі у своїй сукупності формують багатовимірний механізм взаємодії громадян із владою, сприяючи розвитку демократичної правової держави, зміцненню інститутів громадянського суспільства та підвищенню рівня політичної культури.

Конституційно-правове закріплення прав політичної участі, активна позиція громадян, розвиток механізмів електронної демократії та забезпечення рівного доступу до державної служби створюють основу для побудови зрілої демократичної держави. В умовах воєнного стану політична співучасть громадян стає не лише правом, а й громадянським обов’язком, який зміцнює державу та сприяє збереженню її суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Декларація прав людини і громадянина від 26.08.1789 р. URL: https://uk.wikisource.org/ (дата звернення: 10.09.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (1949). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949 (дата звернення: 10.09. 2025).
4. Демократія. Основні принципи. URL: https://www.living-democracy.com. ua/textbooks/volume-1/part-1/unit-1/chapter-1/lesson-2/ (дата звернення: 10.09. 2025).

5. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 840 с. URL: https://pidruchniki.com/1105051936395/politologiya/politichna_uchast_strategiya_taktika_polititsi (дата звернення: 10.09.2025).
6. Jaras H. Funktionen und Dimensionen der Grundrechte // Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa. – Heidelberg ; München ; Landsberg ; Berlin : C.F. Müller, Verlagsgruppe Hüthig Jehle Rehm GmbH, 2006. – 1442 S.
7. Hallermann A., Kaim T. Parteien im internationalen Vergleich. – Erfurt : Landeszentrale für politische Bildung Thüringen, 2003. – 102 S. URL: http://www.thueringen.de/de/lzt (дата звернення: 10.09.2025).
8. Milbrath L. W., Goel M. L. Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics? – 2nd ed. – New York : University Press of America, 1982.
9. Косілова О. І., Федірко І. П. Політична участь в умовах партиципаторної та дорадчої демократії: новітні підходи, сучасне трактування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2021. № 2 (94). С. 28–39.
10. Wilmes B. Politische Partizipation von Migrantinnen und Migranten. URL: https://www.bpb.de/themen/migration-integration/dossier-migration/247685/politische-partizipation-von-migrantinnen-und-migranten/ (дата звернення: 10.09.2025).
11. Woyke W. Politische Beteiligung // Bundeszentrale für politische Bildung. URL: https://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/handwoerterbuch-politisches-system/202091/politische-beteiligung-politische-partizipation?p=all (дата звернення: 10.09.2025).

Котович Ігор
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

ПРОБЛЕМА РЕФОРМУВАННЯ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Система примусового виконання судових рішень в Україні характеризується критично низькою ефективністю. Згідно статистики Агенції з питань виконання рішень, у 2024 році із загальної суми, що підлягала виконанню приватними виконавцями (338,5 мільярдів гривень), приватні виконавці забезпечили стягнення 9,3 мільярда (2,75% суми), а їх державні колеги з суми 1873,3 мільярда гривень стягнули 16,2 мільярда гривень (0,9% суми) [5].

Для більшої наочності можна констатувати, що в Україні кредитори повертають лише 1,15 грн з кожних 100 гривень проблемної заборгованості.

При цьому, звертаючись до приватного виконавця, кредитору вдасться повернути 2,75 грн з кожних 100 гривень .

Під час засідання робочої групи членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді у березні 2024 року було озвучено, що виконується не більше як 20 % судових рішень [3]. Проте джерело такої статистики озвучено не було.

Навіть показник в 20 % значно поступається європейським стандартам та створює кризу довіри до правової системи загалом.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово констатував, що виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина судового розгляду (справа «Шмалько проти України») [4].

Неефективність Державної виконавчої служби України пов'язана із численними системними проблемами. До них належать: робота «на статистику» (39,2%); велика кількість показників діяльності (29,8%); недостатність часу на виконання деяких завдань (16,5%); значна завантаженість роботою (15,4%); погані умови роботи (умови приміщень, техніка) (14,7%); відсутність робочої стабільності та постійні організаційні зміни (11,9%); необхідність складати велику кількість документів (9,0%); недостатній рівень інформаційного обміну між працівниками підрозділів (8,6%); незрозумілі службові вказівки (6,9%); необхідність дотримуватися дисципліни (4,3%). [3].

Виходом із критичної ситуації у сфері виконання судових рішень мали стати приватні виконавці. Проте з 2016 року, коли були внесені відповідні зміни до законодавства ситуація кардинально не змінилася.

Незважаючи на розрекламовані високі показники ефективності приватних виконавців, їх частка у загальній системі виконання залишається мізерною. В першу чергу це пов'язано із їх загальною кількістю в України – 356 осіб. Через це до приватних виконавців потрапляє лише 9 % від загальної суми, що була пред'явлена до стягнення у 2024 році. При цьому приватні виконавці забезпечили виконання 84 % виконавчих проваджень, що перебували у них на виконанні.

Міжнародний досвід показує, що ефективність централізованих та децентралізованих систем виконавчого провадження значно залежить від правової культури населення та поваги до закону. У країнах з високим рівнем правової культури приватні виконавці дійсно показують кращі результати [2].

Україна не готова до повного запровадження моделі приватних виконавців через недосконалість судової системи та корупційні ризики. Без реформування самої судової системи інститут приватних виконавців не може ефективно функціонувати.

На нашу думку реформування виконавчої служби потребує комплексного підходу, який включає:

- Удосконалення законодавства щодо виконання судових рішень;
- Підвищення кваліфікації та матеріального забезпечення виконавців;
- Розширення доступу до електронних реєстрів та баз даних;
- Посилення заходів протидії корупції.

Приватні виконавці можуть стати ефективним доповненням до системи виконання рішень, але лише за умови вирішення системних проблем у правовій системі України. Без комплексного реформування судової системи та створення дієвих механізмів контролю запровадження приватних виконавців залишатиметься лише імітацією реформ.

Реальне покращення ситуації потребує політичної волі для проведення глибоких структурних реформ, а не косметичних змін у вигляді створення нового інституту приватних виконавців при збереженні всіх системних недоліків існуючої системи.

Список використаних джерел:

1. Макушев П.В. Діяльність державної виконавчої служби в Україні: Проблеми удосконалення адміністративно-правового регулювання. *Право і суспільство*, (6). 2020. С. 159-166.
2. Козаков В., Олефір О. Виконавча служба зарубіжних країн. Кращі практики та досвід для України. Публічно-управлінські та цифрові практики, (3). 2024. С. 48-59.
3. Проблеми й механізми виконання судових рішень обговорили під час засідання робочої групи членів Науково-консультативної ради при ВС. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1576098/ (дата звернення: 14.09.2025).
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Шмалько проти України» від 20.07.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_226#Text (дата звернення: 14.09.2025).
5. Статистика 2024. Агенції з питань виконання рішень. URL: https: //www.ae.org.ua/stat2024/ (дата звернення: 14.09.2025).

Лаговська Наталія
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету
м. Ірпінь
випускниця АДПСУ 2003 р.
Барчан Артем
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРАВО НА ЖИТЛО ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Право на житло є однією з ключових складових системи соціально-економічних прав людини, оскільки забезпечує гідні умови існування, формує простір для розвитку особистості та її сім'ї, а також слугує запорукою реалізації інших фундаментальних прав [1, с. 74]. У приватно-правовій площині воно проявляється через відносини власності, найму (оренди), користування житловими приміщеннями та захисту від незаконного виселення.

Міжнародні стандарти захисту права на житло закріплені у низці міжнародних актів. Так, Стаття 25 Загальної декларації прав людини (1948 р.) визначає право кожного на житло як складову адекватного життєвого рівня [2]. Стаття 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) зобов'язує держави забезпечувати належні умови проживання [3]. Важливу роль відіграє практика Європейського суду з прав людини, який тлумачить статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як гарантію захисту житла від свавільного втручання [4].

Українські науковці активно досліджують питання реалізації права на житло в умовах воєнного стану. Зокрема, О. Халабуденко у своїй статті «Право на належне житло: правова природа та можливі шляхи реалізації в національному просторі» аналізує правову природу цього права та шляхи його реалізації в Україні.

Міжнародні експерти, такі як Александра Ксантакі**,** спеціальний доповідач ООН з питань культурних прав, акцентують увагу на важливості забезпечення права на житло як елемента культурної ідентичності та гідності людини.

В українських реаліях право на житло гарантується статтею 47 Конституції України, яка покладає на державу обов'язок створювати умови для його реалізації [5]. Водночас житлове законодавство України базується на Житловому кодексі 1983 року, що значною мірою не відповідає сучасним умовам та європейським стандартам [6].

Особливого значення проблема реалізації права на житло набуває в умовах воєнного стану. Збройна агресія Російської Федерації призвела до руйнування житлового фонду та масового внутрішнього переміщення осіб. Це актуалізувало питання ефективних механізмів компенсації, забезпечення тимчасовим житлом, а також удосконалення системи орендних відносин [7].

Звертаємо вашу увагу, що в умовах воєнного стану в Україні виникають ще ряд специфічних проблем у реалізації права на житло[8]:

Знищення або пошкодження житла: внаслідок бойових дій значна частина житлового фонду зазнала руйнувань, що ускладнює забезпечення права на житло для постраждалих осіб.

Відсутність ефективних механізмів відшкодування збитків: незважаючи на наявність законодавчих ініціатив, механізми компенсації за знищене або пошкоджене житло залишаються недостатньо ефективними.

Нормативно-правові обмеження: деякі законодавчі акти, прийняті в умовах воєнного стану, можуть обмежувати права громадян на житло або спрощувати процедури вилучення майна.

Проблеми з відновленням інфраструктури: відсутність належного фінансування та координації між державними органами ускладнює процес відновлення зруйнованого житла та інфраструктури.

Вирішення зазначених проблем можливе наступними шляхами: гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами; оновлення житлового законодавства, зокрема розробки нового Житлового кодексу; створення ефективних механізмів відшкодування шкоди постраждалим від війни; розвитку державно-приватного партнерства у сфері житлового будівництва; впровадження прозорих процедур соціального житлового забезпечення.

Таким чином, право на житло в Україні потребує комплексного переосмислення в контексті міжнародних стандартів та сучасних викликів. Його ефективна реалізація має стати одним із ключових пріоритетів державної політики у сфері захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Буроменський М. В. Права людини: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 328 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. / ООН. URL: https://www.un.org/ru/universal-declaration-human-rights/
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 груд. 1966 р. Ратиф. Україною 19 жовт. 1973 р.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. / Рада Європи. URL: https://echr.coe.int/
5. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Житловий кодекс Української РСР: Закон від 30 черв. 1983 р. № 5464-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1983. Додаток до № 28. Ст. 573.

7. Звіт про втрати житлового фонду внаслідок збройної агресії РФ в Україні / Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 2023.
8. Лаговська Н. В. Проблеми захисту прав власності під час воєнного стану в Україні. Ірпінський юридичний часопис. 2022. Вип. 2. С. 78-85.

Лаговська Тетяна,
директор фонду «Фонд громади приірпіння»
м. Ірпінь,
випускниця ДПУ 2017 року

Огороднік Володимир,
працює в казначейському департаменті Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВІЙСКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ГРОМАД УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

В результаті бойових дій на територіях України разом з інфраструктурою громад руйнуються і суб’єкти підприємницької діяльності, що призводить до зменшення кількість робочих місць. Таким чином громади потребують додаткових ресурсів за для відновлення і забезпеченням фінансовоъ пітримки громадян.

Задля забезпечення відновлення економіки місцевих бюджетів та стабілізації економічної ситуації на територіях що постраждали від російської агресії є декілька шляхів вирішення.

Одним із даних механізмів підтримки від держави стало прийняття розпорядження Кабінетом міністрів Про затвердження розподілу у 2023 році обсягу додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на де окупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації [1].

Згідно із Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження розподілу обсягу додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на де окупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв’язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації, за ІІ квартал

2025 року» Згідно з постанови найменший обсяг коштів був виданий для бюджету громад на заходи воєнного стану, соціальний захист переселенців. В той же час найбільший обсяг коштів був виданий для бюджету громад на першочергові видатки, зокрема зарплати та комунальні послуги, крім того це були видатки держави щодо компенсації втрат від податку на нерухомість, плати за землю та єдиного податку, а також компенсації втрат ПДФО.

04.11.2022 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252». Дана постанова регламентує підходи щодо організації бюджетного процесу органами місцевого самоврядування, які після 24.02.2022 р. Є такими на яких ведуться бойові дії або перебувають під окупацією.

Таким чином згідно даної постанови, передбачена низка доповнень відносно особливостей виконання бюджетів місцевого рівня у період дії воєнного стану, що було затверджено постановою Кабінету Міністрів від 11 березня 2022 року № 252 а саме: передбачені більш гнучкі механізми прийняття бюджету та зменшений контроль його виконання.

Таким чином, прийняті зміни дозволяють органам місцевого самоврядування оперативно здійснювати управління ресурсами місцевого бюджету, проте створює ризики для фінансових зловживань і формуванні нових корупційних механізмів що негативно відобразиться на бюджетному процесі.

За для стимуляції розвитку підприємництва на де окупованих територіях уряд удосконалив програму «Доступні кредити 5-7-9%» [3]. А саме збільшився ліміт фінансування для підприємств що зазнали руйнування на де окупованих територіях.

На нашу думку важливим механізмом відновлення економіки є надходження іноземних інвестицій на відбудову великих підприємств що надасть можливість побудувати нові сучасні виробництва за стандартами великих корпорацій, з сучасними засобами виробництва і соціальним забезпеченням працівників, та конкурентно спроможними товарами на зовнішньому ринку.

Успішне поєднання внутрішніх реформ і зовнішньої підтримки стане запорукою економічної стабільності та забезпечить Україні можливість інтеграції у світову економіку на рівних правах.

За для забезпечення базових потреб громадян під час дії воєного стану Бюджетним законодавством України передбачена закупівля продовольчих товарів за для надання їх населенню громади. Про те на нашу думку за для зменшення навантаження бюджету доцільно залучати зовнішніх донорів за для надання гуманітарної або благодійної допомоги.

Висновки: Українське законодавство трансформувалося під час дії військового стану за для забезпечення базових економічних потреб

населення, проте для залишилась низка юридичних прогалин які потребують подальшого вирішення.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету міністрів України від 30 грудня 2022 р. N 1477 «Про затвердження Порядку та умов надання у 2024 році додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на де окупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1477-2022-%D0%BF#Text
2. Мінфін: Місцеві бюджети отримають 1,4 млрд грн додаткової дотації за II квартал 2025 року. URL:https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_mistsevi_biudzheti_otrimaiut_14_mlrd_grn_dodatkovoi_dotatsii_za_ii_kvartal_2025_roku-5279
3. Зміни до програми «Доступні кредити 5-7-9%»: підтримка посівної кампанії та активація підприємництва. URL: https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-578916.html

Лазебний Анатолій
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Державного податково університету,
м. Ірпінь

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Використання міжнародного досвіду у розслідуванні екологічних злочинів є критично важливим, оскільки ці злочини часто мають транснаціональний характер, складну структуру та значні фінансові потоки. Обмін знаннями, методами та технологіями між країнами дозволяє ефективніше протидіяти організованим злочинним групам і підвищувати якість розслідувань.

Ключові напрями міжнародної співпраці обмін інформацією Інтерпол та Європол є основними платформами для обміну даними про осіб, причетних до екологічних злочинів, а також про методи їхньої діяльності. Це допомагає ідентифікувати та затримувати злочинців, які діють у різних юрисдикціях.

Спільні розслідування міжнародна співпраця дозволяє формувати спільні слідчі групи (Joint Investigation Teams, JITs) для розслідування транскордонних злочинів, таких як незаконна торгівля дикою природою,

незаконна вирубка лісів або транспортування токсичних відходів. Це дозволяє долати юрисдикційні бар'єри та координувати дії правоохоронних органів різних країн.

Навчання та підвищення кваліфікації навчальні програми, семінари та конференції, що проводяться міжнародними організаціями (наприклад, ООН, Європейська Комісія), допомагають слідчим та прокурорам освоювати сучасні методики розслідування. Це включає використання супутникових зображень для моніторингу незаконної діяльності (наприклад, вирубки лісів), застосування криміналістичної експертизи , для аналізу речових доказів (ДНК тварин, хімічний склад відходів) та фінансові розслідування для виявлення та конфіскації незаконно отриманих доходів.

Гармонізація законодавства спільна робота над удосконаленням законодавства дозволяє уніфікувати підходи до кваліфікації екологічних злочинів і встановлення відповідальності. Це створює міцну правову основу для взаємодії та запобігає «легалізації» злочинної діяльності в країнах із слабким законодавством.

Виклики та шляхи їх подолання. Складність доказування екологічні злочини часто не мають чітких «жертв» і можуть мати відкладені наслідки, що ускладнює збір доказів. Досвід зарубіжних країн показує важливість використання спеціалізованих експертиз (екологічних, біологічних, хімічних) та співпраці з науковими установами.

Корупція транскордонні екологічні злочини тісно пов'язані з корупцією. Міжнародна співпраця допомагає боротися з цим явищем через спільні антикорупційні розслідування та моніторинг.

Невідповідність законодавства різні підходи до класифікації злочинів та санкцій у різних країнах можуть ускладнювати екстрадицію та взаємну правову допомогу. Цю проблему вирішують шляхом укладення міжнародних угод та участі у конвенціях, як-от Організація Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (UNTOC).

Використання міжнародного досвіду у розслідуванні екологічних злочинів є критичним для України. Ці злочини часто мають транскордонний характер і пов'язані з міжнародними злочинними мережами. Напрями застосування міжнародного досвіду;

-міжнародна співпраця та координація:

-застосування механізмів Інтерполу та Європолу для обміну інформацією про злочинців та їхні схеми;

-створення спільних слідчих груп (JITs) для розслідування транскордонних злочинів (наприклад, незаконної торгівлі дикою природою, відходами чи деревиною).

Взаємодія з міжнародними організаціями (напр., ООН, ПРООН, Європейська Комісія) для отримання методичної та технічної допомоги. Спеціалізація та навчання ,залучення українських правоохоронців до міжнародних тренінгів та семінарів з розслідування екологічних злочинів.

Вивчення досвіду країн ЄС щодо створення спеціалізованих підрозділів поліції, прокуратури та судів, які фокусуються на екологічних справах. Використання сучасних технологій:

-застосування супутникового моніторингу для виявлення та документування незаконних рубок лісу або скидання відходів.

Використання сучасних криміналістичних методів, зокрема аналізу ДНК для ідентифікації виду незаконно вивезених тварин або рослин. Фінансові розслідування:

-застосування міжнародних практик відстеження та конфіскації незаконно отриманих доходів. Екологічні злочини є високоприбутковими, тому фінансові розслідування є ключовими для підриву діяльності злочинних груп.

Ефективне розслідування екологічних злочинів, які часто є транскордонними та організованими, неможливе без широкого використання міжнародного досвіду та співпраці. Україна, інтегруючись у світову систему протидії екозлочинності, має активно впроваджувати провідні практики, включаючи спільні слідчі групи, обмін інформацією через Інтерпол та Європол, а також використання передових технологій, таких як супутниковий моніторинг та криміналістичні експертизи. Крім того, фінансові розслідування є ключовим інструментом для підриву економічної основи злочинних мереж. Успішне подолання викликів, таких як розбіжності в законодавстві та корупція, потребує не лише гармонізації норм з міжнародним правом, а й посилення співпраці з громадськими організаціями. Таким чином, міжнародний досвід є не лише джерелом знань, а й необхідною умовою для побудови ефективної та сучасної системи правосуддя у сфері захисту довкілля.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закону України від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кодексу: http://zakon2. rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17

3 Кримінальне право України: Особлива частина. Підручник. (за редакцією В.Я. Тація, В.І. Борисова).

4 Кримінальне право України: Особлива частина. Підручник. (за редакцією П.С. Матишевського, С.С. Яценка, П.П. Андрушка).

5.Екоцид як злочин проти довкілля. Дисертація автор: Мельник В.М., рік захисту: 2019.

6. Бенкс Д., Девіс К., Гослінг Дж., Ньюмен Дж., Райс М., Уодлі Дж., Уолравенс Ф. (2008) Екологічні злочини. Загроза нашому майбутньому. Агентство екологічних розслідувань pdf [unep.org]

7. Інтерпол (2009) Екологічні злочини онлайн [Архівовано 2006-03-15 у Wayback Machine.] Solheim, E., Need for global action, in: D+C 9 (2016), S. 46

8. Звіт ЮНЕП-ІНТЕРПОЛ: вартість екологічних злочинів зросла на 26%. 4 червня 2025
9. Brack, Duncan (1 липня 2002). Боротьба з міжнародною екологічною злочинністю. Глобальні екологічні зміни. 12 (2): 143—147. doi:10.1016/S0959-3780(01)00019-X. ISSN 0959-3780.
10. Firestone, Michael (грудень 2016). Два десятиліття посилення захисту здоров'я навколишнього середовища в Агентстві з охорони навколишнього середовища США. Перспективи охорони навколишнього середовища. 124 (12): 1823—A236. doi:10.1289/EHP1040. PMC 5132627. PMID 27905272.

Лекарь Сергій
доктор юридичних наук, професор,
заслужений економіст України,
професор кафедри адміністрування податків
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОМПРОМІС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА СВОБОДОЮ В УКРАЇНІ

У сучасному світі воєнний стан є винятковим правовим режимом, який запроваджується в умовах збройного конфлікту, окупації чи інших надзвичайних обставин. Його введення часто супроводжується тимчасовими обмеженнями прав і свобод людини, що викликає численні дискусії щодо балансу між забезпеченням безпеки держави та захистом основоположних прав громадян. Саме тому виникає необхідність проаналізувати правові, етичні та практичні аспекти обмеження прав людини під час воєнного стану з урахуванням положень Європейської конвенції з прав людини, а також національне законодавство, яке регулює ці питання.

Враховуючи стратегічний курс України на вступ до Європейського Союзу та отримання статусу кандидата в членство ЄС, імплементація європейських правових стандартів набула виняткової важливості та потребує наукового дослідження співвідношення підходів до нормативного регулювання обмеження реалізації прав людини під час дії воєнного стану в Конституції України та Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з урахуванням практики ЄСПЛ. До того ж практика Європейського Суду з прав людини щодо обмеження реалізації прав і свобод постійно розширюється, що вимагає продовження наукових досліджень із зазначеної проблематики [1, с. 47].

Воєнний стан, як особливий правовий режим, передбачає тимчасові обмеження прав і свобод людини для забезпечення національної безпеки та

захисту територіальної цілісності. Цей режим вводиться в умовах збройної агресії або загрози державному суверенітету, дозволяючи державі вживати надзвичайні заходи, такі як мобілізація, комендантська година чи контроль над медіа.

24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України зумовило істотні негативні наслідки щодо реалізації конституційних прав і свобод людини. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 на території України ведено особливий правовий режим воєнного стану, з подальшим його продовженням, який передбачає певні обмеження конституційних прав і свобод людини. На цьому тлі питання, щодо реалізації прав і свобод в умовах воєнного стану, стикнулися з істотними перешкодами, а в деяких випадках виявились неможливими. Це зокрема стосується ст. 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [2]. Такі обмеження є, безумовно, вимушеним кроком, хоча суспільство сприйняло їх не однозначно, зважаючи на швидкість прийняття цих обмежень і особливості їх впровадження [3, с. 46]. До того ж відсутність у чинному законодавстві України деталізованих норм механізму обмеження окремого кола конституційних прав людини, може формувати передумови до порушення прав і свобод людини та громадянина [5, с. 47].

В свою чергу, міжнародне право, зокрема стаття 15 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), дозволяє державам в умовах війни або іншої надзвичайної ситуації відступати від певних зобов'язань щодо захисту прав людини, за винятком невід'ємних прав, таких як право на життя (ст. 2), заборона тортур (ст. 3) та заборона рабства (ст. 4) [4].

У аналізі Л. Апостол для Ради Європи, присвяченому derogation України під статтею 15 ЄКПЛ, підкреслюється, що такі відступи мусять бути безумовно необхідними, пропорційними та недискримінаційними, з обов'язковим повідомленням Раді Європи та ООН. Апостол Л. зазначає, що з 2015 року Україна перебуває в стані постійного derogation через агресію рф, що поширюється на всю територію з 2022 року, але невід'ємні права, включаючи заборону смертної кари (Протокол № 13), залишаються недоторканними [6, с. 32].

Чинне національне законодавство України, наприклад, Конституція та Закон України «Про правовий режим воєнного стану», встановлює рамки, в яких можуть вводитися обмеження, зокрема щодо свободи пересування, права на приватність, свободи слова та зібрань.

Потрібно відзначити, що обмеження прав людини під час воєнного стану виправдовуються необхідністю захисту суспільного порядку та безпеки. Наприклад, комендантська година, цензура інформації чи обмеження права на мирні зібрання можуть бути введені для запобігання хаосу або дезінформації. Проте такі заходи повинні відповідати принципам необхідності, пропорційності та тимчасовості, як того вимагають міжнародні

стандарти. ЄКПЛ прошголошує, що відступ від прав має бути мінімально необхідним і чітко обґрунтованим [4]. Порушення цих принципів може призвести до зловживань, таких як необґрунтоване обмеження свободи слова чи свавільні арешти.

Під час воєнного стану в Україні, запровадженого у 2022 році, було введено низку обмежень:

- свобода пересування: комендантська година в окремих регіонах обмежила можливість громадян вільно пересуватися в певний час доби;
- свобода слова: запроваджено контроль над медіа для протидії дезінформації, що викликало дискусії щодо цензури;
- право на приватність: посилений контроль за комунікаціями для виявлення колаборантів чи шпигунів.

Ці заходи, хоча й спрямовані на захист держави, викликали занепокоєння щодо їхнього впливу на демократію та права людини. Наприклад, Європейський суд з прав людини у справах, пов'язаних із надзвичайними станами, неодноразово наголошував на необхідності чіткого обґрунтування будь-яких обмежень.

Обмеження прав людини під час воєнного стану можуть мати довгострокові наслідки для суспільства. З одного боку, вони сприяють стабільності в кризових умовах. З іншого – можуть підірвати довіру до державних інституцій, якщо громадяни вважатимуть обмеження надмірними чи свавільними. Етичний аспект полягає в необхідності знаходження балансу між захистом безпеки та збереженням демократичних цінностей. Надмірне обмеження прав може призвести до авторитарних тенденцій, тоді як недостатній контроль – до хаосу.

Воєнний стан, як винятковий правовий режим, відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки та територіальної цілісності в умовах збройного конфлікту чи надзвичайних обставин, однак його впровадження неминуче пов'язане з обмеженнями прав і свобод людини. Аналіз правових, етичних і практичних аспектів, проведений з урахуванням міжнародних стандартів та національного законодавства України, демонструє, що такі обмеження, як комендантська година, контроль медіа чи обмеження свободи пересування, можуть бути виправданими за умов їхньої необхідності, пропорційності та тимчасовості. А для мінімізації негативного впливу обмежень потрібно забезпечити належний рівень публічного обґрунтування заходів, створити дієві механізми судового та громадського контролю, чітко визначити строки дії обмежень і дотримуватися принципів ЄКПЛ.

Список використаних джерел:

1. Гриньо Д.Д. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права.* 2023. № 2. 45-48. https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.08

2. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/254% D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
3. Предместніков О.Г., Халюк С.О., Карпунець В.Д. Актуальні питання обмеження прав і свобод людини та громадянина під час дії воєнного стану. *Академічні візії.* 2024. № 33. https://doi.org/10.5281/zenodo.12796066
4. Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://za-kon.rada.gov.ua/laws/ show/995_004
5. Славна О. В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 45–50.
6. Апостол Л. Відступ України від зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини в умовах воєнного стану: звіт. Страсбург: Рада Європи, 2022. 45 с. URL: https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/derogation-reports

Лисенко Володимир,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та
процесу Державного податкового університету,
м. Ірпінь

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Судова практика свідчить про доволі широке використання обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи у ході оперативного документування злочинної діяльності, так і в ході безпосереднього розслідування кримінальних правопорушень. Це пов'язано із достатньо широкими можливостями такої негласної слідчої (розшукової) дії для отримання доказової інформації. Здебільшого така дія проводиться у ході протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин для отримання зразків для експертного дослідження [1-2].

Обстеження публічно недоступного місця, житла чи іншого володіння особи знайшло широке застосування у ході розслідування умисних вбивств [3], незаконного обігу товарів [4], злочинів проти власності [5], незаконне позбавлення волі або викрадення людини [6], у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [7] тощо.

Судова практика свідчить про окремі проблеми щодо використання як доказів даних, отриманих за результатами проведення обстеження публічно

недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Це пов'язано з тим, що в інколи суди посилаються на дані, отримані за результатами проведення - аудіо-, відеоконтроль особи як докази, отримані в ході обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи [8], технічні засоби для проведення негласної слідчої (розшукової) дії аудіо-, відеоконтроль особи встановлюються без проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи [9].

Судова практика свідчить про непоодинокі випадки проведення обстеження публічно недоступного місця, житла чи іншого володіння особи в публічно доступних місцях (почтові сервіси, сліді ізолятори, ізолятори тимчасового тримання тощо). Зокрема, це стосується випадків, коли така негласна слідча (розшукова) дія проводиться щодо почтових відправлень та взяття зразків речовини, що в них знаходиться. Так було оформлено проведенні декількох обстежень публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи у відділенні «Нової пошти» та відібрання зразків для експертного дослідження [10]. Варто відзначити, що ч. 2 ст. 267 КПК визначає, що публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. Приміщення відділення «Нової пошти» не відносить до публічно недоступних місць. Крім зазначеного вище в такому разі органи досудового розслідування мають справу із кореспонденцією, до якої, відповідно до вимог ч. 4 ст. 261 КПК України, відносяться листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передання інформації між особами. В такому разі слідчому необхідно було отримати від слідчого судді дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії накладення арешту на кореспонденцію (ст. 260 КПК України) та огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261 КПК України).

Таким же чином не можна вважати публічно недоступним місцем кімнату прийому передач в адміністративній будівлі на першому поверсі ДУ «Луцький слідчий ізолятор», де при огляді передачі для затриманого були вилучені зразки (наркотичні засоби) для подальшого експертного дослідження [11]. Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 3 ст. 267 КПК) визначено, що приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних.

Список використаних джерел:

1. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 15 квітня 2024 р. Справа № 755/5640/23. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118425529.

2. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 9 червня 2020 р. Справа № 750/13769/1. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/89696337.
3. Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 7вересня 2022 р. Справа № 730/670/21. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr.court. gov.ua/ Review/106131473.
4. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 12 червня 2024 р. Справа № 127/3006/24. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr.court.gov.ua /Review/119674385.
5. Вирок Онуфріївського районного суду Кіровоградської області від 9 лютого 2024 р. [Електронний ресурс] URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/11688 1984.
6. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 8 жовтня 2021р. Справа №607/5121/19. [Електронний ресурс] URL: https: //reyestr.court.gov.ua/Review/100332295.
7. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 26 лютого 2025 р. Справа № 466/4925/20. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr.court. gov.ua/Review/125416878.
8. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівців від 9 вересня 2020 р. Єдиний унікальний номер 725/3410/20. [Електронний ресурс] URL: https: //reyestr.court.gov.ua/Review/91450783.
9. Вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 1 лютого 2021 р. Провадження № 1-кп/742/12/21. [Електронний ресурс] URL: https: //reyestr.court.gov.ua/Review/94581765.
10. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31 липня 2020 р. Справа № 161/12114/20. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr. court.gov.ua/Review/90727253.
11. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15 серпня 2023 р. Справа № 161/123/23. [Електронний ресурс] URL: https://reyestr. court.gov.ua/Review/112869722.

Лопащук Дмитро,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Державний податковий університет,
м. Ірпінь

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ – «ДЕРЖАВНА ЗРАДА» (ст. 111 КК)

Державною зрадою, відповідно до ст. 111 КК України, визнається

діяння, «умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України» [1, с. 65-66].

Державна зрада відноситься до кримінальних правопорушень проти держави. Родовим об'єктом цього злочину є охоронювані законом суспільні відносини, що забезпечують охорону основ національної безпеки України у будь-якій сфері. Відповідно, видовим об'єктом державної зради є охоронювані суспільні відносини, що забезпечують охорону зовнішньої та внутрішньої безпеки України, а безпосереднім – «зовнішня безпека України, її суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека» [2, с. 27].

Предметом цього злочину є відомості, що становлять державну таємницю, якщо вони були умисно використані громадянином України «на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» [1, с. 65-66].

Тут варто зазначити, що предмет у державній зраді схожий до предмету у кримінальних правопорушеннях, які вчиняються у сфері охорони державної таємниці (ст.ст. 328 – 330 КК), але характерною відмінністю є те, що у ст. 111 КК витік або передача такої таємної інформації, учиняється умисно з метою спричинення шкоди безпеці держави. Тобто, розмежовуються ці злочини за суб'єктивною стороною – за спрямуванням (напрямком) умислу.

Об'єктивна сторона державної зради вчиняється у трьох формах: 1) перехід на бік ворога в період збройного конфлікту; 2) шпигунство; 3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [1, с. 65].

Під переходом на бік ворога варто розуміти: «перехід до ворога через лінію фронту; вступ на службу в армію ворожої держави; участь за її завданням у бойових діях проти України; надання різної допомоги агентам такої держави та ін. Сам перехід на бік ворога може полягати як у переході на територію ворожої держави (так званий фізичний перехід), так і в наданні допомоги такій державі або її представникам на території України (так званий інтелектуальний перехід). Державна зрада в цій формі визнається закінченою з моменту, коли особа почала надавати допомогу ворогу» [2, с. 27]. При цьому перехід на бік ворога повинен мати місце лише під час збройного конфлікту або в умовах воєнного стану. Державна зрада вважається закінченою в цій формі - з моменту вчинення хоча б одного із вказаних вище діянь.

Шпигунство, як форма державної зради, передбачає передачу чи збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх

представникам відомостей, що становлять державну таємницю. Ця об'єктивна ознака злочину «Державна зрада» характерна також і для складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114 КК України «Шпигунство». Розмежовуються вони за суб'єктом: у злочині «Шпигунство» суб'єктами можуть бути лише іноземні громадяни або особи без громадянства, які досягли шістнадцятирічного віку (ст. 22 КК), а в «державній зраді» - лише громадяни України [1, с. 22-23].

Третьою формою державної зради є надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Ця допомога може передбачати сприяння представникам іноземних спецслужб у проведенні підривної роботи проти України, в укритті шпигунів, диверсантів, їх спорядження, надання їм транспортних засобів, техніки, матеріалів, продуктів харчування, у допомозі у вербуванні, приховуванні слідів, учинених ними злочинів тощо. Тут варто зауважити, що для кримінальної відповідальності за ст. 111 КК немає значення чи винний діяв за завданням ворожої держави чи за власним бажання на її користь [2, с. 28].

Особа, яка вчинили державну зраду і за завданням іноземної держави посягнула ще й на життя державного або громадського діяча чи вчинила диверсію, його дії кваліфікуються за сукупністю злочинів - відповідно за статтями 111 і 112 та 111 і 113 КК.

«Під іноземною організацією, - Кузнєцов В. О. і Гіжевський В. К., - вважають будь-яку державну, чи недержавну установу, підприємство, об'єднання, орган іншої країни, у тому числі політичну партію, релігійну організацію, комерційне підприємство та ін.» [4, с. 123], а під представником іноземної держави чи іноземної організації - особу, яка «уповноважена виражати інтереси тієї чи іншої іноземної держави та діє від її імені або представляє її за спеціальним повноваженням» [4, с. 123]. У цій формі державна зрада вважається закінченою з моменту початку надання такої допомоги іноземній державі чи її представнику.

Кваліфікованою ознакою злочину «Державна зрада» (ч. 2 ст. 111 КК) є ті самі діяння, що передбачені в ч. 1 ст. 111 КК, але якщо вони вчинені в умовах воєнного стану [1, с. 65].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (із змінами, внесеними згідно із Законами) від 12 травня 2015 року № 389-VIII, «воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози

небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3].

Склад злочину «Державна зрада» є формальним. Він вважається закінченим з моменту вчинення відповідного діяння, яке виражається у наданні допомоги іноземній державі чи її представнику в проведенні підривної діяльності проти України.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується виною у формі прямого умислу – особа усвідомлювала суспільну небезпеку свого діяння, яке вчиняється на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, передбачає наслідки та бажає їх настання. Мотиви (ненависть до України, корисливі та ін.), яким керувався при цьому винний на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину «Державна зрада» відповідно до ст. 22 КК можуть бути лише громадяни України, які досягли 16 років. Натомість співучасниками можуть бути й іноземні громадяни та особи без громадянства.

Варто зауважити, що у зв'язку з повномасштабним вторгнення Росії в Україну, українською владою вчасно посилено кримінальну відповідальність за державну зраду. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 2113-IX скасовано строки давності щодо злочинів проти основ національної безпеки України, посилено терміни кримінальної відповідальності за вчинення державної зради та встановлено додаткове покарання у виді конфіскації майна [5].

Характерною особливістю цього злочину є те, що в ній заохочується діяльне розкаяння, що передбачає при певних умовах звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення державної зради. Тобто, стаття 111 КК України є заохочувальною кримінально-правовою нормою. Відповідно до ч. 3 цієї статті: «Звільняється від кримінальної відповідальності громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання» [1, с. 66]. Обов'язковими умовами такого звільнення є: «1) отримання громадянином України злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації, їх представників; 2) невчинення жодних дій на виконання цього завдання; 3) добровільна заява органам державної влади про свій зв'язок з ними і про отримане завдання.

Відсутність хоча б однієї із цих обставин виключає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності [2, с. 27].

Отже, в останні роки все більше спецслужби наших потенційних та вірогідних ворогів намагаються здійснити масштабні вербування українських громадян, зазвичай військових, для вчинення ними державної зради. І нерідко з різних низьких мотивів наші співвітчизники свідомо йдуть на таке співробітництво, зраджуючи Україні. Унаслідок чого гостро постало питання захисту основ національної безпеки держави кримінально-правовими засобами. Як зазначила Н. С. Кончук: «Запорукою успішного виконання цього обов'язку є не лише злагоджена діяльність підрозділів Служби безпеки України у боротьбі зі злочинними зрадницькими проявами, а й ефективне реагування кримінального законодавства на будь-яку загрозу національній безпеці України» [6].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2024. 248 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. 608 с.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (із змінами, внесеними згідно із Законами) від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 15.09.2025)
4. Кузнєцов В. О., Гіжевський В. К. Кримінальне право України (повний курс у схемах і таблицях): Навчальний посібник. – Кондор, 2025. 459.
5. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 2113-IX. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text (дата звернення: 16.09.2025).
6. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду. Львівський державний університет внутрішніх справ. Дисертація. 2019 URL.: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3512/1/konchuk_ d.pdf (дата звернення: 17.09.2025).

Лугіна Наталія
кандидат юридичних наук, доцент, заступниця директора навчально-наукового інституту права Державного податкового університету м. Ірпінь випускниця НАДПСУ 2005 р.
Сергій Лугін,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Державного податкового університету м. Ірпінь

ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гарантування прав учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану потребує поєднання принципів законності, пропорційності та забезпечення національної безпеки. Законодавчі новели - зокрема введення особливого режиму кримінального провадження (ст. 615 КПК України) та зміни щодо запобіжних заходів - створили спеціальні механізми, які мають працювати з урахуванням міжнародних зобов'язань України та стандартів Європейської конвенції з прав людини. Водночас важливо, щоб практичне застосування цих механізмів не призводило до автоматичного звуження процесуальних прав учасників провадження.

Перш за все, право на захист - фундаментальна гарантія, яка повинна зберігати свою ефективність і під час дії воєнного стану. Забезпечення участі захисника, доступу до матеріалів провадження, а також можливості для повноцінного здійснення адвокатської діяльності в дистанційному або спрощеному режимі має бути пріоритетом. Практичні бар'єри (обмежений доступ до підозрюваних у місцях тримання, перебої з комунікаціями) вимагають від органів досудового розслідування та судів організації альтернативних процедур фіксації та обміну документами з дотриманням гарантій конфіденційності та адвокатської таємниці [2; 4].

Щодо застосування запобіжних заходів у час воєнного стану, то воно має відбуватися з особливою увагою до принципу пропорційності. Новели дозволили оперативні спрощення, проте процесуальні рішення про тримання під вартою, зміну запобіжного заходу чи їх скасування повинні супроводжуватися обґрунтуванням ризиків, потреби громадського порядку та можливих обмежень прав особи. Практика Конституційного та Верховного судів вказує на необхідність не допускати автоматичного переходу до найсуворіших заходів без аналізу альтернатив [1].

Також слід звернути увагу на особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану - право на належну процесуальну фіксацію, повідомлення про причини та підстави дій, можливість оскарження –

повинні бути збережені навіть у разі використання технічних засобів та дистанційних процедур. Важливим є обов'язок органів фіксувати всі процесуальні дії в доступній формі (електронні протоколи, аудіо/відеофіксація) і передбачити механізми збереження доказів у разі збоїв електрозв'язку або загрози фізичного знищення матеріалів.

Право на справедливий суд не може бути відкладене: хоч доступ до суду може тимчасово ускладнюватись, необхідно забезпечити процедури екстреного судового контролю за діями слідства, право на оскарження процесуальних рішень і надання розумних строків для оскарження. Судова практика та наукові дослідження підкреслюють роль суду як гаранта правової довіри і прав людини навіть в умовах надзвичайних обставин [3].

Особливо важливо відмітити те, що захист прав потерпілих має залишатись невід'ємною складовою процесу: забезпечення інформації про процесуальні права, доступ до компенсації та захист від повторної вразливості під час переселення або евакуації повинні бути інтегровані у моделі ведення проваджень в умовах війни. Адекватна координація між правоохоронними органами, органами соціального захисту та громадськими організаціями підвищує ефективність захисту прав учасників процесу.

Таким чином, можна зробити висновок, що збереження та реалізація гарантій прав учасників кримінального провадження під час воєнного стану вимагає не лише нормативних рішень, а й практичних інструментів - організаційних, технічних та процесуальних. Дотримання принципів пропорційності, індивідуалізації рішень та ефективного судового контролю дозволить зменшити ризик порушення прав людини, зберігаючи при цьому здатність держави реагувати на загрози національній безпеці.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко А. М. Дія запобіжних заходів в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 2. С. 45-52.
2. Кіяниця В. М. Щодо участі захисника у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 113-118.
3. Лоскутов Т. О. Засада захисту правової довіри у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2024. № 1. С. 22-30.
4. Черниченко І. В., Мацола А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3. С. 67-74.

Любавіна Вікторія,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет
м. Ірпінь,
випускниця НУДПСУ 2012 р.

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ ДОТРИМАННЯ В СУЧАСНОМУ ПРАВОЗАСТОСУВАННІ

Однією із основних умов побудови правової держави в Україні є реформування кримінального процесуального законодавства з урахуванням положень, що закріплюють зміст презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини з метою посилення захисту основоположних прав і свобод усіх учасників кримінального провадження.

Презумпція невинуватості особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчинені кримінального правопорушення, є чи не основною засадою у здійсненні кримінального провадження не лише в Україні, а й у інших державах світу. При цьому це одна з базових демократичних засад кримінального судочинства, яка має самостійне значення і виконує при цьому роль «захисного бар'єру» від незаконного засудження та передчасних суб'єктивних міркувань як учасників кримінального провадження, так і громадськості.

Презумпція невинуватості безпосередньо впливає на процес доказування, перекладаючи тягар доведення вини на сторону обвинувачення. Цей принцип не надає безпосередніх гарантій вимагати відшкодування шкоди, заподіяної незаконним кримінальним переслідуванням, проте значним чином зменшує випадки заподіяння такої шкоди, адже органи розслідування не можуть дозволити собі обвинувачувати особу, про вину якої свідчить недостатній обсяг доказів. Виходячи з вище зазначеного, порушень презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини є, на превеликий жаль, досить багато [1, с.46].

Тому, потрібно проводити заходи щодо реформування кримінальної юстиції в Україні на основі позитивного міжнародного досвіду. Кримінальна юстиція включає розгалужену систему органів, до яких належать як судові, так і правоохоронні органи, що здійснюють розслідування та розгляд кримінальних правопорушень, а також - адвокатура, яка представляє захист підозрюваних (обвинувачених) осіб на стадії як досудового, так і судового розгляду справи. Її змістом є організована процесуальна діяльність уповноважених державних органів (суб'єктів), що регламентується кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством і спрямована на реалізацію публічної державної функції - протидії злочинності.

Презумпція невинуватості визначає правовий статус особи, яка притягується до кримінальної відповідальності не тільки в кримінальному процесі, а й в усіх інших суспільних відносинах, у яких вона виступає суб'єктом. Якщо обвинувальний вирок не винесено проти особи, то за нею зберігається весь комплекс трудових, виборчих та інших прав і свобод людини і громадянина.

На практиці принцип презумпції невинуватості часто порушується у таких формах:

1. Публічні заяви посадових осіб. Представники правоохоронних органів або політики іноді роблять заяви, які передчасно формують у суспільстві думку про винність особи.
2. Тривале тримання під вартою. Використання запобіжних заходів іноді набуває карального характеру, що сприймається суспільством як підтвердження вини обвинуваченого [2, с.161].
3. Висвітлення у ЗМІ. Інформаційні матеріали про підозрюваних часто виходять ще до вироку суду, порушуючи право на справедливий суд та негативно впливаючи на репутацію особи [3].
4. Затягування процесів. Тривалість розгляду кримінальних справ та бюрократичні перепони призводять до фактичного «ставлення особи у статус обвинуваченого» на тривалий період, що підриває її соціальний авторитет та порушує основні права.

Для забезпечення реального дотримання презумпції невинуватості необхідні такі заходи:

- посилення юридичної відповідальності посадових осіб та ЗМІ за поширення тверджень про винуватість особи до ухвалення судового рішення;
- реформування системи запобіжних заходів із пріоритетом менш репресивних альтернатив, таких як домашній арешт або особисте зобов'язання;
- підвищення правової культури суспільства та професійної етики журналістів;
- забезпечення своєчасного та ефективного судового розгляду кримінальних справ [4, с.28-29].

Презумпція невинуватості є основоположним принципом кримінального права, що гарантує кожній особі право на визнання невинуватою до доведення її вини в законному порядку. Попри її нормативне закріплення в українському законодавстві та міжнародних документах, на практиці існують численні порушення цього принципу, пов'язані з публічними заявами посадових осіб, затягуванням кримінальних процесів та медіа-висвітленням. Усунення цих проблем потребує комплексного підходу, який включає законодавчі зміни, підвищення відповідальності державних органів та ЗМІ, а також розвиток правової культури серед громадян.

Список використаних джерел:

1. Презумпція невинуватості: концептуальні підходи // Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України. – 2012. – С. 45–53.
2. Хавронюк М. І. Кримінальне право України: Загальна частина. – К.: Юрінком Інтер, 2022. – 160 -161с.
3. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (березень 2025 року) // Верховний Суд України. – 2025. – URL: https://court.gov.ua/storage/portal/ supreme/ ogliady/Oglyad_ESPL_03_2025.pdf.
4. Шумейко І.П. Презумпція невинуватості в міжнародному кримінальному праві // Вісник юридичних наук. – 2024. – № 23. – С. 28–35. – DOI: https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.28.

Макеєва Анжела,
в. о. Ірпінського міського голови,
секретар Ірпінської міської ради,
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У демократичній правовій державі органи місцевого самоврядування є важливим інститутом, покликаним забезпечувати реалізацію та захист прав і свобод людини і громадянина на локальному рівні. Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3), стаття 7 закріплює, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування [1]. Саме на рівні територіальних громад відбувається найбільш безпосередня взаємодія держави з людиною, що зумовлює необхідність наукового осмислення ролі місцевого самоврядування у сфері захисту прав і свобод.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» основними принципами місцевого самоврядування закріплює: народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування [2]. Таким чином, як бачимо першим із принципів закріплений саме принцип

народовладдя, який і гарантує та визначає важливість прав і свобод людини і громадянина, що означає, що будь-яке управлінське рішення повинно відповідати правам людини і сприяти їх ефективній реалізації.

Як бачимо, діяльність органів місцевого самоврядування має ґрунтуватися на принципах верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини та підзвітності громаді.

Правові основи діяльності місцевого самоврядування визначаються крім Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», також і низкою спеціальних законів у сфері адміністративного, соціального та муніципального права. Важливе значення мають міжнародні стандарти, насамперед Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року, яка закріплює принципи автономії місцевих органів влади та їхню відповідальність перед населенням [3].

Захист прав і свобод людини в діяльності органів місцевого самоврядування проявляється у кількох ключових напрямах: соціально-економічні права – забезпечення доступу громадян до житлово-комунальних послуг, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту; політичні права – гарантування права на участь у місцевому самоврядуванні через вибори, громадські слухання, місцеві ініціативи, електронну демократію; культурні права – розвиток закладів культури, збереження історичної спадщини, підтримка мовної та культурної ідентичності громадян; екологічні права – прийняття рішень щодо охорони навколишнього середовища, забезпечення права громадян на безпечне довкілля; право на належне управління – прозорість, відкритість і підзвітність діяльності органів місцевого самоврядування, дотримання принципів доброчесності тощо.

Захист прав і свобод людини у діяльності органів місцевого самоврядування є одним із ключових показників демократичного розвитку держави та рівня децентралізації влади. Його важливість зумовлюється низкою чинників, що стосуються як нормативно-правової основи, так і практичної реалізації принципів верховенства права.

По-перше, органи місцевого самоврядування безпосередньо взаємодіють із громадянами у питаннях, що стосуються щоденного життя: житлово-комунальних послуг, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, культурного розвитку, благоустрою та екології. Це робить їхню діяльність визначальною у забезпеченні практичної реалізації прав людини. Якщо на рівні державних органів йдеться про розробку загальних правових механізмів, то на муніципальному рівні відбувається їхня безпосередня імплементація у життя громади.

По-друге, захист прав людини на місцевому рівні виступає формою реалізації конституційного принципу народовладдя. Участь громадян у прийнятті управлінських рішень через місцеві вибори, громадські слухання, місцеві ініціативи та інструменти електронної демократії є проявом не лише політичних прав, а й важливим засобом контролю за діяльністю органів

влади. У такий спосіб забезпечується відкритість і підзвітність муніципальних органів, що, у свою чергу, зміцнює довіру до влади.

По-третє, захист прав і свобод у діяльності місцевого самоврядування має значення для розвитку громадянського суспільства. Територіальні громади стають простором формування активності громадян, їхньої правової свідомості та відповідальності за спільне благо. Органи самоврядування, забезпечуючи прозорість і законність своїх дій, створюють умови для зростання правової культури населення та подолання відчуженості людини від держави.

По-четверте, слід відзначити міжнародний вимір діяльності органів місцевого самоврядування у сфері прав людини. Відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування, органи муніципальної влади є невід'ємною частиною демократичної системи управління, а їхня відповідальність перед населенням має визначальне значення для реалізації основних прав [3]. В умовах інтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, саме місцевий рівень влади є тим середовищем, де відбувається апробація європейських стандартів належного врядування, рівності, недискримінації та прозорості.

Отже, захист прав людини у діяльності місцевого самоврядування має прямий вплив на легітимність влади. Ефективність вирішення муніципальних проблем (забезпечення якісних послуг, справедливий розподіл бюджетних ресурсів, захист вразливих груп населення) визначає рівень довіри громадян до влади в цілому. Відчуття людиною власної захищеності, можливості впливати на рішення та справедливого ставлення з боку органів влади формує суспільну стабільність і підвищує соціальну згуртованість.

Таким чином, органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні прав і свобод людини на рівні територіальних громад. Саме вони найбільш наближені до повсякденних потреб населення і здатні оперативно реагувати на виклики, пов'язані з реалізацією соціальних, економічних, політичних та культурних прав. Захист прав і свобод людини у сфері місцевого самоврядування є визначальним критерієм оцінки якості управління на місцевому рівні та показником демократичного розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.09.2025)
2. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21 травня 1997 року. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.09.2025)

3. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. *Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.97.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 10.09.2025)

Максіменцев Максим,
д.ю.н., доцент,
завідувач кафедри кримінально права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ І КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗЕБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЗА ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Виклики забезпечення національної безпеки, суверенітету, територіальної єдності держави зумовило внесення змін до існуючого порядку управління в державі. Не дивлячись на надважкі часи, дотримання норм Конституції України, положень чинного законодавства України є базисом конституційних засад збереження верховенства права, прав людини, їх ролі в представницькій демократії задля збереження сталих засад державності. Виходячи з визначення поняття «парламентаризм» [1], він може розглядатись у дуалістичній концепції як «особлива» система організації державної влади, що структурно і функціонально ґрунтується на принципах поділу влади, верховенстві права з провідною роллю парламенту з метою встановлення і розвитку відносин соціальної справедливості, система створення механізму публічної влади, що дозволяє найбільш повно враховувати інтереси громадян при ухваленні державних рішень, механізму, який би забезпечував справжнє народовладдя. Як специфічний політичний інститут, який створює умови для розвитку місцевого самоврядування – складової системи публічного управління, він сприяє: формуванню і діяльності політичних партій (у парламентській діяльності партії захищають у представницьких органах політичні, економічні та соціальні інтереси груп, сприяють політичній соціалізації громадян, є посередниками між населенням та державою; у парламенті їхні політичні програми перетворюються у рішення, що визначають курс подальшого внутрішньо- та зовнішньополітичного розвитку держави та її системи управління); розширенню політичної участі громадян у публічному управлінні, артикуляції та агрегації їх інтересів через розширення каналів комунікації між структурними елементами громадянського суспільства та державою.

Тобто, парламентаризм у публічному управлінні має дуалістичну природу – це одночасно і особлива система організації державної влади і специфічний політичний інститут. При цьому, зазначимо, що парламент фактично обирає уряд, визначає основні напрямки соціально-економічного розвитку держави. Такий зміст парламентаризму надає представницька ідея парламенту як відображення інтересів народу України через обраних представників, форма представницької демократії. Проте чи вплинуло введення воєнного стану на форму, зміст парламентаризму в Україні? Чи пропорційними, суспільно-необхідними, відповідними принципу верховенства права такі нововведення?

Відповідно до п. 31 ч. 1 ст. 85 Конституції України [2] та ст. 5 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII [3] Верховна Рада України (далі - ВРУ) затверджує укази Президента про введення воєнного стану (Закон України № 2102-IX від 24.02.2022 та інші) [4]. Отже за нормами Конституції України законодавчий представницький орган влади має не самостійно приймати рішення, а затверджувати (або ні) рішення Президента держави щодо введення воєнного стану. Тобто за конституційним змістом розподілу влади Президента України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України та здійснює керівництво у сфері національної безпеки та оборони держави (п. 17 ст. 106 Конституції України) [5], тобто функції, які є пріоритетними сьогодні. Тут вбачаємо, певним чином, обмеження парламентаризму, проте воно є співмірним умовам воєнного стану. Яким чином має бути організована діяльність ВРУ в умовах воєнного стану?

Діяльність ВРУ здійснюється відповідно до особливостей, визначених ст. 12 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Проте 12.03.2022 було внесено зміни Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 № 2259-IX [6]. Проаналізувавши норми чинного законодавства та внесені до нього зміни, можна виділити наступні новації законодавства у різних сферах діяльності ВРУ: а) розподіл повноважень парламенту щодо визначення особливостей діяльності військових адміністрацій, обрання та звільнення посадових осіб; б) обмеження повноважень у фінансовій сфері; в) реалізація права на інформацію щодо розміщення на офіційному веб-сайті законопроектів, прийнятих законів України; г) форматування роботи фракцій; д) спроби переведення сесій та порядку голосування до он-лайн формату; д) організації діяльності Ради та обліку робочого часу народних депутатів України. Окремі новації стосувались повноважень Верховної Ради України щодо діяльності військових адміністрацій шляхом внесення змін до ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Верховна Рада України за поданням Президента України може прийняти рішення про те, що у період дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування

може надати повноваження військовим адміністраціям щодо виконання повноважень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, сільського, селищного, міського голови; підпорядкування таких рад військовій адміністрації тощо. У разі усунення загроз для безпеки і правопорядку на території області за поданням Президента України Верховна Рада України може прийняти рішення про поновлення роботи органів місцевого самоврядування на території відповідної області до закінчення 30-денного строку, передбаченого частиною другою або третьою цієї статті, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану [7].

Також новелами стала реалізація надання права щодо обрання та звільнення посадових осіб відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.03.2022 № 2259-IX, де визначено, що у період дії воєнного стану Верховна Рада України може прийняти рішення про звільнення посадової особи з посади, призначення на яку та звільнення з якої віднесено до повноважень Верховної Ради України, крім підстав, передбачених спеціальними законами, також у разі висловлення недовіри такій посадовій особі (за винятком посадових осіб, призначення на посади та звільнення з посад яких здійснюється Верховною Радою України за поданням Президента України або Кабінету Міністрів України).

Отже, можемо констатувати наявність звуження парламентаризму, яким опосередковується представництво влади народу, забезпечення народовладдя і прав і свобод громадян в системі законотворення, управління державою, відповідно до норм чинного законодавства України у зв'язку із воєнною агресією та введенням воєнного стану, проте відповідно до моделі конституціоналізму, закладеного у Конституції України, таке обмеження може застосуватись, а у певних випадках, навіть прямо передбачено нормами прямої дії Основного закону, з метою якнайшвидшого та найбільш ефективного реагування органів виконавчої влади на виклики, що постають перед державою та її органами, особливо у сфері економічного захисту країни.

Список використаних джерел:

1. Valentyna Goshovska, Nadiia Maksimentseva, et al. (2021). Formation of political leaders in countries of democratic transit: experience for Ukraine. Laplage em Revista. № 1-2, January – April 2021, P. 384.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, URL: https: //zakon. rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Закону України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015, № 389-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
4. Закон України «Про затвердження указу Президента «Про введення воєнного стану»» № 2102-IX від 24.02.2022, URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/2102-IX#Text

5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.03.2022 № 2259-IX, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text
7. Закону України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Марущак Оксана,
вчитель технології та трудового навчання. Ірпінського ліцею №3 ірпінської міської ради,
м. Ірпінь
випускниця АДПСУ 2000 р.

Красюк Любов,
заступник директора з навчально-виховної роботи Ірпінського академічного ліцею «Мрія»
м. Ірпінь

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Освіта є стратегічною сферою суспільного розвитку, що визначає інтелектуальний та духовний потенціал нації. В умовах воєнного стану вона постає не лише як інструмент здобуття знань, а й як чинник національної безпеки, соціальної єдності та психологічної стійкості. Війна радикально трансформує як змістовний, так і управлінський вимір освітньої діяльності, висуваючи нові виклики перед державою, органами місцевого самоврядування, адміністраціями закладів освіти та педагогічними колективами [1; 2].

Серед найбільших проблем - руйнування освітньої інфраструктури внаслідок воєнних дій, загибель або вимушене переміщення педагогів, обмежений доступ учнів до освітніх ресурсів, психологічна травматизація дітей, втрата навчальної мотивації та нерівність у доступі до якісної освіти. Управління освітою в цих умовах набуває ознак кризового менеджменту, що потребує швидких і нестандартних управлінських рішень, спрямованих на збереження доступу до навчання, підтримку педагогів і здобувачів освіти, а також відбудову зруйнованої інфраструктури [3].

Дослідження українських і зарубіжних науковців, таких як: Н. Бібік, Л. Вознюк, О. Доброгорський, Н. Лаговської,О. Мармаза, Н. Мезенцева, М. Ортега

та Т. Сущенко, свідчать про необхідність розробки нових стратегій управління, здатних забезпечити стійкість освітнього процесу навіть за надзвичайних обставин.

Специфічними рисами управління освітою в умовах воєнного стану є:

*Фізичний захист учасників освітнього процесу***.** Органи управління освітою мають забезпечити облаштування захисних укриттів у закладах, контроль за дотриманням протоколів безпеки, організацію евакуаційних заходів. Безпека стала базовим критерієм функціонування шкіл та університетів [4].

*Адаптація інфраструктури***.** У випадку руйнування чи недоступності приміщень створюються тимчасові навчальні осередки, мобільні школи, використовується інфраструктура партнерських громад. Це дозволяє мінімізувати перерви у навчальному процесі [5].

*Змішане та дистанційне навчання***.** Широке впровадження цифрових технологій, електронних платформ, мобільних додатків дало змогу забезпечити безперервність освіти. Проте нерівний доступ до інтернету й техніки залишається проблемою, яка потребує додаткової підтримки з боку держави та донорів [6].

*Психосоціальна підтримка***.** Вчителі виконують нову функцію - допомоги дітям у подоланні стресу, тривожності, наслідків воєнних травм. Здійснюються спеціальні програми з психологічної реабілітації, організовуються групи підтримки та консультації [7].

*Професійна підготовка й підтримка педагогів***.** Управлінські рішення повинні враховувати кадрові ризики: відтік фахівців, їх професійне вигорання, втрату можливостей підвищення кваліфікації. Нині вчителям необхідні програми перепідготовки, додаткове фінансування, пільги та інституційна підтримка [8].

Гнучкість освітніх програм. Умови війни вимагають створення адаптованих навчальних планів, програм вирівнювання знань, що дають змогу уникати освітніх втрат і забезпечувати інклюзивність процесу. Це також включає забезпечення прав дітей на окупованих територіях і дітей-переселенців [9].

Міжнародне партнерство. В умовах воєнного стану коло суб’єктів управління освітою суттєво розширюється. Важливу роль відіграють міжнародні організації (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ЄС), які забезпечують гуманітарну допомогу, технічну підтримку та доступ до глобальних освітніх ресурсів [10].

*Відбудова та стратегічний розвиток освіти***.** Управління освітою не обмежується кризовим реагуванням. Паралельно необхідно планувати післявоєнну відбудову інфраструктури, розробляти довгострокові стратегії, орієнтовані на інновації, цифровізацію та інтеграцію в європейський освітній простір [11].

Отже, управління освітою в умовах воєнного стану в Україні поєднує кризове реагування і стратегічне планування. Його головними завданнями є: забезпечення безпеки учасників освітнього процесу; гарантування безперервності та доступності освіти; підтримка педагогів і здобувачів; інтеграція міжнародної допомоги; розроблення програм відбудови та розвитку освітнього простору. Усе це свідчить про унікальність нинішнього досвіду України, який стане основою для формування нових підходів до освітнього управління в умовах надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38–39. – Ст. 380.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
4. Лаговська Н. В. Імплементація європейських стандартів захисту прав дитини в національне законодавство України. Нове українське право. 2022. Випуск 6. Том 2. С. 7-14.
5. Мезенцева, Н. І. Відновлення освітньої інфраструктури в умовах воєнних дій // Демографія та соціальна економіка. – 2023. – № 3. – С. 34–41.
6. Ortega, M. Education in emergencies: global perspectives. – Geneva : UNESCO, 2020. – 140 p.
7. UNICEF. Psychosocial support for children in conflict situations. – New York : UNICEF, 2022. – 52 p.
8. OECD. Supporting teachers during crisis: lessons from COVID-19 and beyond. – Paris : OECD Publishing, 2021. – 98 p.
9. Council of Europe. Ensuring the right to education in times of crisis. – Strasbourg : CoE, 2022. – 87 p.
10. UNESCO. Ukraine: Education under attack report. – Paris : UNESCO Publishing, 2023. – 64 p.
11. World Bank. Building back better: Post-war education recovery strategies. – Washington : World Bank, 2023. – 120 p.

Мельник Олена,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
випускниця АДПСУ 2001 р.

НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВИРІШЕННІ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Не зважаючи на заборону використання військової сили в міжнародних відносинах, держави залишають за собою право приймати рішення про її застосування для вирішення суперечок та конфліктних ситуацій, що виникають між ними.

За часи війни, людство втратило мільйони життів, перш ніж дійти до усвідомлення того, що у війні потрібні правила, яких варто дотримуватися всім. На перший погляд, війни не мають нічого спільного із законом, а швидше є проявом тотального хаосу. Проте є приклади воєнних операцій, під час яких зважали на закони і звичаї ведення війни. В такий спосіб країни визнають світовий порядок і свою приналежність до цивілізованого світу.

Правила війни вперше були прописані в Гаазьких і Женевських конвенціях. Ці міжнародні договори мають універсальний характер, тобто є обов'язковими для всіх без винятку держав, і застосовуються під час воєн. Вони не забороняють вести війни, але встановлюють чіткі рамки дозволеного під час них.

Міжнародним товариство ще в 1864 року, коли було ухвалено першу Женевську конвенцію. Вона стосувалася поліпшення долі поранених на полі бою. Кожна війна у світі регулюється законами та звичаями міжнародного гуманітарного права. Ці обмеження було створено для того, щоби знизити жорстокість і смертоносність війн.

Міжнародне гуманітарне право обмежує методи і засоби ведення воєнних дій і спрямоване на захист тих, хто не бере або припинив брати участь у воєнних діях. Його мета – зберегти дух гуманності в розпалі збройного конфлікту, а головний принцип – наявність обмежень навіть під час війни [1].

Проте чи дотримується держави цих норм. Як свідчать сучасні воєнні події, то можна спостерігати протилежну ситуацію. Водночас є країни, які цих законів не дотримуються. Однією з таких країн є Росія.

Воєнний конфлікт завжди мав серйозний правовий вплив на міжнародні відносини як сторін конфлікту, так і третіх держав. З початком воєнних дій для воюючих сторін наступають певні правові наслідки: припинення дипломатичних і консульських відносин; припиняються і забороняються економічні, торговельні, фінансові та інші відносини й угоди з юридичними та фізичними особами противника; до громадян ворожої держави може

застосовуватися спеціальний режим; оголошення стану війни тягне за собою зміну правового режиму територій тощо. Але в даний час більшість збройних конфліктів не супроводжуються юридичним оголошенням стану війни. Як можемо спостерігати про агресію росії та проведення спеціальної операції на Україні без оголошення війни.

Справедливий світовий порядок мав би не тільки проголошувати рівність всіх перед законом, але і забезпечувати суверенне право на справедливість цього закону. Якщо Міжнародний суд справедливості ухвалює рішення, що засуджує війну Росії проти України, вимагає негайного припинення агресії, а Росія спокійно ігнорує таке рішення – це не справедливість, і це не суд [2]. Майбутня система глобальної безпеки має стати ефективною і справедливою. Її ефективність має вимірюватись спроможністю упереджувати війни, а якщо вони стаються, то зупиняти їх активними і рішучими діями.

На наш погляд, дієвими напрямками можуть стати: автоматичне виключення агресора з усіх міжнародних організацій, виключення із економічних союзів і систем фінансових розрахунків, заморожування активів на території інших держав та інше.

Країни, проти яких розв'язано агресію, не мають, як це зробила і робить Україна, вимолювати міжнародну підтримку, звертатися із проханням ввести санкції проти агресора, це все має відбуватися автоматично, як тільки Міжнародний суд справедливості визнає факт агресії.

Невиправдана агресія проти України та відсутність колективної військової відповіді можна розцінювати як демонстрацію провалу світового правового порядку. Занепокоєння щодо такої невдачі спонукає до переоцінки інструментів, які пропонує міжнародне право для запобігання війнам або пришвидшення їх мирного припинення.

Більшість цивілізованих країн визнали незаконну агресію росії проти України, але частина з них залишаються осторонь втручання у процес протидії агресору. Тому, міжнародне право повинно стати на шлях пошуку дієвих механізмів протидії агресії, яка ніби здійснюється відносно однієї держави, але її наслідки стають невигідними для всього світу.

Список використаних джерел:

1. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права. URL: https: //blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2018/02/MGPOctoberBook_ web.pdf
2. Корсунський С. «У мене є мрія»: як зупинити війну або якою має бути система міжнародної безпеки? URL: https://www.radiosvoboda.org/a/ostannya-viyna-mizhnarodna-bezpeka/31778458.html

Миколаєць Вікторія,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правничої лінгвістики
Державний податковий університет
м. Ірпінь

ПРАВО НА ЗАХИСТ ДОМЕННИХ ІМЕН: НЕДОБРОСОВІСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА КІБЕРСКВОТИНГ

Сучасний розвиток цифрового середовища зумовив появу нових викликів у сфері правового регулювання. Одним із найбільш дискусійних об’єктів стали доменні імена, які, з одного боку, виконують технічну функцію ідентифікації ресурсів в Інтернеті, а з іншого — набувають значної економічної та репутаційної цінності. Їхнє використання нерозривно пов’язане з правами інтелектуальної власності, адже доменне ім’я може відтворювати торговельну марку чи комерційне позначення, а отже — ставати предметом недобросовісних практик, зокрема кіберсквотингу.

Міжнародному терміну «кіберсквотинг» (cybersquatting) властиві наступні ознаки: «1) діяльність особи в мережі Інтернет має бути спрямована на реєстрацію певного позначення —доменного імені; 2) дії особи, спрямовані на реєстрацію відповідного доменного імені, мають бути неправомірними (здійснюватися за відсутності будь-яких прав на відповідне ім'я); 3) дії такої особи мають бути умисні та спрямовані або на отримання прибутку від можливого перепродажу зареєстрованого доменного імені, або на привернення уваги до ресурсу, який ідентифікується з відповідними доменним ім'ям, або ж на заподіяння репутаційної шкоди конкуренту шляхом розміщення недостовірних (негативних) відомостей на ресурсі»[1].

Одним із поширених видів порушень прав у сфері доменних імен є використання домену, схожого настільки, що його можна сплутати з торговельною маркою чи комерційним найменуванням правовласника. Такі дії кваліфікуються як недобросовісна конкуренція та підпадають під поняття кіберсквотингу.

Прикладом є справа № 910/17738/18, розглянута Господарським судом м. Києва (рішення від 28.01.2020). У цьому спорі компанія Infront X, LLC звернулася з позовом до українських суб’єктів господарювання та реєстратора доменних імен, вказуючи, що відповідачі зареєстрували та використовували доменне ім’я, схоже до її комерційного позначення. Позивач аргументував, що це вводить споживачів в оману щодо належності сайту та порушує його права на позначення. Суд, дослідивши обставини справи, дійшов висновку про наявність ознак неправомірного використання позначення у доменному імені [2]. Ця справа демонструє, що суди України розглядають доменне ім’я як інструмент, здатний порушувати права на засоби індивідуалізації, а відтак до

подібних спорів застосовуються підходи, характерні для захисту прав інтелектуальної власності.

У справі № 117945186 (Печерський районний суд м. Києва, 13.02.2024) позивач – фізична особа разом із ТОВ «Кріомек» – звернувся з вимогою визнати за ним право власності на доменне ім'я cryomec.com. На його думку, відповідач – компанія-реєстратор – безпідставно відмовив у переделегуванні домену, хоча позивач оплатив і фактично користувався ним. Суд визнав, що право на доменне ім'я було набуте позивачем добросовісно, а дії відповідача порушили це право. У результаті суд ухвалив зобов'язати передати домен позивачу [3]. Ця справа демонструє, що доменне ім'я може розглядатися судами як об'єкт права власності, на який поширюються загальні механізми судового захисту.

У справі № 910/11996/20 Господарський суд м. Києва (рішення від 12.01.2021) позивач, компанія «Хостинг Україна», звернулася до суду з позовом до компанії «Бухга», стверджуючи, що остання зареєструвала доменне ім'я, яке є схожим на комерційне найменування позивача. Позивач вважав, що це може ввести споживачів в оману щодо належності ресурсу та порушує його права. Господарський суд м. Києва задовольнив позов позивача, визнавши, що дії відповідача порушують права позивача на комерційне найменування. Суд зобов'язав відповідача передати доменне ім'я позивачу [4].

Ця справа є прикладом того, як українські суди захищають права на комерційні найменування та торговельні марки у контексті доменних імен. Суд визнав, що реєстрація доменного імені, схожого на комерційне найменування іншої компанії, є порушенням прав інтелектуальної власності та зобов'язав відповідача передати доменне ім'я правовласнику.

Вказані приклади свідчать про те, що українські суди активно захищають права на доменні імена, визнаючи їх об'єктами інтелектуальної власності. Порушення прав на доменні імена, зокрема у випадках кіберсквотингу та недобросовісного використання, можуть призвести до судових спорів, результатом яких є передача доменних імен правовласникам. Отже, важливою складовою захисту прав інтелектуальної власності є ефективне правове регулювання та судовий захист прав на доменні імена.

Список використаних джерел

1. Шеїн К. Захист прав інтелектуальної власності в доменних спорах. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zahist-prav-intelektualnoyi-vlasnosti-v-domennih-sporah.html (дата звернення: 15.09.2025).
2. Рішення Господарського суду м. Києва від 28.01.2020 р. у справі № 910/17738/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87551890 (дата звернення: 15.09.2025).
3. Рішення Печерського районного суду м. Києва у справі № 757/39395/17-ц від 13.02.2024 р. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/117945186/ (дата звернення: 15.09.2025).

4. Рішення Господарського суду м. Києва у справі № 910/11996/20 від 12.01.2021 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94590353 (дата звернення: 15.09.2025).

Мілевський Олександр,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету, м. Ірпінь

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ МІЖНАРОДНОЮ СПІЛЬНОТОЮ

Україна опинилася в епіцентрі кризи, створеної агресією російського керівництва за підтримки більшості населення та політичної еліти рф. Майже всі держави світу залучені так чи інакше до ситуацій, пов'язаних з військовими діями в Україні – одні через надання військової та гуманітарної допомоги жертві агресії, інші через економічні санкції Заходу проти агресора, треті через приховану або явну підтримку агресора.

Недієвість світового порядку та ослаблення контролю міжнародної спільноти над світовими процесами створило умови для поширення глобальних загроз у виді міжнародного тероризму, криміналу, нелегальної міграції, локальних конфліктів тощо. У ситуації зростання рівня небезпеки у світі та відсутності дієвих міжнародних інститутів кожна країна має дбати про власну безпеку самотужки або в складі інтегрованого угруповання держав, чи покладаючись на протекцію з боку великої держави.

Війна росії проти України сприяє загостренню протистояння двох геополітичних центрів тяжіння, один з яких становлять країни демократичної орієнтації і покладаються в питаннях безпеки на США як лідера вільного світу. Другий полюс тяжіння – країни, переважно авторитарного типу, які Китайська Народна Республіка прагне ввести у свою сферу геополітичних впливів.

В умовах визнання необхідності протидіяти агресії запроваджена Заходом політика економічних санкцій та дозованої військово-технічної допомоги Україні виявилася не достатньо ефективною, щоб стримати позиції. Прихильність до миру декларують більшість країн світу та стоїть на позиціях прихильності до норм міжнародного права та принципів Статуту ООН.

Залежність України від допомоги західних партнерів вимагає узгодити з ними власну стратегію перемоги. Перешкода полягає в тому, що партнери спираються на логіку врегулювання конфліктів, яка домінувала в НАТО після завершення холодної війни (залагодження конфліктів компромісом). Але у

разі міждержавного військового конфлікту великого масштабу ця логіка не працює. Уявлення про те, що всі війни завершуються за столом переговорів, стосовно російської війни проти України експерти визначають як помилкове [1].

Через історичні обставини Україна опинилася в серцевині подій усесвітнього історичного значення. Україна веде війну за власне існування як держави і нації фактично проти колишнього СРСР, функції та менталітет якого перебрала на себе російська федерація. Від стійкості та готовності нашої держави до спротиву залежить дальша доля європейського простору безпеки, демократичний розвиток країн світу, дієвість міжнародно-правових інституцій.

На нинішньому етапі головним змістом зовнішньої діяльності держави є збереження й розширення міжнародної коаліції підтримки українського спротиву агресії, а також створення умов для масштабної міжнародної допомоги.

Уведення окремими державами та міжнародними організаціями режиму санкцій стало одним із ключових інструментів впливу на поведінку агресора на міжнародній арені. Санкції розглядаються як запобіжні та обмежувальні

заходи, які дозволяють реагувати на політичні виклики та події, що суперечать цілям і цінностям держав, котрі їх застосовують.

Із перших днів російського воєнного вторгнення науковці в Україні та за її межами звертались до міжнародної спільноти із закликами про накладення санкцій на російську науку. Перші кроки до бойкоту російської науки здійснили провідні наукові видавництва, призупинивши продажі послуг агресору.

Збройна агресія росії проти України та численні воєнні злочини, які чинила російська армія (За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 24.11. 2022 року в Україні зареєстровано 68 065 злочинів Росії проти України), цілеспрямоване знищення ракетними ударами об’єктів критичної інфраструктури України, зокрема енергетичної, руйнування соціальних об’єктів та житлових споруд не тільки засвідчили терористичний характер дій російської влади, а й спонукали окремі держави та міжнародні організації до розгляду питання про визнання росії державою – спонсором тероризму, а її чинного режиму – терористичним.

Потрібно посилити негативні наслідки для держав і фінансових центрів, які допомагають агресору обходити обмеження, поширити санкції на всю банківську систему росії.

Відчутних втрат агресору завдають санкції, пов’язані з нафтогазовим сектором та необхідно зосередити увагу на опрацюванні питання щодо зниження цінової стелі на російську нафту.

Україна та її партнери повинні докласти значних зусиль для правового врегулювання питань щодо використання заморожених активів [2] російських

олігархів та конфіскації пов'язаних із російською державою активів для відбудови України, розроблення міжнародного механізму компенсації збитків, завданих Україні російською воєнною агресією.

Список використаних джерел:

1. James Sherr, Fallacy 1: «Settle now: all wars end at the negotiating table». How to end Russia's war on Ukraine. Safeguarding Europe's future,and the dangers of a false peace, 27 June 2023. Chatham House Report. URL: https://www. chathamhouse.org/ 2023/06/how-end-russias-war-ukraine/fallacy-1-settle-now-all-wars-endnegotiating-table
2. Франція заморозила 22 мільярди євро російського центробанку. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/20/684368/

Мороз Юлія,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника ГУ ДПС у Кіровоградській області, доцент кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету
випускниця 2006 р.

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Податкова злочинність виступає одним із найбільш небезпечних різновидів економічної злочинності, що підриває податкову безпеку держави, створює загрози стабільності бюджетної системи та знижує рівень суспільного добробуту. Йдеться про умисні протиправні дії, спрямовані на ухилення від виконання податкових зобов'язань, які в умовах збройного конфлікту набувають особливої актуальності. Такі діяння не лише послаблюють фінансові можливості держави у сфері оборони та соціального захисту, але й підривають засади соціальної справедливості та економічної рівноваги [1].

Кримінальні правопорушення у сфері оподаткування є суспільно небезпечними умисними діяннями, що посягають на встановлений порядок податкових відносин та мають на меті повне або часткове уникнення сплати податків та інших обов'язкових бюджетних платежів [2]. У воєнних умовах це означає не лише фактичне ненадходження коштів до державної скарбниці, але й створення додаткових ризиків для фінансування сектору безпеки і оборони. Іншими словами, податкові кримінальні правопорушення — це протиправні вчинки, які суперечать вимогам податкового законодавства та призводять до зростання дефіциту бюджету, зниження рівня фінансової безпеки держави й обмеження її можливостей у відсічі зовнішній агресії та забезпеченні стійкості економіки. Саме тому кримінологічне забезпечення

податкової безпеки в умовах збройного конфлікту потребує посиленої уваги як з боку держави, так і з боку суспільства.

Податкова безпека є невід'ємною складовою фінансової безпеки держави та ключовим елементом національної безпеки загалом. Вона визначається стабільністю податкової системи, рівнем добровільного виконання платниками своїх зобов'язань, а також здатністю державних інституцій запобігати податковим кримінальним правопорушенням [3]. В умовах збройного конфлікту роль податкової безпеки зростає, адже саме податки забезпечують фінансування оборони, соціальної сфери та відновлення економіки. Разом із тим війна створює умови для активізації тіньових схем, ухилення від сплати податків, поширення корупції та зростання кримінальних ризиків.

Кримінологічне забезпечення податкової безпеки можна визначити як сукупність науково обґрунтованих методів і заходів, спрямованих на виявлення, профілактику та нейтралізацію кримінальних загроз у податковій сфері. Йдеться про: кримінологічний аналіз детермінант ухилення від оподаткування; виявлення закономірностей у діяльності організованих злочинних груп, що спеціалізуються на податкових махінаціях; прогнозування нових ризиків у сфері оподаткування; формування превентивної політики держави у сфері податкової безпеки.

Особливістю цього виду забезпечення є його спрямованість не лише на репресивну функцію, але й на створення умов для зниження криміногенної привабливості податкової сфери.

Воєнний стан породжує низку факторів, що сприяють зростанню злочинності у податковій сфері: послаблення контролюючих механізмів у зв'язку з пріоритетом оборонних завдань; корупційні ризики при адмініструванні податків та зборів (наприклад, у сфері митних платежів і військового ПДФО); активізація схем ухилення від оподаткування, зокрема через використання фіктивних підприємств та конвертаційних центрів; зростання тіньової економіки через спрощення процедур переміщення товарів та зниження податкового навантаження для окремих категорій; використання податкових «лазівок» для фінансування злочинних угруповань або терористичної діяльності.

Таким чином, збройний конфлікт стає каталізатором розширення масштабів податкових правопорушень.

Забезпечення податкової безпеки в умовах війни потребує злагодженої взаємодії багатьох державних органів: Бюро економічної безпеки України – центральний орган у протидії податковим злочинам, відповідальний за аналітичну та розшукову діяльність; Служба безпеки України – протидія фінансуванню тероризму та виявлення транснаціональних схем ухилення;
Національна поліція та прокуратура – розслідування податкових злочинів і здійснення нагляду; суди – формування правозастосовної практики;

громадянське суспільство та бізнес-асоціації – зовнішній контроль і запобігання корупції в податковій сфері.

Важливою є інтеграція їх діяльності в єдину систему кримінологічного моніторингу податкових ризиків.

Сучасні методи кримінологічного забезпечення податкової безпеки передбачають: ризик-орієнтований підхід до аналізу податкових операцій; створення єдиного аналітичного простору для Бюро економічної безпеки, Державної податкової служби, Служби безпеки України та прокуратури; цифровізацію податкового адміністрування (електронні сервіси, автоматичний обмін даними, блокчейн-технології); моніторинг податкових правопорушень у режимі реального часу; проведення соціологічних та експертних досліджень щодо криміногенної ситуації у сфері оподаткування; запровадження антикорупційних стандартів у діяльності контролюючих органів.

Україна має орієнтуватися на практику Європейського Союзу, США та рекомендації міжнародних організацій (OECD, FATF, GRECO), які напрацьовують моделі запобігання податковим кримінальним правопорушенням [4]. Серед найбільш актуальних:

- імплементація стандартів BEPS (Base Erosion and Profit Shifting);
- співпраця з іноземними податковими службами та фінансовими розвідками;
- обмін інформацією про транснаціональні схеми ухилення;
- використання найкращих практик у сфері кримінологічного прогнозування для протидії ухиленню від оподаткування в умовах війни.

Висновки

Таким чином, кримінологічне забезпечення податкової безпеки в умовах збройного конфлікту є одним із ключових напрямів національної безпеки. Воно охоплює як превентивну, так і репресивну складові, вимагає інтеграції державних інституцій, цифрових технологій та міжнародних стандартів. Без системного підходу до протидії криміналізації податкової сфери неможливо гарантувати стабільність державних фінансів і забезпечити належний рівень обороноздатності країни.

Список використаних джерел:

1. Правове регулювання управлінської та правоохоронної діяльності у сфері оподаткування: колективна монографія / за заг. ред. проф. О. П. Рябченко. Харків : Панов, 2016. 472 с.

2. Бабенко А. М., Зубатенко О. М. Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленням від сплати податків, зборів та обов’язкових платежів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 27–35.

3. Бюджетно-податкова безпека: навч. посіб. / за ред. Г. В. Миськів. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 276 с.

4. Вітюк І. А. Кримінологічні напрями запобігання злочинності у сфері економіки в країнах Європи. *KELM*. 2020 № 4 (32). С. 281–285.

Назаров Віктор,
доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академії адвокатури України

ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ НОВАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Сучасна українська держава перебуває в умовах безпрецедентних викликів, зумовлених повномасштабною збройною агресією. У подібних обставинах ключового значення набуває питання забезпечення стабільного функціонування системи правосуддя, оскільки саме вона виступає запорукою дотримання верховенства права навіть у надзвичайних умовах. Інститут судового розгляду у цьому контексті не лише зберігає, а й підсилює свою вагу як основна гарантія реалізації права людини на справедливий суд, що закріплене у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Конституції України. У зв'язку з цим, ті процесуальні трансформації, що відбулися останніми роками, вимагають поглибленого наукового аналізу й доктринального узагальнення.

Як слушно підкреслює О. Г. Яновська, війна істотно загострила вже наявні системні проблеми вітчизняної кримінальної юстиції. Насамперед, серйозно ускладнилася реалізація фундаментальних процесуальних гарантій, які у звичайних умовах забезпечували справедливість та ефективність кримінального провадження. Особливо гостро постає проблема дотримання розумних строків судового розгляду, що є органічним складником права на справедливий суд. Крім того, істотних змін зазнала й система процесуального контролю за досудовим розслідуванням, яка покликана стримувати можливі прояви свавілля та необґрунтованого обмеження прав учасників провадження. Найбільш загрозливою є ситуація у регіонах, де ведуться активні бойові дії, там фактично блокується доступ до правосуддя через фізичну недоступність судів і органів досудового розслідування, а також через безпосередній ризик для життя і здоров'я учасників процесу [1].

Одним із найпомітніших проявів трансформації судового розгляду в умовах воєнного стану стало активне впровадження механізму відеоконференцій. Уже з перших місяців війни стало очевидним, що фізична присутність усіх учасників у залі суду часто є об'єктивно неможливою.

Відеоконференція стала не лише технічним інструментом, а справжнім процесуальним механізмом, покликаним забезпечити безперервність судового розгляду. Науковці слушно зазначають, що дистанційний формат участі в судовому засіданні є не просто технічним нововведенням, а якісно новим етапом у розвитку кримінального процесу. Його впровадження дозволяє забезпечувати не лише оперативність та економію часу, а й реалізацію комплексу процесуальних прав, а саме від заявлення клопотань і відводів до участі у дослідженні доказів [2, с. 181].

Разом із тим необхідно пам'ятати, що дистанційна участь має застосовуватися виключно з урахуванням належних процесуальних гарантій. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово наголошував, що дистанційний формат допустимий лише тоді, коли він зумовлений об'єктивними чинниками і супроводжується чіткими запобіжниками – встановленням особи учасника, забезпеченням конфіденційного зв'язку з адвокатом, архівуванням запису засідання тощо [3]. У цьому контексті завдання українського законодавця полягає у більш детальній регламентації цих процедур, аби уникнути ризиків формалізму та зловживань.

Не менш складним є й питання участі у судовому процесі обвинувачених, призваних на військову службу під час мобілізації. Чинна редакція ст. 335 КПК України передбачає імперативне зупинення провадження, що має на меті захистити обвинуваченого від ухвалення вироку за його відсутності. Проте автоматизм цієї норми викликає обґрунтовану критику, оскільки він призводить до затягування справ та фактичного обмеження доступу до правосуддя. Враховуючи сучасні можливості цифрових технологій, видається доцільним впровадження такого процесуального механізму, за якого справа зупиняється лише тоді, коли участь обвинуваченого є дійсно неможливою навіть у дистанційному форматі. Такий підхід дозволив би поєднати вимогу дотримання процесуальних гарантій з необхідністю оперативності судочинства.

Окремого значення в умовах воєнного стану набув інститут спеціального судового провадження (in absentia). Зважаючи на значну кількість воєнних злочинів та випадків колабораційної діяльності, заочний розгляд став важливим інструментом притягнення винних до відповідальності. Водночас він є складним процесуальним механізмом, що обмежує змагальність і участь обвинуваченого. У зв'язку з цим особливої ваги набуває забезпечення ефективної ролі захисника, який має стати реальним представником інтересів відсутнього обвинуваченого. Українська судова практика поступово інтегрує міжнародні стандарти ЄСПЛ, які вимагають доведення факту належного інформування обвинуваченого та гарантування права на перегляд вироку у разі поважних причин відсутності.

Таким чином, можна зробити висновок, що судовий розгляд в умовах воєнного стану перетворився на своєрідний особливий режим кримінального провадження, який поєднує елементи загального порядку з винятковими

процесуальними механізмами. Важливо наголосити, що усі ці механізми повинні мати чіткі часові межі, бути пропорційними та супроводжуватися процесуальними гарантіями для учасників процесу. Орієнтиром залишається засада верховенства права, адже її збереження дозволить не допустити нівелювання самої сутності правосуддя та забезпечити довіру суспільства до інститутів державної влади навіть у надзвичайних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Судовий розгляд кримінальних проваджень, пов'язаних з війною, має бути ефективним і справедливим, щоб захистити права потерпілих. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1455427
2. Рафальонт С. Р. Загальні положення судового розгляду кримінального провадження: дис. … д-ра філософії. Львів, 2024. 339 с.
3. Процесуальні аспекти: проблемні питання досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану. Веб-сайт Верховного Суду. URL: https://supreme.court. gov.ua/supreme/pro_sud/aktyal_pytan1_kks/ 2024_06_11_konferencia_voen_stan#:~:text=.

Новицька Наталія,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет
м. Ірпінь

Новицький Андрій,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правови х дисциплін
Національна академія СБУ,
випускник 2002 р.

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до міжнародних стандартів, право на інформацію є невід'ємним елементом реалізації свободи думки та слова, вираження поглядів і переконань. Воно є основою функціонування свідомого демократичного суспільства та правової держави, про що свідчить, зокрема, досвід авторитарних систем, де відсутність такого права призводить до встановлення тоталітарних режимів. В Україні право на інформацію закріплене низкою статей Конституції та відповідає вимогам Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Однак, згідно зі статтею 64 Конституції України, це право не є абсолютним і може бути обмежене в

умовах воєнного стану в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку.

З моменту запровадження правового режиму воєнного стану в Україні, право на інформацію зазнало низки викликів та обмежень, які стали предметом наукового аналізу. Хоча Указ Президента України «Про введення воєнного стану» дозволив обмеження деяких конституційних прав, це не означає їх повну заборону. В умовах тотальної дезінформаційної війни з боку російської федерації, надзвичайно важливим стало дотримання балансу між правом громадян на отримання достовірної інформації про хід бойових дій та захистом життя і здоров'я людей, які можуть постраждати від її розголошення.

Практика забезпечення права на інформацію в перші місяці повномасштабного вторгнення виявила низку проблем, з якими зіткнулися розпорядники інформації. Через загрозу обстрілів та пошкоджень приміщень, багато установ обмежили оприлюднення чутливої інформації, що ідентифікує їхнє місцезнаходження. Крім того, відсутність уніфікованих підходів до структури та змісту офіційних веб сайтів органів влади, особливо органів місцевого самоврядування, ускладнила пошук необхідних даних. Важливим викликом стало тимчасове призупинення роботи багатьох державних реєстрів і Єдиного державного веб порталу відкритих даних, що негативно вплинуло на функціонування державних і приватних сервісів, які працюють на основі відкритих даних.

Значна частина відмов у наданні доступу до публічної інформації в цей період була необґрунтованою. Розпорядники часто посилалися на воєнний стан як на формальну підставу для обмеження або направляли запитувачів до загальнодоступних джерел, ігноруючи законодавчу вимогу надавати інформацію у відповідь на запит. Це було особливо проблематично для тимчасово переміщених осіб, які могли не мати стабільного доступу до Інтернету. Для уникнення таких зловживань та встановлення належного балансу між відкритістю та безпекою, розпорядники інформації зобов'язані застосовувати «трискладовий тест», який вимагає, щоб будь-яке обмеження доступу було обґрунтоване легітимною метою, спричиняло істотну шкоду захищуваним інтересам, і щоб ця шкода переважала суспільний інтерес в отриманні інформації. Воєнний стан сам по собі не є достатньою підставою для автоматичної відмови.

Попри значні труднощі, українське суспільство та органи влади продемонстрували здатність адаптуватися до екстремальних умов. Позитивною практикою стало налагодження роботи телефонів та електронних скриньок для прийому запитів, створення резервних каналів зв'язку та використання соціальних мереж для оперативного інформування. Зі стабілізацією безпекової ситуації було поступово відновлено роботу Єдиного державного веб порталу відкритих даних. Це свідчить про те, що навіть у найскладніших умовах Україна прагне зберегти демократичні

стандарти та забезпечити право громадян на доступ до публічної інформації як ключовий елемент громадського контролю та запоруку демократії. Усі учасники інформаційних відносин повинні враховувати фактичні обставини та їхній вплив на можливість розпорядників належним чином обробляти запити, але при цьому не допускати зловживань та необґрунтованих обмежень.

Список використаних джерел:

1. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання конституційного права на інформацію в умовах дії правового режиму воєнного стану. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/shchorichni-ta-specialni-dopovidi
2. Право на доступ до публічної інформації під час війни та зловживання цим правом. URL: https://dostup.org.ua/news/publications/pravo-na-dostup-do-publichnoi-informatsii-pid-chas-viiny-ta-zlovzhyvannia-tsym-pravom
3. Турченко О.Г., Фурман В.В. Обмеження права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». №12. 2022. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/22.pdf
4. Самойленко Г.В., Миргородський А.О. Право на інформацію в умовах збройної агресії РФ. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 82 : частина 1. 2024. С .311-317.

Омельчук Любов,
кандидат юридичних наук, доцент, заступниця директора навчально-наукового інституту права Державного податкового університету м. Ірпінь, випускниця НУДПСУ 2010 р.
Добровольська Юлія,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету м. Ірпінь

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану в Україні питання забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження набуває особливої ваги. Правоохоронні органи покликані не лише боротися зі злочинністю та

підтримувати громадський порядок, а й виконувати фундаментальне завдання - гарантувати дотримання конституційних прав людини навіть в умовах обмежень, передбачених надзвичайними правовими режимами. Правова доктрина визначає, що обмеження прав і свобод під час воєнного стану має здійснюватися виключно в межах Конституції України та міжнародних стандартів прав людини [1, с. 212]. З огляду на це правоохоронні органи виступають основними суб'єктами, які здійснюють баланс між захистом національної безпеки та дотриманням принципу верховенства права.

Органи досудового розслідування, прокуратура та суд у воєнний час мають забезпечувати справедливий процес та недопущення свавілля. Як слушно зазначає О. М. Бандурка, ефективність діяльності поліції визначається не лише результативністю боротьби зі злочинністю, а й рівнем правового захисту громадян [2, с. 58]. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає низку гарантій прав учасників провадження, серед яких: право на захист, презумпція невинуватості, право на оскарження процесуальних рішень. У воєнний час ці гарантії набувають особливого значення, адже підвищується ризик зловживань владними повноваженнями.

Разом з тим, воєнний стан супроводжується низкою факторів, що ускладнюють дотримання прав учасників кримінального процесу: обмеженням свободи пересування та зібрань, ускладненим доступом до адвоката, затримками у розгляді справ судами, загрозою неналежного поводження з боку військових або правоохоронців. Як наголошує В. Б. Авер'янов, у надзвичайних умовах державні органи повинні діяти в межах принципу пропорційності, тобто забезпечувати співвідношення між обмеженням прав і досягненням легітимної мети - захисту держави [3, с. 65].

Поліція як основний суб'єкт охорони правопорядку має діяти відповідно до стандартів Європейського суду з прав людини. Дослідники підкреслюють, що навіть у кризових умовах право на життя, свободу від катувань та право на справедливий суд не можуть бути обмежені. У практичному вимірі це означає забезпечення негайного доступу затриманого до адвоката, ведення відеофіксації слідчих (розшукових) дій, належний захист свідків і потерпілих від воєнних злочинів, а також своєчасне реагування на скарги про порушення прав.

Прокуратура в умовах воєнного стану виконує функцію нагляду за додержанням прав і свобод людини у кримінальному провадженні. Як зауважує М. І. Мельник, прокурор зобов'язаний протидіяти будь-яким проявам процесуального свавілля та забезпечувати ефективний судовий контроль [4, с. 143]. Водночас суди залишаються ключовими органами, що гарантують законність обмеження прав підозрюваних і обвинувачених, особливо при обранні запобіжних заходів. Як підкреслює В. Т. Маляренко, судова влада повинна залишатися незалежною навіть у надзвичайних умовах [5, с. 202].

Правоохоронні органи України повинні орієнтуватися на положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ці положення мають пряму дію в національному правопорядку й повинні враховуватися при застосуванні норм КПК України. Особливої уваги потребує виконання рішень ЄСПЛ, які стосуються заборони катувань, недопустимості довільних арештів та гарантії ефективного захисту у кримінальних провадженнях.

Окреме значення має захист прав потерпілих, особливо тих, хто постраждав від воєнних злочинів. Держава зобов'язана забезпечити таким особам доступ до правосуддя та відшкодування шкоди. Реалізація цих гарантій можлива шляхом створення спеціальних реєстрів воєнних злочинів, надання психологічної підтримки потерпілим та забезпечення їх безоплатною правовою допомогою.

Отже, правоохоронні органи в умовах воєнного стану виконують складне й багатогранне завдання: вони мають не лише протидіяти злочинності та підтримувати правопорядок, а й гарантувати дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження. Ефективність їхньої діяльності визначатиметься тим, наскільки успішно вони зможуть поєднати вимоги національної безпеки з принципами верховенства права та міжнародними стандартами захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Петришин О. В. Конституційне право України : підручник. Харків : Право, 2020. 472 с.
2. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : навч. посіб. Харків : Основа, 1998. 256 с.
3. Авер'янов В. Б. Державне управління: теорія і практика. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 432 с.
4. Мельник М. І. Прокурорський нагляд і права людини. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 368 с.
5. Маляренко В. Т. Судова влада і правоохоронні органи: проблеми незалежності. Київ : Алерта, 2017. 280 с.

Piliuhina Tamara
Ph.D, associate professor,
associate professor of the Department of Legal linguistics of State Tax University,
Irpin city

INTERNATIONAL MECHANISMS FOR HUMAN RIGHTS PROTECTION

The Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) supports different human rights monitoring mechanisms in the United Nations system. There are bodies created under the UN Charter, including the Human Rights Council and its Special Procedures; and Committees set up by international human rights treaties and made up of independent experts mandated to monitor State parties' compliance with their treaty obligations [1].

The Human Rights Council is a forum empowered to promote universal respect for human rights and fundamental freedoms without distinction of any kind and in a fair and equal manner, to protect the most vulnerable by responding to human rights emergencies. The mandate of the Council includes making recommendations to the General Assembly for further development of international human rights law and undertaking a Universal Periodic Review of the fulfillment by each State of its human rights obligations and commitments [2].

Special Procedures is the general name given to the mechanisms established by the Commission on Human Rights and assumed by the Human Rights Council to address either specific country situations or thematic issues in all parts of the world. Special Procedures are either an individual, a special rapporteur, representative or independent expert, or a working group. Special Procedures mandate-holders are prominent experts working on a voluntary basis, appointed by the Human Rights Council.

States have become party to eight core interdependent, interrelated and mutually reinforcing treaties to enforce human rights. Some of the treaties are supplemented by optional protocols dealing with specific concerns [3].

Treaty bodies are made up of 18 to 23 independent experts who, after examining reports from States, will give their recommendations. In some cases, individual complaints will also be considered.

Treaty bodies usually meet in session twice a year in Geneva, with the exception of the Human Rights Committee which additionally meets once a year in New York.

There are two types of human rights monitoring mechanisms within the United Nations system: treaty-based bodies and charter-based bodies. The ten human rights Treaty Bodies, made up of committees of independent experts,

monitor implementation of the core international human rights treaties. The charter-based bodies include the Human Rights Council, Special Procedures, the Universal Periodic Review and Independent Investigations. UN Human Rights provides expertise and support to all of the different mechanisms [2].

The international system for the protection of human rights remains a work in progress. The UN's charter bodies and treaty bodies have raised awareness and helped to foster a culture of greater respect for human rights by conducting on-site visits and investigations, engaging in dialog with national governments and civil society organizations, issuing periodic monitoring reports, and evaluating individual complaints. Perhaps not surprisingly, their record is less impressive when it comes to holding nation states accountable for gross and systematic human rights abuses [4].

References:

1) Instruments & mechanisms (United nations human rights) [online]. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-and-mechanisms
2) International mechanisms for human rights protection [online]. URL: https://ukraine.ohchr.org/en/resources/internationalmechanism
3) Protect Human Rights [online]. URL: https://www.un.org/en/our-work/protect-human-rights
4) The International (UN) Human Rights System [online]. URL: https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=273364&p=1824722

Розпаченюк Юлія,
начальник управління інфраструктурного розвитку та житлово-комунального господарства Бородянської селищної ради
випускниця ДПУ 2015 р.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗРУЙНОВАНЕ ТА ПОШКОДЖЕНЕ МАЙНО ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

З початком повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року мирне житло мільйонів українців було зруйновано. Агресія, що супроводжувалася масованими ракетними обстрілами та артилерійськими ударами, призвела до колосальних руйнувань: тисячі житлових будинків, шкіл та лікарень були пошкоджені або повністю знищені. Ці руйнування набули катастрофічних масштабів, торкнувшись практично всіх регіонів країни, де велись активні бойові дії.

Найбільш спустошеними виявились міста та селища, що в перші дні опинилися на лінії фронту або в окупації, зокрема на півночі Київської області. Мешканці цих територій втратили не лише своє майно, а й відчуття безпеки та стабільності. Масове знищення житла стало однією з

найгостріших проблем, змусивши сотні тисяч людей після деокупації шукати кошти на відновлення та відбудову.

У відповідності до норм Конституції України, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а держава зобов'язана забезпечувати ці права, її основна роль у забезпеченні права на компенсацію за зруйноване майно полягає у створенні та імплементації ефективної правової та організаційної бази. Це включає розробку законодавства, що чітко визначає процедури подачі заявок, критерії оцінки збитків та механізми виплати компенсацій. Держава також відповідає за формування компенсаційних фондів, залучення міжнародної фінансової допомоги та використання арештованих активів країни-агресора. Крім того, її функція полягає у забезпеченні прозорості та справедливості процесу, що досягається завдяки цифровізації державних послуг та публічному моніторингу, що мінімізує корупційні ризики та гарантує, що кожен постраждалий зможе реалізувати своє право на відшкодування.

Важливою основою для реалізації таких компенсаційних заходів став Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX, що регламентує механізми відшкодування шкоди, завданої внаслідок бойових дій, диверсій, терористичних актів та інших пов'язаних із військовою агресією дій [1]. Цей закон визначає категорії нерухомого майна, що можуть претендувати на компенсацію, серед яких житлові будинки, квартири, дачні та садові будівлі, які внаслідок руйнувань стали непридатними для проживання. Відповідно до закону, забезпечується правова та організаційна підтримка постраждалих громадян у процесі отримання відшкодування.

В рамках ініціативи щодо відновлення пошкодженого житла, уряд України у 2022 році прийняв важливе рішення. Було розроблено та затверджено Порядок, що визначає послідовність дій для збору та передачі даних про зруйновані або пошкоджені об'єкти нерухомості. Цей документ деталізує, які саме документи та відомості потрібно надати, щоб заявка була розглянута належним чином. Завдяки цьому механізму процес подачі інформації стає максимально зрозумілим та доступним, що пришвидшує процедуру оформлення і дозволяє уникнути непотрібних затримок при розгляді звернень. [2, с.5].

Оцінка розміру шкоди та збитків від воєнних дій здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. Цей документ встановлює процедуру проведення експертиз і обстежень пошкоджених об'єктів, а також порядок складання офіційних актів, що слугують підставою для подальшого відшкодування [3]. Залучення компетентних органів для здійснення таких заходів гарантує об'єктивність і повноту оцінки збитків.

Для розрахунку суми відшкодування за втрачене майно, уряд України прийняв спеціальну постанову. Вона встановлює чіткі правила розподілу

бюджетних коштів, призначених для підтримки тих, хто втратив свою нерухомість. Завдяки цим нормативам, держава гарантує, що розмір фінансової допомоги буде прозорим і об'єктивним, дозволяючи постраждалим отримати компенсацію, яка відповідає реальному розміру завданих збитків.

Важливою складовою системи є ведення Державного реєстру майна, яке було пошкоджене або знищене внаслідок бойових дій та інших пов'язаних подій. Затверджений у червні 2023 року Порядок ведення такого реєстру дозволяє створити єдину базу даних, що є необхідною для ефективного планування і реалізації заходів з відшкодування шкоди [4]. Цей інструмент також сприяє прозорості процесу та підвищенню довіри громадян до державних інститутів.

Право на отримання компенсації за майно, зруйноване чи пошкоджене внаслідок збройної агресії, є наріжним каменем міжнародного гуманітарного права та прав людини. Цей принцип, що випливає з загальновизнаних норм, зобов'язує державу-агресора нести повну відповідальність за завдані збитки. Такі норми знайшли своє відображення у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, а також у рішеннях Європейського суду з прав людини та Міжнародного суду ООН, де були встановлені ключові принципи відшкодування. Аналіз прецедентів збройних конфліктів у різних частинах світу - від війн на Балканах до війни в Іраку - демонструє, що ефективні системи компенсацій зазвичай створюються через спеціальні міжнародні фонди, що наповнюються за рахунок репарацій, або через національні програми, що підтримуються міжнародними партнерами. Ці моделі є цінними джерелами для розробки власної, адаптованої до українських реалій, системи відшкодування.

Адаптація міжнародного досвіду до українських реалій вимагає врахування низки специфічних викликів. Насамперед, це масштаб руйнувань, що є безпрецедентним для сучасної Європи, та необхідність створення системи, яка б могла обробляти сотні тисяч, якщо не мільйони, заяв. Крім того, важливим є питання юридичного закріплення джерел фінансування, зокрема конфіскації та використання арештованих російських активів. Подальше вдосконалення системи має включати спрощення процедур для громадян та посилення міжнародного співробітництва задля формування спеціального міжнародного компенсаційного механізму, що гарантуватиме справедливі та своєчасні виплати.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій» від 23.02.2023 № 2923-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

2. Писарєва, Е. А., Д. С. Клапоущак. До питання про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією російської федерації проти України. Академічні візії No13 2022р. 1-11с.

3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text
4. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій. Постанова Кабінету Міністрів України від 13. 06. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/xxx-2023-п#Text
5. Шрамко С. С. Правові механізми відшкодування шкоди жертвам воєнного конфлікту в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право №4. 2024. С. 371-376.

Рябченко Олена,
докторка юридичних наук, професорка
професорка кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет
м. Ірпінь

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ ЯК ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Запровадження системи військової юстиції як важливий чинник гарантування законності, правопорядку, справедливості, забезпечення прав у військовій сфері та, водночас, як фактор впливу на обороноздатність держави, є концептуально значимим завданням для життєдіяльності держави, яка торує шлях щодо імплементації європейських цінностей демократії, що визначає необхідність забезпечення повсюдності міжнародних стандартів захисту людини. Проблема вирішення цього завдання набула особливої ваги, починаючи з гібридних воєнних дій росії на території України з 2014 року до повномасштабного вторгнення у 2022 році та тривалої війни вже протягом трьох років, що визначили необхідність принципових змін у підходах до організації системи юстиції та їх нормативному закріпленні.

На цей час в Україні єдиним інституційно відокремленим органом, що належить до системи військової юстиції, є Військова служба правопорядку у Збройних Силах України.

З 2014 року по вересень 2019 року в Україні функціонувала повноцінна військова прокуратура, в якій прокурори мали статус військовослужбовців. 19 вересня 2019 року Верховна Рада України ухвалила законопроект про реформу прокуратури за №1032 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури». Цей Закон передбачає ліквідацію військових прокуратур до 1 січня 2021 року. Ліквідація військових прокуратур призвела до низки проблем, які

належним чином не дозволяють забезпечувати належний правопорядок та законність у військах. Так, ліквідація військових прокуратур практично унеможливлює виконання працівниками вже цивільних прокуратур повноважень в районах ведення бойових дій [1] .

На цей час військова прокуратура не є організаційно та інституційно відокремленим державним органом, але входить до складу органів прокуратури як утворена на правах Департаменту Офісу Генерального прокурора, обласних та окружних прокуратур Спеціалізована прокуратура у сфері оборони (до 2023 року мала назву Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонні сфері) [2, 3]. Справи, пов'язані із захистом прав військовослужбовців, наразі належать до юрисдикції адміністративних судів та розглядаються за правилами Кодексу адміністративного судочинства України. З метою захисту своїх прав військовослужбовці та члени їх сімей можуть звертатися до Центрального управління захисту прав військовослужбовців Міністерства оборони України та до адвокатів, які спеціалізуються на військовому праві, для представництва інтересів у суді.

17 вересня 2025 року був проголосований Верховною Радою України Закон України «Про військового омбудсмана» [4]. Станом на сьогодні в Україні функціонує військова контррозвідка. Вказане означає необхідність подальшого пошуку шляхів побудови системи військової юстиції в Україні, спираючись, насамперед, на Основний Закон нашої держави.

Обрання підходу до визначення системи органів військової юстиції має виходити з Конституції України, а саме - з логічної послідовності норм ст.ст.3, 17, Розділу VIII. Вказане означає виділення у військову юстицію військові суди, військову прокуратуру та спеціалізацію адвокатів у військових справах. Включення до військової юстиції таких органів як: військова поліція, військова контррозвідка й орган досудового розслідування державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, не є доцільним, зважаючи на їх призначення та виконувані функції. Зазначені органи, враховуючи виконувані ними функції, можна віднести до органів охорони правопорядку у військовій сфері.

Отже, системний характер проблеми формування у військовій сфері ефективних запобіжників порушень законності та гарантування правопорядку, здійснення захисту прав людини обумовлює формування системи військової юстиції та охорони правопорядку. Елементами такої системи можуть розглядатись: військові суди, військова прокуратура, військова поліція, військова контррозвідка, орган досудового розслідування державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями. Створення військової адвокатури недоцільне, проте можливо передбачити спеціалізацію адвокатів у військовій сфері. Поряд із проблемою визначення елементів системи військової юстиції та охорони правопорядку виникає питання інституційної належності елементів цієї системи. Вказане

стосується, зокрема, військових правоохоронних органів, особливі завдання та функції яких в умовах воєнного стану мають бути обмежені тільки військовою сферою, а компетенція чітко закріплена у законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України». URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1982630 (дата звернення 15.09.2025)
2. Наказ Генерального прокурора від 30.05.2023 №144 «Про затвердження Положення про Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0144905-23#Text (дата звернення 15.09.2025)
3. Військова юстиція в Україні. Зелена книга. 76с., с. 38 https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/ali_greenpaper_militaryjustice.pdf (дата звернення 15.09.2025)
4. Верховна Рада прийняла закон про Військового омбудсмана — але відповідальності за невиконання його вимог поки не буде. Судово-юридична газета. 12:13, 17 вересня 2025. URL: https://surl.li/xfwokh (дата звернення 17.09.2025)

Савченко Анатолій,
кандидат педагогічнихнаук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь

LAW AND COMPETITION NOWADAYS

There is a growing tension within countries between the executive branches and social expectations for rights based institutions, and administrative bodies accordingly develop in an increasingly interstitial and incremental manner. This also happens because the separation of society and administration is less clear, and the public-private dividing line has blurred: dual relationships are becoming an exception; networking and multipolar linkages between norms, actors and procedures are the rule. Legal systems have become more interdependent, due to the import-export of administrative models: this has several implications, such as the fact that some basic principles of administrative law beyond the State have been developing. Furthermore, economic and political analyses of public administrations are increasing; this requires the adoption of multi-disciplinary approaches in examining the field.

All these phenomena – to name but a few – constitute the main features of an emerging "multipolar administrative law", where the traditional dual relationship between administrative agencies and the citizen is replaced by multilateral relations between a plurality of autonomous public bodies and of conflicting public, collective andprivate interests. For a long time, administrative law was conceived as a monolithic body of law, which depended on its master, the modern State: as such, administrative law was intended to be the domain of stability and continuity. Continuity in the paradigms for study paralleled the idea of continuity in administrative institutions. However, from the last quarter of the 20th century, both assumptions became obsolete. Administrative institutions have undergone significant changes, due to several factors such as globalization, privatization, citizens' participation, and new global fiscal responsibilities. Thus, it is necessary to review the major transformations that took place in the field over the last 30 or 40 years, and to address the consequent transformations in the methods used to study this branch of law [1].

Entrepreneurship requires freedom, which is possible in a democratic society. Limiting human freedom suppresses human development and, therefore, limits progress. A study done by Farè, Audretsch, and Dejardin (2023) using data from 23 countries between 1972 and 2010 suggests that there is direct link between democracy and entrepreneurship [3].

Almost all countries have a constitution which protects and limits individual freedom at the same time, however in a democratic society where people have the freedom of expression and the right to participate in political decision-making process, they can have an impact on those limitations of freedom [6].

To analyze this emerging multipolar administrative law, the first objective should be to decouple the study of administrative law from its traditional national bases. According to this tradition, administrative law is national in character, and the lawyer's "ultimate frontier" is comparison, meant as a purely scholarly exercise. On the contrary, administrative law throughout the world is now grounded on certain basic and common principles, such as proportionality, the duty to hear and provide reasons, due process, and reasonableness. These principles have different uses in different contexts, but theyshare common roots.

A second objective would be to consider each national law's tendency toward macro-regional law (such as EU law) and global law. While the leading scholars of the past labored (to a great extent in Germany and Italy, less so in France and the UK) to establish the primacy of national constitutional law ("Verwaltungs recht als konkretisiertes Verfassungs recht"), today the more pressing task is to ensure that the increasingly important role of supranational legal orders is widely acknowledged. Whereas administrative law was once state-centered, it should now be conceived as a complex network of public bodies.

A third objective should be the reconstruction of an integrated view of public law. Within legal scholarship, constitutional law, administrative law, and the other branches of public law have progressively lost their unity: for instance,

constitutional law is increasingly dominated by the institution and practice of judicial review; most administrative lawyers have been overwhelmed by the fragmentation of legal orders,which led them to abandon all efforts at applying a theoretically comprehensiveapproach. The time has come to re-establish a unitary and systematic perspective on public law in general. Such an approach, however, should not be purely legal. In the global legal space, the rules and institutions of public law must face competition from private actors and must also be evaluated from an economic and a political point of view [4].

Conclusion. Today in most Western countries liberalism meant that law provided a remedy against public action that would breach the principle of the freedom of trade. But indoing so freedom of trade was a freedom among others, it had no specificity in administrative law. It was enforced against the State exactly as any freedom would beenforced. It would prevent any intervention of a public body either by regulation orprovision of a public service that would not be authorized by Parliament. Parliament is the sole guardian of freedoms, and the freedom of trade was no exception. Current legal developments would autotomize the protection of the market in extendingthe scope of competition law to State actions. In contrast to the United State where the Supreme Court held that State actions were immune from antitrust litigation, the ECJextended the reach of competition law to State actions. What singles out Europe is the reach of competition law and to what extent it undermines the very essence of state intervention in the market.

References:

1. D. Gerber, Law and competition in twentieth century Europe: protecting Prometheus, Oxford University Press, 1998.
2. W. D. Guthrie, “Constitutionality of the Sherman Anti-Trust Act of 1890, As Interpreted by theUnited States Supreme Court in the Case of the Trans-Missouri Traffic Association”, 11 Harvard Law Review (1897) pp. 80-94, at p. 85 sq.
3. Farè, L., Audretsch, D.B. & Dejardin, M. (2023). Does democracy foster entrepreneurship? Small Business Economics, 61: 1461–1495. https://doi.org/10. 1007/s11187-023-00737-7.
4. D. Oliver, “The Singularity of the English Public-Private Divide”, at chap 23, in M. T. Andenæs, D.Fairgrieve, Judicial Review in International Perspective, Vol. 2, Kluwer Law International, 2000.
5. C. McCrudden, “Equality and Non-Discrimination”, chap 11, English PublicLaw, OUP, 2010, at p. 520 “Equality and Rationality”.
6. Johnson, P. (2005, January 30). Entrepreneurship and democracy. Hoover Digest. https://www.hoover.org/research/entrepreneurship-and-democracy.

Самілик Людмила,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускниця АДПСУ 2003 р.

КОНЦЕПЦІЯ «ПРОПОРЦІЙНОСТІ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ШЛЮБ І СІМ'Ю В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність проблеми забезпечення сімейних прав в умовах війни зумовлена масштабними викликами, що постали перед суспільством: роз'єднання сімей, вимушена міграція, загибель або зникнення безвісти членів родини, що безпосередньо порушує право людини на сімейне життя, гарантоване Конституцією України та міжнародними актами, зокрема Європейською конвенцією з прав людини. Водночас держава змушена застосовувати обмеження, пов'язані з мобілізацією, евакуацією чи режимом воєнного стану, які впливають на реалізацію сімейних прав. Саме тому пошук ефективного балансу між інтересами державної безпеки та захистом прав сім'ї набуває особливого значення, а вдосконалення правових механізмів гарантування цих прав є надзвичайно актуальним завданням сьогодення.

Емпіричне дослідження іноземних науковців щодо насилля під час війни в Україні та його впливу на демократичні цінності демонструє, що у жовтні 2022 року 69% опитуваних стикалися принаймні з однією формою насильства. До липня 2024 року цей показник зріс до 84%, причому понад половина респондентів втратили члена сім'ї або близького друга у 2024 році. В дослідженні уточняється, що все населення України є «спостерігачами» насильства через інформацію про російське вторгнення та його масштабні руйнування, а ці 84% є людьми, які безпосередньо зазнали насильства. Можна стверджувати, що поранення на війні є найбільш відчутною загрозою безпеці, але втрата близької людини може бути такою ж, якщо не більш руйнівною, особливо коли ця втрата стосується дитини чи партнера. Так само, переміщення з власного дому може повністю порушити життя людини та спричинити глибоку психологічну травму, подібну іншим актам насильства [1]. Тому захисту приватних прав має уділятися належна увага та забезпечення дієвими правовими механізмами.

Право на шлюб та сім'ю є частиною права на приватне і сімейне життя, що декларується Конституцією України (ст.51) [2] та Європейською конвенцією з прав людини (ст.8 та ст.12) [3]. Водночас ст.64 Конституції України допускає встановлення окремих обмежень прав і свобод людини в умовах воєнного стану, але вони мають бути необхідними і пропорційними

та мати чітке законне обґрунтування [4, с.39]. Обмеження права на шлюб і сім'ю у воєнний час можуть пов'язуватися з такими обставинами: евакуацією жінок та дітей за кордон та забороні виїзду чоловіків призовного віку, що призводить до порушення права на возз'єднання сім'ї; ускладненні реєстрації актів цивільного стану на окупованих і прифронтових територіях; розлученні сімей через мобілізацію; інституційному догляді дітей, розлучених із батьками; труднощах у відвідуванні членів сім'ї, які залишилися на тимчасово окупованих територіях.

Пропорційність передбачає забезпечення належного балансу між публічними інтересами, на захист яких держава застосовує обмеження прав і свобод, і необхідністю поваги до прав особи, що є актуальним і в умовах воєнного стану [5, с.105].

ЄСПЛ застосовує тест пропорційності, коли оцінює, чи втручання в право Конвенції є «необхідним у демократичному суспільстві». Тест зазвичай включає перевірку, чи втручання переслідує легітимну мету, є придатним, необхідним і пропорційним у вузькому сенсі [6]. ЄСПЛ визнає, що держава може вводити обмеження під час війни чи надзвичайних ситуацій, але вони не повинні зводити нанівець саму сутність права (наприклад, O'Donoghue v. the United Kingdom, F. v. Switzerland [7]).

Аналіз судової практики дає змогу припустити, що наразі недостатня увага приділена механізму судового контролю за обмеженням сімейних прав, а також є ризик зловживань держави під прикриттям воєнної необхідності. Суттєвим недоліком є відсутність спеціальних процедур компенсації чи пом'якшення негативних наслідків для сімей, права яких зазнали порушень.

Таким чином, впровадження правового режиму воєнного стану в Україні призвело до спрямованих змін у різних видах суспільних відносин, які є об'єктивно необхідними для забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та загального існування держави. Водночас існують обмеження деяких приватних прав, підвищений ризик порушень і недостатні гарантії їх захисту.

Враховуючи окреслену проблематику, вважаємо за доцільне закцентувати увагу на необхідності наступних пропозицій вдосконалення законодавства і практики: 1) запровадити спрощені та дистанційні процедури реєстрації актів цивільного стану (шлюб, народження, смерть) через електронні сервіси та виїзні мобільні пункти ДРАЦС; 2) створити спеціальний судовий механізм «швидкого реагування» для вирішення справ про виїзд дитини за кордон, якщо один із батьків відсутній через участь у бойових діях або перебування на окупованій території; 3) надати військовослужбовцям особливі гарантії у сфері сімейних прав: можливість спрощено встановлювати батьківство, забезпечення побачень з дитиною та участі у вихованні тощо; 4) посилити правові гарантії щодо усиновлення та опіки в умовах війни, забезпечивши суворий контроль за недопущенням незаконного вивезення та усиновлення українських дітей за кордоном; 5)

розширити можливості онлайн-доступу до суду для розгляду сімейних спорів, зокрема про визначення місця проживання дитини, аліменти чи позбавлення батьківських прав.

Список використаних джерел:

1. Bakke, K. M., Dahl, M., & Rickard, K. Conflict exposure and democratic values: Evidence from wartime Ukraine. Journal of Peace Research, 2025. URL: https://doi.org/10.1177/00223433251347769
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top
4. Права людини в умовах воєнного стану: прикладний аспект: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, м. Київ, 10 грудня 2024 р. / за заг. ред. В.В. Григор'євої, Ю.В. Камардіної, М.А. Пожидаєвої, А.С. Політової, Є.М. Черниха. Київ : МДУ, 2024. 68 с.
5. Кубко А.Є Пропорційність обмежень прав людини: особливості в умовах воєнного стану. Правова держава. 2023. Випуск 34. С.101-111. URL: https://doi.org/10.33663/1563-3349-2023-34-101-111
6. Принцип пропорційності в праві ЄС та ЄКПЛ: детальний огляд. URL: https://www.ccs.lviv.ua
7. Рішення ЄСПЛ у справі CASE OF F. v. SWITZERLAND. URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57490

Сердюк Наталія,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри теорії та історії держави і права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ВІД ВОЛОНТЕРСТВА ДО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Активізація громадянського суспільства в Україні є одним із ключових аспектів її державотворення та євроінтеграції, особливо в умовах повномасштабної війни. Дослідження цього явища набуває надзвичайної актуальності, оскільки саме діяльність громадянських ініціатив та волонтерських рухів стала критично важливою для забезпечення стійкості країни. Ці процеси трансформували роль громадянина з пасивного спостерігача на активного суб'єкта політичних, соціальних та економічних змін. Посилення ролі громадянського суспільства є запорукою успішного проведення реформ, ефективної відбудови країни та втілення європейських

цінностей, таких як відповідальність, солідарність та прозорість.

Концепція громадянського суспільства має глибоке коріння у політичній теорії, починаючи від класиків, таких як Джон Локк і Жан-Жак Руссо, до сучасних дослідників. Однак, сучасне розуміння цього явища як самоорганізованої спільноти, що діє поза державними та бізнес-структурами, значною мірою сформувалося у XX столітті. Українські та іноземні науковці активно вивчають феномен громадянського суспільства, особливо його прояви в перехідних суспільствах. У контексті України, варто виділити праці Гаврилюк М., Матвійчук А., Луцевич, О., які аналізують його еволюцію, роль у політичних трансформаціях та вплив на процеси демократизації [1, 2, 3].

Громадянське суспільство в Україні можна розглядати як сектор, що існує між державними інституціями (влада) та комерційними структурами (бізнес). Це сфера, де громадяни об'єднуються за спільними інтересами, цінностями та цілями, створюючи громадські організації, волонтерські рухи, ініціативні групи та інші форми колективної дії. Воно є своєрідним «містком», що допомагає налагоджувати зв'язки та гармонізувати взаємовідносини між державою, бізнесом та окремим громадянином.

У контексті України, особливо після 2014 року, а також із початком повномасштабного вторгнення, громадські організації та волонтерські рухи набули унікального значення. Вони стали не лише доповненням до державних інституцій, а й їхньою першочерговою опорою. У перші дні війни саме волонтери взяли на себе левову частку роботи з забезпечення військових і цивільних необхідними речами – від продуктів харчування та ліків до бронежилетів та техніки.

Громадські організації виконують роль посередника, що доносить правду про події в Україні до міжнародної спільноти, сприяючи мобілізації підтримки та допомоги. Їхні звіти та документація часто стають підґрунтям для міжнародних розслідувань. Громадські організації б'ють на сполох у разі порушення прав людини, корупційних зловживань або інших проявів несправедливості. Це допомагає підтримувати високий рівень підзвітності та прозорості у суспільстві.

Активний громадянин – це не абстрактне поняття, а конкретний суб'єкт, що не обмежується лише вимогами до влади, а сам стає частиною змін. Його дії базуються на усвідомленні своїх прав і обов'язків.

Формула активного громадянства може бути виражена як:

- ⇨ ЗНАЮ: усвідомлення своїх прав, знання законів та механізмів участі у житті суспільства.
- ⇨ ДУМАЮ: здатність до критичного мислення та аналізу інформації, що дозволяє відділяти факти від маніпуляцій. Це критично важливо в умовах інформаційної війни.
- ⇨ ДІЮ: активна участь у житті громади – від голосування на виборах до участі у громадських слуханнях, написання петицій чи волонтерства.
- ⇨ НАДИХАЮ: власним прикладом заохочує інших долучатися до

⇨ колективних дій, що сприяє поширенню культури відповідальності та солідарності.

Незважаючи на значний прогрес, розвиток активного громадянства в Україні стикається з низкою викликів, таких як втома від війни, недовіра до державних інституцій та поширення популізму. Однак, саме в цих умовах активний громадянин демонструє свою стійкість та здатність долати труднощі.

Аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні свідчить про його значну трансформацію – від переважно протестного до інституціоналізованого та системного. У період повномасштабної агресії воно довело свою ключову роль як *«другий фронт»,* що забезпечує стійкість держави та суспільства.

Громадянське суспільство в Україні є не просто доповненням, а критично важливим суб'єктом у процесах державотворення, реформ та відбудови. Активний громадянин є рушійною силою цих змін, що діє на основі усвідомлення своїх прав і обов'язків, критичного мислення та готовності до колективної дії. Інституціоналізація волонтерських рухів (як-от «Повернись живим» та «Добробат») є унікальним українським феноменом, що демонструє здатність суспільства до самоорганізації та ефективної співпраці з державою.

Саме від рівня громадянської активності та солідарності залежатиме, якою Україна постане після війни – сильною, справедливою та по-справжньому європейською державою.

Список використаних джерел:

1. Гаврилюк М. В. Український волонтерський рух та розвиток громадянського суспільства (2014 – лютий 2022). *Соціум, документ, комунікація.* Т9, №2, 2024. С.20-29. URL: https://sdc-journal.com.ua/uk/journals/tom-9-2-2024/ukrayinsky-volontersky-rukh-ta-rozvitok-gromadyanskogo-suspilstva-2014-lyuty-2022

2. Матвійчук А.В. Діяльність волонтерських організацій як детермінанта розвитку громадянського суспільства в Україні. *Політологічний вісник*, 84 (2020), С. 157-169. URL: https://zpv.knu.ua/index.php/pb/article/download/61/56

3. Lutsevych, O. (2024). Ukraine's wartime recovery and the role of civil society. Chatham House survey of Ukrainian CSOs – 2024 update. 26 s. URL: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2024-06/2024-06-05-ukraine-wartime-recovery-role-civil-society-lutsevych.pdf.

Ситников Олександр,
канд. юрид. наук, доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь

КОСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТА ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтею 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав людини є головним обов'язком держави [1].

Реалізація вказаної гарантії знайшла своє затвердження в інших положеннях Конституції та законодавстві України щодо визначення механізмів захисту вказаних прав та свобод кожної особи від посягання з боку суспільства, держави та окремих громадян.

Так, стаття 40 Конституції України гарантує право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1]. Стаття 55 Конституції України закріплює право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а також право на звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [1].

Предметний аналіз вказаних статей Конституції України дає можливість виснувати, що реалізація гарантованого Конституцією України права на захист можлива, перш за все, за допомогою застосування засобів та механізмів, які розкривають відповідно матеріально-правовий та процесуальний зміст цього права.

Засобами захисту за матеріально-правовим змістом слід вважати:

- право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (частина 4 статті 55 Конституції України), тобто право людини використовувати проти правопорушника власні попереджальні або примусові дії (самозахист);

- право людини звернутися до компетентних органів (органів державної влади, правоохоронних органів, суду, прокуратури, місцевого самоврядування, громадських об'єднань) з вимогою попередження, припинення порушення або відновлення порушених прав чи свобод;

- право уповноваженої законом особи за своєю ініціативою або за зверненням людини застосувати заходи оперативного впливу проти порушення прав чи свобод громадянина (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, правоохоронні органи та інші);

- право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. (Частина 3 Статті 55 Конституції України).

Вказаний розподіл права на звернення повністю відповідає доктрині розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, таким чином слід констатувати, що Конституцією України гарантовані можливість звернення особи щодо захисту своїх прав до кожної із гілок влади: до органів державної влади та місцевого самоврядування, органу парламентського контролю захисту прав людини – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органів судової влади. А можливість звернення особи у разі незадоволення вирішенням його звернення національними суб'єктами розгляду звернень до міжнародних установ створює додаткові гарантії захисту прав особи.

Отже, реалізація вказаних конституційних гарантій права на захист потребує від держави запровадження цілого комплексу заходів, перш за все це створення та розвиток системи органів державної влади та місцевого самоврядування, компетентних судів, головною функцію яких є саме захист прав, свобод та інтересів особи, певної форми звернення до цих органів, яка б була зрозумілою та доступною кожному громадянину, ефективного і швидкого механізму розгляду таких звернень, безумовного і повного виконання управлінських рішення та рішень суду та інших організаційних заходів забезпечення захисту прав людини, що по суті розкриває процесуальний аспект реалізації права особи на захист.

Таким чином, захист права на життя складається із двох невід'ємних частин: конституційних гарантій (матеріальна складова) та запровадженні ефективного законодавчого механізму захисту права на життя (процесуальна складова).

Відповідно до цього слід визначити, що головними засобами захисту особами своїх конституційних прав, свобод і інтересів за процесуальним змістом є позасудовий (досудовий) та судовий захист.

Право на судовий захист є ефективним механізмом реалізації прав та свобод людини і гармонічним доповненням до інших конституційних прав людини. На думку більшості науковців найбільш ефективним із юридичних засобів щодо реалізації особою права на захист своїх прав, свобод та інтересів залишається право на судовий захист, який у свою чергу не позбавлений на думку Діденко Л. В. своїх недоліків [2].

Іншим засобом захисту є досудовий механізм вирішення публічно правових спорів, який не дивлячись на його недоліки, які ми досліджували в наших працях [3], набирає актуальності і не в останню чергу за рахунок прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» [4], який упорядкував такий вид досудового вирішення публічно правових спорів як адміністративне оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування [5].

Досудовий порядок у процесуальному значенні (вирішення конкретного публічно-правового спору) означає, що вирішення спору починається спеціальним юрисдикційним органом по розгляду публічно-правових спорів і у разі незгоди з результатами вирішення спору може бути остаточно вирішений в судовому порядку.

Висновок. В цілому, система захисту прав людини в Україні є багатогранною, але її ефективність залежить від постійного вдосконалення законодавчих механізмів, підвищення якості роботи державних органів та зростання правової обізнаності громадян. Ретельний і своєчасний аналіз проблем, які виникають при зверненні громадян за захистом своїх прав до адміністративних органів або до суду є запорукою усунення перешкод для ефективного захисту прав свобод та інтересів громадян постраждалих від збройної агресії.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Діденко Л. В. Співвідношення судових та позасудових способів захисту цивільних прав. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки № 3. 2020 DOI https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-3-06

3. Ситников О.Ф. Досудова форма вирішення публічно- правового спору як ефективний засіб захисту прав, свобод та інтересів особи і шляхи її вдосконалення. Ірпінський юридичний часопис. : науковий журнал / редкол. : В. В. Топчій (голов. ред.) та ін. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. – Випуск 2 (15). – 292 с. – (Серія : право). DOI: 10.33244/2 https://ojs.dpu. edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/222/222617-4154-2(15)-2024-190-202

4. Про адміністративну процедуру: Закон України № 2073-IX від 17 лютого 2022 року Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 15, ст.50 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text

5. Ситников О.Ф. Обов'язковий досудовий порядок вирішення податкового спору: перспективи запровадження в Україні. Ірпінський юридичний часопис. : науковий журнал / редкол. : В. В. Топчій (голов. ред.) та ін. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. – Випуск 1 (18). – 76 с. – (Серія : право). DOI: 10.33244/2617-4154-1(18)-2025-76-89 URL https://doi.org/10. 33244/ 2617-4154-1(18)-2025-76-89

Сіренко Оксана,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

Дорогань Олександр,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У МИТНИХ ОРГАНАХ

Розглядаючи митну систему як важливу ланку національного господарства, дослідники акцентують увагу на деструктивному впливі корупційних проявів під час здійснення митної справи на імідж публічної влади, що набуває значного поширення і породжує невдоволення широкої громадськості результатами діяльності численних правоохоронних органів, на яких покладено обов'язок боротися з корупції у різних сферах життя суспільства.

Водночас необхідно вказати на міжнародний аспект як в організації, так і при здійсненні антикорупційних заходів під час провадження митної діяльності. Так, згідно статті 5 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року, яка була ратифікована Україною 18.10.2006 року, і набрала чинності 01.01.2010 року, передбачено, що держави-учасниці зобов'язані формувати і реалізовувати ефективну політику проти корупції з метою забезпечення належного управління державним майном, чесності та непідкупності, прозорості та відповідальності, участі суспільства в запобіганні корупції [1].

Як вбачається з наведеного цитування міжнародного нормативно-правового акту, основними напрямками очищення суспільства від корупційних проявів ще понад два десятиліття тому назад визначено сфери управління державним майном, виховання високих особистісних моральних якостей (чесності і непідкупності) у представників органів державної влади, а також залучення широких верств населення до виявлення і своєчасного реагування на будь-які корупційні прояви.

Авторське дослідження показало, що правове регулювання сфери протидії корупційним проявам, у тому числі у сфері митної справи, здійснюється Законами України та міжнародними нормативно-правовими актами, а саме:

– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [2];

– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією», № 221-VII від18.04.2014 р. [3];

– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики» [4];

– «Про запобігання корупції» [5];

– Конвенція ООН проти корупції (м. Меріда) [6];

– Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (м. Страсбург) [7] та ін.

Науково-практичний аналіз доступної інформації про результати діяльності митних органів показав, що найбільш корупціогенним середовищем, яке сприяє поширенню протиправних дій при здійсненні митних процедур, розглядається непрозорість підходів у класифікації товарів та визначенні їх митної вартості. Виокремлюються такої інші чинники, як, наприклад, контрабанда, у тому числі валютних цінностей, недекларування товарів, що підлягають декларуванню тощо.

Оцінюючи корупційні ризики, Б. М. Головкін у статті «Механізм запобігання корупції» зазначає, що «…корупціогенні фактори - це системні проблеми, що призводять до корупції та сприяють її поширенню. Більшість цих проблем носять інституційний, нормативно-правовий та морально-психологічний характер. Інституційні корупціогенні фактори зумовлені протиріччями між призначенням державних органів, їх основними завданнями та фактичною спрямованістю їхньої діяльності. Сюди відносять також недоліки правового регулювання і державного управління. …Корупційна злочинність в митній сфері є системою корупційних злочинів і злочинів, пов’язаних з корупцією, що вчиняються посадовими особами митних органів при застосуванні законодавства з питань митної справи у відносинах з особами, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України, а також при взаємодії з іншими органами держави, що забезпечують митну діяльність» [8, с. 255].

З огляду на актуальність проблеми відзначається підвищений інтерес з боку наукової спільноти до дослідження стану протидії корупційним проявам під час провадження митної діяльності, а також участі у розробленні загальнодержавних антикорупційних заходів, у тому числі серед працівників Державної митної служби України. Так, О. В. Каплій, досліджуючи проблеми щодо запобігання та подолання корупції в митних органах, зазначає, що «…Нормативно-правові корупціогенні чинники виражаються в наявності прогалин та колізій законодавства з питань митної справи та низькій якості нормативно-правового регулювання митних процедур. До них належать: складна система правового регулювання порядку переміщення товарів і

транспортних засобів через митний кордон, велика кількість митних режимів; надмірні тарифні обтяження й нетарифні обмеження зовнішньоекономічної діяльності; недосконаліть митного законодавства в частині відповідальності за порушення митних правил і накладення адміністративних стягнень; неповна імплементація міжнародних правил і стандартів здійснення митних процедур до національного митного законодавства» [9].

Отже, необхідно зробити висновок, що рішення вказаної проблеми буде можливим лише за умови постійної боротьби к корупцією в митних органах.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : ратиф. Законом України № 251-V від 18 жовтня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 49.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України № 3207-VI від 07.04.2011 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text (дата звернення: 24.05.2025).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України № 221-VII від 18.04.2014 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text (дата звернення: 24.05.2025).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики : Закон України № 224-VII від 14.05.2013 р. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-18#Text (дата звернення: 24.05.2025).
5. Про запобігання корупції : Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 24.05.2025 року).
6. Конвенція ООН проти корупції № 251-V від 18.10.2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 24.05.2025 року).
7. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № 252-V від 18.10.2006 р. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 24.05.2025 року).
8. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права.* № 4. 2018. С. 254-260.
9. Каплій О. В. Запобігання корупційним правопорушенням у сфері здійснення митної справи. *Юридичний науковий електронний журнал*. DOI https: //doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/65.

Oksana Slastonenko,
PhD, Highline College,
Graduate of the Academy of the State Tax Service of Ukraine, Class of 2004

LEGAL AND REGULATORY FRAMEWORK FOR HUMAN RIGHTS PROTECTION IN THE FIELD OF HOSPITALITY AND TOURISM

The modern development of the tourism industry requires clear legal and regulatory regulation. Such regulation should promote not only the effective functioning of the hospitality and tourism industry but also ensure the observance of human rights. Today, tourism is not only an economic but also a social phenomenon. This directly affects the rights of tourists, as well as the rights of workers in this field and the local population.

The legal and regulatory support of human rights in this sphere is based on both international and national documents. The foundation of international legal protection consists of such acts as the Universal Declaration of Human Rights [1], the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights [2], as well as the Global Code of Ethics for Tourism, adopted by the World Tourism Organization (UNWTO) in 2001. In particular, it is worth noting that the latter legal document calls for respect for the rights of workers, local communities, and tourists, and emphasizes the importance of sustainable and ethical tourism [3].

A significant role in legal regulation is played by the International Labour Organization (ILO), which brings together representatives of governments, workers' and employers' organizations to jointly develop policies and programs. The main goals of the ILO are the protection of rights in the world of work, the promotion of decent work, the strengthening of social protection, and the enhancement of labor-related dialogue. The conventions adopted regulate working conditions, prohibit discrimination, and ensure decent wages and occupational safety. Special attention is required in countering human trafficking, sexual exploitation of children and women in tourist areas. This is enshrined in a number of international treaties and special initiatives such as ILO Convention No. 182 on the Worst Forms of Child Labour and the Code of Conduct for the Protection of Children from Sexual Exploitation in Travel and Tourism (The Code) [4; 5].

At the national level, Ukraine also has a normative and legislative framework that regulates the rights of subjects involved in tourism activity. These include the Law of Ukraine "On Tourism" [6], the Law of Ukraine "On Consumer Protection" [7], and others.

At the same time, as emphasized by scholars, today there is a need to improve mechanisms for monitoring violations, judicial protection, as well as administrative regulation in the field of human rights in the hospitality and tourism

industry. It is also necessary to consider modern challenges – pandemics, military conflicts, environmental disasters. All of these negatively affect the realization of the rights of both tourists and workers in this industry. Therefore, it is important to create transparent conditions for the functioning of tourism services, taking into account the principles of gender equality, inclusiveness, and environmental responsibility [8].

As a result of the conducted research, it can be concluded that the legal and regulatory support for human rights in the field of hospitality and tourism is formed.

Today, relevant challenges in this field include:

- insufficient awareness of tourists about their rights;
- lack of full adaptation of infrastructure for low-mobility groups;
- violations of rights in the context of mass tourism and environmental pressure.

In this regard, constant improvement of legislation is necessary, harmonization with international standards, as well as the active participation of the state, business, and civil society in the formation of a responsible tourism culture. Effective implementation of legal norms guarantees not only the safety and comfort of tourists, but also enhances the reputation of each country on the international stage.

References:

1. *Universal Declaration of Human Rights*, December 10, 1948 [Electronic resource]. – Access mode: https://www.un.org/uk/about-us/universal-declaration-of-human-rights, free access. – Accessed: 08.09.2025.

2. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, December 16, 1966 [Electronic resource]. – Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042, free access. – Accessed: 08.09.2025.

3. *Global Code of Ethics for Tourism* / World Tourism Organization. – Madrid: UNWTO, 2001. – 22 p. – ISBN 92-844-0352-4.

4. *ILO Convention No. 182 on the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour*, June 17, 1999 [Electronic resource]. – Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_455, free access. – Accessed: 08.09.2025.

5. *The Code of Conduct for the Protection of Children from Sexual Exploitation in the Travel and Tourism Industry (The Code)* [Electronic resource]. – Access mode: https://www.thecode.org, free access. – Accessed: 08.09.2025.

6. *On Tourism*: Law of Ukraine dated September 15, 1995, No. 324/95-VR // *Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. – 1995. – No. 31. – Article 241.

7. *On Consumer Protection*: Law of Ukraine dated May 12, 1991, No. 1023-XII // *Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. – 1991. – No. 30. – Article 379.

8. Nelin, O. I. *Legal Regulation and State Support of the Tourism Industry in Ukraine: Theoretical and Applied Aspects* / O. I. Nelin // *Legal Ukraine*. – 2023. – November 28. [Electronic resource].

Топчій Василь,
директор Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

У сучасних умовах демократичного розвитку та глобалізаційних процесів проблема захисту прав людини набуває особливої актуальності. Вона виступає не лише елементом правової системи, а й ключовим критерієм оцінки рівня цивілізаційного розвитку держави. Права людини є універсальною цінністю, закріпленою у низці міжнародних актів, зокрема у Загальній декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також у Конституції України. У цьому контексті особливого значення набуває підготовка правників, здатних не лише застосовувати норми права, але й усвідомлювати пріоритетність захисту прав людини як вищої соціальної цінності [1; 2; 3].

Захист прав людини є не лише фундаментальною цінністю сучасного правопорядку, а й невід'ємною місією кожного, хто присвятив своє життя правничій науці та освіті. Для мене, як директора навчально-наукового інституту права, це поняття має особливу вагу та значення, оскільки Інститут права формує покоління юристів уже 30 років, що є дійсно вагомим і цінним.

Адже, у нашому Інституті, при підготовці майбутнього покоління правників, завжди поєднується наукова мудрість і практичний досвід, оскільки місією правників є служіння закону й справедливості. Кожна лекція, кожна порада чи наукове дослідження стають внеском у велику справу – виховання правників, здатних гідно захищати гідність, права і свободи людини і громадянина.

Сучасні європейські стандарти правничої освіти передбачають інтеграцію у навчальні програми дисциплін, пов'язаних із правами людини, міжнародним гуманітарним правом, практикою Європейського суду з прав людини. Це сприяє не лише збагаченню теоретичної підготовки, але й формує ціннісні орієнтири, необхідні для правника нового покоління.

Значення праці викладачів нашого ННІ права полягає не лише у професійній підготовці юристів, а й у формуванні високих моральних орієнтирів, оскільки саме від того, наскільки майбутні правники

розумітимуть цінність людських прав, залежить справедливість суспільства та сила правової держави.

Важливим є формування у студентів розуміння, що права людини становлять не лише об'єкт юридичного захисту, а й універсальний етичний стандарт. Це досягається шляхом упровадження міждисциплінарних підходів, залучення до навчального процесу практиків та інтеграції міжнародних правових стандартів. Науково-освітня діяльність Інституту є відображенням інтеграції теоретичного знання й практичного досвіду у формуванні правничої культури студентської молоді. Виховання майбутніх правників передбачає не лише оволодіння ними системою правових знань, але й усвідомлення ролі та значення прав людини як універсальної цінності та ключового критерію ефективності правової системи.

Моя академічна та організаційна робота, як директора Інституту спрямована перш за все на забезпечення умов для розвитку у студентів здатності до аналітичного мислення, правової аргументації та вироблення стійких переконань щодо пріоритетності захисту прав і свобод людини. Саме така діяльність забезпечує формування фахівців, які володіють не лише професійними компетентностями, а й високими морально-правовими орієнтирами.

Формування такої компетентності потребує комплексного підходу: поєднання фундаментальних правових знань, практичного досвіду та морально-етичних переконань. Саме у цьому виявляється значення академічної підготовки, яка має виховувати юриста не лише як професіонала, але й як носія високих цінностей.

Отже, захист прав людини виступає фундаментальною цінністю та базовим орієнтиром у процесі підготовки майбутніх правників. Сучасна правнича освіта має бути спрямована на інтеграцію міжнародних стандартів, розвиток практичних навичок і формування ціннісних засад правничої діяльності. Лише за умови поєднання теоретичної підготовки, практичного досвіду та високої моральної культури можна забезпечити виховання юристів, здатних ефективно діяти в умовах правової держави та гарантувати непорушність прав і свобод людини.

Таким чином, значення захисту прав людини в моїй діяльності директора навчально-наукового інституту права полягає у створенні науково-освітнього середовища, яке сприяє становленню правничої еліти, здатної ефективно реалізовувати принципи верховенства права та забезпечувати утвердження цінностей правової держави. Дійсно, в Навчально-науковому інституті права, в якому уже 30 років готують працівників правничої сфери та який працює задля розвитку правничої освіти, фундаментальним

принципом є уособлення значення і захисту прав людини, адже головним мірилом його діяльності є забезпечення непорушності та поваги до прав людини.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. *Резолюція 217 А (III). Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 08.09.2025)
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). 04.11.1950. *Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 з поправками, внесеними відповідно до положень* Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.09.2025)
3. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.09.2025)

Khmyzova Olha
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Legal Linguistics Department,
State Tax University,
Irpin

TEACHING HUMAN RIGHTS ENGLISH FOR LAW STUDENTS

Teaching Human Rights English to law students in Ukraine involves utilizing methods such as ranking, legislative summarization and paraphrasing, comparative analysis, corpus-driven terminology, case studies, debates, projects, presentations, and mock trials within Legal English course curriculum that emphasizes international human rights law and the Universal Declaration of Human Rights.

Resources like the Council of Europe HELP e-learning platform offers free interactive, visual and practical online human rights related courses developed with experts, including lawyers from the Registry of the European Court of Human Rights (ECtHR) [1] while The Oxford Human Rights Hub tends to facilitate a better understanding of human rights law and practice providing blogs, podcasts, reports, the journal, videos, and other educational activities [2].

The European Court of Human Rights website (HUDOC) [3] hosts searchable full-text European Court of Human Rights judgments, decisions, advisory opinions, and legal summaries, organized into sections such as facts,

complaints, the law, and separate opinions that may be used for intensive reading, translation practice, and moot-court simulations. Teachers can narrow searches by language, article invoked, importance level, court formation, or date to select cases that match the students' proficiency level and course focus. To facilitate comprehension, it may be beneficial to assign a landmark judgment and request that students identify the facts of the case, the legal issues raised under the Convention, and the reasoning of the Court. The creation of guided questions that target specialized vocabulary (e.g., "margin of appreciation", "subsidiarity principle") may also be advantageous. Furthermore, mapping the IRAC structure within the Law Section and labelling the key moves (issue statement, rule articulation, application, and conclusion) may be recommended. A comparison of a majority opinion with a dissent may be suggested to highlight modal verbs, hedging language, and persuasive strategies. The parallel-language tool on HUDOC can be used to demonstrate how terms such as "just satisfaction" or "access to a court" are translated into the students' first language. Finally, students may be asked to write concise English summaries of the case holdings (100 – 150 words). Alternatively, law students may be invited to solve a case or present a mock trial.

EUR-Lex website [4] provides comprehensive access to authoritative, consolidated texts of EU treaties, regulations, directives, and decisions in all official EU languages that may be used for comparative analyses and terminological studies. The parallel-text tool enables students to make comparisons between the English version and other language versions, with a focus on official phrasing and standardized terminology.

The following activities have also been designed for implementation in Legal English course curriculum to facilitate the teaching of Human Rights English for law students.

Ranking (e.g., ladder ranking or diamond ranking) requires students, either individually or in groups, to prioritize competing alternatives and justify their choices. This method is used for defining human rights, discussing conflicting points of view, and building consensus. Law students may be asked to rank the human rights they consider most important, select the principles of Data Protection under martial law, or determine the most effective strategies for improving the welfare of refugee and migrant children.

Legislative summarization and paraphrasing: e.g., to provide of the EU directive or regulation on anti-discrimination or data protection, with students tasked with the synthesis of each article into plain-English policy briefs; key connectors such as "notwithstanding", "subject to" and "without prejudice to" may be highlighted and practiced in less formal contexts to facilitate understanding and usage.

Comparative analysis tasks: to establish a link between the European Court of Human Rights (ECtHR) ruling and the relevant EU legal instrument, as documented in EUR-Lex; students may also be asked to prepare a comparative

table of definitions, e.g., between “private life” as defined in Article 8 European Convention on Human Rights (ECHR) and the concept of “personal data” as defined in the General Data Protection Regulation (GDPR).

Corpus-driven terminology activities: to compile a mini-corpus of relevant directives (e.g., on asylum, anti-torture, discrimination) and guide students to extract collocations and formulaic expressions; concordance lines can be used to analyze typical verb-noun pairs (e.g., “ensure compliance,” “provide redress”).

Projects: e.g., to draft a memorandum addressed to the EU institution, the purpose of which is to guide on the alignment of national legislation with a ruling issued by ECtHR. The integration of case citations (HUDOC) and legislative articles (EUR-Lex) is requisite, alongside the presentation of clear recommendations in English.

Thus, key activities include analyzing specific legal documents, fostering critical discussion, and understanding both the international and domestic legal frameworks of human rights.

References:

1. Human Rights Education for Legal Professionals. URL: https://help.elearning.ext.coe.int/
2. Oxford Human Rights Hub. URL: https://ohrh.law.ox.ac.uk/
3. European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/
4. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/

Чайка Вікторія
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь
випускниця НУДПСУ 2008 р.

ПРАВА ТА ОБОВЯЗКИ ПЛАТНИКА ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В ІПОТЕЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Забезпечення належного функціонування ринку іпотечного кредитування є одним із основних напрямів соціально-економічного розвитку в багатьох країнах. У цьому сенсі на увагу заслуговує питання оцінки сучасного стану іпотечного житлового кредитування в нашій державі та питань, прямо чи опосередковано пов’язаних з цим, оскільки значна кількість внутрішньо переміщених осіб, які втратили житло в умовах воєнного стану, гостро потребує нових помешкань.

Згідно з чинним цивільним законодавством України іпотека є одним із видів застави, зокрема застави нерухомого майна, що залишається у

володінні заставодавця або третьої особи. Водночас заставодавцем може бути боржник або третя особа (майновий поручитель).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про іпотеку» є видом забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника [1].

У статті 36 згаданого закону вказано, що договір про задоволення вимог іпотекодержателя або відповідне застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору за своїми правовими наслідками, може передбачати, зокрема, передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання у порядку, встановленому ст. 37 Закону «Про іпотеку» [1].

Як справедливо зазначає Л. А. Рябуш, специфічними ознаками платника платежу з продажу (обміну) майнових об'єктів (податку з доходів фізичних осіб – *прим. автора*) є наявність певного зв'язку між ним і майном – права власності, а також здатність виступати учасником відносин з реалізації цього майна [2, с. 14].

Тобто фактично у цій ситуації цивільно-правовий правочин спричиняє податково-правові наслідки, оскільки в іпотекодавця є може виникнути податковий обов'язок зі сплати податку з доходів фізичних осіб у випадку настання умов, передбачених ст. 37 Закону «Про іпотеку». У свою чергу, відповідно до ст. 37 Закону «Про іпотеку» іпотекодержатель набуває предмет іпотеки у власність за вартістю, визначеною на момент такого набуття на підставі оцінки предмета іпотеки суб'єктом оціночної діяльності. У разі набуття права власності на предмет іпотеки іпотекодержатель зобов'язаний відшкодувати іпотекодавцю перевищення 90 відсотків вартості предмета іпотеки над розміром забезпечених іпотекою вимог іпотекодержателя [1].

За логікою законодавця, іпотекодавець отримує дохід, що за правилами підп. 164.2.2 п. 164.2 ст. 164 Податкового кодексу України [3] повинен бути включений до бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб та з якого іпотекодавець зобов'язаний сплатити вказаний податок. Разом з тим, розмір і порядок оподаткування доходів від операцій з продажу нерухомого майна, що є об'єктом оподаткування податку на доходи фізичних осіб, встановлено ст. 172 Податкового кодексу України [3].

Відповідно до п. 172.2 ст. 172 та п. 167.2 ст. 167 Податкового кодексу України дохід, що отриманий платником податку від продажу другого об'єкта нерухомості протягом звітного податкового року оподатковується за ставкою 5%. Щодо доходу, отриманого платником протягом звітного року від продажу третього та наступних об'єктів нерухомості, - він підлягає оподаткуванню за ставкою 18% (абз. 2. п. 172.2 ст. 172 та п. 167.1 ст. 167 Податкового кодексу України [3]).

Дохід, одержаний від операцій з відчуження житлової нерухомості банками в порядку звернення стягнення за договорами іпотеки, що забезпечують кредит, наданий в іноземній валюті не оподатковується, що передбачено п. 172.2 ст. 172 Податкового кодексу України [3].

Під продажем для цілей ст. 172 Податкового кодексу законодавець розуміє будь-який перехід права власності на об'єкти нерухомого майна, зокрема й об'єкти незавершеного будівництва, крім їх успадкування та дарування. Це положення закріплено у п. 172.8 ст. 172 Податкового кодексу України [3].

Також в абз. 2 підп. 165.1.16 п. 165.1 ст. 165 Податкового кодексу України визначено, що до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються доходи, що були «отримані внаслідок реалізації заставленого майна, майна платника податку при зверненні стягнення фінансовою установою на таке майно у зв'язку з невиконанням платником податку своїх зобов'язань за договором кредиту (позики), за умови що таке майно було придбано за рахунок такого кредиту (позики)» [3].

Підсумовуючи зазначене вище, передача іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання за договором для цілей оподаткування вважається продажем нерухомого або рухомого майна. При цьому, якщо заставне майно, яке відчужується у зв'язку з невиконанням платником податку своїх зобов'язань за договором кредиту (позики), було придбано за рахунок коштів такого кредиту, то дохід, отриманий внаслідок такого відчуження, не включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку, тобто не оподатковується податком на доходи фізичних осіб.

Водночас, якщо при реалізації заставного майна не виконуються умови абз. 2 підп. 165.1.16 п. 165.1 ст. 165 Податкового кодексу України, то дохід, отриманий від такого відчуження, оподатковується згідно з правилами ст. ст. 172 – 173.

Список використаних джерел:

1. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 № **898-IV**. Дата оновлення: 28.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text (дата звернення 17.09.2025 р.).
2. Рябуш Л. А. Правове регулювання оподаткування доходу, отриманого з продажу (обміну) об'єктів нерухомого та рухомого майна: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 203 с.
3. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 04.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення 17.09.2025 р.).

Олена Черняєва,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Повномасштабне вторгнення РФ спричинило глибокі шоки на ринку праці України: різке скорочення зайнятості, релокації бізнесу, зростання неформальної зайнятості та міграційні хвилі. Держава у відповідь розгорнула пакет правових і програмних інструментів соціального захисту праці: розширення допомог, спеціальні програми працевлаштування та перепідготовки, підтримка підприємництва, а також нормативні режими організації праці в умовах воєнного стану. Мета тез - узагальнити ключові трансформації та окреслити пріоритети політики відновлення з позицій прав людини у сфері праці.

У 2022 р. економіка України зазнала глибокого падіння, що супроводжувалося деіндустріалізаційними ризиками, руйнуванням інфраструктури та гуманітарною кризою. За оцінками міжнародних організацій, мільйони людей втратили роботу; зросла конкуренція за вакансії, зникли значні пласти управлінських позицій, натомість підвищився попит на робітничі професії та сфери торгівлі й агропромисового комплексу [1; 2].

На початку війни пропозиція вакансій різко впала, поступове відновлення супроводжується дисбалансами між кваліфікаціями шукачів і попитом роботодавців. Кількість відгуків на одну вакансію виросла в рази, для частини працівників відбулося зниження зарплат, особливо у приватному секторі.

Частка тіньової активності зросла, поширилася незареєстрована зайнятість, що підриває соціальне страхування та доходи бюджету. Детермінанти - економічна нестабільність, втрата формальних робочих місць, міграція, а також регіональні розриви доступу до вакансій.

Масштабні внутрішні переміщення та зовнішня міграція сформували нову географію зайнятості й конкуренції за робочі місця. У низці регіонів - до десятків претендентів на вакансію. Паралельно посилюється роль діаспори (грошові перекази, знаннєві та інвестиційні канали) [2].

Частина промисловості переорієнтована на оборонні потреби, законодавство дозволяє тимчасове збільшення тривалості робочого часу та іншу організацію праці в період воєнного стану. Це вимагає посилених стандартів безпеки та навчання з охорони праці, з огляду на підвищені

виробничі ризики [3].

Ключовими кроками державної політики соціального захисту праці у відповідь на негативні зміни ринку праці 2022-2025 рр. стають.

Грошова підтримка та страхування від безробіття: розширення програм для ВПО й осіб, що втратили роботу; таргетовані інструменти для вразливих груп (ветерани, люди з інвалідністю); субсидії роботодавцям; ваучери на навчання та перекваліфікацію [4].

Підтримка самозайнятості, малих та середніх підприємств (МСП) через програму eRobota («Власна справа», мікрогранти на обладнання, програмне забезпечення, матеріали, маркетинг), окремі інструменти для ветеранів і членів їхніх сімей; популярними напрямами діяльності стають торгівля та ремонт, готельно-рестранний бізнес та переробка [4].

Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року та Операційний план на 2024–2027 рр., що визначають пріоритети відновлення демографічного потенціалу: підтримка сімей і народжуваності, зменшення передчасної смертності, повернення й реінтеграція мігрантів, активне довголіття та підвищення економічної активності населення. Документ також передбачає узгодження демографічної політики з ринком праці через прогнозування потреб у кадрах, розвиток професійної (фахової) передвищої та професійно-технічної освіти, а також заходи просторового розвитку для зменшення регіональних дисбалансів [5; 6].

Відбувається модернізація служб зайнятості та посилення нагляду з охорони праці. Державна служба зайнятості переходить до сервісної, клієнтоорієнтованої моделі: розширюються ваучери на навчання і перекваліфікацію, працює єдиний онлайн-портал вакансій і грантові інструменти для самозайнятості й МСП. Паралельно, Державна служба України з питань праці підсилює інструменти детінізації та превенції виробничих ризиків (цифрові сервіси подання документів, міжвідомчий обмін даними з податковою щодо порушень трудового законодавства).

На Конференції з відновлення України (URC-2024, Берлін) оголошено запуск міжнародної ініціативи Skills Alliance for Ukraine для масштабної перепідготовки й підвищення кваліфікації українців під потреби відбудови (будівництво, транспорт і логістика, інженерія/енергоефективність, IT, охорона здоров’я тощо) [7].

Резюмуючи вищезазначене в роботі сформульовано рекомендації з концентрацією фокуса на правах людини у сфері праці.

Детінізація через стимули шляхом впровадження податкових кредитів за офіційне працевлаштування, цифрові інструменти перевірок із мінімальним адміністративним тиском. Масштабування перепідготовки через ваучери та контракти на навчання під потреби регіональних кластерів з пріоритетом для ВПО, ветеранів, людей з інвалідністю, жінок з дітьми. Інтеграція даних Державної служби зайнятості, Міністерства економіки,

довкілля та сільського господарства України, Державна служба України з питань праці, провайдерів навчання та порталів вакансій; персоналізовані «траєкторії повернення до праці». Повернення мігрантів і залучення діаспори: податкові «вікна можливостей», визнання кваліфікацій, сервіс супроводу інвесторів-резидентів/нерезидентів.

Список використаних джерел:

1. International Labour Organization. ILO Monitor on the world of work (10th ed.). Geneva: ILO, 2022. URL: https://www.ilo.org/regions-and-countries/europe-and-central-asia/ukraine
2. World Bank. Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). Washington, DC, 2024. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України №2136-IX від 15.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text
4. Портал «Дія». eRobota. URL: https://erobota.diia.gov.ua
5. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року : Розпорядження КМУ №922-р від 02.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text
6. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 01.11.2024 № 1091-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1091-2024-%D1%80
7. Launch of the international “Skills Alliance for Ukraine” at URC2024 : Press release, 11.06.2024 // Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ). URL: https://www.bmz.de/en/news/archive-press-releases/launch-of-the-international-skills-alliance-for-ukraine-215342

Чеховська Ірина,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет
м. Ірпінь

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із важливих державних пріоритетів багатьох розвинених країн світу є формування здорової, активної, патріотичної особистості і, відповідно, нації. Для реалізації цього важливого напряму державної політики у багатьох країнах

сформований сталий механізм фінансування спортивно-оздоровчих послуг. Проте важливо зауважити, що фінансування фізичної культури і спорту у багатьох країнах не залежить від державного і місцевого бюджетів. Так, у США «відповідальність за підтримку «спорту для всіх» в США покладено в основному на «спортивні ради» (комісії), які діють як приватні (недержавні), неприбуткові організації та підтримують масовий спорт у різних формах» [1, с.145]. Також до фінансування спортивно-оздоровчих послуг долучаються спонсори або фізичні особи. Незважаючи на зазначене, дитячий спорт є масовим явищем у спорті США, при кожній школі створюються спортивні команди з різних видів спорту, здебільшого це командні види спорту. Є види спорту, якими можуть займатися виключно діти з заможних родин чи таких, які можуть знайти собі спонсора, як от яхтинг чи кінний спорт. Родина з середнім достатком може відправити дитину на гімнастику, ковзани чи хокей [1, с.148]. Щодо країн ЕС варто зауважити, що відповідно до обраної моделі організації механізму надання спортивно-оздоровчих послуг виокремлюють дві групи країн, що різняться між собою залежно від участі держави у фінансуванні і управлінні спортивною галуззю. Перша група країн – ті, які мають на федеральному рівні самостійний спеціалізований орган державного управління спортом. До них належать: Франція, Великобританія, Люксембург, Португалія, Угорщина. Національні Олімпійські комітети з розвитку спорту вищих досягнень відіграють, як правило, другорядну роль, у розвитку масового спорту практично взагалі участі не беруть. Другу групу країн складають ті, які не мають самостійного спеціалізованого органу державного управління у сфері спорту. Державною структурою в таких країнах є департамент, управління тощо, у межах того чи іншого міністерства (в Австрії це – Міністерство освіти, мистецтва і спорту, в Німеччині – Міністерство внутрішніх справ) [2]. Відповідно фінансування напряму «спорту для всіх» є комбінованим із переважною більшістю залучень коштів з місцевих бюджетів і фізичних осіб – отримувачів спортивно-оздоровчих послуг. Підтримується меценатська діяльність через запровадження системи преференцій, у тому числі і податкових.

Щодо нашої країни популяризація спортивно-оздоровчих послуг ще до збройного нападу рф на нашу країну вона була вкрай низькою через недостатньою кількістю спортивних споруд та місць для заняття фізичною культурою, зокрема облаштованих для осіб з інвалідністю, що було пов’язано з обмеженим фінансуванням будівництва об’єктів з державного та місцевих бюджетів, низьким рівнем суспільного попиту на будівництво сучасної спортивної інфраструктури територіальними громадами, недостатньою кількістю об’єктів спортивної інфраструктури, що відповідали б міжнародним стандартам для проведення офіційних міжнародних та всеукраїнських спортивних змагань тощо [3]. Також через низькі стандарти оплати праці фахівців, розбалансовану систему підготовки кадрів, застарілу систему атестації тренерів спортивна галузь втратила кваліфіковані кадри. Наразі має місце «кадровий голод» фахівців у сфері фізичної культури і спорту. Ще одним із чинників обмеженого доступу до спортивно-оздоровчих послуг є високі показники бідності населення. Наразі за підрахунками

фахівців Світового банку унаслідок війни, корупції, країна повернулась на рівень бідності 2001 року, втративши 20 років [4, с. 149]. З огляду на зазначене вище оплатити спортивно-оздоровчі послуги може дозволити собі невелика кількість осіб.

За час запровадження воєнного стану на доступ до спортивно-оздоровчих послуг, окрім наведених вище чинників, вплинула і пошкодження та руйнація спортивної інфраструктури, загибель, виїзд за кордон великої кількості фахівців, фінансування галузі за остаточним принципом і надзвичайно мінімальне. Незважаючи на окремі спроби підтримки галузі через меценацтво (прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо меценатської діяльності у сфері фізичної культури і спорту» [5]) суттєвих змін у механізмі доступу до спортивно-оздоровчих послуг не відбулось.

Підсумовуючи слід зазначити, що потреба в спортивно-оздоровчих послугах зростає, проте можливості доступу до їх отримання у переважної кількості громадян суттєво обмежені через низку суб'єктивних і об'єктивних чинників. Вважаємо, що, оскільки держава у ч. 4 ст. 49 Конституції України [6] окреслила свої зобов'язання щодо розвитку сфери фізичної культури і спорту – відповідно має взяти на себе обов'язки щодо реформування цієї сфери в цілому і сформувати дієвий механізм доступу до спортивно-оздоровчих послуг для своїх громадян.

Список використаних джерел:

1. Дубінська З.П. Особливості регулювання правовідносин у сфері спорту в Україні: теоретико-правовий підхід. …дис. доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів. *Львівський державний університет внутрішніх справ*. 2021. 220 с.
2. The European sports charter. URL: http://www.sportdevelopmeiit.org.UK/ The_European_Sports_Charter.pdf#searchEuropean%20sports%20charter
3. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 р. № 1089. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text
4. Чеховська І.В. Аналіз і детермінанти медичної бідності. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. Вип. 1 (18). С. 149-164.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо меценатської діяльності у сфері фізичної культури і спорту: Закон України від 02.06.2021 р. № 1520-IX. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України.* URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1520-20#Text
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1196 р. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України.* URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

Шевченко Анатолій,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, професор кафедри
теорії та історії держави і права,
Державного податкового університету,
м. Ірпінь

Куньовський Олександр,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти Навчально-наукового інституту
права, Державного податкового університету,
м. Ірпінь

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ У ПОЛЬЩІ

Яцек Залєсни виділяє такі основні проблеми функціонування інституту конституційної скарги в Польщі: 1) вузько визначена модель нормативного контролю у процедурі розгляду скарг. Ними можуть бути лише конституційні положення і не можуть бути, наприклад, положення ратифікованих міжнародних угод; 2) індивідуальний характер скарги та заборона подання колективних скарг (actio popularis); 3) обмежені юридичні наслідки рішення Конституційного Трибуналу за цією процедурою [1].

Говорячи про проблеми інституту конституційної скарги, більшість польських науковців (наприклад, Александра Сирит) погоджуються з тим, що найбільшою проблемою є неефективність цього інституту для заявника скарги через обмежені юридичні наслідки рішень Конституційного Трибуналу для скаржника. Адже конституційна скарга не може стати надзвичайним засобом правового захисту, який міг би безпосередньо впливати на окремі, конкретні рішення шляхом їх автоматичного скасування або зміни. Тому, як засіб захисту прав людини вона не завжди забезпечує результати, яких заявник може очікувати від цього інститут [2].

Тож, значним кроком вперед у контексті надзвичайного засобу захисту конституційних прав людини Александра Сирит вважає запровадження у Польщі наприкінці 2017 року інституту скарги надзвичайної (skarga nadzwyczajna), яку уповноважений розглядати Верховний Суд, якщо: 1) остаточне судове рішення порушує принципи, свободи та права осіб, визначені Конституцією, або 2) рішення грубо порушує закон шляхом його помилкового тлумачення або неправильного застосування, або 3) існує очевидна суперечність між висновками суду щодо суттєвих обставин та доказами, зібраними у справі, і рішення не може бути скасоване або змінене іншими надзвичайними засобами оскарження. При цьому коло суб'єктів, які можуть звернутися з такою скаргою обмежен (вищі державні посадові особи, як от Генеральний прокурор, Уповноважений з прав людини) [2].

Аналізуючи порівняльне дослідження Александри Сирит про конституційну та надзвичайну скарги, вважаємо, що ці два інститути доповнюють один одного. Так, Верховний Суд може зупинити провадження за власною ініціативою, якщо вирішення справи залежить від результату провадження, що розглядається Конституційним Трибуналом. Таким чином, обидва вказаних інститути сприяють ефективному захисту конституційних прав особи, оскільки діють як безпосередньо в межах конкретної справи (надзвичайна скарга і конституційна скарга в межах, передбачених процесуальними законами), так і універсально в межах усієї правової системи країни (конституційна скарга).

Щодо моделі конституційної скарги, яку обрала Польща (нормативної), то з певною обережністю Конституційний Трибунал реалізовує право заявників оскаржити неконституційність вторинного права Європейського Союзу. У рішенні від 16 листопада 2011 року (SK 45/09) Трибунал чітко постановив, що нормативний акт у розумінні статті 79 пункту 1 Конституції Республіки Польща може бути не лише нормативним актом, виданим одним із польських органів, але також – після виконання додаткових умов – актом, виданим органом міжнародної організації, членом якої є Республіка Польща. Однак важливо, що Конституційний Трибунал наголосив на «необхідності прояву належної обережності та стриманості в цьому відношенні», головним чином через проблему наслідків рішення, яке оголошує норми вторинного права ЄС такими, що не відповідають Конституції. Такий наслідок не може природно бути втратою обов'язкової сили норм, що не відповідають Конституції (як у випадку актів національного законодавства), а лише позбавлення актів вторинного права ЄС можливості застосовуватися польськими органами та мати юридичні наслідки в Польщі. Таким чином, наслідком рішення Конституційного Трибуналу буде призупинення застосування неконституційних норм права ЄС на території Республіки Польща [3].

З огляду на викладене, вважаємо, що підхід Конституційного Трибуналу «з певною обережністю і стриманістю» до визнання неконституційними положень вторинного права ЄС створює окрему проблематику на рівні практичної реалізації права заявників на оскарження до Конституційного Трибуналу актів вторинного права ЄС. Адже зміст підходу «з певною обережністю і стриманістю» важко визначити на етапі підготовки конституційної скарги, що зумовлює труднощі в належному обґрунтуванні й додаткові ризики для заявника вже на етапі перевірки на прийнятність.

Окрім викладеного, деякі науковці (наприклад, Анна Міхалак) серед проблем інституту конституційної скарги виділяють низьку ефективність роботи Конституційного Трибуналу, який розглядає по суті дуже малий відсоток справ. З огляду на цей факт серед науковців багато противників

переходу до моделі повної конституційної скарги, оскільки вони побоюються повної «паралізації» суду.

Список використаних джерел:

1. Залєсни Я. Конституційна скарга в Польщі: модель, доктринальне тлумачення та проблеми застосування. *Право України*. 2018. № 12/2018. С. 34 – 35.
2. Syryt A. Skarga konstytucyjna a skarga nadzwyczajna: analiza porównawcza instytucji usuwania naruszeń wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP. *Prawo i Więź*. 2021. No. 4 (38). P. 44–47. URL: https://doi.org/10.36128/priw.vi38.350 (date of access: 13.09.2025).
3. Jarosz-Żukowska S. Prawo do skargi konstytucyjnej – stan obecny i postulaty de lege ferenda. *Repozytorium Uniwersytetu Wrocławskiego*. URL: https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/53690/PDF/44_Sylwia_Jarosz_Zukowska.pdf (date of access: 13.09.2025).

Шилінгов Володимир,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри фінансового та податкового права, Державний податковий університет,
м. Ірпінь

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ В ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Останніми десятиліттями спостерігається суттєве зростання інтересу (як наукового, так і суто практичного) до проблеми зловживання правом, хоча це явище відоме ще з часів римського права. Та це і не дивно, як зазначають сучасні дослідники: «феномен зловживання правом видається однією із найважливіших сучасних доктринальних проблем, адже поширеність його випадків набуває глобального шкідливого характеру» [4, с. 6].

Однак сучасна українська юриспруденція характеризується відсутністю єдиного розуміння категорії «зловживання правом», що зумовлено багатоаспектністю зазначеного явища з одного боку, а з іншого недостатнім рівнем його розробки на загальнотеоретичному рівні і як наслідок відсутністю спільних підходів у галузевих дисциплінах.

В процесі функціонування правової системи трапляються випадки, коли поведінка суб'єктів правовідносин за своїми зовнішніми ознаками відповідає вимогам норм позитивного (об'єктивного) права, однак по суті вона суперечить призначенню права та цілям правового регулювання. Як

зазначає з цього приводу відомий французький правник-науковець Ж-Л Бержель: «вони (тобто суб'єкти правовідносин) слідують букві права, але порушують його дух. Саме тому дух права має перебувати в центрі уваги, тому що дух є синонімом природної справедливості, або кінцевих цілей: право не може захищати випадки, які його порушують; закони не можуть лише однією своєю буквою легітимізувати або виправдовувати випадки ігнорування їхнього духу, сенсу їхнього існування» [1, с. 441].

Саме до таких явищ належить зловживання правом як прояв свавілля з боку уповноваженого суб'єкта, оскільки його дії суперечать принципам свободи, рівності, справедливості, добросовісності, розумності та ін.

Однак у юриспруденції і досі відсутнє єдине розуміння (інтерпретація) цього феномену. Як зазначає з цього приводу О. О. Кот, дослідник у галузі цивільного права: «категорія «зловживання правом» традиційно вважається однією із найбільш спірних категорій сучасного приватного права» [3, с.30]. Зокрема, це стосується питання правомірності або протиправності такої поведінки.

Якщо спробувати узагальнити та систематизувати існуючі погляди науковців з цього приводу, то умовно їх можна об'єднати у декілька груп: по-перше, зловживання правом розглядається як окремий (самостійний) різновид правової поведінки, який неможливо віднести ні до правомірної, ні до протиправної. Зокрема, О. Б. Ганьба вважає, що зловживання правом є межовою поведінкою, оскільки знаходиться на межі між правомірною та протиправною поведінкою (правопорушенням). Вона не є вже правомірною, оскільки не приносить користі особі, суспільству чи державі, а значить не є суспільно корисною, проте вона не є ще правопорушенням, тому що при зловживанні правом відсутнє пряме порушення норм об'єктивного права. Отже, зловживання правом є самостійним видом правової поведінки, адже в ньому відсутнє як склад правомірної поведінки (відсутня суспільна користь як елемент суб'єктивної сторони), так і склад правопорушення (відсутність прямого порушення дозволів чи заборон, викладених у нормах об'єктивного права, що є елементом об'єктивної сторони складу правопорушення) [2, с. 96-97].

Таку ж точку зору поділяють Тихомиров Д. О. та Харченко Н. П., які під зловживанням правом розуміють особливий вид правової поведінки, який виражається у діяннях по використанню особами своїх прав у недозволеній або непередбачувані правотворцем способи, що суперечить призначенню права, формально не порушуючи його внаслідок чого може завдаватись шкода інтересам суспільства, держави або окремої особи, причому здебільшого юридична відповідальність за такі діяння не настає (існують винятки у рамках діянь, які порушують інтереси, що прямо охороняються законом, а отже, в даному випадку діяння будуть відноситись до одного з виду правопорушень: цивільні, сімейні, господарські тощо) [6, с. 29].

По-друге, зловживання правом розглядається як особливий вид неправомірної поведінки, зокрема М. А. Рубащенко вважає, що зловживання правами (обов'язками) слід розглядати, з одного боку – як особливий вид неправомірної поведінки (відмінний від правопорушень), під час якої суб'єкт правових відносин (зловживач), реалізуючи свої законні права та обов'язки в межах встановлених законом, завдає шкоди іншим суб'єктам, діючи при цьому формально правомірно, з іншого боку – діяння, яке містить усі елементи юридичного складу конкретних злочинів, деліктів, проступків тощо, а отже виступає конкретним видом правопорушення [5, с. 119].

О. О. Кот підкреслює, що дії уповноваженої особи, що кваліфікуються як зловживання правом, характеризуються недотриманням принципу добросовісного здійснення суб'єктивних прав, а також принципу здійснення прав відповідно до їх мети. Отже, зловживання правом має вважатись неправомірною поведінкою.

Зловживання суб'єктивним правом виходить за межі дозволеної правом поведінки, отже, його слід вважати протиправним у зв'язку з порушенням як низки норм-принципів цивільного права, так і ч. 3 ст.13 ЦК України [3, с.35].

Підводячи підсумок, слід звернути увагу на те, що зловживання правом завжди базується на суб'єктивному праві та формально не протирічить позитивному (об'єктивному) праву. Його суб'єктом може бути лише носій відповідного суб'єктивного права. Зловживання правом здійснюється носієм суб'єктивного права, формально не суперечить відповідній нормі права, однак у такого суб'єкта відсутній легітимний (виправданий) інтерес, і саме посилаючись на своє суб'єктивне право, закріплене відповідною правовою нормою він намагається його легалізувати.

Таким чином, зловживання правом це суспільно шкідлива, недопустима поведінка суб'єктів права, яка тягне за собою несприятливі юридичні наслідки. Якщо ж внаслідок такої поведінки було завдано шкоди іншим суб'єктам, то таке діяння кваліфікується як правопорушення, яке є підставою для юридичної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Бержель Ж-Л. Загальна теорія права / під. заг. ред. В. І. Даниленко, перек. з франц. NOTA BENE, 2000. 576 с.
2. Ганьба О. Зловживання правом: аналіз наукових поглядів та авторське трактування окремих проблем. Visegrad Journal on Human Rights, 2016. №1-2. С. 95-99
3. Кот О. О. Категорія «зловживання правом» у сучасній доктрині цивільного права. Зловживання правом: зб. ст. за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. 308 с.
4. Криворучко Д. В. Зловживання правом під час досудового розслідування у кримінальному провадженні: монографія. Одеса : Видавництво Юридика, 2024. 280 с.

5. Рубащенко М. А. Зловживання правом як загальноправова категорія: допустимість, сутність, кваліфікація. Цивільне право. 2010. №4. С. 110-119
6. Тихомиров Д. О., Харченко Н. П. Зловживання правом як відхилення від правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія Право. Випуск 38. Том 1. 2026. С. 26-29

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Батюк Лілія
здобувач першого (бакалавського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Менів Любов**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ ПРАЦІ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Проблематика нелегальної зайнятості залишається однією з найактуальніших у сфері трудового права, особливо в умовах економічної нестабільності та високого рівня тінізації ринку праці. Нелегальна праця є негативним соціально-економічним явищем, що призводить до порушення прав працівників, зменшення бюджетних надходжень та руйнування основ правової держави. У зв'язку з цим питання юридичної відповідальності роботодавця за використання нелегальної праці набуває особливої актуальності.

Проблематика використання нелегальної праці та правової відповідальності за такі порушення привертає увагу багатьох науковців, зокрема дослідженням займались: Дідух А.П., Дишкант О.М., Харазішвілі Ю. М., Лагутіна І.В., та інші.

Нелегальна праця, як правило, полягає у використанні роботодавцем праці осіб без укладення трудового договору в письмовій формі, без ведення належного обліку робочого часу, без сплати обов'язкових податків (заробітні плати «у конвертах») і соціальних внесків. Такі дії грубо порушують норми національного трудового законодавства, зокрема положення Кодексу законів про працю України (далі також – «КЗпП»), а також порушують принципи справедливої праці, задекларовані у міжнародних правових актах, ратифікованих Україною.

Використання нелегальної праці тягне за собою низку правових наслідків для роботодавця. Передусім, законодавством передбачена відповідальність у вигляді значних штрафних санкцій. Зокрема, стаття 265 КЗпП [1] України встановлює фінансові санкції за фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору, за виплату

зарплати без нарахування та сплати єдиного соціального внеску, а також за недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці. У разі, якщо дії роботодавця містять ознаки злочину, наприклад трудової експлуатації або використання примусової праці, може наставати і кримінальна відповідальність відповідно до Кримінального кодексу України. Також роботодавець може бути притягнутий до цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань або шкоду, завдану працівнику.

На думку голови парламентського Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Данила Гетманцева [2], виплата зарплат «у конвертах» завдає українському бюджету щороку понад 200 млрд. грн. збитків. Основні механізми тіньових схем виплат включають:

- «Зарплатні ФОПи»: працівник оформлюється як фізична особа-підприємець (ФОП), отримує оплату, а далі роздає гроші «у конвертах». Податки при цьому сплачуються за мінімальною ставкою (5 %), значно нижче від стандартного рівня;
- Оплата готівкою без чеків: торговельні підприємства використовують отримані готівкові кошти для виплати зарплат, ухиляючись від обліку через РРО (реєстратори розрахункових операцій);
- Фіктивні операції: підприємства за готівку формально «продають» товари фіктивним покупцям, які переказують гроші безготівково, приховуючи реальні доходи і виплати [2].

Окрім юридичних наслідків, нелегальна праця має серйозні соціальні та економічні наслідки: працівники, зайняті нелегально, позбавлені основних соціальних гарантій - права на оплачувану відпустку, лікарняні, пенсійне забезпечення, охорону праці. Водночас держава недоотримує податки та обов'язкові соціальні внески, що підриває фінансову стабільність державних інституцій. Також поширення нелегальної праці формує нерівні умови конкуренції на ринку: роботодавці, які ухиляються від дотримання закону, отримують неправомірну економічну перевагу над тими, хто діє чесно.

Протидія нелегальній праці потребує системного підходу та вдосконалення правового механізму. До прикладу, до ефективних засобів запобігання можна віднести: 1) посилення державного контролю за додержанням законодавства про працю, зокрема діяльності Державної служби України з питань праці; 2) запровадження економічних стимулів для легалізації праці (наприклад, податкових пільг для малого бізнесу); 3) проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення і роботодавців щодо переваг легальної зайнятості. Окремо слід відзначити потенціал цифровізації у виявленні порушень: електронний облік трудових відносин і автоматизований контроль зменшують можливості для зловживань.

Варто зазначити, що важливим аспектом відповідальності роботодавця є не лише правова, а й моральна складова. Використання нелегальної праці свідчить про соціальну безвідповідальність бізнесу, нехтування людською

гідністю та правами працівника. У сучасному суспільстві репутаційна складова діяльності роботодавця є не менш важливою за економічну, саме тому формування культури добросовісного ставлення до праці є необхідною умовою сталого розвитку держави та суспільства загалом.

Таким чином, юридична відповідальність роботодавця за використання нелегальної праці є важливою складовою забезпечення дотримання трудових прав громадян та функціонування правової системи. Її ефективність залежить як від наявності чітко виписаних норм, так і від здатності держави забезпечити їх реалізацію на практиці. Водночас подолання цього явища неможливе без суспільного консенсусу щодо нетерпимості до порушень трудових прав та підтримки легальних форм зайнятості.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 2 трав. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/322-08#Text (дата звернення: 10.09.2025).
2. Данило Гетманцев. ГЕТМАНЦЕВ: Кому шкодять зарплати «по-чорному»? Розпаковка зарплат в конверті, 2025. *YouTube*. URL: https://www.youtube. com/watch?v=E6QGnlBjIAU (дата звернення: 10.09.2025).

Білик Юрій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

БАЛАНС МІЖ ЕФЕКТИВНІСТЮ РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Тероризм як глобальна загроза сучасності вимагає від держав застосування ефективних засобів протидії, які часто входять у конфлікт із традиційними гарантіями прав людини у кримінальному процесі. В умовах російської агресії проти України питання забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності, проте це не повинно призводити до порушення фундаментальних принципів правосуддя та прав підозрюваних осіб.

Терористичні злочини характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, складністю доказування, необхідністю швидкого реагування для запобігання подальшим атакам та залученням міжнародних елементів. Ці особливості зумовлюють потребу в застосуванні спеціальних методів

розслідування, включаючи негласні слідчі дії, використання агентурних мереж, електронне спостереження та аналіз цифрових даних.

Водночас специфіка терористичних справ не може служити підставою для повного нехтування процесуальними гарантіями. Порушення прав підозрюваних може призвести до визнання доказів недопустимими, що ускладнює притягнення винних до відповідальності та підриває довіру до правосуддя.

Конституція України та міжнародні договори гарантують підозрюваним право на захист, презумпцію невинуватості, право не свідчити проти себе, право на справедливий суд та заборону катувань. У справах про тероризм ці права можуть зазнавати певних обмежень, виправданих суспільною необхідністю, проте такі обмеження повинні бути пропорційними, законними та тимчасовими.

Погоджуємось із думкою Н. Лугіної, В. Беличка та В. Підгородецького, що Принцип презумпції невинуватості також зазнає серйозних випробувань в умовах збройного конфлікту, особливо коли йдеться про злочини, які викликають сильний суспільний резонанс. Публічне засудження підозрюваних у засобах масової інформації, політичні заяви високопосадовців можуть створювати упереджене ставлення до осіб ще до судового розгляду їхніх справ [1, с. 113].

Право на захист може бути обмежено у випадках, коли адвокат становить загрозу безпеці розслідування або може перешкодити встановленню істини. Проте такі обмеження мають застосовуватися виключно на підставі судового рішення та за наявності обґрунтованих підозр щодо причетності захисника до злочинної діяльності.

Застосування негласних слідчих дій у терористичних справах регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України та має здійснюватися під судовим контролем. Електронне спостереження, прослуховування телефонних розмов, контроль інтернет-комунікацій можуть застосовуватися лише за наявності достатніх підстав та з дотриманням принципу пропорційності.

Особливої уваги потребує використання інформації, отриманої від іноземних спецслужб, яка може не відповідати національним стандартам збирання доказів. Суди повинні ретельно оцінювати допустимість такої інформації та її відповідність принципам справедливого судочинства.

Досвід багатьох країн показує можливість ефективної боротьби з тероризмом за умови дотримання процесуальних гарантій. Франція, Німеччина та Великобританія розробили спеціальні процедури для розгляду терористичних справ, які поєднують підвищені заходи безпеки з гарантіями справедливого суду.

Суд відіграє ключову роль у забезпеченні балансу між ефективністю розслідування та правами підозрюваних. Судовий контроль за застосуванням спеціальних методів розслідування, оцінка допустимості доказів та

забезпечення права на захист становлять основні гарантії справедливого судочинства у терористичних справах.

Вважаємо слушною думку М. Тарасюк, що права людини в кримінальному процесуальному законодавстві України слід розглядати як основні процесуальні гарантії, що спрямовані на захист прав учасників кримінального провадження та забезпечення правопорядку, а їх чітка класифікація має сприяти більш глибокому розумінню ролі прав та свобод людини у кримінальному провадженні, а також визначенню специфіки реалізації кожної категорії прав [2, с. 114].

Забезпечення балансу між ефективністю розслідування терористичних злочинів та правами підозрюваних вимагає комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавства, підготовку кваліфікованих кадрів, розвиток міжнародної співпраці та зміцнення судового контролю. Дотримання прав людини не лише не перешкоджає ефективній боротьбі з тероризмом, а навпаки, сприяє підвищенню довіри до правоохоронної системи та зміцненню правопорядку.

У висновку слід зазначити, що подальший розвиток антитерористичного законодавства України має відбуватися з урахуванням міжнародних стандартів прав людини, що забезпечить ефективність правосуддя та збереження демократичних цінностей навіть в умовах протидії терористичним загрозам.

Список використаних джерел

1. Лугіна Н. А., Беличко В. Ф., Підгородецький В. О. Гарантії справедливого суду в умовах збройного конфлікту: кримінально-процесуальний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3, № 3. С. 110–114. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.17

2. Тарасюк С. Забезпечення прав людини в кримінальному провадженні: класифікаційні підходи та сучасні виклики. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 5. С. 107–115. URL: https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-5-16

Бобик Юлія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАННИХ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодення характеризується високим рівнем цифровізації, що

охоплює всі сфери життя суспільства, і це зумовлює зростання ролі інформаційної безпеки та захисту персональних даних. В Україні ж, у зв'язку з запровадженням правового режиму воєнного стану, це питання набрало особливо важливого значення. «Витік» інформації в такий період може бути використаний ворожими силами для дестабілізації ситуації в країні та створення соціальної напруги. Тож забезпечення конфіденційності та цілісності особистих даних громадян є одним із ключових аспектів національної безпеки.

Для початку, поняття «персональні дані» закріплене законодавством України і в ньому зазначено, що це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [2]. Варто зазначити, ідентифікована особа – це особа, яку можна однозначно встановити та виділити серед інших [4, с.69].

Право на захист персональних даних є невід'ємною складовою конституційних прав людини. Законодавство України ґрунтується на кількох ключових актах:

1. Конституція України: Стаття 32 гарантує, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією. Збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди не допускається [1].

2. Одним із основних нормативно-правових актів, що регулює захист персональних даних є Закон України «Про захист персональних даних». В цьому законі наголошується, що будь-які операції з персональною інформацією можуть здійснюватися лише за наявності законних підстав та за умови поінформованої згоди особи [2]. Водночас передбачено чіткий перелік випадків, коли обробка даних є правомірною, а також право громадянина відмовитися від їх надання чи подальшого використання.

3. В умовах воєнного стану діють також спеціальні норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану», які дозволяють тимчасове обмеження окремих прав і свобод, у тому числі щодо приватності, задля забезпечення обороноздатності держави [3, 5]. Прикладом може бути доступ правоохоронних органів до даних мобільних операторів для боротьби з диверсійно-розвідувальними групами.

Військова агресія супроводжується значним зростанням обсягів обміну даними між державними органами, військовими структурами, міжнародними партнерами та волонтерськими організаціями [5]. Це створює ризики втрати контролю за конфіденційною інформацією. Наприклад, під час мобілізації чи евакуації необхідно швидко збирати та обробляти персональні дані, що підвищує ймовірність їх витоку. Одним із ключових викликів стає дотримання принципу пропорційності, тобто обмеження права на приватність повинно бути виправданим, необхідним і мінімально достатнім для досягнення мети.

Попри наявність законодавчої бази, існують і значні практичні проблеми. До них відноситься відсутність чітких протоколів та належного контролю за доступом державних органів до даних громадян, а це може призвести до нецільового використання інформації. Також поширення цифрових платформ, зокрема «Дії» та електронних медичних записів, що відкриває нові можливості, але водночас формує додаткові ризики, які потребують ретельного контролю й посилених заходів безпеки.

Для вирішення цих проблем, ключовими завданнями є:

- систематизація та гармонізація законодавства з міжнародними стандартами.
- впровадження ефективних технічних засобів та організаційних заходів для запобігання витоку інформації [4, с.70].
- підвищення рівня правової та цифрової грамотності населення.

Значну роль у цьому процесі повинні відігравати незалежні органи нагляду та інститути громадянського суспільства, які контролюють дотримання прав людини навіть у кризових умовах[6].

Тож захист персональних даних у період воєнного стану в Україні є складним багаторівневим завданням, що поєднує правові, технічні та організаційні аспекти. З одного боку, держава зобов'язана забезпечити оборону та ефективне управління в умовах агресії, що потребує оперативного доступу до інформації. З іншого боку, порушення права на приватність може мати довгострокові негативні наслідки для довіри громадян та міжнародного іміджу України. Лише комплексний підхід, дозволить ефективно захистити персональні дані громадян України в умовах правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 13.09.025).
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 13.09.2025).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 13.09. 2025).
4. Скиба В. Г., Захист персональних даних у період воєнного стану в Україні: загальнотеоретичні аспекти, 2024 р., С. 68-70.
5. Що варто знати громадянському суспільству про захист персональних даних в період воєнного стану? URL: https://euprostir.org.ua/stories/179595 (дата звернення: 14.09.2025)

6. Лаговська Н. В. Імплементація європейських стандартів захисту прав дитини в національне законодавство України. Нове українське право. 2022. Випуск 6. Том 2. С. 7-14.

Борисенко Володимир
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ У КІБЕРПРОСТОРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стрімкий розвиток технологій, нових форм та методів вчинення злочинів у кіберпросторі, поширення злочинів у банківській сфері свідчить, що кіберзлочини є одним з найбільш небезпечних видів кримінальних правопорушень, які становлять загрозу міжнародній та національній безпеці в кіберпросторі.

Цифрова трансформація здійснює безпосередній вплив на реалізацію фундаментальних прав людини, сприяє появі нових прав людини і громадянина як учасника глобального інформаційного та цифрового простору. Результати цифровізації вимагають осмислення та адекватного формулювання правового механізму регулювання, реалізації та захисту вже існуючих та тих, які тільки на початку формування, прав людини з метою сталого соціально-економічного розвитку, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина» [4].

Сьогодні для більшості країн світу важливим стало створення й постій не зміцнення вітчизняних кіберкордонів, нарощення кіберсил, інформування власних громадян щодо необхідності дотримання цифрового етикету, правил кібергігієни і особливо актуальним питання реалізації зазначених завдань є для України в умовах військового стану. З початку повномасштабної війни росії проти України кількість кібератак на об’єкти критичної інфраструктури та інформаційні ресурси нашої держави істотно збільшилась.

Станом на 2 січня 2023 року, за даними Державної служби спеціальног о зв’язку та захисту інформації України від початку повномасштабного воєн ного вторгнення росії в Україну Урядовою командою реагування на комп’ют ерні надзвичайні події CERT-UA було зареєстровано та досліджено понад 1500 кібератак, більшість із яких зафіксовано з боку держави-терористки. У період від вересня по грудень 2022 року в Україні діяло шість російських та проросійських хакерських угруповань. Серед головних цілей хакерів: шпіонаж в частині отримання розвідданих щодо логістики, озброєння, планів та операцій Сил безпеки та оборони; спроби виведення з ладу об’єктів

критичної інфраструктури; позбавлення доступу громадян до державних послуг та сервісів, банківського обслуговування, та ряд інших [5].

Зазначені дії ворога вимагають посилення кіберстійкості країни, яка багато в чому залежить як від злагодженої взаємодії суб'єктів національної системи кібербезпеки всіх рівнів, так і вдосконалення нормативно-правової бази як підґрунтя для ефективної протидії кіберзагрозам.

З метою покращення системи кібербезпеки, було прийнято рішення щодо внесення змін до статей 361 та 361-1 Кримінального кодексу України. Як відмічають фахівці, «зазначені зміни спрямовані на легітимізацію процедури Bug Bounty. Узаконення цієї програми на державному рівні дасть можливість залучити зовнішніх фахівців до пошуку помилок і вразливих точок у державних програмних продуктах, урядових сайтах та інших ресурсах» [3].

Торкнулись зміни і кіберполіції, зокрема, збільшилась кількість функціональних обов'язків, завдань, які стоять перед працівниками кіберполіції. Кіберполіції спільно з волонтерами, іноземними партнерами вдалось створити ряд телеграм-ботів та телеграм чат-ботів, зокрема це: «Народний месник», «StopRussiaChannel | MRIYA», «StopRussia MRIYA», які призначені для повідомлення про ворожі дії на території нашої держави, перевірки і блокування ресурсів, які поширюють фейки та пропаганду.

Досвід сучасних воєнних та гібридних конфліктів демонструє, що держава схильна вдаватися до радикальних заходів регулювання мережі Інтернет: від «відключення або значного погіршення якості інтернет-зв'язку в окремих регіонах» до введення цензури й примусу провайдерів до видалення «не бажаних» матеріалів [2] чим порушує право на свободу слова. Як зазначає Бандурка О.М., «право на свободу слова та діяльності в кіберпросторі слід розглядати як системоутворюючий елемент не лише сучасного демократичного суспільства, а й ефективної економіки. Надмірні обмеження прав людини в мережі Інтернет прямо впливають на можливість людини забезпечити себе матеріально, отримати сучасну освіту та брати участь у культурному житті суспільства. Однак в умовах воєнних та гібридних загроз держава має конструювати нормативну рамку, в якій захист інформаційного простору від зовнішніх деструктивних факторів не перетворюється на інструмент внутрішньої цензури. Лише в таких умовах можливо зберегти баланс між безпекою держави та індивідуальними свободами людини в цифрову епоху» [1].

Саме тому, підвищену увагу слід приділити вдосконаленню та розвитку положень нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав та свобод людини, в т.ч. і кіберпросторі. Зокрема, мова йде про такі права як: свобода вираження поглядів та інформації, доступ до Інтернету, право на інформацію, захист інтелектуальної власності та інші. Забезпечення кібербезпеки є багатоаспектною проблемою, яка потребує поглибленого

дослідження, зокрема і у сфері захисту прав та свобод людини у кіберпросторі.

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М. Право на свободу вираження поглядів у кіберсфері: баланс між безпекою суспільства та індивідуальними свободами. Безпека у кіберсфері. Харків, 2025. С.22-23.
2. Бочковой В. О., Бааджи Н. А. Цифрові права людини та їх обмеження в умовах сучасних правових викликів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. Вип. 84. ч. 4. С. 228–233.
3. Лесько Н.В, Кіра С.О. Кібербезпека як частина національної безпеки України в умовах війни. Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С.224-226
4. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. Вісник Національної академії правових наук України. 2021. №1. С. 17–35.
5. Які російські та проросійські хакери атакують Україну. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL:https://cip.gov.ua /ua/news/yaki-rosiiski-ta-prorosiiski-khakeri-atakuyut-ukrayinu

Валуєв Антон,
начальник Відділу архітектури, інвентаризації нерухомого майна та юридичного забезпечення ТОВ «Підприємство Агрофон»,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ» ТА «ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ»

В правозастосовній практиці часто змішують дві близькі, але принципово різні категорії: «суб'єкт кримінального правопорушення» і «особа злочинця». Обидві стосуються однієї і тієї ж особи, проте описують різні рівні реальності. «Суб'єкт» – це суто юридична конструкція: мінімальний набір ознак, без якого не можна визнати вчиненим кримінальне правопорушення саме цією особою (віковий поріг, здатність усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку діяння та керувати своєю поведінкою, а в окремих складах – додаткові статуси або якості, тобто «спеціальний суб'єкт»). Інакше кажучи, мова йде не про особу як індивідуальність, а про її «правовий профіль», що дозволяє ввести особу в орбіту кримінальної відповідальності.

«Особа злочинця» – категорія іншого порядку. Це сукупність соціально-психологічних характеристик індивіда: мотиваційна сфера, ціннісні установки, рівень агресії або сугестивності, життєвий шлях, сімейне та професійне середовище, кримінальний досвід, поведінка до і після діяння. Зазначені характеристики самі по собі не утворюють складу кримінального правопорушення і не замінюють юридичних критеріїв «суб'єкта», але істотно впливають на оцінку небезпечності особи та індивідуалізацію покарання. На стадії кваліфікації вони є другорядними, а при призначенні покарання – виходять на перший план, допомагаючи співвіднести міру відповідальності з метою покарання (кара винної особи, виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами (ст. 50 КК України [1])). Розмежування особливо наочно проявляється при аналізі спеціальних складів. Там, де закон пов'язує відповідальність з особливими ролями (наприклад, посадове становище, професійні повноваження, обов'язок піклування тощо), ці якості виступають не як «риси характеру», а як юридичні ознаки, що підвищують вимоги до суб'єкта і трансформують його із загального суб'єкта кримінального правопорушення в спеціального. Навпаки, такі особистісні властивості, як корисливість, цинізм або імпульсивність, – навіть будучи яскраво вираженими – не роблять особу «спеціальним суб'єктом»: вони описують мотивацію і небезпеку особи, але не замінюють правових умов її притягнення до кримінальної відповідальності.

Практична помилка виникає, коли біографічні подробиці та психологічні штрихи починають підміняти юридичні критерії. Від того, що особа є «поганим сусідом» або «зразковим сім'янином», не змінюється відповідь на питання, чи могла вона бути суб'єктом конкретного складу кримінального правопорушення; ця відповідь визначається наявністю у неї необхідного правового статусу та здатністю нести провину. І навпаки: довівши відповідність юридичним ознакам суб'єкта, не можна автоматично вважати питання покарання вирішеним – саме особистісні властивості, поведінка після кримінального правопорушення, готовність до відшкодування шкоди та прогноз рецидиву повинні «налаштовувати» міру відповідальності.

Акцентуємо увагу на тому, що категорія «особа злочинця» має, перш за все, кримінологічну природу. Вона охоплює біологічні та соціально-психологічні характеристики індивіда, що впливають на формування мотивації, вибір способу дії та стійкість до криміногенних факторів. Вивчення таких характеристик – по суті, безлічі «портретів» злочинців, а не абстрактного типу – дозволяє виявляти закономірності індивідуальної та масової злочинної поведінки, аналізувати причини та умови злочинності і виробляти науково обґрунтовані рекомендації для попередження кримінальних правопорушень. У кримінальному праві ці відомості виявляють свою значимість вже на стадії реакції держави: при призначенні

покарання, вирішенні питань про звільнення від відповідальності або покарання, визначенні режимів виконання і заходів ресоціалізації. На відміну від цього, «суб'єкт кримінального правопорушення» – категорія суто юридична. Вона задає мінімальний набір ознак особи, без яких інкримінування складу неможливе: фізична особа, досягнення встановленого законом віку кримінальної відповідальності та осудність (а в спеціальних складах – ще й додаткові юридичні якості, які залежать від: соціальної ролі та правового становища суб'єкта; фізичних властивостей суб'єкта; взаємовідносин суб'єкта з потерпілим). Відсутність будь-якої обов'язкової ознаки суб'єкта виключає можливість визнання вчиненого кримінальним правопорушенням саме для даної особи.

Словникове, «загальногуманітарне» розуміння суб'єкта – як носія активності, джерела практичної діяльності та пізнання – лише частково збігається з кримінально-правовим. У праві під суб'єктом кримінального правопорушення мають на увазі не просто особу носія властивостей, а особу, яка відповідає юридичним умовам відповідальності: здатна усвідомлювати фактичний і соціальний зміст своєї поведінки і керувати нею; діє у сфері, що охороняється кримінальним законом, і тому готова нести відповідальність та понести покарання. Саме тому класична доктрина пов'язує суб'єкт кримінального правопорушення, перш за все, з людиною – носієм «відповідальної волі».

Змістовно ознаки суб'єкта утворюють один з елементів складу кримінального правопорушення і одночасно виступають умовою кримінальної відповідальності [2]. Їхня функція – провести «межу» між моральною оцінкою вчинку і можливістю юридичного притягнення до відповідальності: особистісні властивості індивіда можуть бути скільки завгодно несприятливими, але поки не підтверджені вік і осудність (а при спеціальному складі – і необхідна юридична якість), кримінальне переслідування неможливе. І навпаки, встановлення цих ознак відкриває шлях до кваліфікації, після чого в хід вступають дані про особу – вже для пропорційного вибору виду і міри покарання.

У підсумку розмежування двох розглянутих нами категорій виглядає наступним чином: «особа злочинця» відповідає на питання, яка це людина і як слід індивідуалізувати реакцію держави на її суспільно небезпечне винне діяння; «суб'єкт кримінального правопорушення» – на питання, чи можна взагалі інкримінувати йому конкретний склад кримінального правопорушення і чому. Змішування площин призводить або до невиправданого розширення кримінальної репресії (коли особистісні властивості підміняють юридичні критерії), або до довільного пом'якшення (коли психологічні штрихи використовуються замість обов'язкових ознак суб'єктності). Коректне розмежування забезпечує точність кваліфікації та справедливість покарання, зберігаючи баланс між «буквою закону» та знанням про людину.

Список використаних джерел:
1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001. № 25-26. Ст. 131
2. Охман О. В. Характеристика суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України. *Університетські наукові записки*, 2006. № 2. С. 247 – 253.

Вербіцький Андрій,
Прокопенко Олександра,
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Боднарчук Оксана,**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державного податкового університету
м. Ірпінь

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ЇХНІХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Механізми фінансової підтримки внутрішньо переміщених осіб як гарантія захисту їхніх економічних прав базуються на принципах соціальної справедливості та державної відповідальності, закріплених у Конституції України.

Відповідно до статті 3 Основного Закону, Україна проголошується соціальною державою, яка дбає про створення умов для гідного життя та вільного розвитку людини, адже стаття 46 Конституції гарантує кожному право на соціальний захист, а стаття 47 – право на гідне житло [1].

У період воєнного стану ці конституційні гарантії набувають особливої ваги стосовно внутрішньо переміщених осіб, які вимушено залишили свої домівки через агресію на сході та півдні України. Саме поєднання загальних конституційних принципів і спеціалізованих законодавчих актів створює юридичну основу для розробки та впровадження фінансових механізмів, здатних забезпечити мінімальний рівень життя, компенсувати втрати та сприяти адаптації ВПО до нових умов.

Першим кроком на шляху до реалізації права ВПО на фінансову підтримку стала ратифікація та імплементація Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та його редакцій 2020–2021 років. Цей нормативний акт деталізує процедуру реєстрації ВПО,

порядок отримання довідки, необхідної для оформлення державної допомоги, та визначає коло державних органів, відповідальних за координацію допомоги [2].

Також, Закон України «Про заходи забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» вводить додаткові гарантії, серед яких соціальна адаптація та психологічна реабілітація, а Бюджетний кодекс України закладає можливості для окремих бюджетних програм, що спрямовують кошти на виплату соціальних допомог та компенсацій переселенцям.

Не менш важливою складовою є роль місцевого самоврядування у фінансовому забезпеченні ВПО.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3], обласні, міські та районні ради можуть приймати регіональні програми підтримки переселенців, передбачати кошти у місцевих бюджетах на оренду житла, покриття комунальних послуг та надання грантів на відкриття власної справи. Місцева влада також має право в межах своєї компетенції звільняти ВПО від сплати місцевих податків і зборів або надавати пільги за рішенням відповідної ради. Такі ініціативи спрямовані не лише на зменшення матеріальної вразливості, а й на інтеграцію переселенців у приймаючі громади через залучення їх до господарської діяльності.

Важливим додатковим джерелом фінансових механізмів є міжнародна та донорська допомога, що адмініструється через державні структури та уповноважені організації. В Україні залучають гранти від Європейського Союзу, UNHCR, IOM та інших фондів для виплати тимчасових грошових виплат, проведення навчальних програм із розвитку підприємницьких навичок та надання мікрокредитів на пільгових умовах.

У контексті воєнного стану запроваджено пілотні проєкти за механізмом державно-приватного партнерства, які стимулюють український бізнес інвестувати в програми соціального підприємництва для ВПО. Такі спільні ініціативи значно розширюють можливості для створення сталого джерела доходу.

Гарантією законності та захисту прав переселенців є наявність ефективних засобів судового і позасудового захисту. ВПО мають право звертатися до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, подавати скарги до адміністративних судів у разі відмови у виплатах або затримок із їхнім нарахуванням.

Так, Закон України «Про звернення громадян» [4], встановлює чіткі строки розгляду таких скарг, а Кодекс адміністративного судочинства України передбачає можливість оскарження рішень органів влади. Завдяки цим механізмам, а також постійному моніторингу парламентського Комітету з питань соціальної політики, система фінансової підтримки внутрішньо переміщених осіб стає не лише набором програм, але й дієвим гарантом реалізації конституційних економічних прав у надзвичайний час.

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що механізми фінансової підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні є комплексною системою, яка поєднує конституційні гарантії, спеціалізоване законодавство, місцеві ініціативи та міжнародну допомогу. Вони ґрунтуються на принципах соціальної справедливості та державної відповідальності, що особливо актуально в умовах воєнного стану. Завдяки нормативному регулюванню, участі органів місцевого самоврядування, залученню донорських ресурсів та забезпеченню правового захисту, держава створює умови для мінімізації економічної вразливості ВПО, сприяє їхній соціальній адаптації та інтеграції в нові громади. Такий підхід не лише гарантує реалізацію базових прав переселенців, а й формує підґрунтя для сталого розвитку та зміцнення соціальної єдності в країні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 432.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 04.04.2025. № 1706-VII. URL: https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/term/1706-18 (дата звернення: 13.09.2025).
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/term/280/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 13.09.2025).
4. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/term/393/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 13.09.2025).

Волкошовець Сергій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ РОЗБОЮ ТА ДОТРИМАННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан істотно впливає як на кримінально-правову характеристику окремих злочинів, так і на практику кримінального провадження. Розбій (ч. 1 ст. 187 КК України) залишається тяжким злочином проти власності, що поєднує посягання на майно з насильством або загрозою його застосування; кваліфікуючі ознаки значно ускладнюють правозастосування і в мирний час, не кажучи про воєнний [1; 2].

Особливості кваліфікації розбою в умовах воєнного стану проявляються в кількох вимірах. По-перше, контекст воєнних дій змінює фактичну картину: масові переміщення населення, ослаблена охорона громадського порядку та посилена присутність зброї призводять до збільшення випадків фактичного поєднання протиправного заволодіння із застосуванням насильства. Проте підхід до юридичної оцінки має залишатися строгим: наявність воєнного контексту не може автоматично перетворювати діяння на розбій без встановлення елементів об'єктивної і суб'єктивної сторін злочину [3].

Кваліфікуючі ознаки (наприклад, вчинення розбою групою осіб, із проникненням у житло або з використанням зброї) в умовах воєнного стану часто зустрічаються у змішаному фактичному ландшафті; це потребує ретельного доказування ролі кожного учасника, мотивів та ступеня вини. Українські дослідження наголошують на необхідності диференціації поведінки учасників - від організаторів та виконавців до випадкових співучасників - аби уникнути формальних перекваліфікацій і надмірних ув'язнень. Судова практика також демонструє запити на конкретизацію причин і наслідків застосування кваліфікуючих ознак.

Наступний вимір - гарантії прав учасників кримінального провадження. Воєнний стан породив зміни в процесуальному регулюванні (зокрема, особливий режим провадження за ст. 615 КПК України, запровадження дистанційних процедур), що ставить завдання збереження права на захист, доступ до суду і ефективний судовий контроль. Наукові публікації останніх років підкреслюють: дистанційні технології (відеоконференції, електронні протоколи) можуть бути ефективним інструментом, але лише за умови гарантування адвокатської таємниці, можливості конфіденційного спілкування підозрюваного з захисником та збереження процесуальної рівноваги сторін [4, с. 215].

Наступне, на чому потрібно зупинитися - застосування запобіжних заходів у справах про розбій. В умовах воєнного стану органи досудового розслідування та суди можуть зіткнутися з підвищеною суспільною тривогою й вимогами до швидкого реагування. Однак міжнародні стандарти та наукові коментарі вказують на необхідність індивідуалізованого підходу: тримання під вартою чи його продовження мають бути аргументовані ризиками (наступного злочину, втечі, перешкоджання розслідуванню) й не повинні ґрунтуватися лише на загальній загрозі воєнного часу [5, с. 127].

Щодо захисту потерпілих, то розбій зазвичай супроводжується фізичною та психологічною шкодою; у воєнний час потерпілі часто мають обмежений доступ до допомоги, документів і свідків. Практика зарубіжних країн і українські пропозиції щодо міжвідомчої координації свідчать про необхідність комплексних заходів - правової, медицинської і соціальної підтримки - а також спеціалізованих механізмів фіксації доказів (аудіо/відео, електронні журнали), що враховують ризики втрати матеріалів. Такі підходи

дозволяють зберегти ефективність кримінального провадження та гарантувати відновлення прав потерпілих.

І на останок - процесуальні реформи та рекомендації практичного характеру: чітке документування кваліфікуючих обставин з розмежуванням ролей кожного учасника; забезпечення права на захист через резервні та захищені канали зв'язку; вимога індивідуального обґрунтування застосування тяжких запобіжних заходів; створення механізмів збереження та резервного копіювання доказів у разі загрози їхнього знищення; інтеграція соціальної допомоги потерпілим у модель кримінального провадження під час воєнного стану [7].

Отже, кваліфікація розбою в умовах воєнного стану вимагає поєднання чіткої кримінально-правової оцінки фактів і посилених гарантій прав учасників провадження. Правоохоронні органи та суди повинні забезпечити баланс між оперативною необхідністю реагування на загрози й дотриманням процесуальних гарантій, аби не допустити порушень прав людини під виглядом «надзвичайних» заходів. Реалізація перелічених рекомендацій сприятиме підвищенню якості правосуддя та довіри громадян до правової системи навіть у складних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Паламарчук К. В. Кримінально-правова характеристика розбою. URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/d5283b2e-d564-4340-8088-c9c8c4591d15/download
2. Даниленко О. М. Магістерська робота: Кваліфікуючі ознаки розбою (на прикладі ст. 187 КК України). ПолтНТУ, 2021. 120 с.
3. Тігрянян Г. С. Кримінально-правові санкції за розбій (ст. 187 КК України). 2018. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc33/36.pdf
4. Слотвінська Н., Слобода Н. Особливості дистанційного кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського університету* (право). 2023. № 38. С. 213-223.
5. Потапов І. Ф. Здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: практика ЄСПЛ та Верховного Суду. *Вісник право.* 2025. Вип. 87. С. 124-134.
6. Парламентське дослідження: Щодо окремих аспектів судового провадження в режимі відеоконференції та повноважень органів адвокатського самоврядування / Національна академія державного управління при Президентові України (або інший уповноважений орган). 2024. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33082.pdf
7. Вісник кримінального судочинства. Наукові матеріали щодо особливого режиму провадження в умовах воєнного стану / ред. кол. 2023. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/53/37/
8. Розбій у контексті реалізації принципу заборони надмірного покарання / (автор не вказаний). *Журнал «Держава та регіони. Серія: Право»*. 2018. № 3. URL: https://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/26.pdf

Гапонюк Олександр,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав людини є найбільш актуальною темою, що постає перед науковцями для обговорення станом на сьогодення, оскільки під час дії воєнного стану значно обмежуються права і свободи людини, так наприклад відповідно до статті 64 Конституції України В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права та свободи лидини передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

Аналізуючи дану норму ми можемо спостерігати, що законодавець встановлює перелік прав, котрі ні за яких умов не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану. І тут відразу варто наголосити на тому що особи, які уповноважені виконувати функції держави та органів місцевого самоврядування можуть допускати зловживання службовим становищем та перевищення владних повноважень внаслідок наділенням їх ширшим переліком повноважень під час дії воєнного стану та тим самим порушуючи закріплені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами права свободи та законні інтереси громадян України.

Окрім вищезгаданих фактів на тимчасово окупованих територіях та землях, що перебувають у нейтральному статусі можуть учинятися тяжкі та особливо тяжкі злочини проти життя та здоров'я громадян, проти власності та інших значущих об'єктах, які охороняються законом про кримінальну відповідальність. Тому у силу вище написаного захист прав і свобод людини є настільки важливим.

Передусім, необхідно надати поняття прав та свобод людини.

Так, право є мірою можливої поведінки особи, яку особа реалізує на власний розсуд.

Що стосується свободи, то свобо́да — юридична можливість людини поводитись відповідно до своїх волевиявлень, тобто робити все, що бажається, але тільки те, що не заборонено законом і не спричиняє невиправданої шкоди правам і свободі інших людей[2].

Так, права і свободи людини забезпечуються насамперед дотриманням принципів верховенства права та законності. Відповідно до статті 19 ЗУ «ПРО Правовий режим військового стану» гарантії законності забезпечуються внаслідок заборони змін Конституції України;

змін Конституції Автономної Республіки Крим; проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів; проведення страйків, масових зібрань та акцій [3].

Таким чином, ознайомившись з даною статтею можна зробити висновок, що законодавець встановлює дані заборони, оскільки розуміє, що дозвіл на вище перелічені дії та активність громадян може призвести до ще більшого порушення прав людини і громадянина.

Крім того внаслідок того, що те чи інше правопорушення може заподіяти більшу шкоду під час дії військового стану аніж у мирний час посилює покарання за ті чи інші кримінальні правопорушення, або ж виділяє, як кваліфікуючу, або ж особливу кваліфікуючу ознаку та створює нові норми у ККУ, які роблять охорону прав і свобод людини більш ефективною.

Статтею 1 Кримінального кодексу України встановлено Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [4].

Дана норма є найбільш основоположною, як у кримінальному праві, так і у кримінальному процесуальному праві з точки зору захисту прав людини і громадянина у кримінальній юстиції, як сам Кримінальний кодекс встановлює діяння, які є суспільно-небезпечними та, якими може бути порушено права та свободи людини, як під час досудового розслідування, так і уже на стадії судового розгляду. У кримінальному законі навіть є розділ, який присвячений вищезгаданим правопорушенням, а саме розділ 18, який має назву – кримінальні правопорушення проти правосуддя.

Якщо ККУ надає перелік кримінально-протиправних діянь, то Кримінальний процесуальний кодекс України у свою чергу встановлює порядок притягнення до кримінальної відповідальності, особи, яка вчинила те чи інше кримінальне правопорушення. І як уже було згадано вище на даному етапі можуть бути порушені права і свободи людини внаслідок ти чи інших, як суб'єктивних, так і об'єктивних обставин. І саме для цього нам необхідно визначити способи та порядок захисту прав і свобод людини у сфері кримінальної юстиції.

Варто зауважити, що національний механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження функціонує не лише в межах кримінальної юстиції. Суттєвим чинником, що впливає на рівень захищеності прав учасників кримінального провадження, є інститут конституційної юрисдикції. Конституційний Суд України лише нещодавно почав здійснювати роль як механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження. Водночас такі зміни вже дають перші результати, що

виражається у рівні забезпеченості прав учасників кримінального провадження у кримінальному процесі України.

На думку Іванова М. С., національний правовий механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження складається з таких елементів: нормативно-правові джерела, юридичні процедури та уповноважені суб'єкти, діяльність яких направлена на досягнення конкретного правового режиму [5].

Першим елементом правового механізму є нормативно-правові джерела, які забезпечують систему прав учасників кри мінального провадження в Україні. До таких джерел належать Конституція України, закони та підзаконні акти України. Безумовно, визначальну роль у процесах функціонування національного механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження відіграє Конституція України як Основний Закон, який має найвищу юридичну силу. Конституція України безпосередньо впливає на формування вітчизняного кримінального процесуального законодавства, яке забезпечує існування духу верховенства права та законності, в тому числі між учасниками кримінальних процесуальних відносин, адже закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. У розділі ІІ визначені основні права людини, які й формують систему забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Серед джерел права як елемента механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження особливе значення мають такі нормативні акти: Кримінальний кодекс України (далі – КК України); Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України); Кримінально-виконавчий кодекс України; закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про попереднє ув'язнення», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та інші [6].

Наступними за нормативно-правовими джерелами йдуть юридичні процедури. У науковій літературі юридична процедура як самостійний об'єкт дослідження, так і окремі її різновиди досліджувались низкою науковців, зокрема С.С. Алєксєєвим, Д.А. Керімовим, Д.А. Ковачевим, В.Н. Протасовим, О.В. Фатхутдіновою та іншими. Класифікація юридичних процедур дозволяє систематизувати юридичні процедури в межах кримінального провадження, визначити їх взаємозв'язок і взаємозалежність. Під класифікацією юридичних процедур розуміється їх поділ на окремі групи за певним критерієм.

Поділ процедур як складового елемента національного механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження можливо здійснити за наступними критеріями класифікації, а саме: залежно від суб'єктів юридичної процедури; залежно від тривалості юридичної процедури; залежно від обсягу дій, необхідних для здійснення певної юридичної процедури.

До кола суб'єктів кримінального провадження як елемента системи національного правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження належать: суд, суддя, слідчий суддя та учасники кримінального провадження.

До ознак, що характеризують суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, прийнято відносити: 1) участь у провадженні на підставах і у порядку, передбачених кримінально-процесуальним законом; 2) вступ у кримінально-процесуальні відносини з іншими суб'єктами процесу з власної ініціативи або в силу вимоги закону; 3) наявність чітко визначених у законі повноважень, прав і обов'язків; 4) реалізація своїх прав та обов'язків у встановленому законом порядку; 5) наявність відповідальності за невиконання обов'язків або порушення прав інших учасників.

До позапроцесуальних суб'єктів системи забезпечення прав людини у кримінальному провадженні можна віднести такі інституції, як Верховна Рада України, Президент України, громадські і міжнародні організації, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та інші суб'єкти, які наділені відповідними повноваженнями у сфері захисту прав людини в Україні.

Однак, як уже заначалось вище предметом дослідження даної наукової роботи є захист прав і свобод людини під час дії військового стану. Тому у силу цього виникають певні особливості регулювання сфери захисту прав людини у кримінальній юстиції.

Так, потрібно взяти до уваги те, що статтею 615 встановлюється певна специфіка проведення досудового розслідування у період дії воєнного стану, а у інших статтях КПК України у разі введення військового стану здійснюється більш суворе обмеження прав і свобод людини та громадянина. Так наприклад відповідно до статті 183 КПК України під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109-114^{-2}, 258-258^{-6}, 260, 261, 402-405, 407, 408, 429, 437-442^{-1} Кримінального кодексу України. Згідно з ч. 8 статті 176 КПК України Під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті [7].

Такі заходи застосовуються не просто для убезпечення життя та здоров'я осіб та національної безпеки, а так само внаслідок інших об'єктивних факторів.

Отже, захист прав і свобод людини в умовах воєнного стану залишається одним із ключових викликів сучасної України. Попри надані

Конституцією та законами гарантії, існують ризики зловживань владними повноваженнями та порушень основних прав. Особливу роль у цьому відіграє кримінальна юстиція, яка поєднує необхідність забезпечення національної безпеки з охороною конституційних гарантій.

Законодавець, вводячи обмеження та спеціальні процедури під час воєнного стану, прагне мінімізувати загрози державі та суспільству. Водночас першочерговим завданням залишається збереження балансу між безпекою та свободою, що можливе лише за умови реального дотримання принципу верховенства права. Саме це є запорукою демократичного розвитку та захисту людської гідності навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Гаєк Ф. А. Конституція свободи / Пер. з англ. Мирослави Олійник та Андрія Королишина. — Львів: Літопис, 2002. — 556 с. — ISBN 966-7007-44-7
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Іванов М. С. Національний правовий механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження // ВІСНИК КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА – Київ : АЛЕРТА, 2018. – № 2
6. Л Голяк, ’Несудові форми захисту прав людини (за участі інститутів омбудсмана) в Україні та Польщі: порівняльний аналіз’ (2008) 2 Часопис Київського університету права 74–75.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

Глух Олександр,
Єфіменко Олександр,
здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО КРЕДИТУ В СИСТЕМІ ПДВ

Податковий кредит – це один із ключових елементів механізму функціонування ПДВ, який дозволяє платнику податку зменшити свої

податкові зобов'язання на суму ПДВ, фактично сплаченого у зв'язку з придбанням товарів, послуг чи необоротних активів. Правові засади формування податкового кредиту врегульовано ст. 198 ПК України, яка визначає умови, підстави та порядок включення сум ПДВ до складу податкового кредиту.

Як зазначає Д. А. Кобильнік ключовою засадою формування податкового кредиту в системі ПДВ є чітке нормативне визначення підстав, за яких платник податків має право на його застосування. Вказані підстави повинні базуватись на об'єктивні фактори, що фактично роблять неможливим своєчасне виконання платником податкових зобов'язань. У цьому контексті варто виділити два ключові аспекти. По-перше, до такого переліку необхідно включити ситуації, коли сплата податків у встановлений термін може загрожувати фінансовій стабільності підприємства, наприклад, у разі значних збитків, спричинених стихійними лихами. По-друге, перелік обставин, що дають право на податковий кредит, а також видів витрат, які можуть враховуватись, має бути чітко окресленим і остаточним. Вказане сприятиме прозорості та правовій визначеності як для платників, так і для податкових органів у частині допустимості відстрочення податкових зобов'язань [2, с. 143].

Відповідно до ст. 198.1. ПК України до податкового кредиту належать суми податку, сплачені/нараховані у разі здійснення операцій з: а) придбання або виготовлення товарів та послуг; б) придбання (будівництво, спорудження, створення) необоротних активів (зокрема у зв'язку з придбанням та/або ввезенням таких активів як внесок до статутного капіталу та/або при передачі таких активів на баланс платника податку, уповноваженого вести облік результатів спільної діяльності); в) отримання послуг, наданих нерезидентом на митній території України, та в разі отримання послуг, місцем постачання яких є митна територія України; г) ввезення необоротних активів на митну територію України за договорами оперативного або фінансового лізингу; ґ) ввезення товарів та/або необоротних активів на митну територію України [1].

Констатуємо, що ПК України встановлено вичерпний перелік операцій, за здійснення яких сплачені суми податку відносяться до податкового кредиту.

Звернемо увагу, що згідно з вимогами статті 201.1 ПК України, платник податку зобов'язаний на дату виникнення податкового зобов'язання скласти податкову накладну в електронному вигляді із застосуванням кваліфікованого або удосконаленого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті. Такий підпис повинен належати уповноваженій особі платника відповідно до норм Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Сформована накладна підлягає обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних у строки, встановлені законодавством. Податкова накладна повинна містити

низку обов'язкових реквізитів, зокрема: порядковий номер накладної; дата складання; повна або скорочена назва (для юридичної особи) або прізвище, ім'я та по батькові (для фізичної особи) продавця, зареєстрованого платником ПДВ; податкові номери обох сторін операції (продавця та покупця), а також, у разі здійснення операції філією, – її числовий номер; найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові покупця; детальний опис товарів або послуг, їх кількість і обсяг; ціна постачання без урахування ПДВ; ставка податку та відповідна сума ПДВ; загальна сума до сплати з урахуванням податку; код товару відповідно до УКТ ЗЕД або код послуги згідно з державним класифікатором (не менше чотирьох перших цифр); індивідуальний податковий номер; у випадку експорту – дату і номер митної декларації, а також дату і номер зовнішньоекономічного договору (контракту), із можливістю зазначення відмітки про форвардний контракт [1].

Податковий кредит є фундаментальною складовою системи ПДВ, адже його економіко-правова сутність полягає у праві платника ПДВ зменшити податкові зобов'язання на суму ПДВ, сплаченого (нарахованого) при придбанні товарів (робіт, послуг), які використовуються в діяльності, що підлягає оподаткуванню. Завдяки податковому кредиту забезпечується відшкодування ланцюгового ефекту оподаткування, що дозволяє уникнути подвійного оподаткування та стимулює економічну активність. У свою чергу, чітке нормативне регулювання порядку формування податкового кредиту є запорукою ефективного адміністрування ПДВ, зменшення податкових зловживань та забезпечення надходжень до бюджету. Правові засади формування податкового кредиту в системі ПДВ становлять собою сукупність нормативно-правових положень, які регламентують порядок, умови та підстави включення сум ПДВ до складу податкового кредиту платника податку. Вказані засади ґрунтуються на принципах законності, обґрунтованості, документального підтвердження та економічної доцільності витрат. На наше глибоке переконання, пропонуємо до правових засад формування податкового кредиту в системі податку на додану вартість відносити: 1) наявність статусу платника ПДВ – податковий кредит формується виключно платниками ПДВ, зареєстрованими в установленому порядку відповідно до положень ПК України; 2) до податкового кредиту відносяться суми податку, сплачені/нараховані у разі здійснення операцій, визначених вичерпним переліком у статті 198 ПК України; 3) документальне підтвердження – підставою для формування податкового кредиту є належним чином оформлена податкова накладна, зареєстрована в Єдиному реєстрі податкових накладних, а також інші документи, визначені законодавством (митні декларації, рахунки, тощо); 4) податковий кредит звітного періоду визначається виходячи з договірної (контрактної) вартості товарів/послуг та складається із сум податків, нарахованих (сплачених) платником податку за

ставкою, яка визначається від бази оподаткування відповідно до порядку визначеного ПК України [3, с. 395].

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17 (дата звернення: 13.05.2025).
2. Кобильнік Д. А. Правове регулювання пільг при оподаткуванні: дис....канд. юрид. наук : 12.00.07/Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002.206 с.
3. Глух О.В. Правові засади формування податкового кредиту в системі податку на додану вартість. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 89. Том 2. С. 390-395

Глух Руслан,
Саввопуло Костянтин,
здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ВИДИ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Аналізуючи нормативно-правові акти встановлено, що в них не міститься перелік спеціальних суб'єктів фінансової безпеки держави, що є цілком обґрунтованим, оскільки фінансова безпека є складовою національної безпеки держави. Нами пропонується виокремити такі органи державної влади, які є суб'єктами фінансової безпеки.

Відповідно до ст. 85 Конституції України, Верховна Рада України наділена повноваженнями, спрямованими на формування правових засад функціонування системи фінансової безпеки [1].

Рахункова палата як орган в сфері забезпечення фінансової безпеки головним завданням має здійснення повноважень контролю за дотриманням фінансової безпеки України в ході бюджетного процесу. Так, згідно з ст. 37 Закону України «Про Рахункову палату», Рахункова палата подає і представляє парламенту щорічний звіт про результати діяльності Рахункової палати; подає інформацію парламенту про результати здійснення Рахунковою палатою заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту); надає в межах компетенції консультації парламенту [2].

На підставі ст.116 Конституції України Кабінет Міністрів України реалізує свої повноваження в сфері фінансової безпеки шляхом координації діяльності органів виконавчої влади [1]. Органи виконавчої влади, у свою чергу, здійснюють практичну реалізацію законодавчих вимог і програмних документів, спрямованих на підвищення рівня фінансової безпеки [3, с. 385].

Президент України відіграє ключову роль у визначенні стратегічних напрямів зміцнення фінансової безпеки держави. Зокрема, відповідно до ст. 106 Конституції України до повноважень Президента України належить: а) забезпечення національної безпеки держави; б) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до парламенту про внутрішнє і зовнішнє становище України, в тому числі і щодо фінансової безпеки; в) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; г) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України; д) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; ж) очолює Раду національної безпеки і оборони України тощо [1].

Рада національної безпеки і оборони України виступає як ключовий координаційний орган, що спрямовує діяльність відповідних органів виконавчої влади і здійснює контроль у сфері забезпечення фінансової безпеки держави. Згідно зі ст.4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України», до її повноважень належить: а) приймає рішення щодо визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у економічній сфері; б) ініціює розроблення нормативних актів та документів з питань фінансової безпеки, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання; в) координує і контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану; г) здійснює постійний моніторинг та аналітичну оцінку стану фінансової безпеки в країні; д) виявляє потенційні виклики і загрози фінансовій безпеці на випередження, а також підготовка відповідних пропозицій для Президента України щодо їх нейтралізації та підвищення рівня захищеності національної фінансової системи [4].

Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України функціонує як консультативно-дорадчий орган у сфері забезпечення фінансової безпеки. Відповідно до Положення про Міжвідомчу комісію з питання фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, затвердженого указом Президента України від 07.05.2001 року №294/2001. У межах своїх повноважень Комісія: а) здійснює оцінювання та прогнозування ситуації у фінансовій і грошово-кредитній сферах, розробляє пропозиції щодо комплексного вирішення проблем фінансової безпеки держави; б) аналізує стан державного регулювання фінансових ринків, визначає основні тенденції їх розвитку та пропонує шляхи вдосконалення відповідної політики; в) ідентифікує загрози фінансовій безпеці України, оцінює ризики їх виникнення в контексті формування фінансової та грошово-кредитної політики; г) проводить аналіз

діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування на предмет дотримання ними інтересів національної безпеки у фінансовій сфері, надає відповідні висновки та рекомендації; д) вивчає міжнародний досвід забезпечення фінансової безпеки та протидії тіньовій економіці, формулює пропозиції щодо його адаптації в Україні [5].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк України, як центральний банк держави та спеціальний орган державного управління визначає та проводить грошово-кредитну політику, забезпечує стабільність грошової одиниці України та здійснює вказані функції в інтересах фінансової безпеки України [6].

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідають за реалізацію завдань і вирішення питань у сфері фінансової безпеки, які згідно із законодавством належать до їхньої компетенції. Зокрема, такі повноваження визначаються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Законом України «Про місцеві державні адміністрації».

Суб'єкти фінансової безпеки становлять собою багаторівневу систему, до якої входять як органи державної влади, так і громадянське суспільство, проте кожен з вказаних суб'єктів відіграє специфічну, але важливу роль у цьому процесі забезпечення фінансової безпеки держави. Вважаємо за доцільне суб'єктів фінансової безпеки держави виокремлювати в наступні групи: 1) концептуальні суб'єкти фінансової безпеки держави (Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки та оборони України), які мають специфічний конституційно-правовий статус, який передбачає можливість вирішувати комплекс питань загальнодержавного значення, формують доктрину фінансової безпеки, формують засади державної політики у сфері фінансової безпеки, приймають акти, які мають особливу юридичну силу; 2) розпорядчі суб'єкти фінансової безпеки держави (Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, Служба Безпеки України, Національний банк України) – беруть участь у формуванні державної фінансової стратегії та відповідають за її практичну реалізацію; 3) контролюючі суб'єкти фінансової безпеки держави (суди загальної юрисдикції, прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, податкові та митні органи), які забезпечують контроль та нагляд у сфері фінансової безпеки держави, метою якого, є забезпечення законності та дисципліни у сфері захисту фінансових інтересів держави; 4) допоміжні суб'єкти фінансової безпеки держави (громадяни та громадські об'єднання), які діють як незалежні учасники процесу забезпечення фінансової безпеки, а саме виконують функції незалежного спостерігача та мають можливість опосередковано впливати на діяльність інших учасників системи забезпечення фінансової безпеки [7, 166-167].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%0#n4465
2. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 року № 576-VIII URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19
3. Колодізєв О. М., Середіна А. В. Державна система управління фінансовою безпекою України та правові засади її функціонування. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України.* 2010. Т. 30. С. 383–398.
4. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 року № 183/98-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 29.06.2025).
5. Положення про Міжвідомчу комісію з питання фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України: указ Президента України від 07.05.2001 року №294/2001 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/294/2001 (дата звернення: 30.06.2025).
6. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 року № 679-XIV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#n109 (дата звернення: 28.06.2025).
7. Глух М.В., Саввопуло К.В. Суб'єкти фінансової безпеки держави та їх види. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 4. Том 2. С. 161 – 167.

Голопапа Владислав,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ПРАВОСУДДЯ

Російсько-українська війна 2022–2025 років ознаменувалася безпрецедентною кількістю задокументованих воєнних злочинів та масштабними людськими стражданнями. Масові вбивства мирних мешканців у містах на кшталт Бучі, руйнування Маріуполя, тортури полонених та насильницька депортація українських дітей вразили міжнародну спільноту та актуалізували питання невідворотності покарання винних. Міжнародні слідчі органи вже підтвердили численні факти серйозних порушень: за даними незалежної комісії ООН, російські сили здійснювали невибіркові удари по цивільних, застосовували тортури, скоїли акти сексуального насильства та депортували українських дітей [16]. Водночас українські правоохоронні органи станом на початок 2024 року відкрили провадження щодо понад

122 тисяч епізодів воєнних злочинів, пов'язаних з вторгненням. Таким чином, забезпечення відповідальності за воєнні злочини постало як нагальна проблема для України та всього світу – адже від правосуддя залежить справедливість для жертв і сила міжнародного права.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) визначає воєнні злочини як грубі порушення законів і звичаїв війни, за які передбачена індивідуальна кримінальна відповідальність. Зокрема, йдеться про серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року та інших норм МГП, що включають умисні вбивства, катування, нелюдське поводження, примусове переміщення цивільних, взяття заручників, напади на цивільне населення тощо. Воєнні злочини належать до найбільш тяжких міжнародних злочинів нарівні з геноцидом, злочинами проти людяності та злочином агресії. Важливо, що відповідальність за такі діяння несуть не лише безпосередні виконавці, а й військові командири та цивільні керівники. Принцип командної відповідальності в міжнародному праві передбачає, що керівництво винне, якщо знало або повинно було знати про злочини підлеглих і не вжило заходів для їх відвернення. Ця концепція, закріплена у статуті Міжнародного кримінального суду (ст. 28 Римського статуту), вперше була застосована ще на Нюрнберзькому трибуналі та згодом підтверджена практикою трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди. Таким чином, сучасна теорія міжнародного кримінального права встановлює індивідуальну відповідальність за воєнні злочини на всіх рівнях – від солдата на полі бою до головнокомандувача держави.

Ефективне правосуддя за воєнні злочини неможливе без ретельного документування кожного факту порушення. В Україні з початку повномасштабної агресії запущено масштабні зусилля зі збору доказів на національному та міжнародному рівнях. Офіс Генерального прокурора України створив єдиний державний реєстр воєнних злочинів та спеціальний портал (warcrimes.gov.ua), куди громадяни можуть надсилати свідчення і матеріали; зібрані дані будуть використані у вітчизняних та міжнародних судах і трибуналах. У тісній співпраці з державними слідчими працюють українські правозахисні організації, об'єднані, зокрема, в коаліцію «Україна 5 АМ». Ця коаліція, сформована на другий день вторгнення, нині об'єднує понад 30 неурядових організацій, що займаються фіксуванням воєнних злочинів. Коаліція створила єдину базу даних на платформі iDoc, куди учасники вносять зібрану інформацію, а аналітики її опрацьовують і систематизують [3]. Такий підхід дозволяє уникнути дублювання зусиль і втрати даних. За перший рік великої війни документатори зафіксували понад 4 000 інцидентів з ознаками воєнних злочинів та зібрали близько 380 свідчень очевидців і потерпілих. Правозахисники й польові дослідники (наприклад, команда Truth Hounds) регулярно виїжджають на деокуповані території, щоб оглянути місця злочинів, зібрати речові докази, фото- та відеоматеріали, а також записати інтерв'ю з потерпілими [5]. При цьому

застосовуються сучасні методики збору інформації: сцени злочинів детально фіксуються, докази належно зберігаються, аби зберегти ланцюжок custody і забезпечити прийнятність матеріалів у суді. Для мінімізації повторної травматизації свідків коаліція координує виїзди різних груп: до одних населених пунктів вирушають державні слідчі, до інших – групи правозахисників, щоб люди не змушені були багаторазово переповідати пережите.

Цифрові технології та відкриті джерела інформації (OSINT) відіграють дедалі більшу роль у документуванні злочинів. Міжнародна розслідувальна група Bellingcat та її партнери збирають і верифікують величезні масиви фото- та відеодоказів атак на цивільні об'єкти, аналізують супутникові знімки й траєкторії ракетних ударів. Станом на кінець 2022 року Bellingcat належно задокументував вже 1791 інцидент спричинення шкоди цивільним в Україні, ретельно перевіривши й підтвердивши автентичність кожного випадку [2]. Важливо, що команда OSINT-аналітиків працює за стандартами, прийнятими в міжнародному праві: фіксується час, місце і джерело кожного доказу, аби судові інстанції могли використати ці матеріали. Таким чином, неурядові ініціативи доповнюють офіційне слідство, забезпечуючи прозорість і надійність зібраних свідчень.

Документування воєнних злочинів в Україні набуло глобального характеру. Національні зусилля підтримують міжнародні партнери: створено спільні слідчі групи за участі Міжнародного кримінального суду та європейських країн, діє група радників ЄС, США та Великої Британії з питань воєнних злочинів (Atrocity Crimes Advisory Group), яка допомагає українським прокурорам [9]. Як зазначає Генеральний прокурор України Андрій Костін, підтримка міжнародної спільноти у розслідуванні воєнних злочинів є надзвичайно важливою – водночас «99+% усіх випадків будуть розслідувані та передані до суду в Україні» [10]. Тобто, основний тягар збору доказів і правосуддя несе українська сторона, але в тісній взаємодії з глобальними інституціями. Такий широкий підхід – від залучення місцевих активістів до найвищих міжнародних органів – покликаний гарантувати, що жоден воєнний злочин не залишиться непоміченим і доказова база для суду буде максимально повною.

Міжнародне право пропонує кілька доповнюючих механізмів притягнення до відповідальності за воєнні злочини. Ключову роль відіграє Міжнародний кримінальний суд (МКС) – постійний судовий орган, уповноважений судити осіб за найбільш тяжкі злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та агресію. Україна хоча формально не ратифікувала Римський статут МКС, проте в 2014 та 2015 роках подала офіційні заяви про визнання юрисдикції Суду стосовно злочинів, скоєних на її території. Завдяки цьому МКС отримав право розслідувати події російсько-української війни. 2 березня 2022 року Офіс прокурора МКС відкрив офіційне розслідування ситуації в Україні, і вже за рік було зроблено

безпрецедентний крок: 17 березня 2023 року Суд видав ордери на арешт чинного глави держави – президента РФ Володимира Путіна – та уповноваженої у справах дітей Марії Львової-Бєлової. Їх звинувачують у воєнному злочині незаконної депортації українських дітей з окупованих територій до Росії (ст. 8(2)(a)(vii) та ст. 8(2)(b)(viii) Римського статуту) [17]. Цей крок став історичним прецедентом: вперше лідера держави, що є постійним членом Ради Безпеки ООН, офіційно оголошено підозрюваним у міжнародному злочині. Ордер МКС означає, що Путін та Львова-Бєлова можуть бути заарештовані на території будь-якої держави-учасниці МКС і передані до Гааги для суду [1]. Хоча Росія демонстративно не визнає юрисдикцію Суду і відмовляється видавати підозрюваних, сам факт цих звинувачень має глибокий морально-правовий ефект, про що далі буде сказано.

Окрім МКС, світова спільнота обговорює створення спеціальних трибуналів для судового переслідування злочинів, скоєних у ході агресії проти України. Історично такі ad hoc трибунали під егідою ООН були засновані для розгляду злочинів в колишній Югославії (МТКЮ) та Руанді (МТР), а також змішані суди діяли в Камбоджі, Сьєрра-Леоне та ін. У випадку України особливу увагу приділено злочину агресії – верховному злочину міжнародного характеру, відповідальність за який несуть найвищі керівники держави-агресора. Через процедурні обмеження МКС наразі не може розслідувати агресію РФ проти України (оскільки ні Росія, ні Україна не ратифікували відповідні поправки до Римського статуту щодо агресії). Щоб заповнити цю прогалину, у червні 2025 року Україна спільно з Радою Європи підписали угоду про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії. Цей трибунал матиме мандат притягнути до відповідальності осіб, які несуть найбільшу відповідальність за розв’язання агресивної війни – фактично вище політичне та військове керівництво РФ. Як підкреслив Президент України Володимир Зеленський на церемонії підписання угоди, інші міжнародні інституції не мають інструментів покарати за агресію, тому новий трибунал дає шанс встановити справедливість: агресія не повинна залишитися безкарною [4]. Попри складні дипломатичні дискусії, ця ініціатива отримала підтримку десятків країн – учасників Ради Європи, ЄС, Великої Британії, Канади, Австралії, США та інших. Спеціальний трибунал доповнить роботу МКС, зосередившись на злочині агресії, тоді як воєнні злочини й злочини проти людяності й надалі переслідуватимуться через існуючі суди.

Ще одним інструментом є застосування принципу універсальної юрисдикції національними судами різних держав. Універсальна юрисдикція дозволяє державі судити осіб за воєнні злочини чи злочини проти людства незалежно від місця їх вчинення та громадянства винного чи жертв. Після початку війни деякі європейські країни (Німеччина, Польща, країни Балтії та інші) відкрили власні розслідування воєнних злочинів в Україні, готуючись

за наявності підозрюваних на своїй території здійснювати їх кримінальне переслідування. Наприклад, прокуратура Німеччини вже зібрала сотні доказів і встановила щонайменше 500 підозрюваних, заявивши про готовність пред'являти обвинувачення за своїм законодавством. У грудні 2022 року США також висунули обвинувачення чотирьом військовим РФ у воєнних злочинах проти громадянина США, продемонструвавши таким чином рішучість притягувати до відповіді навіть під час активного конфлікту. Паралельно, судова система України невпинно працює над притягненням агресорів до відповіді в національних судах. Станом на початок 2024 року українські суди винесли вже 80 вироків у справах воєнних злочинів, хоча переважно заочно, оскільки більшість обвинувачених перебувають поза контролем України. Попри це, проведення таких процесів – важливий сигнал невідворотності покарання. Таким чином, механізми відповідальності діють на декількох рівнях: міжнародному (МКС, спеціальні трибунали), іноземному національному (через універсальну юрисдикцію) та внутрішньодержавному (українські суди). Усі вони разом формують комплексну систему правосуддя, покликану охопити максимально широке коло винних.

Реальність війни в Україні надала численні трагічні кейси, що ілюструють характер воєнних злочинів та масштаб порушень. Одним з найвідоміших став Бучанський масовий розстріл: після деокупації міста Буча під Києвом у квітні 2022 року було виявлено сотні загиблих мирних жителів. Тіла лежали просто на вулицях, у дворах, десятки були поховані в братських могилах. За свідченнями місцевих комунальних служб, лише на одній ділянці біля церкви св. Андрія поховали понад 70 людей. Багато жертв мали зв'язані за спиною руки і сліди тортур, що однозначно вказує на їх страту без суду. Правозахисники з Human Rights Watch задокументували щонайменше 16 випадків умисного вбивства цивільних у Бучі – з них 9 були стратами, а 7 загинули від невибіркових обстрілів [14]. Серед убитих – чоловіки, жінки і навіть діти; у деяких випадках людей розстрілювали просто за порушення комендантської години або без жодної причини. Буча стала символом жорстокості російської окупації, а назва міста тепер міцно асоціюється зі злочинами проти мирного населення.

Ще один кричущий приклад – масові поховання в Ізюмі на Харківщині. У вересні 2022 року, після звільнення Ізюма від російських військ, на околиці міста в лісі було знайдено імпровізований цвинтар із більш ніж 440 могилами [1]. Серед ексгумованих тіл – переважно цивільні мешканці, у тому числі цілі родини. За словами представників місцевої влади, багато загиблих мали ознаки насильницької смерті: у частини жертв були зв'язані руки, на шиях – мотузки, дехто був із переламаними кінцівками або зі слідами побиття. Такі знахідки свідчать про те, що людей катували й страчували. Очільник Харківської ОВА Олег Синєгубов повідомив, що практично всі ексгумовані на цьому місці – цивільні, серед яких є жертви авіаударів та артобстрілів, але

також багато тих, кого було вбито навмисно під час окупації [18]. Відкриття масового поховання в Ізюмі стало ще одним доказом систематичного терору проти цивільних на окупованих територіях.

Маріупольська трагедія є прикладом масових злочинів проти цивільного населення у ході облоги міста. Маріуполь, велике портове місто, з перших днів вторгнення опинився в блокаді й зазнав варварських бомбардувань, внаслідок яких загинули, за різними оцінками, десятки тисяч мешканців. Особливо резонансним було бомбардування Донецького академічного драматичного театру 16 березня 2022 року [7]. У будівлі театру ховалися від обстрілів сотні людей, на площі перед ним було величезними літерами нанесено напис «ДІТИ», який добре був видний з повітря. Попри це, російський літак скинув потужні бомби на театр, перетворивши його на руїни. За результатами детального розслідування Amnesty International, удар по драмтеатру був цілеспрямованим воєнним злочином: російські пілоти навмисно атакували цивільний об’єкт, явно знаючи, що там немає військової цілі, зате перебувають мирні люди. Від вибуху загинули щонайменше десятки осіб (точну кількість встановити важко, оцінки коливаються від 50 до 300 і більше жертв), ще багато людей отримали важкі поранення. Цей випадок став одним із найбільш доказових у доведенні факту умисного знищення цивільних: міжнародні експерти зібрали численні свідчення очевидців, фото та відео до і після удару, супутникові знімки, а також експертні висновки щодо типу боєприпасів. Театр у Маріуполі перетворився на могилу для мирних жителів – і водночас на місце злочину, який світ визнав «очевидним воєнним злочином» російської армії.

До переліку воєнних злочинів російських сил в Україні належать і систематичні тортури, викрадення та жорстоке поводження з полоненими та цивільними в окупації. Міжнародні слідчі зафіксували численні випадки катувань у тимчасових ізоляторах на окупованих територіях – людей піддавали електрошоку, побиттю, імітації страти, щоб отримати зізнання або залякати населення. За даними комісії ООН, російська сторона застосовувала тортури «широко і систематично», що може вказувати на спланову стратегію залякування [11]. Свідчення очевидців описують випадки, коли тортури були настільки жорстокими, що жертви помирали від отриманих ушкоджень. Окрема категорія злочинів – це сексуальне насильство над цивільними, включно зі зґвалтуваннями жінок, чоловіків і дітей в захоплених містах. Такі випадки задокументовані в різних регіонах; вони часто супроводжувалися побиттям, тортурами і погрозами життю жертви. Наприклад, 75-річна жінка з Херсонщини розповіла комісії ООН, як російський солдат, допитуючи її, жорстоко бив, душив, порізав ножем, а потім зґвалтував – пенсіонерка зазнала переломів ребер і втратила зуби від побоїв [10]. Такі злочини кваліфікуються як воєнні злочини і кричуще порушують гідність людини.

Нарешті, варто виокремити тему насильницької депортації українських дітей, яка стала одним з епізодів, за які МКС висунув обвинувачення російському керівництву. Російські окупаційні органи масово вивозять дітей з України – як сиріт, так і тих, що мають батьків – на територію РФ або до підконтрольних Росії регіонів. Там дітей передають до російських прийомних сімей, змінюють їхні особисті дані, нав'язують російську ідентичність. За офіційними українськими даними, від початку вторгнення було примусово переміщено понад 16 000 українських дітей; ці випадки ретельно задокументовані на державному порталі «Діти війни» [12]. Насильницьке викрадення і передача дітей іншій національній групі є окремим складом міжнародного злочину – як воєнного злочину, так і потенційно геноциду. У березні 2023 року слідчі МКС, вивчивши частину таких випадків, дійшли висновку про наявність достатніх підстав для обвинувачення: депортація дітей розглядається як навмисна спроба знищити українську ідентичність і завдати непоправної шкоди майбутньому нації. Цей злочин резонансний ще й тому, що його жертвами стали найменш захищені – діти. Зусилля України та міжнародних організацій нині спрямовані на розшук і повернення депортованих хлопчиків і дівчаток, а також на притягнення до відповідальності всіх причетних до цих варварських дій.

Масштабність злочинів у війні проти України поставила серйозний виклик перед існуючою системою міжнародного правосуддя. З одного боку, наявні механізми – МКС, система ООН, універсальна юрисдикція та ініціативи на кшталт спеціального трибуналу – продемонстрували свою актуальність і потенціал. Вперше за багато десятиліть світова спільнота настільки оперативно відреагувала на масові звірства посеред активного конфлікту: вже в перший місяць війни було запущено розслідування МКС, розгорнуто моніторингові місії ООН, створено міжнародні слідчі групи. Це свідчить про перевагу сучасної системи – вона не чекає завершення війни, щоб збирати докази та висувати обвинувачення. Ордер МКС на арешт Путіна став потужним сигналом: більше не існує недоторканних осіб, жоден чинний глава держави не застрахований від переслідування, якщо віддавав злочинні накази. Як відзначають експерти, такі кроки мають значний символічний ефект – вони ізолюють політичних лідерів-правопорушників, звужують їхні можливості для дипломатичних маневрів та показують усьому світу, що верховенство права превалює над статусом чи посадою. Відтак міжнародне правосуддя слугує стримуючим фактором: військові командири й урядовці розуміють, що їхні дії фіксуються і можуть призвести до особистого осуду та покарання. Безперечно, ще одним плюсом є накопичений досвід і координація зусиль: і ООН, і МКС, і національні правоохоронні органи різних країн діють злагоджено, обмінюються даними, застосовують сучасні технології, щоб зрештою забезпечити ефективне розслідування. Подібна єдність і принциповість міжнародної спільноти зміцнює віру жертв у справедливість та підтверджує універсальність гуманітарних цінностей.

Водночас на практиці існує низка істотних обмежень та недоліків, які гальмують настання правосуддя. Найбільш очевидна проблема – відсутність у МКС власних засобів виконання рішень. Суд не має поліції чи армії, щоб арештовувати обвинувачених: він цілком залежить від доброї волі держав. Якщо підозрювані перебувають під захистом свого уряду і не виїжджають за кордон, притягнути їх до реального суду вкрай складно. Прецеденти це підтверджують: раніше деякі країни – учасниці МКС – відмовлялися виконувати ордер на арешт суданського диктатора Омара аль-Башира, дозволяючи йому вільно відвідувати їх, попри зобов'язання перед Судом [9]. Подібна ситуація може повторитися і з Путіним: так, у вересні 2024 року він здійснив візит до Монголії (держави-учасниці МКС), але там його не затримали, незважаючи на формальні юридичні підстави. Політичні інтереси нерідко беруть гору над правовими – уряди побоюються наслідків арешту високопоставленого іноземного лідера, що підриває авторитет міжнародного правосуддя. Ще одна проблема – тривалість і складність процедур. Розслідування воєнних злочинів потребує часу: збір доказів, опитування сотень свідків, проведення балістичних, медичних, ДНК-експертиз – усе це розтягується на роки. Навіть після висунення обвинувачень судовий процес в міжнародних судах триває дуже довго через необхідність забезпечити максимальну ретельність і дотримання прав обвинувачених. Через це потерпілі часто роками чекають справедливості, що підриває віру в її невідворотність. Випадки Другої світової чи Балканських війн показують, що багато винуватців постали перед судом лише за десятиліття, а декого так і не було покарано.

Існують і політичні перепони системного характеру. Росія як держава-агресор має значний міжнародний вплив і може намагатися блокувати або дискредитувати розслідування. На рівні ООН Москва зловживає правом вето в Раді Безпеки, перешкоджаючи створенню формальних трибуналів під егідою ООН чи прийняттю резолюцій, які засуджують її дії. Навіть на рівні публічної дипломатії російська влада поширює дезінформацію, заперечує очевидні факти злочинів (називаючи ті ж події в Бучі "постановкою" тощо), що може впливати на суспільну думку за кордоном і ускладнювати формування міжнародної коаліції за справедливість [15]. До того ж, деякі держави глобального Півдня скептично ставляться до діяльності МКС, вважаючи його інструментом впливу Заходу – такий наратив Росія теж намагається підтримувати. Усе це створює ризики подвійних стандартів і вибіркового правосуддя. Генпрокурор України прямо зазначив: одна з причин, чому російські військові продовжують чинити звірства, полягає у відчутті безкарності – вони не вірять, що покарання реальне. Таким чином, затримки і безсилля міжнародних механізмів на практиці можуть підірвати їхню стримувальну роль.

Попри згадані труднощі, наявна система міжнародного правосуддя закладає важливий фундамент для майбутнього. Навіть якщо головні воєнні

злочинці досі недосяжні для арешту, їхній статус вигнанців уже є відчутним покаранням: офіційно оголошені у розшуку лідери стикаються з ізоляцією, економічними та репутаційними втратами, а коло країн, куди вони можуть безпечно поїхати, дедалі звужується. До того ж, рано чи пізно політична ситуація може змінитися – і тоді напрацьований сьогодні масив доказів дозволить швидко здійснити правосуддя. Як показує досвід, міжнародні злочинці можуть уникати суду роками, але зрештою багато хто з них опинявся на лаві підсудних, коли втрачав владу або підтримку. В цьому сенсі сталість і довгостроковість механізмів (МКС чи спеціального трибуналу) є їхньою силою: вони дочекаються свого часу. Отже, ефективність міжнародних інструментів правосуддя є відносною – вони не всесильні і не миттєві, проте відіграють вирішальну роль у тому, щоб жоден злочин не був забутий, а світ чітко заявив про неприйнятність воєнних злочинів.

На мою думку як дослідника, система притягнення до відповідальності за воєнні злочини, хоча й має недоліки, залишається вкрай важливою для утвердження справедливості й міжнародного правопорядку. По-перше, невідворотність покарання за злочини проти людяності повинна стати абсолютною нормою. Якщо агресор вбиває, катує, ґвалтує і не несе за це кари, руйнується сама тканина міжнародного права, яке покликане захищати життя і гідність людей. Тому нинішні зусилля – від національних судів України до МКС у Гаазі – є безальтернативними: вони посилають чіткий сигнал, що світ не заплющить очі на злочини, якими б могутніми не були винуватці. Як слушно зазначив Генеральний секретар Ради Європи, підписуючи угоду про спецтрибунал, міжнародне право має діяти для всіх без винятків і подвійних стандартів. Цей принцип є наріжним каменем довіри до глобальної системи правосуддя.

По-друге, вважаю, що ефективність механізмів правосуддя залежатиме від політичної волі та єдності демократичних держав. Випадок України показав безпрецедентну консолідацію навколо ідеї справедливості: понад 40 держав направили експертів для розслідування, сотні мільйонів євро надано для підтримки прокуратури та МКС, тривають спільні слідчі дії. Це хороший прецедент, який треба зберегти й посилити. Міжнародне співтовариство має довести справу до кінця – домогтися реальних вироків, екстрадиції воєнних злочинців або, принаймні, їх ізоляції. Також важливо, щоби великий політичний контекст (наприклад, можливі мирні переговори) не призвів до амністії або зняття питань відповідальності з порядку денного. Справедливий мир не може будуватися на забутті злочинів – без правосуддя рани війни не загояться, а нові агресори відчуватимуть вседозволеність. Отже, я поділяю позицію, що без відповідальності не буде тривалого миру ні для України, ні для світу.

По-третє, потрібно вдосконалювати саму систему міжнародного правосуддя. Поточна війна оголила проблеми – від залежності МКС від волі держав до прогалин щодо злочину агресії. Вихід – реформувати і зміцнювати

інституції. Ратифікація Римського статуту всіма цивілізованими країнами, надання МКС реальних інструментів примусу (хоч би через механізми ООН), створення гнучких гібридних трибуналів – усе це має перейти з дискусій у практичну площину. Україна, зі свого боку, також повинна інтегрувати міжнародні стандарти в національну систему правосуддя: імплементувати поняття міжнародних злочинів у Кримінальний кодекс, ратифікувати Римський статут, розвивати спроможності судів. Лише синергія національних та міжнародних зусиль дасть змогу покарати максимальну кількість винних.

Насамкінець, хочу наголосити на значенні справедливості для самих українців. Для тисяч сімей, які втратили рідних або пережили катування, суд над винними – це не абстрактна ідея, а частина їхнього особистого горя й надії. Кожен вирок конкретному воєнному злочинцю – це відновлення справедливості для конкретної людини, це сигнал, що світ співчуває та підтримує жертв. Відчуття, що кривдника покарано, має велике моральне значення для постраждалих і сприяє процесу зцілення травм війни. Ба більше, це важливо й для історичної пам’яті: документування і судове встановлення фактів злочинів створює правдивий літопис війни, протидіє спробам викривити або заперечити істину. Для України успішне правосуддя стане перемогою не лише на полі бою, а й у правовій площині – утвердженням себе як держави, що керується верховенством права. А для всього світу це стане прецедентом, який зміцнить міжнародний порядок, заснований на правилах: агресори знатимуть, що неминуче відповідатимуть за порушення законів війни.

Війна Росії проти України гостро поставила питання про відповідальність за воєнні злочини, надавши цьому питанню глобального звучання. Впродовж 2022–2025 років було зафіксовано безліч воєнних злочинів, що шокували світову спільноту та пробудили рішучість добитися справедливості. У цій роботі розглянуто, як визначаються воєнні злочини згідно з нормами міжнародного гуманітарного права, а також які механізми документування порушень і притягнення винних до відповідальності застосовуються сьогодні. Досвід України демонструє комплексний підхід: одночасно працюють національні інституції (прокуратура, суди), міжнародні органи (МКС, ООН), спеціально створені трибунали та мережа громадських ініціатив з документування злочинів. Наведені емпіричні приклади – від різанини в Бучі до бомбардування театру в Маріуполі – засвідчують системний і цілеспрямований характер злочинів проти мирного населення, що потребують належної правової оцінки.

Попри політичні та процедурні складнощі, міжнародні механізми правосуддя поступово доводять свою дієвість: триває збір доказів, висуваються перші історичні обвинувачення, формується прецедент невідворотності покарання навіть для найвищих посадовців. Ефективність цієї системи ще буде випробувана часом, але вже зараз зрозуміло, що її

існування відіграє ключову роль у підтриманні міжнародного правопорядку. Відповідальність за воєнні злочини – це не лише про кару для винних, а й про справедливість для жертв, про відновлення віри у торжество права. Для України успішне правосуддя над воєнними злочинцями означатиме вшанування пам'яті загиблих і моральну сатисфакцію постраждалим, а також зміцнить авторитет держави як суб'єкта, що виборює справедливість цивілізованими засобами. Для світу український кейс стане важливим уроком і, хоч як це парадоксально звучить, можливістю вдосконалити міжнародну систему правосуддя. Якщо вдасться довести, що співпраця держав, міжнародних судів та громадянського суспільства може забезпечити покарання агресора, це стане потужним запобіжником від майбутніх воєнних злочинів. Як показує історія, мир і безпека тримаються на справедливості – і нинішня боротьба за притягнення до відповідальності за злочини в Україні є боротьбою за цивілізоване майбутнє, де верховенство права здатне захистити людство від жахіть війни.

Список використаних джерел:

1. Amnesty International. (2022, June 30). *Ukraine: "Children": The attack on the Donetsk Regional Academic Drama Theatre in Mariupol – a clear war crime* (звіт і стислий пресреліз). https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/
2. Bellingcat. (2022). *Civilian Harm in Ukraine Timemap*; *Mapping Incidents of Civilian Harm in Ukraine* (OSINT-база і методологія верифікації). https://ukraine.bellingcat.com/
3. Congressional Research Service. (2023, Oct 16). *War Crimes in Ukraine (R47762)*.
4. Council of Europe. (2025, July 1). *Ukraine and the Council of Europe sign agreement on establishing a Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine*. https://www.coe.int/en/web/portal/-/ukraine-and-the-council-of-europe-sign-agreement-on-establishing-a-special-tribunal-for-the-crime-of-aggression-against-ukraine
5. European External Action Service. (2025, July 1). *Ukraine and Council of Europe Sign Landmark Agreement for Special Tribunal on Crime of Aggression*. https://www.eeas.europa.eu/delegations/council-europe/ukraine-and-council-europe-sign-landmark-agreement-special-tribunal-crime-aggression_en?s=51&
6. Global Rights Compliance. (2025). *Universal Jurisdiction Map: Proceedings regarding the conflict in Ukraine* (огляд національних проваджень). https://globalrightscompliance.org/universal-jurisdiction-map-provides-an-overvi ew-of-legal-proceedings-regarding-the-conflict-in-ukraine
7. Human Rights Watch. (2023). *World Report 2023: Ukraine* (розділ про воєнні злочини та порушення прав людини). https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/ukraine
8. International Criminal Court. (2023, March 17). *Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria*

Alekseyevna Lvova-Belova. https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and
9. International Criminal Court. *Ukraine | Situation page (оновлення та довідкова інформація по справі)*. https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine
10. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). (2025, March 11). *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine – Report (Advance version)*. https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2025/03/report/auto-draft/202503-A-HRC-CoI-Ukraine.pdf
11. OHCHR. (2022, Oct). *UN Commission concludes that war crimes have been committed in Ukraine*. https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/10/un-commission-concludes-war-crimes-have-been-committed-ukraine-expresses
12. OHCHR. (2024, Sept 23). *UN Commission of Inquiry on Ukraine finds additional evidence and common patterns*. https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/09/un-commission-inquiry-ukraine-finds-additional-evidence-common-patterns
13. Reuters. (2024, Feb 23). *Ukraine probing over 122,000 suspected war crimes, says prosecutor general*. https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-probing-over-122000-suspected-war-crimes-says-prosecutor-2024-02-23/
14. Reuters. (2025, June 25). *Ukraine, European rights body sign accord for tribunal on Russian aggression*. https://www.reuters.com/world/ukraine-european-rights-body-sign-accord-tribunal-russian-aggression-2025-06-25/
15. Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha. Human Rights Watch. (2022, Apr 21). https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha#:~:text=in%20Bucha%2C%20stating%20in%20a,provocation%E2%80%9D%20by%20authorities%20in%20Kyiv
16. UN Commission of Inquiry on Ukraine finds continued war crimes and human rights violations gravely impacting civilians. United nations Ukraine. https://surl. li/tfodka
17. Офіційний повний текст Римського статуту на сайті МКС — *Rome Statute (informal consolidated version).* https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf
18. Харківська обласна військова адміністрація — офіційний сайт. Триває ексгумація тіл загиблих з місця масового поховання в Ізюмі – Синєгубов. https://kharkivoda.gov.ua/news/117513

Дерлюк Василь,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

РОЛЬ САНАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ТРУДОВИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації завдало руйнівного удару по економіці України. Значна кількість вітчизняних підприємств опинилася на межі виживання через знищення виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів, втрату ринків збуту та мобілізацію працівників. В таких умовах масова неплатоспроможність бізнесу стає не лише економічною, а й гострою соціальною проблемою, що безпосередньо загрожує реалізації фундаментальних прав людини. В цьому контексті процедура санації, передбачена Кодексом України з процедур банкрутства (КУзПБ) [1], набуває особливої ваги, перетворюючись із суто господарського механізму на дієвий інструмент захисту трудових та соціальних прав громадян.

На відміну від ліквідаційної процедури, яка неминуче завершується припиненням діяльності та звільненням працівників, успішна санація спрямована на збереження бізнесу. Ця відмінність набуває особливої гостроти в Україні, де відсутня державна система гарантійних установ, які б захищали працівників у випадку банкрутства роботодавця. І хоча ринок пропонує продукти для індивідуального страхування від ризику втрати роботи, вони не вирішують проблему на системному рівні. За таких умов, особливо в контексті викликів війни – релокації, руйнування активів та втрати ринків, – санація перетворюється з господарської процедури на ключовий колективний механізм захисту трудових прав. Зберігаючи робочі місця, вона виступає практичним інструментом реалізації права на працю, передбаченого статтею 43 Конституції України [2], що в умовах воєнного стану набуває стратегічного значення, бо збереження зайнятості є запорукою не лише добробуту окремих родин, а й економічної стійкості держави. Таким чином, санацію слід розглядати як дієвий превентивний інструмент проти масового безробіття та соціальної дестабілізації.

Окрім прямого захисту права на працю, економічне оздоровлення підприємства має і ширший соціальний ефект. Існує прямий зв’язок між відновленням платоспроможності суб’єкта господарювання та його здатністю виконувати соціальні зобов’язання. Працююча компанія не лише виплачує заробітну плату своїм працівникам, а й сплачує податки та єдиний соціальний внесок. Саме ці відрахування наповнюють бюджети та фонди, з

яких фінансуються пенсії, лікарняні та інші соціальні гарантії, що напряму впливає на соціальну захищеність усіх громадян.

Україна ратифікувала Конвенцію МОП № 173 «Про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця», тому у випадку неплатоспроможності роботодавця вимоги працівників, які випливають із трудових відносин є привілейованими [3]. У процедурі санації працівники підприємства, перед якими існує заборгованість із заробітної плати, отримують статус кредиторів, а їхні вимоги включаються до відповідного реєстру. Це надає їм правові інструменти для захисту своїх інтересів, зокрема можливість брати участь у роботі комітету кредиторів.

Ключову роль у забезпеченні прав трудового колективу відіграє план санації. КУзПБ прямо встановлює, що цей документ обов'язково повинен передбачати погашення заборгованості із заробітної плати. Управління підприємством на цьому етапі переходить до керуючого санацією, який, серед іншого, приймає на себе функції роботодавця, виступаючи представником власника у колективному договорі.

Водночас слід визнати, що процедура санації не завжди гарантує повне збереження трудового колективу, оскільки план фінансового оздоровлення може передбачати звільнення працівників, праця яких не є необхідною для відновлення діяльності підприємства. Однак, навіть у такому випадку КУзПБ встановлює низку важливих захисних механізмів. По-перше, на керуючого санацією покладається обов'язок провести попередні консультації з профспілковими організаціями щодо мінімізації кількості звільнень або пом'якшення їх соціальних наслідків. По-друге, законодавець передбачив можливість отримання цільового кредиту для виплати вихідної допомоги звільненим працівникам, який підлягає погашенню позачергово, що підвищує гарантії отримання ними належних виплат. Проте, найважливішою гарантією збереження зайнятості є норма, згідно з якою у разі продажу бізнесу як єдиного майнового комплексу або передачі його активів новоствореному господарському товариству, усі трудові договори продовжують діяти, а права та обов'язки роботодавця переходять до нового власника. Це положення закріплює за санацією статус процедури, пріоритетом якої є збереження не лише матеріальних активів, а й цінного трудового потенціалу підприємства.

Отже, в умовах воєнного стану, процедуру санації слід розглядати не лише як спосіб оздоровлення фінансового стану підприємства, а і як ключовий правовий механізм для захисту конституційних трудових та соціальних прав громадян. Зберігаючи робочі місця та забезпечуючи стабільні відрахування до соціальних фондів, санація робить вагомий внесок у підтримку соціальної стабільності та економічної стійкості держави. Подальший розвиток та адаптація законодавства про банкрутство до реалій воєнного часу є пріоритетним завданням для забезпечення прав людини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n789 (дата звернення: 11.09.2025).
2. Конституція України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 11.09.2025).
3. Конвенція МОП N 173 1992 про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця 1992 року. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_286#Text (дата звернення: 11.09.2025).

Добров Олексій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ДОКАЗИ У СПРАВАХ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЩОДО РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕРЕВІРКИ МИТНИХ ПРАВИЛ

Відповідно до частин першої - четвертої статті 242 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС України), рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з`ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи. Судове рішення має відповідати завданню адміністративного судочинства, визначеному КАС України. Статтею 72 КАС України вказано, що доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків.

Відповідно статті 73 КАС України, належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для

підтвердження їхніх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування.

За приписами частин першої, другої статті 77 КАС України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 78 цього Кодексу. В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб`єкта владних повноважень обов`язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача.

Верховний Суд, аналізуючи зазначені норми КАС України, неодноразово наголошував на тому, що застосуванню норм матеріального права передує встановлення обставин у справі, підтвердження їх відповідними доказами. Тобто, застосування судом норм матеріального права повинно вирішити спір, який виник між сторонами у конкретних правовідносинах, які мають бути визначені судами на підставі повно і всебічно з`ясованих обставин в адміністративній справі. При цьому обов`язок суду встановити дійсні обставини справи при розгляді адміністративного позову безвідносно до позиції сторін випливає з офіційного з`ясування всіх обставин справи як принципу адміністративного судочинства, закріпленого нормами статті 2 та частини четвертої статті 9 КАС України, відповідно до змісту якого суд вживає передбачені законом заходи, необхідні для з`ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи. Тобто, цей принцип зобов`язує суд до активної ролі в судовому процесі для належного встановлення обставин у справі, що розглядається.

Відповідно до частини першої статті 351 Митного кодексу України (далі - МК України), предметом документальних невиїзних перевірок є дані про своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати митних платежів при переміщенні товарів через митний кордон України підприємствами, а також при переміщенні товарів через митний кордон України громадянами з поданням митної декларації, передбаченої законодавством України для підприємств. Пунктом 1 частини другої статті 351 МК України передбачено, що документальна невиїзна перевірка проводиться у разі виявлення ознак, що свідчать про можливе порушення законодавства України з питань митної справи, за результатами аналізу електронних копій митних декларацій, інформації, що стосується товарів, митне оформлення яких завершено, отриманої від суб`єктів зовнішньоекономічної діяльності та виробників таких товарів, з висновків акредитованих відповідно до законодавства експертів.

У спірних правовідносинах на прикладі справи № 640/9782/21 (Дата набрання законної сили: 20.03.2023) відповідач доводив, що підставою для призначення перевірки стало виявлення ознак, що свідчать про можливе порушення законодавства України з питань митної справи, за результатами аналізу електронних митних декларацій. Позивач же доводив, що положення пункту 1 частини другої статті 351 КАС України для призначення позапланової невиїзної перевірки вимагає не просто виявлення ознак, що свідчать про можливе порушення законодавства України з питань митної справи, за результатами аналізу електронних митних декларацій. Вказане положення є

обов`язковою умовою для призначення перевірки та вимагає виявлення цих ознак за результатами аналізу інформації, отриманої від суб`єктів зовнішньоекономічної діяльності та виробників таких товарів, з висновків акредитованих відповідно до законодавства експертів.

Отже, судам для вирішення спору по суті необхідно провести аналіз законності використання доказів при здійсненні процедур проведення перевірки та оформлення її результатів. Зокрема, мають бути з'ясовані факти участі представників позивача у проведенні перевірки та реалізації прав, передбачених статтею 350 МК України при проведенні документальних виїзних та невиїзних перевірок. Також мають бути враховані висновки Верховного Суду, які викладені у справах з податкових спорів щодо порядку проведення невиїзних перевірок, оскільки частина п`ята статті 351 МК України, аналогічно пункту 79.3 статті 79 Податкового кодексу України, встановлює, що присутність уповноважених посадових осіб підприємства або громадянина, що перевіряється, під час проведення невиїзної документальної перевірки не обов`язкова. У питаннях дотримання митними органами процедури проведення перевірки, істотне значення має встановлення обставин забезпечення декларантам (уповноваженим посадовим особам підприємства або громадянину, що перевіряється) можливості реалізувати їх права, передбачені статтею 350 МК України, а у разі їх порушення - чи могло це істотно вплинути на правильність та обґрунтованість висновків контролюючого органу, здійснених за результатами такої перевірки, на підставі яких прийняті рішення.

Список використаних джерел:

1. Справа №640/9782/21. Адміністративне провадження №К/990/33009/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109688740 (дата звернення 10.09.2025)

Дорошенко Геннадій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА: БАЛАНС ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ СТОРІН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Процедура банкрутства є складним правовим механізмом, спрямованим на врегулювання відносин між кредиторами та боржником в умовах неплатоспроможності останнього. В цілому, метою будь якої процедури банкрутства є задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи [1].

Очевидно, що, у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації, фінансовий стан та економічні інтереси громадян України зазнали

суттєвих змін та, на жаль, не в кращу сторону. Девальвація національної валюти, відсутність інфраструктури (та її руйнації), зростання рівня безробіття – все це призводить до масового збільшення кількості неплатоспроможних фізичних осіб.

З огляду на наявні об'єктивні фактори неплатоспроможності постає питання ефективного збільшення захисту прав боржників. В той же час, нехтування балансом інтересів, а саме інтересів кредиторів, може призвести до занепаду господарського сектору. Баланс інтересів сторін полягає в забезпеченні прав кредиторів на повернення боргів без надмірного обмеження прав боржника, що сприяє соціальній реабілітації останнього.

Г.В. Самойленко слушно зазначив, що інститут банкрутства з його судовими процедурами забезпечує як інтереси кредиторів і неплатоспроможного боржника, так і інтереси територіальної громади, регіону, держави [2, С. 345].

Захист прав людини, таких як право на власність (ст. 1 Протоколу №1 до ЄКПЛ) [3], справедливий суд (ст. 6 ЄКПЛ), гідність та право на відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (ст. 15 ЄКПЛ) повинен безумовно розглядатись через призму добросовісності та балансу інтересів [4].

Окремим викликом є правова невизначеність. Воєнний стан не зупиняє дії Кодексу України з процедур банкрутства, проте, окремі нормативні акти, запроваджені на період війни (наприклад, мораторії на стягнення чи обмеження виконавчих дій), можуть створювати колізії. Зокрема, виникає питання: чи можна визнати недійсним правочин, укладений боржником у період дії таких обмежень, якщо він формально відповідає законодавству, але суперечить інтересам кредиторів? Ця проблема потребує чіткого тлумачення судами та, можливо, законодавчих уточнень.

Також, така процедура, як визнання недійсними правочинів боржника, передбачена Кодексом України з процедур банкрутства, стає одним із головних механізмів захисту прав кредиторів та забезпечення справедливого поділу майна боржника. Дотримання принципу добросовісності, при якому боржник отримує реабілітацію лише за умови чесної поведінки, повинно виступати на перше місце. Воєнний стан обмежує доступ до судових процедур через переміщення населення, знищення архівів та перебої в роботі державних реєстрів, що є критичним для доведення недійсності правочинів. Зловживання (наприклад, фіктивні угоди, приховування майна) повинно призводити до відмови у звільненні від боргів.

Забезпечення балансу є пріоритетним завданням всіх процедур банкрутства. В умовах воєнного стану особливо ретельно мають розглядатись не лише права кредиторів, а й соціально-економічне становище боржника, який може бути жертвою обставин (втрата житла, доходу тощо). Більше того, такі обставини можуть бути пов'язані не лише з прямими втратами, а і з загальними проблемами життєдіяльності – перебої в

енергетиці, транспортні колапси під час повітряних тривог, психологічне навантаження. Надмірне застосування цього інструменту може призвести до погіршення становища фізичних осіб, що суперечить меті реабілітаційних процедур неплатоспроможності.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує роль суду як арбітра, що має не лише механічно застосовувати норми права, а й оцінювати кожну справу в її унікальному соціальному та економічному контексті. Відсутність єдиного підходу до оцінки «безвихідного становища» боржника створює ризик подвійних стандартів. Тому підходи судової практики мають бути не лише юридично виваженими, а й пройнятими розумінням реалій, в яких опинились громадяни України. Наприклад, боржник, який втратив бізнес через окупацію або зруйнування приміщення, не повинен розглядатись на рівні з тим, хто ухилявся від сплати боргів у мирний час, а тепер посилається на «воєнний стан».

Водночас не варто забувати і про кредиторів – серед яких можуть бути такі самі фізичні особи або малі підприємці, які й самі постраждали від війни. Знищення ланцюгів поставок, невиконання договорів, втрата оборотного капіталу — все це перетворює їх із потенційних стягувачів на тих, хто ризикує залишитись ні з чим. Відтак завдання держави – створити ефективну та справедливу модель, яка дозволить і кредиторам отримати бодай часткове задоволення своїх вимог, і боржникам – пройти процедуру без стигматизування та тривалої стагнації.

Влучно зазначила Н. Голубєва про те, що сторони вже розуміються в нових реаліях та мають більш відповідально брати на себе нові зобов'язання із беззаперечною метою їх виконати, а не використовувати захисні механізми на шкоду контрагенту та обороту в цілому [5]. Саме тому захист прав людини повинен переглядатись не тільки з точки зору самої навколишньої ситуації, а й об’єктивної можливості людини зрозуміти та пристосуватись до того, що відбувається.

У підсумку, захист прав людини під час процедур банкрутства в умовах воєнного стану вимагає особливо чутливого підходу до забезпечення балансу між інтересами боржників і кредиторів. Йдеться не лише про юридичну техніку чи економічні показники, а насамперед про гарантування основоположних прав – права на гідність, власність, справедливий суд. Воєнна реальність значно ускладнює доступ до правосуддя та загострює соціальні наслідки неплатоспроможності, тому кожне судове рішення у цій сфері має враховувати не лише формальні норми, а й реальні життєві обставини. Лише за умови дотримання принципів добросовісності, пропорційності та людяності інститут банкрутства здатен виконувати свої функції.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text

2. Самойленко Г.В., Правове регулювання інституту банкрутства в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021, №5. С. 345-348
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text
4. Європейська конвенція з прав людини https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289
5. Голубєва Н., Актуальні проблеми регулювання майнових і немайнових відносин в умовах гібридної війни через призму людино-центричної цивілістики: колективна монографія / за заг. ред. професорів: Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової, О. Сафончик. - Одеса : Фенікс, 2025. - С. 311-339

Дяченко Віктор,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПУ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У довоєнний період першочерговим завданням реформування національної системи охорони здоровя було подолання нерівності у доступі до медичних послуг та подальше формування єдиного медичного простору, що передбачало орієнтацію на три цілі: справедливість у доступі до медичних послуг; якість медичних послуг і фінансову доступність до медичних послуг [1, с. 346].

В умовах воєнного стану реалізація правових гарантій доступу до медичних послуг для окремих категорій населення видається проблемною [2]. Йдеться насамперед про внутрішньо переміщених осіб. За даними Міністерства соціальної політики у 2023 році було зареєстровано *4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб [3]*, у березні 2025 р. таких осіб було зареєстровано *4,6 млн. [4]* Така велика кількість обумовлює брак медичного персоналу на неокупованих територіях, де мешкає велика кількість внутрішньопереміщених осіб. Також негативно впливає на доступ до медичних послуг і нестача закладів охорони здоров'я через їх пошкодження чи руйнацію внаслідок обстрілів. Так, протягом двох років війни було пошкоджено і знищено понад 1700 медичних закладів [5, а реолокація медичних закладів із Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей потребувала організаційних, юридичних і фінансових витрат.

Наразі відмічаємо недостатність фінансування реолокованих медичних закладів, проблеми збереження їх кадрового потенціалу, незадовільну організацію процесу адаптації таких закладів їх працівників, а також практичну відсутність кваліфікованої юридичної підтримки таких закладів, яка б включала допомогу у зміні юридичної адреси закладу, переоформлення установчих документів, тощо [6, с. 152].

Окрім того має місце і неналежне інформування громадян щодо реальної мережі та територіальної доступності місць надання первинної медичної допомоги з боку органів місцевої влади [7]. До основних проблем адміністративно-правового забезпечення доступності медичної допомоги у період дії воєнного стану І. Чеховська відносить: «брак медичного персоналу; знищення і ревокація медичних закладів; інфраструктурна недоступність медичних закладів для сільського населення; брак обладнання у медичних закладах комунальної і державної форм власності; недостатня кількість аптек і аптечних пунктів за програмою «Доступні ліки»; неефективний розподіл коштів між первинною медичною допомогою і вторинною на користь останньої, що знижує доступ до первинної медичної допомоги широких верств населення; неефективність соціального захисту окремих категорій військовослужбовців та членів їх сімей; недофінансування галузі; висока вартість медичних послуг» [2, с. 381].

Окрім цього слід відмітити і складнощі у доступі до медичних послуг пов’язані із відсутністю документів у внутрішньопереміщених осіб. Так, у зв’язку із відсутністю паспорта особа не може підписати декларацію з лікарем, отримати направлення на медичний огляд, операцію тощо.

Також через нестачу коштів такі особи не в змозі оплатити аналізи чи лікування. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25.06.2025 року № 765 «Деякі питання призначення та виплати державних соціальних допомог, соціальних стипендій органами Пенсійного фонду України» розмір виплат для дітей та осіб з інвалідністю становить 3 тис. грн, а для всіх інших категорій 2 тис. [8]. Такі державні виплати є занадто малими і обмежують доступ до медичних послуг внутрішньопереміщених осіб. Серед цієї категорії населення прогресує медична бідність. Особливо вразливими є пацієнти із тяжкими хворобами [9].

Варто зазначити, що завдяки волонтерським ініціативам, місцевим програмам та створеним медичним хабам частково вдається вирішити проблеми доступу до медичної допомоги. Проте нестача коштів на фінансування медичної галузі і неефективний правовий механізм забезпечення доступу до медичних послуг негативно впливають на реалізацію правових гарантій держави в частині забезпечення доступу до медичних послуг.

Вважаємо, що забезпечення доступу до медичних послуг для різних категорій населення є першочерговим завданням держави. Йдеться насамперед про фінансування медичної галузі на рівні не менш як 5% ВВП,

соціальні гарантії медичним працівникам, розширення мережі медичних хабів, запровадження державних преференцій для приватної медичної практики – суб'єктів господарювання, що надають медичні послуги з метою зменшення собівартості медичних послуг, виробників медичних виробів і обладнання тощо.

Список використаних джерел:

1. Єдиний медичний простір України: правовий вимір : монографія / [Г. К. Авдєєва та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Г. Стеценка ; Нац. акад. прав. наук України [та ін.].Харків : *Право*, 2022. 672 с.
2. Чеховська І.В. Адміністративно-правове забезпечення доступності медичної допомоги у період дії воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 1. С. 378-382.
3. В Мінсоцполітики розповіли, скільки українців повернулося на ТОТ у 2024 році. *Сайт. Humanitarian media hab*. URL: https://hmh.news/8613/v-minsoczpolityky-rozpovily-skilky-ukrayincziv-povernulosya-na-tot-u-2024-roczi/
4. В Україні налічується 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб. URL: https://skilky-skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-4-6-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib/
5. За два роки війни Росія зруйнувала і пошкодила понад 1700 медичних закладів. *Сайт Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3832514-za-dva-roki-vijni-rosia-zrujnuvala-i-poskodila-ponad-1700-medicnih-zakladiv.html
6. Чеховська, І. В. (2025). Аналіз тенденцій та детермінанти медичної бідності в Україні. *Ірпінський юридичний часопис*, (1(18), 149–164. https://doi.org/10. 33244/2617-4154-1(18)-2025-149-164
7. Стратегія розвитку системи надання соціальних послуг Петропавлівської селищної територіальної громади на 2021-2027 роки. URL: petropotg.dp.gov.ua › storage › app › sites › uploaded-files › petropotg.dp.gov.ua › storage › app › sites › uploaded-files
8. Деякі питання призначення та виплати державних соціальних допомог, соціальних стипендій органами Пенсійного фонду України: постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2025 № 765. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2025-%D0%BF#Text
9. Медична допомога для переселенців: що гарантує держава і як це працює насправді. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/dostup-vpo-do-medychnykh-posluh/33497980.html

Жушман Володимир,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Збройні конфлікти XXI сторіччя, які на жаль мають місце в сучасному світі неможливо зупинити і врегулювати без застосування норм міжнародного гуманітарного права, основу якого становлять Женевські конвенції, чотири договори 1949 року, які разом із трьома додатковими протоколами утворюють основу міжнародного гуманітарного права, або права збройних конфліктів. Вони встановлюють норми для захисту жертв війни, включаючи цивільне населення, поранених, хворих та військовополонених, а також визначають роль гуманітарних організацій, таких як Міжнародний Комітет Червоного Хреста, у наданні допомоги та полегшенні страждань. Одним із ключових завдань міжнародного гуманітарного права є захист цивільного населення.

Міжнародне гуманітарне право – галузь міжнародного права, яку утворює система міжнародних конвенційних і звичаєвих принципів і норм, що регулюють відносини між воюючими державами, які складаються з правил ведення війни, законів і звичаїв війни, або заборони чи обмеження застосування певних видів зброї. Норми міжнародного гуманітарного права мають своїм призначенням гуманізацію засобів і методів ведення війни, захист прав комбатантів та мирного населення під час міжнародних та неміжнародних військових конфліктів [2, с. 61].

Після другої світової війни у 1949 році були прийняті Женевські конвенції, зокрема Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (12 серпня 1949 р.; ЖК I), Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (12 серпня 1949 р.; ЖК II), Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (12 серпня 1949 р.; ЖК III), Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (12 серпня 1949 р.; ЖК IV) та Додаткові протоколи, які, власне і сформували сучасне міжнародне гуманітарне право, яке називають «Женевським правом». Україна є стороною Женевських конвенцій.

Сучасна термінологія міжнародного гуманітарного права – право, що регулює ведення [конвенційної] війни або збройний конфлікт і нині має назву «міжнародне гуманітарне право». Професор юридичного університету Аллахабаду Х. О. Агарвал стверджує, що воно виникло відносно недавно.

Гуманітарне право «не було включено до Женевських конвенцій 1949 року; натомість вони просто посилалися на «гуманітарну діяльність і гуманітарні організації», «гуманітарної діяльності та гуманітарних організацій». Сам термін «гуманітарне право» заявився чи не вперше в 1965 році в Резолюції XXVIII XXII Міжнародної конференції Червоного Хреста, що відбулася у Відні, хоча він використовувався ще з початку 1950-х років [1, с. 59].

Необхідно зазначити, що міжнародні стандарти прав людини встановлюють власне «мінімальний стандарт», є «мінімально допустимим консенсусом»; вони не лише закріплюють перелік назв загальновизнаних прав, а й фіксують їх певний необхідний обсяг; мінімальний рівень, на якому останні мають реалізовуватись. Окрім цього стандартуватись також можуть певні вимоги до засобів гарантування прав людини (зокрема, позитивні обов'язки держави їх забезпечення, охорони та захисту таких прав) [3, с. 52].

Ключовим інструментом міжнародного гуманітарного права є Конвенція про захист цивільного населення під час війни, яка визначає права та обов'язки сторін конфлікту щодо цивільних осіб, які перебувають під їхньою владою, але не є громадянами. Четверта Женевська конвенція безпосередньо захищає цивільне населення, зокрема тих, хто перебуває на окупованій території, забороняючи насильство, захоплення заручників, тортури та інші форми жорстокого поводження.

Женевські конвенції захищають цивільне населення України (і всіх постраждалих від конфлікту) за допомогою норм міжнародного гуманітарного права, які обмежують жорстокість війни та захищають цивільних від нападу, свавільного арешту та надання їм необхідної допомоги, а також гарантують їхнє гідне ставлення, надають їм медичну допомогу та дозволяють евакуацію. Втім, вочевидь можна констатувати, що основні принципи захисту цивільного населення абсолютно недотримуються, окрема йдеться про принцип свобода від нападу, за яким цивільне населення не повинно зазнавати нападу, а об'єкти, що мають цивільне значення (житлові будинки, лікарні, культурні пам'ятки), не повинні бути цілями для атак; принцип гуманного ставлення, згідно якого цивільні особи мають право на повагу до їхньої честі, сімейних прав, релігійних переконань та звичаїв; право на повернення депортованих осіб із окупованих територій тощо.

Додатковий аналіз конкретних норм гуманітарного права засвідчує, що статус цивільного населення під час війни визначається двома основними положеннями, які зобов'язують воюючі сторони, з одного боку, забезпечити цивільному населенню і окремим цивільним особам фізичний захист під час воєнних дій, а з іншого – повагу основних прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту [4, с. 188].

Основні проблеми реалізації Женевських конвенцій в умовах російсько-українського конфлікту полягають у системних та масових порушеннях з боку російської федерації.

Втім, саме Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи є основою сучасного міжнародного гуманітарного права, яке забороняє напади на цивільне населення та встановлює норми щодо гуманного поводження з жертвами збройних конфліктів, а також регулює способи ведення війни. Захист цивільного населення – це не просто юридичні норми, а моральний імператив сучасного світу.

Також варто акцентувати увагу і на неефективній реакція міжнародних інституцій, зокрема Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) на ці факти порушення, що ускладнює контроль за дотриманням гуманітарного права. Поряд з цим, реакція ООН на порушення з боку росії також є недостатньою, що дозволяє агресору продовжувати порушувати міжнародне гуманітарне право.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми міжнародного права та права Європейського Союзу : підручник / за заг. ред. І. А. Галіахметова, О. В. Кузьменко, В. Г. Чорної. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 564 с.
2. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підручник для ВУЗів / Київ. нац. ун. ім. Тараса Шевченка, Ін. міжнар. відн. Київ : Видавничий дім «Промені», 2010. 722 с.
3. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / Н. В. Аніщук, М. В. Афанасьєва, Н. Б. Бакаянова та ін.; за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с. (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4 : Конституційне гуманітарне право»)
4. Репецький В. М., Лисик В. М. Міжнародне гуманітарне право : підручник. Київ : Знання, 2007. 467 с.

Запісочний Володимир,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ШАХРАЙСТВО РЕЛІГІЙНОГО ХАРАКТЕРУ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває проблема захисту прав учасників кримінального провадження у справах, пов’язаних із шахрайством, що здійснюється під приводом проповідування віровчень або виконання релігійних обрядів. Подібні злочини мають підвищену суспільну небезпечність, оскільки посягають не лише на майнові

права громадян, а й на їхні духовні цінності та свободу віросповідання [3, с. 59].

Воєнний стан створює особливі виклики у сфері кримінальної юстиції, оскільки обмеження прав і свобод, передбачені законом, часто призводять до дисбалансу між потребами безпеки та гарантіями прав людини. Це особливо відчутно під час розслідування злочинів із релігійним елементом, де легко допустити як порушення права потерпілих на захист, так і обмеження прав обвинувачених.

Науковці слушно відзначають, що шахрайство, вчинене під приводом проповідування віровчень, має складну структуру і потребує залучення спеціальних знань у сфері релігієзнавства, психології та фінансового аналізу. Без цього неможливо забезпечити ані належну кваліфікацію діяння, ані ефективний захист учасників провадження [4, с. 29].

Особливу увагу слід звернути на початковий етап розслідування. Як відомо, саме на цій стадії часто допускаються порушення прав людини - зокрема, пов’язані з неправомірним обмеженням свободи, допитами без адвоката, неналежним інформуванням про процесуальний статус [2]. В умовах воєнного стану ці ризики зростають, оскільки законодавство передбачає певні спрощення процедур (ст. 615 КПК України). Проте навіть за таких умов держава зобов’язана дотримуватися базових стандартів, гарантованих Конституцією та міжнародними договорами [7].

Захист прав потерпілих у справах релігійного шахрайства має специфіку. Багато з них через психологічний тиск чи релігійні переконання уникають співпраці зі слідством, що ускладнює доказування. Тому важливою є роль органів досудового розслідування у створенні безпечних умов для їхніх свідчень та залучення психологів. У країнах ЄС розроблено спеціальні програми підтримки жертв шахрайства із релігійним підтекстом, що може бути корисним для імплементації в Україні.

Не менш важливим є захист прав підозрюваних та обвинувачених. Воєнний стан не повинен перетворюватися на підставу для ігнорування права на захисника, презумпції невинуватості та справедливого судового розгляду [6, с. 77]. Як підкреслюють дослідники, саме баланс інтересів потерпілого і обвинуваченого визначає якість кримінального провадження та рівень довіри громадян до правосуддя [5, с. 24].

Окрему проблему становить кваліфікація шахрайства релігійного характеру. У воєнний час злочини такого типу можуть поєднуватися з іншими суспільно небезпечними діяннями - наприклад, фінансуванням тероризму або колабораціонізмом. Це вимагає від слідчих та прокурорів особливої уважності, щоб уникнути помилок у кваліфікації та не допустити порушень прав обвинувачених через надмірне розширення складу злочину.

Таким чином, захист прав учасників кримінального провадження у справах про шахрайство релігійного характеру в умовах воєнного стану вимагає чіткого дотримання міжнародних і конституційних стандартів у

сфері прав людини; залучення спеціальних знань для належної кваліфікації та оцінки доказів; забезпечення психологічної та правової підтримки потерпілих; гарантій незалежного судового контролю за обмеженням прав підозрюваних; балансування інтересів безпеки держави та прав людини.

Реалізація цих засад дозволить не лише підвищити ефективність протидії шахрайству релігійного характеру, а й зміцнити авторитет правосуддя в Україні під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Гавриш І. О. Психологічна підтримка потерпілих у кримінальному провадженні: сучасні виклики. *Право України*. 2023. № 4. С. 112-118.
2. Головюк І. В. Проблеми захисту прав людини на стадії досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 2. С. 37-45.
3. Капліна О. В. Проблеми реалізації принципу верховенства права у кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 55-61.
4. Клименко Н. І. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: теорія та практика. *Юридична наука*. 2023. № 1. С. 24-31.
5. Лоскутов Т. О. Засада захисту правової довіри у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2024. № 1. С. 22-30.
6. Мельник М. І. Презумпція невинуватості у сучасному кримінальному процесі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 73-80.
7. Серьогін В. О. Конституційні основи захисту прав людини у воєнний час. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 5. С. 19-26.

Заставенко Андрій,
Державний експерт
Директорату у справах співпраці
з українською спільнотою за кордоном
Міністерства національної єдності України,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускник ДПУ 2024 року

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ТА МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ У СФЕРІ СІМЕЙНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Одним із найгостріших викликів для правової системи України у період воєнного стану є питання відшкодування матеріальної та моральної шкоди,

завданої збройною агресією російської федерації. Втрата житла, смерть чи поранення членів сім'ї, вимушене переселення, психологічні травми - усе це безпосередньо стосується захисту сімейних прав. Конституція України (стаття 3) проголошує життя і гідність людини найвищою соціальною цінністю, а стаття 55 гарантує право на судовий захист. Однак у надзвичайних умовах класичний судовий механізм часто виявляється перевантаженим, що актуалізує потребу в альтернативних способах захисту [1].

Майнова шкода, відповідно до статті 1166 Цивільного кодексу України, підлягає відшкодуванню у повному обсязі особою, яка її завдала. Проте практика показує, що втрата житла під час бойових дій нечасто супроводжується повним пакетом доказів. Верховний Суд у постанові від 20 червня 2024 року у справі № 216/5657/22 наголосив, що відсутність підтвердження права власності або суперечливість у позовних вимогах є підставою для відмови у стягненні шкоди. У цьому контексті альтернативні механізми набувають значення: реєстрація зруйнованого житла у Дії, створення державного реєстру пошкодженого майна (постанова КМУ № 326 від 20.03.2022), діяльність компенсаційних фондів. Такі інструменти не лише полегшують доказування, а й дозволяють сім'ям отримати відновлювальні виплати поза судом [2].

Особливе місце займає відшкодування моральної шкоди, адже саме сімейні права найбільше піддаються порушенням під час війни: втрата близьких, руйнування звичного сімейного укладу, вимушене розлучення через евакуацію. Стаття 23 ЦК України гарантує відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку з душевними стражданнями чи знищенням майна. Практика Верховного Суду (постанови від 22 травня 2024 р. у справі № 638/3891/22, від 31 липня 2024 р. у справі № 686/14579/23) підтверджує, що факт збройної агресії є сам по собі достатньою підставою для визнання моральної шкоди. У наукових дослідженнях підкреслюється, що при масових порушеннях доведення індивідуальних страждань є зайвим: сама травматична подія презюмує наявність моральної шкоди [3; 4].

Міжнародний досвід (практика ЄСПЛ) демонструє, що компенсація моральної шкоди є насамперед актом визнання та відновлення гідності потерпілої особи, а не лише фінансовим інструментом. У цьому контексті відшкодування шкоди через міжнародні фонди репарацій із заморожених активів рф має потенціал стати одним із головних альтернативних механізмів для відновлення справедливості у сімейних відносинах [5].

У цих умовах альтернативні способи захисту сімейних прав стають дієвим доповненням до судового механізму [6; 7; 8; 9]. Медіація може бути використана для врегулювання сімейних конфліктів, що виникають на тлі воєнних втрат і переселення, зокрема при розподілі компенсацій чи визначенні порядку користування майном. Адміністративні механізми (фонди допомоги, державні програми підтримки внутрішньо переміщених осіб) забезпечують сім'ям швидший доступ до ресурсів, ніж тривале судове провадження. Особливої уваги заслуговує медіація, адже медіатори можуть стати ключовою ланкою у врегулюванні

конфліктів, пов'язаних із розподілом компенсацій між членами сім'ї, визначенням порядку користування зруйнованим житлом чи спадкуванням у випадках загибелі родичів, тим самим сприяючи відновленню не лише матеріального становища, а й морального балансу сім'ї, що постраждала від війни.

З огляду на це пропонується внесення змін до Закону України «Про медіацію». Зокрема: 1) встановити норму про безоплатність медіаційних процедур для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які зазнали шкоди від збройної агресії; 2) передбачити обов'язкову спеціалізацію медіаторів у сімейних справах, що виникають у зв'язку з відшкодуванням шкоди. Це дозволить зробити медіацію більш доступною і релевантною у сфері захисту сімейних прав у період воєнного стану.

Важливим напрямом удосконалення законодавства є державна підтримка інституту медіації. Доцільно запровадити програму компенсації винагороди медіаторам за рахунок державного бюджету та міжнародних донорів, що дозволить зробити процедуру доступною для внутрішньо переміщених осіб і сімей, які постраждали від збройної агресії. Таку ініціативу можна закріпити у Перехідних положеннях Закону України «Про медіацію» як тимчасову норму, що діятиме протягом усього періоду воєнного стану та щонайменше три роки після його припинення. Це сприятиме розширенню доступу до альтернативного вирішення сімейних спорів і забезпеченню реального захисту прав людини у надзвичайних умовах.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми приватного права : навчальний посібник / кол. авт.: І. В. Чеховська, Ю. Ю. Рябченко, В. А. Миколаєць та ін. ; Державний податковий університет. – Ірпінь, 2024. – 306 с. ISBN 978-966-337-726-1
2. Постанова Верховного Суду України від 20.06.2024 р., справа № 216/5657/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120065557 (дата звернення: 09.09.2025).
3. Постанова Верховного Суду України від 22.05.2024 р., справа № 638/3891/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119265071 (дата звернення: 09.09.2025).
4. Постанова Верховного Суду України від 31.07.2024 р., справа № 686/14579/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120740480 (дата звернення: 09.09.2025).
5. Ухвала Європейського суду з прав людини від 18.09.2009., справа № 16064/90 «Варнава та інші (Varnava et autres) проти Туреччини»., база даних HUDOC., URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-94162%22]}(дата звернення: 09.09.2025).
6. Чеховська І.В. Альтернативні способи захисту суб'єктивних прав : навчальн. посіб. / І. В. Чеховська Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 428 с.
7. Чеховська І.В. Альтернативні способи врегулювання спорів: аналіз судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 84-89.

8. Чеховська І. В., Довга М.О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 3 (12). С. 123-138.
9. Чеховська І. В., Божук І.І. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. Вісник Луганського університету внутрішніх справ. 2021. Вип. 2.(94) С. 246-258.

Іваніцький Владислав,
Підгородецький Валентин,
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускники ДПУ 2024 р.

РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТРОЛІ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ

В умовах розбудови правової держави в Україні особливої актуальності набуває питання ефективного контролю за дотриманням прав людини правоохоронними органами. Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, створений у 1998 році, покликаний забезпечувати парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина. Особливе значення діяльність омбудсмана має у сфері контролю за правоохоронними органами, які володіють значними повноваженнями щодо обмеження прав громадян.

Конституційно-правовий статус Уповноваженого з прав людини визначається статтею 101 Конституції України [1] та Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [2]. Згідно з чинним законодавством, омбудсман здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина, у тому числі під час діяльності правоохоронних органів.

Основними повноваженнями Уповноваженого у сфері контролю за правоохоронними органами є: розгляд скарг на дії чи бездіяльність органів державної влади; здійснення відвідувань місць несвободи; моніторинг дотримання прав людини під час кримінального провадження; підготовка рекомендацій щодо усунення порушень прав людини; звернення до суду в інтересах осіб, права яких порушено [2].

Важливою особливістю статусу омбудсмана є його незалежність від будь-яких органів державної влади, що забезпечується конституційними гарантіями недоторканності та особливим порядком призначення і звільнення з посади.

Уповноважений здійснює контроль за дотриманням прав людини правоохоронними органами через різноманітні механізми. Основним інструментом є розгляд індивідуальних скарг громадян на неправомірні дії поліцейських, слідчих, прокурорів та інших представників правоохоронної системи.

Слід зауважити, що профілактичний контроль здійснюється через систематичні відвідування установ, де можуть порушуватися права людини: слідчих ізоляторів, виправних колоній, приймальників-розподільників. Такі візити дозволяють виявляти системні проблеми у сфері дотримання прав затриманих та засуджених осіб.

Особливої уваги заслуговує моніторинг дотримання процесуальних прав під час досудового розслідування. Представники омбудсмана мають право бути присутніми під час проведення слідчих дій, що забезпечує додатковий контроль за дотриманням прав підозрюваних та потерпілих.

Аналіз практики діяльності Уповноваженого виявляє низку проблемних аспектів. Основною проблемою є обмеженість правових можливостей омбудсмана щодо примусового виконання його рекомендацій. На відміну від судових рішень, висновки та рекомендації омбудсмана мають переважно моральний вплив, що знижує їх ефективність [2]. Також серйозним викликом є протидія з боку окремих правоохоронних органів діяльності представників омбудсмана. Зафіксовано випадки відмови у наданні необхідної інформації, перешкоджання проведенню моніторингових візитів, ігнорування рекомендацій щодо усунення порушень.

В умовах воєнного стану постають додаткові виклики, пов'язані з розширенням повноважень правоохоронних органів та можливими обмеженнями окремих прав людини. Це вимагає від омбудсмана особливої уваги до дотримання принципу пропорційності обмежень та недопущення надмірного втручання у права громадян.

У висновках слід зазначити, що Інститут Уповноваженого з прав людини відіграє важливу роль у системі контролю за дотриманням прав людини правоохоронними органами України. Незважаючи на певні обмеження повноважень, омбудсман ефективно виконує функції моніторингу, розгляду скарг та формування рекомендацій щодо усунення порушень.

Подальший розвиток інституту вимагає законодавчого розширення повноважень омбудсмана, посилення співпраці з іншими контролюючими органами та громадськістю, а також підвищення рівня виконання рекомендацій правоохоронними органами. Лише за таких умов інститут омбудсмана зможе повною мірою забезпечувати ефективний захист прав людини від можливих зловживань з боку правоохоронної системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини* URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щоріч на_ доповідь_Уповноваженого_2024_році.pdf

Качковський Андрій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРЕЗУМПЦІЯ ВИНИ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ У ПРАВИЛАХ ОБОВ'ЯЗКОВОГО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ

Дотримання балансу приватних та публічних інтересів є одним з основоположних принципів податкового права. Забезпечення життєздатності цього принципу дозволяє платнику податків належним чином виконувати свої обов'язки та у повній мірі реалізовувати свої права. Проте на практиці часто трапляються випадки, коли законодавець при створенні нормативної бази певним чином порушує вищезазначений баланс та створює умови, за яких права платника податків штучно обмежуються. Одним з таких випадків є обов'язкове розкриття інформації про транскордонні операції, що дає підстави стверджувати про існування презумпції вини платника податків.

Правила обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платника податків є відповіддю на агресивне податкове планування та ухилення від сплати податків. Агресивне податкове планування розглядається вченими як певний правовий феномен, що на думку О. Ватаманюка, є ерозією бази оподаткування та переміщення прибутків корпорацій, які стають можливими або через наявність прогалин у взаємодії різних податкових систем, або в деяких випадках – через застосування двосторонніх податкових угод [1, с. 154].

Використання обов'язкових правил розкриття інформації (mandatory disclosure rules) не є новацією та успішно застосовувалось такими країнами як США, Канада, ПАР, Сполучене Королівство, Португалія, Ірландія, Ізраїль та Південна Корея. В межах країн ЄС такі правила затверджені Директивою 2018/822, що широко відома як DAC6 [2].

Основна мета DAC6 полягає у встановленні обов'язку розкривати схеми агресивного податкового планування та надавати звітність щодо відповідних транскордонних операцій. Важливим елементом регулювання є покладення такого обов'язку не лише на самого платника податків, а й на посередників, які залучені до угод. Такими посередниками можуть виступати

банки, страхові компанії, аудитори чи податкові консультанти, які забезпечують супровід або реалізацію транскордонних операцій.

Обов'язок щодо подання звітності виникає лише за одночасного виконання трьох умов: 1) операція відповідає одній із так званих типових ознак (hallmarks); 2) вона має транскордонний характер і стосується принаймні однієї країни-члена ЄС; 3) угода здійснюється з метою, повністю чи частково, отримання податкової вигоди.

Типові ознаки поділяються на п'ять категорій (A–E), частина з яких прив'язана до тесту основної вигоди (main benefit test). Для виникнення обов'язку достатньо наявності лише однієї з цих ознак. Найчастіше мова йде про операції між пов'язаними компаніями, участь контрагента з юрисдикції з низьким рівнем оподаткування чи з так званого «чорного списку» ЄС/ОЕСР, а також транзакції, де винагорода посередника прямо залежить від досягнення податкової економії.

Перекладання обов'язку зі звітування на платника податків або професійного посередника фактично формує презумпцію вини. У таких умовах саме платник податків має довести контролюючим органам відсутність ознак hallmarks та, відповідно, обґрунтувати відсутність обов'язку щодо подання звітності. Якщо ж звітність не подано, а належних пояснень не надано, національне законодавство держав-членів ЄС передбачає застосування значних штрафних санкцій.

Таким чином, обов'язок зі звітування неминуче супроводжується необхідністю підтвердження правомірності дій платника податків, а тягар доведення фактично переноситься з контролюючого органу на самого суб'єкта господарювання.

У цьому контексті варто звернути увагу й на правила GAAR (General Anti-Avoidance Rules), які мають особливе значення для оцінки добросовісності схем податкового планування. У ЄС вони закріплені у Директиві Ради ЄС № 2016/1164 від 12.07.2016 [3]. Проте практика імплементації цих правил у національне законодавство є нерівномірною та часом суперечливою. Наприклад, у США, Південній Кореї, Австралії та Швеції обов'язок доведення лежить на платнику податків, тоді як у Франції, Італії та Бельгії цей тягар покладається на податкові органи. Відтак, презумпція вини платника податків та зобов'язання доводити законність своїх дій у сфері транскордонних операцій стають своєрідною відповіддю міжнародної спільноти на сучасні виклики агресивного податкового планування.

Попри вищезазначене, презюмування вини платника податків та покладання на нього тягаря доказування правомірності своїх дій у випадку здійснення транскордонних операцій може значним чином порушити баланс приватних та державних інтересів. З метою недопущення неправомірного втручання держави у приватні інтереси платника податків, необхідно постійно удосконалювати нормативну базу, розробляти практичні

рекомендації та ефективні тлумачення, що відповідають викликам сучасності та нівелюють більшість потенційних спорів.

Список використаних джерел:

1. Ватаманюк О.С. Агресивне податкове планування: негативні наслідки та напрями протидії. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. Випуск 1(9). 2018, С. 153-158.
2. Council Directive (EU) 2018/822 of 25 May 2018. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/822/oj (дата звернення 15.09.2025).
3. Council Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1164/oj/eng (дата звернення 15.09.2025).

Киричук Анна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **Наталія Лаговська**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному суспільстві соціальна справедливість виступає одним із фундаментальних принципів демократичної держави та визначає умови реалізації прав і свобод людини. Вона стає особливо актуальною в умовах суспільних трансформацій, воєнного стану та зростання соціальної нерівності.

Актуальність даної теми наразі є дійсно високою, адже зараз, коли всі люди мають різні доходи, різні статуси, посади, почала зростати соціальна нерівність,

Ця проблематика розглянута в роботах Дж. Ролза, Д. Белла, Д. Боулдінга, Р. Дарендорфа, В.Зауера, М. Волзера та багатьох інших.

На думку Джона Ролза, викладену у праці «Теорія справедливості», справедливість є основною чеснотою суспільних інститутів. У справедливій державі мають бути гарантовані громадянські свободи, а права, що випливають із принципу справедливості, не можуть бути предметом політичних компромісів[3, с. 24].

У сучасній правовій науці соціальну справедливість слід розглядати не лише як абстрактну категорію, а й як дієвий правовий механізм, що сприяє гармонійному розвитку суспільства.

Принципи соціальної справедливості нерозривно пов’язані з реалізацією прав людини. Конституція України у ст. 3 закріплює, що права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Міжнародні акти, зокрема Загальна декларація прав людини 1948 роке, також наголошують на тому, що соціальна рівність є базисом для розвитку прав людини.

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, є фундаментальною основою, що гарантує ключові права та свободи кожної людини. Вона проголошує принцип, згідно з яким усі люди з'являються на світ вільними та рівними у своїй гідності й правах [2]. Декларація акцентує увагу на необхідності забезпечення соціальної справедливості, визначаючи такі фундаментальні права, як право на здобуття освіти, право на працю та гідні умови роботи, а також право на активну участь у культурному житті суспільства.

Основними проблемами досягнення соціальної справедливості є зростання майнової нерівності, недосконаліть механізмів соціального захисту та вплив воєнного стану. Особливої уваги потребує захист вразливих груп населення - внутрішньо переміщених осіб, дітей, людей з інвалідністю[4].

Наприклад, хтось може собі дозволити певні послуги та закрити певні потреби, а хтось не може, бо знаходиться не на тому рівні достатку. Також тема соціальної справедливості набирає більшої актуальності, зараз, коли йде боротьба за права меншин, які об'єднані в рух за громадянські права, визнання та подолання дискримінації.

Забезпечення соціальної справедливості можливе через створення ефективних правових і соціальних механізмів. Серед них[4]:

1. соціальне забезпечення,
2. доступ до якісної освіти та охорони здоров’я,
3. недопущення дискримінації.

Держава зобов’язана не лише проголошувати права, а й створювати умови для їхньої реалізації. Але для їх реалізації важливим є не тільки вдосконалення самого законодавства та розширення інструментів правозастосування, а й формування правової культури, заснованої на принципах рівності, недискримінації та верховенства права [3, с.69-70]. У цьому аспекті подальше дослідження феномену соціальної справедливості набуває особливого значення для модернізації правових систем сучасних держав.

Тож лише завдяки забезпеченню рівності можна досягти справедливого суспільства, в якому кожна людина може реалізувати свій потенціал. Тому важливо, щоб держави, організації та суспільство в цілому працювали над захистом прав людини та просуванням соціальної справедливості, адже це є запорукою стабільності, розвитку та процвітання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 13 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 13.09.2025).

2. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 13.09.2025).
3. Балагура Т. В. Правові засоби забезпечення соціальної справедливості : дис. … д-ра філос. наук : 12.00.00. Київ, 2025. 198 с.
4. Лаговська Н. В. Імплементація європейських стандартів захисту прав дитини в національне законодавство України. Нове українське право. 2022. Випуск 6. Том 2. С. 7-14.

Кіяшко Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

КОНФЛІКТ ПОДВІЙНОГО РЕЗИДЕНТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ОГЛЯД ОСТАННЬОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРАКТИКИ КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ

Проблема подвійного оподаткування доходів виникає дедалі гостріше у контексті воєнного стану в Україні, коли велика кількість громадян змушена була залишити свою країну та переїхати до інших держав. Для таких осіб питання податкового резидентства стає складним, адже вони одночасно можуть вважатися податковими резидентами як України, відповідно до критеріїв зі ст. 14.1.213 Податкового кодексу України, так і країни свого тимчасового або постійного проживання [1]. Це спричиняє подвійне оподаткування їхніх доходів та створює значні фінансові й юридичні труднощі.

Більше того, невизначеність цьому питанню додають різноманітні підходи податкових адміністрацій різних держав, куди емігрували українці, а також наявність у українських громадян статусу фізичної-особи підприємця, знищеного нерухомого майна, яке неможливо відчужити, близьких сімейних зв'язків, які лишились в Україні або виїхали за кордон. Зараз, як слушно підкреслює Л. Вдовічена, законодавство не містить норм, які б визначали порядок підтвердження втрати статусу резидента [2, с 104]. Тому для отримання відповідної довідки фізичні особи змушені звертатися до компетентних органів іншої держави. Крім того, нині відсутня й чітко врегульована юридична процедура, що надавала б можливість фізичній особі змінити, отримати чи відмовитися від статусу резидента, на що звертають увагу Г. Петренко та А. Буравська [3, с. 337].

Визнання податкового резидентства двох держав ставить цих людей у невизначене становище, ускладнюючи дотримання податкового

законодавства та звітність. З метою розуміння свого податкового статусу, українці закордоном усе більше почали звертатися до можливості отримання індивідуальної податкової консультації (ІПК) від Державної податкової служби (ДПС) – адже якщо платник податків діє на підставі отриманої ІПК, він звільняється від відповідальності за свої дії.

Попередній підхід ДПС до трактування конфлікту подвійного резидентства осіб, які були вимушені покинути Україну через війну, був досить категоричним — наявність критерію нерухомості, відкритих рахунків, отриманих доходів або реєстрації у Україні автоматично призводило до того, що ДПС визнавала таку особу податковим резидентом України, незалежно від особистих обставин: «… за умови, якщо фізична особа має у власності нерухоме майно, відкриті банківські рахунки, отримання доходу на території України, реєстрацію місця проживання, нарахування сплати за користування житлом тощо, фізичні особи – підприємці, зареєстровані згідно із законодавством України, то такі особи можуть бути визнані податковим резидентом України» [4]. [ІПК № 5410/ІПК/99-00-24-03-03 від 22 листопада 2024 р.].

Проте з початку 2025 р. помітна зміна в практиці податкових консультацій — вони стали менш категоричними та більш орієнтовані на оцінку реальних обставин платника податків. Зокрема, у ІПК № 2494/ІПК/99-00-24-03-03 від 07 травня 2025 р. контролюючий орган врахував тісні особисті зв’язки платника з країною проживання, членами сім’ї, відсутність центру життєвих інтересів в Україні, зняття з реєстрації місця проживання в Україні і отримання посвітки на постійне проживання у Франції. Це дало підстави контролюючому органу припустити у тексті ІПК, що особа може бути податковим нерезидентом України: «Враховуючи викладене, якщо Вами як фізичною особою – громадянином України не забезпечується наявність критеріїв, встановлених п.п. 14.1.213 п. 14.1 ст. 14 Кодексу, то з метою оподаткування Ви можете вважатися нерезидентом України» [5].

Такий підхід відповідає міжнародній практиці, зокрема Конвенції ОЕСР про уникнення подвійного оподаткування і Коментарю до ст. 4 Модельної Конвенції ОЕСР, і є важливим кроком у вирішенні проблеми подвійного резидентства [6, с. 109-110].

У випадку, якщо платник податку незадоволений винесеною ІПК, він має право оспорити її правомірність у суді, чим і користувалися багато платників податків. Аналіз судової практики останнього часу свідчить про активне залучення судів до врегулювання конфліктів подвійного оподаткування у зв’язку з конфліктом подвійного резидентства українців. Судові рішення, як-от у справах № 520/23643/24 та № 320/35437/24, переконливо підтверджують, що висновки ДПС мають базуватися на комплексній оцінці фактичних обставин, а не лише формальних критеріїв. Суди зобов’язують податкові органи при винесенні ІПК на користь фізичних осіб враховувати місце фактичного проживання, сімейні зв’язки, наявність

житла, центр життєвих інтересів, роботу та статус у країні проживання особи, яка запитує отримання ІПК [7, 8].

Зокрема, у справах з урахуванням фактичного проживання платника у країнах Європи чи ОАЕ, де він отримував статус податкового резидента, суди визнавали такі обставини критеріями нерезидентства в Україні. Водночас тривале перебування за кордоном і отримання тимчасового захисту не є автоматичною підставою вважатися нерезидентом в Україні, якщо внутрішні зв'язки з країною залишаються (наприклад, власність чи підприємницький статус). Важливою є оцінка стабільності та тривалості основного місця проживання.

Отже, остання практика судових органів на ДПС надає підстави для стриманого оптимізму, адже контролюючими органами підкреслюється необхідність особистісного, комплексного підходу до визначення податкового резидентства громадян, з урахуванням зміни життєвих обставин і фактичного центру інтересів. Це має сприяти зниженню конфліктів та подвійного оподаткування, а також забезпеченню більшої правової визначеності для фізичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
2. Вдовічена Л. Втрата статусу податкового резидента: прогалина законодавства. Право і суспільство. № 1 частина 2 / 2020. С.102-108 DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-2.18
3. Петренко Г.О., Буравська А.А. Застосування ознак податкового резидентства Державною податковою службою України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2022. № 70. С. 335-339. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.53
4. Індивідуальна податкова консультація № 5410/ІПК/99-00-24-03-03 від 22 листопада 2024 року // [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://cabinet.tax.gov.ua/registers/ipk
5. Індивідуальна податкова консультація № 2494/ІПК/99-00-24-03-03 від 07 травня 2025 року // [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://cabinet.tax.gov.ua/registers/ipk
6. OECD (2017), Model Tax Convention on Income and on Capital: Condensed Version 2017, OECD Publishing. DOI: http://dx.doi.org/10.1787/mtc_cond-2017-en
7. Рішення Харківського окружного адміністративного суду у справі № 520/23643/24 від 14 жовтня 2024 року // [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://reyestr.court.gov.ua/
8. Рішення Київського окружного адміністративного суду у справі у справі № 320/35437/24 від 20 грудня 2024 року // [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://reyestr.court.gov.ua/

Клименко Ігор,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення прав учасників кримінального процесу в провадженнях щодо організованих злочинних груп в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним і складним питанням правозастосування та теорії кримінального процесу. Війна створює особливі виклики: обмеження доступу до суду, складність організації досудового слідства, порушення стандартів доказування, ризик надмірної репресивності в умовах надзвичайного режиму. Основні учасники кримінального процесу - підозрювані, обвинувачені, потерпілі, свідки, адвокати - повинні мати гарантії прав, передбачені Конституцією України, міжнародними стандартами, кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством, навіть коли введено воєнний стан.

Особливого значення у цьому контексті набуває поняття організованої злочинної групи та злочинної організації, ознаки яких закріплені в ч. 3 ст. 28 КК України. Дослідники звертають увагу на кількість суб'єктів (щонайменше три), стійкість об'єднання, попередню змову, план дій, розподіл ролей, спрямованість на кілька злочинів. Також розглядаються відмінності між організованою групою та злочинною організацією як формами співучасті. Коректна кваліфікація діяння має прямий вплив на визначення обсягу покарання та на обов'язок сторони обвинувачення доводити всі елементи складу злочину, що прямо пов'язане з гарантіями прав учасників процесу.

В умовах воєнного стану законодавство передбачає особливі режими кримінального провадження, які змінюють процедури слідства, дізнання та судового розгляду. Наприклад, допускається початок досудового розслідування без доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань у разі технічної неможливості, а також виконання функцій слідчого судді керівником прокуратури за наявності об'єктивних обставин [1]. Установлено можливість дистанційної участі захисника у слідчих (розшукових) діях, проведення таких дій у нічний час, здійснення обшуку чи огляду житла без понятих, якщо їхня присутність є неможливою або створює небезпеку для життя чи здоров'я [1, с. 358-360]. Ці новації покликані забезпечити оперативність та безпечність роботи органів досудового розслідування, однак вони несуть у собі й ризики для прав підозрюваних та обвинувачених,

зокрема у сфері забезпечення права на захист, права на справедливий суд та права на оскарження рішень.

Науковці наголошують на потенційних порушеннях при застосуванні нових норм: нечітке визначення підстав неможливості доступу до реєстрів, загроза зловживань при відсутності понятих, обмеження участі адвоката чи спостерігачів, які є важливою гарантією прозорості слідчих дій. Окрему стурбованість викликає положення, яке дозволяє суду обґрунтовувати рішення показаннями, наданими слідчому чи прокурору, навіть якщо вони не були досліджені безпосередньо під час слухання. Це ставить під загрозу право на перехресний допит, можливість оскаржити допустимість доказів та загалом принцип справедливого суду.

Важливою гарантією залишаються процедурні механізми: право на адвоката з моменту затримання, ознайомлення з матеріалами справи, отримання письмових мотивованих постанов, доступ до перекладача у разі необхідності, можливість фіксувати процесуальні дії технічними засобами, право на оскарження дій і рішень органів досудового розслідування та суду. В умовах воєнного стану окремі з цих гарантій обмежені чи змінені, однак зміни не повинні перетворюватися на підставу для фактичного скасування прав. Наприклад, участь захисника може відбуватися дистанційно, допускається збереження копій протоколів у цифровому вигляді, використання електронних доказів у разі втрати оригіналів [5, с. 360].

Суттєве значення має судова практика та позиції Верховного Суду. Лист від 03.03.2022 року «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» підкреслює, що постанова дізнавача, слідчого чи прокурора про початок розслідування в умовах недоступності ЄРДР є належним підтвердженням його початку [5, с. 358]. Водночас відсутність чіткої регламентації може ускладнити реалізацію прав учасників, тому ці положення мають бути деталізовані.

Наукова спільнота підкреслює необхідність уточнення понять «організована група», «злочинна організація», «використання умов воєнного стану», а також вдосконалення норм, що регламентують особливий режим кримінального провадження у воєнний час [3; 4]. Запровадження змін має бути спрямоване на зменшення можливостей довільного обмеження прав учасників, чітке визначення підстав відступу від загальних правил, включаючи участь захисника, понятих, доступ до реєстрів та фіксацію слідчих дій.

Міжнародні стандарти також зобов’язують Україну дотримуватися мінімальних гарантій прав людини. Європейська конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та рішення ЄСПЛ підтверджують, що навіть в умовах надзвичайного правового режиму обмеження прав має бути пропорційним і необхідним. Існують ризики, що у справах, пов’язаних із організованими групами, порушення цих стандартів

може призвести до визнання Україною відповідальності у міжнародних інституціях [5].

Практичні шляхи посилення гарантій прав учасників кримінального процесу полягають у підвищенні правової обізнаності слідчих, прокурорів і суддів, належному фінансуванні судової системи, застосуванні цифрових технологій для фіксації процесуальних дій та збереження доказів, створенні умов для роботи адвокатів навіть в умовах бойових дій.

Таким чином, захист прав учасників кримінального процесу в провадженнях щодо організованих злочинних груп в умовах воєнного стану є балансуванням між ефективним реагуванням держави на злочини та збереженням ключових правових гарантій. Лише дотримання цього балансу забезпечить легітимність правосуддя та довіру суспільства до правової системи.

Список використаних джерел

1. Черниченко І. В., Мацола А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»,* 2023, № 2, с. 358-360.
2. Чайка Р. А. Особливості законодавчого регулювання кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Львівський вісник державного управління*, 2025. URL: journals.lvduvs.lviv.ua
3. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної війни, та відповіді законодавця на них / В. М. Киричко та ін. *Науково-правові відповіді на виклики: матеріали конференції*, 2022. ivpz.kh.ua
4. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науково-Інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Випуск 17(29), 2024, с. 300-310.
5. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: лист Верховного Суду від 03.03.2022 р. № 1/0/2-22; а також науково-практичні коментарі: Гловюк І. В., Дроздов О. М., Тетерятник Г. К., Фоміна Т. Г., Рогальська В. В., Завтур В. А. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 КПК України, 2022. URL: APP-Journal+1

Костюк Віктор,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Людмила Самілик**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету
м.Ірпінь

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОДНОГО З БАТЬКІВ, ЩО ПРОЖИВАЄ ОКРЕМО ВІД ДИТИНИ

В Україні вже четвертий рік як введений воєнний стан згідно указу Президента. Відповідно на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина [1], зокрема і право вільно залишати територію України [2], що стосується військовозобов'язаних. Водночас даний фактор спричинив і демографічні наслідки у вигляді мільйонів українців, які виїхали за кордон. Такі процеси безпосередньо мають вплив на сімейні правовідносини. Наразі все частіше виникають спори при розірванні шлюбів, тому слід детальніше визначити та проаналізувати процесуальну проблематику в найбільш чутливій категорії судових процесів, що стосується як в цілому інтересів батьків та дітей, так і зокрема окремої підкатегорії щодо захисту прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини, як похідного предмету спору при розірванні шлюбу або як окремого позову.

Права та інтереси одного з батьків, що проживає окремо від дитини закріплені в нормах статей 141, 150, 153, 155, 157 Сімейного Кодексу України [3]. Статтею 15 Цивільного Кодексу України гарантовано право на захист у разі його порушення, невизнання або оспорювання [4]. Також стаття 4 Цивільного процесуального кодексу України закріплює право для звернення до суду за захистом своїх порушених прав та інтересів [5].

Окремої уваги варте питання перебування дитини з одним з батьків, що проживає разом з дитиною за кордоном або батьки дитини після розлучення окремо проживають на значній відстані. Даний фактор має виражену проблематику вже на стадії підготовчої частини судового засідання.

Перше, це неможливість органом опіки і піклування підготувати висновок щодо розв'язання спору в порядку ч. 5 ст. 19 СК України за відсутності фактичного доступу до дитини та умов її проживання. У разі проживання на значній відстані, неможливість органами піки і піклування повноцінно опитати дві сторони в ході підготовки висновку.

Друге, судове доручення про вручення документів громадянину України, який проживає на території іноземної держави згідно статті 502 ЦПК України потребує значного проміжку часу. Якщо між сторонами процесу гострий конфлікт, один з батьків, що проживає за кордоном буде всіляко ухилятися від отримання судових повісток, зокрема через месенджери, навіть якщо місце перебування відоме.

Третє, в порядку статті 212 ЦПК України учасник справи, його представник має право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, якщо явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою, шляхом подачі до суду у встановлені строки клопотання та бути зареєстрованим в системі електронного суду. Тому можна припустити, що у фазі конфлікту можливе уникнення від участі в судовому засіданні, що призведе до затягування судового процесу та постановлення рішення. В свою чергу, наслідком тривалих підготовчих процесів є посилення розриву психо-емоційного зв'язку між дитиною та одним з батьків, що проживає окремо.

Головним фактором вже після постановлення судового рішення є часто неможливість органами державної виконавчої служби забезпечити виконання рішення відповідно Закону України «Про виконавче провадження» [6], оскільки взагалі відсутня норма забезпечення виконання судового рішення в частині дистанційного спілкування з дитиною.

З огляду на вищезазначене, висновком у даному проблемному питанні є те, що за умов воєнного стану переважно єдиним способом участі у вихованні дитини одним з батьків, що проживає окремо, є дистанційне спілкування. Щодо процесуальної проблематики слід зазначити, що для усунення факторів, що сприяють тривалому розгляду справи та мають небажані похідні наслідки, необхідно удосконалення норм матеріального та процесуального права, що стосується сімейних правовідносин під сучасні реалії та розвиток науково-технічного прогресу.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/64/2022/ ed20220224.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0% BA/96-%D0% B2%D1%80#n4259.
3. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.
4. Цивільний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15# Text.

5. Цивільно процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws /show/1618-15#Text.
6. Про виконавче провадження: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст.542. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /1404-19#Text.

Кравцова Тетяна,
Цвігун Олена,
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
Науковий керівник: **Лаговська Наталія Валеріївна –**
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Державний податковий університет

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

В умовах воєнного стану в Україні особливого значення набуває проблема забезпечення та захисту особистих немайнових прав військовослужбовців та їхніх сімей. Такі права, закріплені Конституцією України [1] та Цивільним кодексом України [2].

Особисте немайнове право фізичних осіб слід розуміти як суб’єктивне цивільне право, яке за своїм змістом тісно та нерозривно пов’язане з особою-носієм, не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу), об’єктом якого є особисте немайнове благо [3].

Особисті немайнові права поділяються на права, що забезпечують природне існування людини (життя, здоров'я, свобода), та права, що забезпечують соціальне буття (право на ім'я, гідність, повагу, таємницю особистого життя, інформацію, творчість, місце проживання, недоторканність житла та інші). Ці права є природженими, невідчужуваними та належать кожній фізичній особі з моменту народження. В умовах війни реалізація цих прав стає складнішою, а випадки їх порушення - більш поширеними.

Система законодавства України у сфері соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей ґрунтується на положеннях міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Верховною Радою України, а також на національних правових актах, прийнятих на основі Конституції України.

Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням певних особливостей[6]. Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України [4]. Виконання ними службових обов'язків у процесі відсічі збройної агресії Російської Федерації безпосередньо пов'язане з підвищеним ризиком для життя і здоров'я. У таких умовах на державу покладається обов'язок забезпечити в повному обсязі передбачені законодавством соціальні гарантії військовослужбовців і створити належні умови для реалізації їхніх прав.

Структура правового статусу військовослужбовців включає загальну (статус людини і громадянина), спеціальну (сукупність загальних військовослужбових прав і обов'язків), особливу (комплекс специфічних рис, які характеризують правовий стан відповідних категорій військовослужбовців залежно від військових звань, посад тощо) та особистісну (особливості правового стану окремого військовослужбовця) частини. В правовому статусі військовослужбовця мають поєднуватися права, свободи, обов'язки людини, громадянина і, власне, військового. Останнє допускає можливість обмежень військовослужбовців в правах і свободах людини (громадянина), які обумовлені специфікою військової служби. Тому забезпечення реалізації конституційних прав і свобод військовослужбовців вимагає чіткого дотримання законності щодо можливих обмежень у цих правах, які, в свою чергу, можуть застосовуватися лише з легітимною метою і лише у випадках, в обсязі і в порядку, передбачених в законодавстві [5, с. 10].

Для військовослужбовців сучасними викликами є обмеження у сфері приватності, зумовлені специфікою військової служби та необхідністю дотримання режиму воєнного стану. Окрім цього, зростає кількість випадків поширення недостовірної або принизливої інформації про військовослужбовців у засобах масової інформації та соціальних мережах, що негативно впливає на їхню репутацію та гідність. Психологічні та фізичні наслідки бойових дій створюють підстави для вимог про компенсацію моральної шкоди.

Цивільне право надає низку механізмів захисту особистих немайнових прав цієї категорії осіб. Серед них - право на звернення до суду з вимогою про спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК України), можливість відшкодування моральної шкоди (ст. 23 ЦК України), захист честі, гідності та ділової репутації (статті 297, 299 ЦК України).

Слід відзначити, що значною проблемою для членів сімей військовослужбовців є доступ до достовірної інформації про обставини загибелі чи зникнення військовослужбовців, оскільки воєнні дії нерідко ускладнюють встановлення таких фактів. Важливим орієнтиром для українських судів є практика Європейського суду з прав людини, де неодноразово зазначалося, що право на повагу до пам'яті загиблого може

поширюватися на його близьких родичів, оскільки воно прямо впливає на їхнє приватне та сімейне життя.

Необхідно також враховувати право на повагу до людини після її смерті, що включає належне ставлення до тіла померлого та місця його поховання [2]. Це право, закріплене як у національному законодавстві, так і в міжнародних актах, зазнає системних і грубих порушень з боку держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України. Надходять численні свідчення очевидців про те, що окупаційні війська перешкоджають гідному похованню загиблих, змушуючи здійснювати поховання у так званих «братських могилах». Подібні дії російських військових становлять кричуще порушення особистих немайнових прав фізичних осіб і грубе нехтування нормами міжнародного гуманітарного та міжнародного права у сфері захисту прав людини, зокрема стандартами, яких дотримуються держави - члени Європейського Союзу.

Таким чином, в умовах воєнного стану першочерговим завданням держави є гарантування належного рівня правового та соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, забезпечення балансу між допустимими обмеженнями прав військових та їхньою ефективною реалізацією, а також посилення міжнародно-правового захисту в умовах збройної агресії. Це є не лише юридичною необхідністю, а й важливою передумовою підтримання довіри до держави та збереження соціальної справедливості у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. No 254к /96-ВР /Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/254к/96-вр. (дата звернення: 13.09.2025).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. No 435-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 435-15 (дата звернення: 13.09.2025).
3. Журило С. С. Захист прав, що забезпечують природну відособленість фізичної особи в умовах євроінтеграції. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право. 2019. № 3. С. 30-34. URL: https://doi.org/ 10.32845/2663-5666.2019.3.7. (дата звернення: 13.09.2025 р.)
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України 20 грудня 1991 року № 2011-XII / Верховна Рада України. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2011-12#Text (дата звернення 13.09.2025 р.)
5. Захист прав військовослужбовців та членів їх сімей: навч.-практ. посіб. / за заг. ред. С. В. Пєткова, Київ: Юрінком Інтер, 2024. 428 с.
6. Лаговська Н. В. Проблеми захисту прав власності під час воєнного стану в Україні. Ірпінський юридичний часопис. 2022. Вип. 2. С. 78-85.

Кравчук Андрій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

КРИМІНОГЕННИЙ ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кримінологічна характеристика особи злочинця є важливою складовою дослідження причин та умов злочинності, адже дозволяє сформувати уявлення про соціально-демографічні, психологічні й моральні риси осіб, що вчиняють правопорушення у сфері господарської діяльності. Цей вид злочинності відзначається особливою латентністю, значною суспільною небезпекою та тісним зв'язком із економічними процесами, що відбуваються у державі.

Актуальність теми зумовлена тим, що господарські злочини безпосередньо впливають на економічну безпеку країни, інвестиційну привабливість та добробут населення. Крім того, в умовах трансформації економіки та інтеграції України до європейського правового простору виявлення кримінологічних рис осіб, що вчиняють подібні правопорушення, набуває особливого значення для розроблення ефективних заходів запобігання.

Погоджуємось із думкою С. Кравчука, який у своєму дослідженні вказує на те, що необхідною умовою економічної стабільності України є дотримання балансу інтересів держави і населення. Ігнорування з боку керівників владних структур таких вимог, а також намагання лише силовими методами ліквідувати тіньову економіку як соціально-економічне явище в Україні, не усуне економічні проблеми, а загострить політичну ситуацію, що, в свою чергу, призведе через досить нетривалий період до соціального вибуху в суспільстві [1, с. 133].

Дослідження показують, що більшість злочинів у сфері господарської діяльності вчиняють особи з достатнім освітнім та професійним рівнем. Це керівники підприємств, бухгалтери, фінансові аналітики, юристи, службові особи, які добре орієнтуються в законодавстві й механізмах господарювання. На відміну від традиційної злочинності, для таких осіб не характерні низький рівень культури чи маргінальний спосіб життя. Навпаки, вони мають певний соціальний статус, користуються довірою колективу й суспільства.

Соціально-демографічний портрет господарського злочинця включає переважно осіб чоловічої статі віком від 30 до 50 років, однак зростає й кількість жінок серед бухгалтерів та керівників фінансових підрозділів, які стають співучасниками злочинів. Значна частина має вищу освіту та досвід роботи у відповідній сфері.

Серед мотиваційних чинників домінує корисливий мотив, зумовлений прагненням отримати незаконний прибуток, уникнути сплати податків, привласнити чи розтратити майно. Водночас важливим є поєднання особистих мотивів з організаційними недоліками: низький рівень контролю, прогалини в законодавстві, недосконалість фінансового моніторингу. У багатьох випадках особа злочинця виправдовує свої дії тим, що подібна практика є поширеною або необхідною для «виживання бізнесу».

Кримінологічний аналіз показує, що злочинці у сфері господарської діяльності рідко мають кримінальне минуле. Більшість із них раніше не притягувалася до відповідальності, що ускладнює профілактику та виявлення правопорушень. Водночас спостерігається тенденція до групового характеру злочинів, коли декілька осіб на різних посадах об'єднують зусилля для досягнення злочинного результату.

Психологічні особливості таких осіб відзначаються високим рівнем інтелектуального розвитку, аналітичним мисленням, здатністю до планування та приховування слідів злочину. Водночас їм притаманні раціоналізація протиправної поведінки, цинізм, знецінення правових норм, прагматичне ставлення до моралі.

Слушною є думка, В. Мойсеєнка, що по-особливому на характеристику організаторів кримінальних правопорушень впливають службове становище та спеціальні знання в галузі господарської, фінансової чи економічної діяльності. Зазвичай такими злочинцями стають професіонали, добре обізнані у сфері своєї службової діяльності, які мають корумповані зв'язки в органах державної влади різних рівнів, насамперед в правоохоронних органах. До речі, це узгоджується з домінуючою у західній науці загальноприйнятою концепцією «професійного злочинця» [2, с. 46].

Отже, кримінологічна характеристика особи злочинця у сфері господарської діяльності дозволяє зробити висновок, що це, здебільшого, соціально інтегрована, освічена особа, яка використовує свій статус та знання для досягнення корисливих цілей. Вивчення таких характеристик має важливе значення для розроблення спеціальних заходів запобігання: посилення внутрішнього й зовнішнього контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, формування корпоративної етики, а також удосконалення механізмів фінансового моніторингу та прозорості економічних операцій.

Таким чином, боротьба зі злочинністю у сфері господарської діяльності неможлива без комплексного аналізу особи злочинця. Саме це забезпечує створення цілеспрямованої системи профілактики, яка поєднує правові, організаційні та соціально-психологічні заходи, спрямовані на зниження ризиків вчинення правопорушень та утвердження принципів доброчесності у бізнес-середовищі.

Список використаних джерел:

1. Кравчук С. Й. Основні чинники поширення та шляхи припинення негативного впливу тіньової економіки на національну безпеку

україни. *Актуальні проблеми запобігання корупції в органах публічної влади в Україні в умовах євроінтеграції* : тези доп. міжнар. науковопракт. конф., м. Запоріжжя, 10–11 квіт. 2018 р. С. 129–133. URL: https://files.znu.edu.ua/files/2018/skachano/APZK/APZK2018.pdf#page=129
2. Мойсеєнко В. В. Характеристика особи злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). С. 40–49. URL: https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-103-1.06

Красько Василина,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
випускниця ДПУ 2022 р.

ПРОБЛЕМАТИКА ВЗАЄМОДІЇ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ ТА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сьогодні наша держава перебуває на тому етапі, коли є критична необхідність реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, обираючи зважений та обережний підхід з метою підтримки стабільності економічних процесів в умовах воєнного стану. Відносини між платниками податків та державою на кожному етапі розвитку викликають дискусії, особливо вони загострились у період переходу на військовий стан та паралельно запровадження проактивної політики євроінтеграції.

Як наслідок, високий рівень тиску та податкового навантаження, відсутність здорового діалогу між платником податків та державою, – призвели до вимушених дій по ліквідації бізнесу або підвищеного бажання працювати в межах тінього простору, що, в свою чергу, впливає на податкову систему країни.

Проблематику відносин між платниками податків та державою, а також розвитку податкової системи, із врахуванням такої взаємодії, у період воєнного стану та євроінтеграції, вивчали у своїх працях такі науковці як І. В. Ксьонжик, Г. В. Мацьків, С. В. Юшко, О. О. Дмитрик, А. В. Нечипоренко, О. Я. Бойко, Л. О. Мороз, А. С. Галабурда, Ж. С. Шило та інші. Однак наукове середовище досі відкрите до обговорення та потребує вивчення питання для комплексного правового підходу до даної проблематики.

З початком повномасштабного вторгнення, пріоритетність завдань та стратегічних цілей в країні, яка знаходиться в умовах війни, – змінились. Першочерговими питаннями, які потребували вирішення, стали обороноздатність та соціальна роль держави. В той же час, податкові надходження значно скоротились, адже бізнесу та звичайним платникам

податків було надскладно через руйнування, зниження фінансової спроможності, підвищення цін та непрості умови для продовження власної діяльності.

Аналіз періоду із 2022 по 2025 свідчить про те, лояльна позиція щодо платників податків простежується лише перший рік воєнного стану – були скасовані практично всі види перевірок, а також була можливість не сплачувати окремі податки та платежі (ЄП та ЄСВ), або ж застосовувати знижені ставки при ввезенні окремих товарів до країни. Однак, вже з 2023 року податкова політика змінила свій курс – мораторій на перевірки поступово скасовується, оподаткування повертається у збільшеній формі, як і тиск держави на бізнес та платників податків [1, с. 165].

Вдало зазначає науковиця Ж. С. Шило, що держава повинна, з одного боку, демонструвати належне ставлення до платників податків, що матиме наслідком розвиток економіки, а з іншого – дбати про формування високого рівня податкової культури та відповідальності платників податків. Пріоритетним напрямом, на сьогодні, повинно бути не лише забезпечення податкової нейтральності та справедливості, а також реформування податкової системи за принципами стабільності, економічної ефективності та поступової інтеграції до міжнародних та європейських стандартів [2, с. 256].

З одного боку, ми активно рухаємось у частині імплементації податкового законодавства до ЄС, як кандидат, впорядковуючи його та змінюючи, що впливатиме надалі на нашу інвестиційну привабливість та залучення додаткових коштів для відновлення країни, але з іншого боку – скасування лояльності оподаткування та відсутності ефективних програм підтримки платників податків, яким можна довіряти, в умовах зростання цін на електроенергію та сировину – не дозволяє розвинути та підтримати сприятливі довірливі відносини з платниками податків, особливо представниками малого та середнього бізнесу, які, в теперішніх умовах, особливо відчувають агресивну фіскальну функцію держави.

Прірва у відносинах держава – платник податків буде зростати, якщо не звертати увагу на внутрішній економічний потенціал та його можливості, особливо в умовах війни та посиленої політики євроінтеграції.

Таким чином, для впорядкування відносин між платниками податків та державою, а також ефективного функціонування податкової системи в умовах війни та активної євроінтеграції, необхідно розробити податкові заходи підтримки бізнесу, який постраждав внаслідок військової агресії без зайвих бюрократичних процедур та довготривалих процесів. Також варто приділити увагу зрозумілим та доступним державним програмам, які сприятимуть створенню нових робочих місць, а попередньо – відкриттю власної справи. Важливо реально оцінювати можливості платників податків та забезпечити належне адміністрування податків, враховуючи доходи кожного із них.

Каральні агресивні підходи повинні змінитись на лояльні здорові для побудови ефективних відносин між державою та платниками, що впливатиме на підвищення рівня підприємницької діяльності, а також зміцнення податкової системи, що, в свою чергу, буде відображатись позитивно як на військовому фронті, так і на економічному.

Список використаних джерел:

1. Красько В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку податкової системи в Україні в умовах воєнного стану та посиленої євроінтеграції. Науковий журнал «Молодий вчений». Одеса, 2024. № 7 (131). С. 163-166.
2. Шило Ж. С. Реформування податкової системи України: проблеми та перспективи. Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки». 2023. № 1(101). С. 247-258.

Кримчанін Богдан,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Боднарчук Оксана,**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державного податкового університету
м. Ірпінь

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СВОБОДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Конституційно-правова основа свободи підприємницької діяльності в Україні закладена передусім у статті 42 Конституції України [1], яка гарантує кожному право на економічну свободу та самостійне здійснення підприємницької та іншої не забороненої законом господарської діяльності. Цей конституційний припис закріплює принцип добровільності вступу в підприємництво, рівності можливостей та недискримінації, встановлюючи рамки для розбудови ринкової економіки на засадах конкуренції та приватної ініціативи.

В Конституції також уточнюється, що держава не втручається у господарську діяльність суб’єктів без передбаченого законом підґрунтя, і визначає, що економічна діяльність організовується і провадиться на засадах вільного підприємництва, вільної конкуренції й недопущення монополізму [1].

Адже, свобода підприємницької діяльності в Конституції України поєднана з обов'язком виконувати вимоги законодавства та дотримуватися загальнодержавних економічних інтересів.

Зокрема, держава забезпечує свободу підприємництва через встановлення єдиних правових правил гри й контролює, щоб обмеження цієї свободи здійснювалися виключно на підставі закону та в спосіб, передбачений законом.

Таким чином, конституційний баланс між свободою підприємництва і правом держави регулювати економіку слугує запобіжним механізмом проти свавілля з боку як бізнесу, так і органів державної влади.

Так, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [2] деталізує свободу підприємницької діяльності в міжнародному аспекті, встановлюючи, що кожен суб'єкт господарювання може вільно обирати контрагентів, ввозити і вивозити товари, виконувати роботи та надавати послуги за кордоном, якщо це не заборонено міжнародними договорами чи законодавством України. Цей закон закріплює принцип вільного здійснення зовнішньоекономічних операцій, окреслюючи водночас межі державного регулювання через ліцензування, сертифікацію та митне оформлення імпорту і експорту.

Крім того, зазначений Закон [2] передбачає, що будь-які обмеження зовнішньоекономічної діяльності можуть бути встановлені лише законами України або відповідними міжнародними договорами, до яких приєдналася держава. Це означає, що заборона чи обмеження певних видів експорту чи імпорту можлива виключно за умови прийняття відповідного нормативного акту, що підтверджує конституційну вимогу про те, що державне втручання в свободу підприємництва має бути законним, адекватним і обґрунтованим.

У контексті наукового осмислення принцип свободи підприємницької діяльності розглядається як «свобода діяти та реалізовувати економічні наміри за умови, що це не заборонено законом», що віддзеркалює конституційну модель збалансованої взаємодії підприємця й держави.

Зокрема, І.П. Іванець підкреслює, що свобода підприємництва охоплює право самостійно приймати рішення про обрання видів діяльності та її організаційних форм, визначати обсяги й способи реалізації продукції й послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках за умови дотримання законодавчих приписів [3].

Відтак, конституційно-правові засади свободи підприємництва в Україні формують комплекс правових гарантій на основі Конституції України, деталізовані законодавством про зовнішньоекономічну діяльність, яке визначає межі вільного ведення бізнесу за кордоном.

Науковий погляд І.П. Іванця ще раз наголошує на тому, що свобода підприємництва - це не вседозволеність, а можливість реалізовувати власні економічні ініціативи в тих формах і обсягах, які прямо не заборонені законом.

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що злагоджена дія конституційних норм, спеціального законодавства та науково-економічних концепцій створює правове поле, де підприємницька свобода служить рушійною силою розвитку економіки і забезпечує економічну самостійність суб'єктів господарювання України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 432.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 17. Ст. 154.
3. Іванець І. П. Принцип свободи підприємницької діяльності, який не заборонений законом. *Вісник економічної науки України.* 2020. № 3. С. 45–52.

Лях Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: МЕДІАЦІЯ

Загальновизнано, що ознакою правової держави є повне визнання прав людини та створення надійної системи їх захисту. Таким чином, у сучасній державі права людини невіддільні від добре врегульованої та ефективної системи захисту. Включення поняття визнання нерозривної єдності верховенства права, прав людини та їх захисту до підсумкового документу Копенгагенської наради Конференції з людського виміру ОБСЄ було свідомим. У ньому підкреслюється, що верховенство права передбачає більше, ніж просто процесуальну законність, що забезпечує послідовність демократичного врядування. [1].

До основних теоретичних та практичних завдань формування сучасної моделі правозахисту входить потреба в ясному визначенні процесів формування та удосконалення дієвої системи забезпечення прав людини.

Центральною основною ідеєю правової держави є захист прав людини, їх реальна гарантованість державою. Всі люди є рівними від природи, від самого факту свого народження. Додержуючись концепції західноєвропейських мислителів про природні права, можемо доказати її необхідність для українського суспільства [2].

Звичайна судова система, незважаючи на ключову роль у гарантуванні справедливості, часто страждає від перевантаження, надмірно формалізованої і витратної для сторін. Це підкреслює необхідність впровадження нових підходів, що поєднують юридичну визначеність та

людиноцентричність. Одним із них є медіація — процедура, в якій неупереджений фасилітатор сприяє сторонам у досягненні взаємоприйнятого результату. Її значення виходить за рамки розвантаження судів, бо медіація формує культуру діалогу та взаємоповаги, зміцнюючи пріоритет прав і свобод особи й інтегруючи гуманістичні принципи в практику захисту прав.

Сучасна практика медіації виникла у США та Канаді наприкінці XX століття. Європейські країни активно прийняли її у свої правові системи вже на зламі XX–XXI століть, і на сьогодні вона є невід'ємною частиною їхнього правового простору [3].

Медіація дозволяє судам звільнитися від важких справ, які можуть тривати кілька років. Медіація стала ефективним інструментом як у позасудовому, так і судовому вирішенні конфліктів [4]

Медіація в трудових спорах — це процес управління трудовими спорами, що дає змогу запобігти конфлікту чи вирішити його завдяки залученню посередника (медіатора), який є неупередженим і не має права приймати рішення за сторони, але гарантує спілкування між роботодавцем та працівником і по суті приводить до відновлення соціального зв’язку та пошуку вирішення проблеми. Медіація не замінює судового процесу, але може вирішити спір як на досудовому етапі, так і вже під час розгляду справи в суді [5].

Її ключовими характеристиками є добровільність, секретність та активна залученість сторін у пошуку рішення, що робить процес більш гнучким та адаптивним до конкретних обставин. Завдяки цим ознакам медіація сприяє не стільки формальному вирішенню конфлікту, скільки відновленню соціальної гармонії, що є особливо важливим аспектом у контексті демократичного розвитку та встановлення верховенства права.

Отже, у приватноправових спорах медіація є не лише як практичний механізм вирішення конфліктів, але й як суттєвий теоретичний інструмент захисту прав людини. На відміну від судового розгляду, де зосередження робиться на формальних процедурах та прийнятті рішень, медіація має на меті відновлення балансу інтересів та забезпечення справжньої рівності між сторонами. Саме у приватноправових відносинах — сімейних, професійних, комерційних чи договірних — права особистості часто можуть бути під загрозою формального визнання, але насправді порушуватися через тривалість судового розгляду або асиметрію ресурсів сторін. Медіація допомагає пом'якшити ці ризики, забезпечуючи не лише швидке та ефективне вирішення спору, але й створення простору для діалогу, де людська гідність та ефективний доступ до правосуддя є найважливішими. У цьому сенсі медіацію можна вважати одним із перспективних напрямків розвитку правової системи прав людини в Україні, поєднуючи верховенство права з реалізацією людиноцентричності.

Список використаних джерел:

1. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ (1990). URL: https://www.osce.org/ru/odihr/elections/14304 (дата звернення: 25.11.2024).
2. Лісовська Ю.П., Лісовський П.М., Подоляка С.А. Правова держава: історія, теорія, методологія: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 348 с. С. 212.
3. Белінська О. В. Медіація - альтернативне вирішення спорів. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. No 1(5). С. 158–172
4. Фігун Н. І. Імплементація процедури медіації в українське законодавство: теоретикоправовий аналіз. Випускна кваліфікаційна робота за спеціальністю 081 «Право». Тернопільський національний економічний університет, 2019. 110 с.
5. Кузнецова К. І. Медіація як альтернатива у вирішенні приватно-правових спорів. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини в глобалізованому світі: сучасний стан, шляхи реалізації та механізми захисту», Харків, Україна, 19 квіт. 2024.

Мальцев Сергій,
адвокат,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЦИФРОВИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

У добу цифрової трансформації та глобалізації інформаційних потоків розвиток інформаційно-комунікаційних технологій істотно змінює підходи до забезпечення прав людини. Одним із ключових викликів є реалізація права на приватність та захист персональних даних, що виступає складовою права на повагу до приватного життя (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 32 Конституції України).

Захист прав людини у приватноправових відносинах, пов’язаних із використанням цифрових технологій, вимагає системного підходу, який яскраво демонструє Європейський Союз. ЄС визначив цифрову трансформацію одним із ключових стратегічних напрямів розвитку, що реалізується через програми та ініціативи, спрямовані на формування безпечного цифрового середовища, встановлення високих стандартів

конфіденційності, створення правових механізмів регулювання відносин у сфері обробки даних.

Європейський досвід цифрових ініціатив має особливе значення для України не лише з огляду на процес євроінтеграції, а й через безпрецедентні виклики, що постали перед державою в умовах воєнного стану. Збройна агресія супроводжується активним використанням кібератак, спробами дестабілізації інформаційного простору, втручанням у приватне життя громадян та посяганнями на конфіденційність персональних даних. Це прямо зачіпає сферу приватноправових відносин – від захисту персональної інформації користувачів цифрових сервісів до забезпечення безпеки комунікаційних платформ та банківських транзакцій.

За таких обставин саме європейські підходи до цифрової трансформації, що поєднують розвиток інноваційних технологій і жорсткі стандарти захисту прав людини, стають надзвичайно актуальними. Вони пропонують Україні ефективні механізми балансування між інтересами національної безпеки та необхідністю збереження фундаментальних прав і свобод, передусім права на приватність, навіть у надзвичайних умовах.

Розуміючі стратегічну важливість інформаційно-комунікаційних технологій Європейський Союз, як осередок найбільш розвинутих країн у сфері інформаційного суспільства, спрямовує значні зусилля на розвиток цифрових технологій.

Саме у цих країнах поряд із стрімким розвитком інформаційних технологій, інформаційних ресурсів, продукції та послуг велика увага приділяється забезпеченню прав і безпеки людини в інформаційній сфері, насамперед, захисту персональних даних [2, с. 61].

В цьому напрямку ЄС розробив численні дослідницькі програми і фінансові ініціативи для створення безпечного цифрового середовища, забезпечення приватності користувачів і підтримки єдиного цифрового ринку.

Однією з ключових дослідницьких програм ЄС у сфері інформаційно-комунікаційних технологій стала програма «Horizon 2020» («Горизонт 2020»), с бюджетом майже 80 мільярдів євро, яка з 2014 по 2020 рік фінансувала, в тому числі, проекти в галузі цифрових технологій і захисту даних [3].

«Horizon 2020» стала найбільшою на той час в історії Європейського Союзу рамковою програмою з фінансування досліджень та інновацій, відіграла ключову роль у розвитку цифрових технологій та забезпеченні захисту даних в Європейському Союзі.

Програма стала основою для багатьох досліджень, що стосуються інновацій у сфері ІКТ, в тому числі в сфері захисту прайвесі. В рамках цієї програми фінансувалися, в тому числі, проекти, спрямовані на:

– розробку нових цифрових технологій, в рамках яких стимулювалося створення інноваційних рішень у таких сферах, як штучний інтелект, великі

дані (Big Data), хмарні обчислення (cloud computing), кібербезпека та Інтернет речей (IoT, Internet of Things);

– захист даних, в рамках яких фінансувалися дослідження, спрямовані на розробку нових методів захисту персональних даних, забезпечення конфіденційності та кібербезпеки, що було особливо актуально в контексті зростання кількості кібератак та впровадження загального регламенту про захист даних (GDPR);

– створення цифрового єдиного ринку, в рамках яких підтримувалися проекти, спрямовані на розробку стандартів, інтеграцію цифрових систем та подолання цифрового розриву.

Після завершення 31 грудня 2020 року програми «Horizon 2020», Європейський Союз запустив нову рамкову програму досліджень та інновацій – «Horizon Europe» («Горизонт Європа»). Програма стала дев'ятою рамковою програмою ЄС [4].

Загальний бюджет програми «Horizon Europe» становить 95,5 млрд євро. Реалізація Програми розрахована на семирічний період, а саме: 2021-2027 рр.

Другий Стратегічний план Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Horizon Europe», прийнятий Європейською комісією в березні 2023 року, став важливим кроком у розвитку наукових досліджень та інновацій в ЄС на період з 2025 по 2027 роки [5].

Одним із основних стратегічних напрямів фінансування цієї програми є цифровий перехід, що охоплює численні ініціативи у сфері цифрових технологій, штучного інтелекту, кібербезпеки та розробки цифрових інфраструктур. Цей напрямок є частиною амбітної стратегії Європейського Союзу, спрямованої на прискорення цифрової трансформації у різних сферах, таких як промисловість, державне управління та суспільство загалом.

У межах Стратегічного плану «Horizon Europe» та спрямованих на цифровий перехід ініціатив Європейський Союз реалізує низку важливих програм для розвитку цифрової інфраструктури та пов'язаних галузей:

«Digital Europe Programme» («Ініціатива «Цифрова Європа») – один із основних інструментів фінансування, що підтримує розвиток високопродуктивних обчислень, штучного інтелекту, кібербезпеки та цифрових навичок серед населення ЄС. Зокрема, це сприяє підвищенню цифрової компетентності населення та компаній, а також впровадженню інновацій у державному секторі [6];

«European Data Spaces» («Європейські простори даних») – проект, що спрямований на створення інтегрованої цифрової екосистеми, яка передбачає створення безпечної інфраструктури для обміну даними з дотриманням високих стандартів конфіденційності. Ця ініціатива є важливою частиною стратегії "Європейського цифрового десятиліття", яка покликана забезпечити економічний, технологічний та соціальний розвиток ЄС через ефективне використання даних [7].

Проект передбачає формування інфраструктури та нормативно-правової бази для створення секторальних просторів даних:

– простори даних у сфері охорони здоров'я (Health Data Space);

– простори даних для енергетичного сектору (Energy Data Space);

– простори даних для агропромисловості (Agri-food Data Space);

– простори даних у транспортному секторі (Mobility Data Space);

– простори даних у фінансовій сфері (Financial Data Space);

«European Cloud Initiative» («Європейська хмарна ініціатива») – ключова програма Європейського Союзу, спрямована на створення загальноєвропейської хмарної платформи для зберігання, обробки та обміну науковими даними. Вона є важливою частиною стратегії розвитку європейського дослідницького простору та цифрової трансформації, підтримуючи принципи відкритої науки та забезпечуючи доступ до наукових даних для дослідників, установ та бізнесу [8].

Досвід Європейського Союзу у сфері цифрових ініціатив демонструє, що поєднання технологічних інновацій з високими стандартами захисту прав людини може забезпечити стабільність і довіру в цифровому середовищі. Рамкові програми ЄС – від «Horizon 2020» до «Horizon Europe», «Digital Europe Programme», «European Data Spaces» та «European Cloud Initiative» – підтверджують стратегічний підхід до побудови безпечної цифрової інфраструктури та розробки правових механізмів для приватноправових відносин.

Для України важливим є не лише імплементація цих практик, а й адаптація їх до умов воєнного стану, коли зростають ризики кібератак і втручання у приватне життя. Саме на основі європейських стандартів можна сформувати правову модель, здатну забезпечити захист приватності та персональних даних, підвищити стійкість цифрових сервісів і водночас зберегти орієнтацію на інтеграцію до єдиного правового простору ЄС.

Список використаних джерел:

1. Запорожець О.Ю. Політика Європейського союзу в сфері інформаційної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2009. Випуск 87 (Частина ІІ). С. 36-45.

2. Пилипчук В.Г. Брижко В.М. Інформаційна безпека та приватність у сфері захисту персональних даних. *Інформація і право.* 2016 № 4(19). С. 60-70.

3. Horizon 2020. Details of the EU funding programme which ended in 2020 and links to further information. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en (дата звернення: 10.09.2025).

4. Програма Горизонт Європа. URL: https://horizon-europe.org.ua/uk/about-he/he-programme (дата звернення: 10.09.2025).

5. Horizon Europe strategic plan (2025 – 2027) European Commission Directorate-General for Research and Innovation. Luxembourg. Publications Office of the European Union, 2024. 140 p. doi:10.2777/09291.

6. The Digital Europe Programme. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme (дата звернення: 10.09.2025).
7. Common European Data Spaces URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/data-spaces (дата звернення: 10.09.2025).
8. European Cloud Initiative to give Europe a global lead in the data-driven economy. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_16_1408 (дата звернення: 10.09.2025).

Марченко Ігор,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ НОРМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Сучасний стан євроінтеграційних прагнень України характеризується наближенням, гармонізацією та уніфікацію національного законодавства до права ЄС. Звичайно, всі ці процеси ускладняються російською військової агресією проти України. Втім, навіть в таких умовах життєдіяльність та життєздатність індивіда, суспільства, держави потребує свого продовження та функціонування.

Соціальні права людини – це друге покоління прав людини, які охоплюють право на працю, на соціальний захист, на справедливі та безпечні умови праці, на освіту, на охорону здоров'я, а також право на достатній життєвий рівень. Їх особливість у тому, що реалізація таких прав вимагає від держави не лише утримання від втручання, а й активних позитивних дій, включно з фінансовим забезпеченням.

Сучасна соціальна політика ЄС формується на основі балансу економічної ефективності та соціальної згуртованості, де ключову роль відіграють гарантії трудових прав, доступ до якісної медицини та освіти, а також механізми захисту вразливих верств населення. Для України імплементація цих стандартів є не лише вимогою асоціації з ЄС, але й необхідною передумовою для побудови конкурентоспроможної соціально-орієнтованої економіки [1, с. 238].

У європейському праві існує декілька фундаментальних механізмів, що гарантують соціальні права, зокрема:

1. Європейська соціальна хартія (1961 р., переглянута 1996 р.). Це основний документ Ради Європи, що прямо кодифікує соціальні права. Вона містить положення про право на працю, на колективні переговори, на соціальне забезпечення, на медичну допомогу та житло. Виконання Хартії

контролюється Європейським комітетом із соціальних прав. Хоча механізм не такий сильний, як у сфері прав громадянських і політичних, однак він формує стандарти й чинить тиск на держави.

2. Конвенція про захист основоположних прав та свобод людини (1950 р.) На перший погляд, вона захищає переважно громадянські та політичні права. Проте практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) поступово «соціалізувала» Конвенцію. Суд тлумачить такі права, як право на життя (ст. 2), заборону катувань і нелюдського поводження (ст. 3), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8) саме у соціальному контексті. Наприклад, рішення щодо медичної допомоги, охорони праці, захисту вразливих груп фактично розширюють соціальний вимір Конвенції.

3. Право Європейського Союзу, а саме Хартія основних прав ЄС (2000 р.) містить цілий розділ «Солідарність», де закріплені соціальні права: право працівників на інформацію та консультацію, захист у разі звільнення, доступ до послуг охорони здоров'я, соціальне забезпечення. Також ключовим є принцип «європейської соціальної ринкової економіки», який лежить в основі політики ЄС. Суд ЄС у Люксембурзі активно застосовує ці положення, формуючи практику захисту соціальних прав.

Таким чином, ми можемо стверджувати про багаторівневу систему захисту соціальних прав у Європі, а саме: 1) Рада Європи – стандарти через Європейську соціальну хартію та прецеденти ЄСПЛ; 2) Європейський Союз – інтегровані механізми через право ЄС та Хартію основних прав.

Втім, щодо проблем у сфері забезпечення та гарантування соціальних прав варто наголосити, що соціальні права часто залежать від фінансових можливостей держав; механізми контролю в Раді Європи не є обов'язковими у повному сенсі; у країнах із перехідною економікою рівень гарантування соціальних прав значно нижчий за європейські стандарти.

Однак, європейська система захисту соціальних прав демонструє поступове, але невідворотне зростання значення «соціального виміру прав людини». Завдяки діяльності міжнародних судів, розвиткові прецедентної практики та формуванню єдиного правового простору ми спостерігаємо зближення соціальних стандартів у державах Європи.

Таким чином, слід зазначити, що європейська система захисту соціальних прав – це багаторівневий механізм, який складається із:

- Рішень ЄСПЛ, які розширюють тлумачення Конвенції;
- Європейська соціальна хартія, яка формує стандарти;
- Суд ЄС, який застосовує Хартію основних прав ЄС.

Разом ці інструменти поступово перетворюють соціальні права з деклараційних на реальні юридичні гарантії.

Повна інтеграція України у сфері соціального виміру до стандартів європейського права, це процес, який наша держава має першочергово забезпечити після настання миру, оскільки соціальні права значною мірою залежать від бюджетних можливостей держав, а розвиток економіки у

воєнний час спрямований на вирішення завдань у сфері обороноспроможності держави.

Список використаних джерел:

5. Добрянська Н. В., Горєлова В. Ю., Пушкар О. А. Актуальні проблеми адаптації законодавства України до критеріїв ЄС : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 544 с.
6. Європейська соціальна хартія (Турин, 18.10.1961) та Переглянута Європейська соціальна хартія (Страсбург, 3.05.1996). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
7. Хартія основних прав Європейського Союзу (Ніцца, 7.12.2000; набрала юридичної сили 2009 р.).

Мудрак Сергій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
випускник НАДПСУ 2003 р.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УРОКИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Воєнний стан створює безпрецедентні виклики для системи кримінальної юстиції України. В умовах воєнних дій постає питання пошуку оптимального балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та дотриманням фундаментальних прав учасників кримінального провадження. Світовий досвід свідчить, що навіть за надзвичайних умов держави зобов’язані забезпечувати мінімальні стандарти справедливого судочинства, відповідно до ст. 15 Європейської конвенції з прав людини, яка допускає відступ від певних прав, але не від фундаментальних [4].

Український законодавець закріпив особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану (ст. 615 КПК України), що має на меті адаптувати кримінальні процесуальні процедури до нових умов. Однак, як слушно зауважують вітчизняні науковці, застосування таких процедур не повинно перетворюватися на формальне обмеження прав обвинуваченого чи потерпілого, адже навіть у час війни держава зобов’язана гарантувати доступ до правосуддя та ефективний захист [3].

Досвід Великої Британії під час Другої світової війни та після 11 вересня 2001 року у США показує, що судовий контроль залишається ключовим елементом забезпечення прав людини, навіть якщо у певних випадках допускається спрощене провадження чи закриті слухання. В Україні судова влада має брати на себе роль основного гаранта правової

довіри, що відображається у сучасних дослідженнях щодо принципу захисту довіри у кримінальному процесі.

Особливу увагу слід приділити праву на захист. Зарубіжний досвід свідчить, що навіть за умов надзвичайних станів держава повинна забезпечувати безперешкодний доступ адвокатів до підозрюваних, у тому числі через використання дистанційних технологій. У Польщі, наприклад, під час пандемії COVID-19 були запроваджені електронні засоби комунікації для адвокатів і підсудних, що може стати орієнтиром для України в умовах воєнного стану [3].

Важливим є питання застосування запобіжних заходів. Як свідчить практика Німеччини та Франції, навіть у період терористичних загроз держава не може допускати автоматичного застосування найсуворіших заходів, таких як тримання під вартою. Натомість має проводитися індивідуальна оцінка ризиків. Аналогічну думку висловлюють українські дослідники, наголошуючи на неприпустимості механічного продовження строків тримання під вартою без достатнього обґрунтування [1].

Не менш значущим є захист прав потерпілих. У Канаді та Литві, наприклад, існують спеціальні програми психологічної та правової допомоги потерпілим від воєнних злочинів і терористичних актів. Для України така практика є особливо актуальною в умовах масових воєнних злочинів проти цивільного населення. Українські науковці підкреслюють необхідність налагодження ефективної міжвідомчої координації для надання комплексної допомоги потерпілим [2].

Окрему увагу слід звернути на забезпечення права на справедливий суд. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що навіть під час надзвичайних ситуацій суди повинні залишатися незалежними арбітрами та захищати права осіб від свавілля держави. У цьому контексті українські дослідники підкреслюють, що завдання суду полягає не лише у здійсненні контролю за законністю, а й у підтриманні довіри громадян до держави.

Отже, узагальнюючи зарубіжний досвід і сучасні наукові підходи, можна виділити кілька ключових уроків для України:

1. Забезпечення незалежності суду та його ролі як гаранта справедливості.
2. Використання дистанційних технологій для реалізації права на захист.
3. Індивідуалізація застосування запобіжних заходів.
4. Комплексний захист прав потерпілих, включно з правовою та психологічною підтримкою.
5. Забезпечення прозорості й довіри до кримінального процесу навіть у кризових умовах.

Реалізація цих уроків у вітчизняному кримінальному процесі дозволить не лише підвищити ефективність правосуддя у період воєнного стану, а й

закласти основи для модернізації правової системи України відповідно до європейських та міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко А. М. Дія запобіжних заходів в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 2. С. 45-52.
2. Гавриш І. О., Костенко Т. В. Дистанційне кримінальне провадження в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 115-121.
3. Кіяниця В. М. Щодо участі захисника у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 113-118.
4. Лоскутов Т. О. Засада захисту правової довіри у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2024. № 1. С. 22-30.
5. Черниченко І. В., Мацола А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3. С. 67-74.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

Мушій Михайло,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
випускник 2015 р.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Стрімка еволюція суспільних відносин в інформаційній сфері зумовила необхідність формування та вдосконалення інформаційного законодавства, закріплення на нормативному рівні класифікації інформації, а також встановлення прав і обов’язків учасників правових відносин. Особливо актуальним стало забезпечення ефективного адміністративно-правового механізму реалізації та захисту права громадян на доступ до публічної інформації. Дослідження еволюції наукових поглядів на цю проблему є надзвичайно важливим для доктрини інформаційного права України.

Теоретичною основою для вивчення цієї теми стали праці таких науковців, як В. Ю. Баскаков, Т. В. Грушкевич, Ю. В. Дика, О. Є. Заяць, Л. В. Кузенко, О. О. Кукшинова, К. С. Маштак, С. М. Тарадай та інших.

Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, відсутність комплексного аналізу наукових поглядів щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації як окремого предмета науки інформаційного права України свідчить про його актуальність. Це питання розглядалося в рамках конституційного, адміністративного та інформаційного права. Наука інформаційного права, перебуваючи на етапі становлення, має подвійний об'єкт дослідження: загальний, характерний для суспільних наук, і специфічний, властивий лише юридичній науці. Предмет цієї науки охоплює широкий спектр суспільних відносин, пов'язаних зі створенням, обігом, використанням та захистом інформації, а також забезпеченням прав суб'єктів на доступ до неї.

Дослідження наукових джерел показує, що теоретичні й практичні аспекти реалізації права на доступ до інформації перебувають у стадії активної розробки. Більшість фахівців зосереджуються на вирішенні термінологічних питань, зокрема на уніфікації визначень ключових понять, таких як «інформація» та «право на доступ до інформації». Хоча існують різні погляди, зокрема щодо виокремлення інформаційного права в самостійну галузь, більшість наукових праць усебічно висвітлюють питання забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації. Аналіз наукової літератури дозволяє умовно розділити всі дослідження з цієї тематики на чотири основні групи.

Перша група включає роботи, присвячені інформаційному праву, законодавчим актам, державній інформаційній політиці та інформаційній культурі. Науковці цієї групи, зокрема В. А. Залізняк, досліджують місце інформаційного права в системі права України, систематизацію інформаційного законодавства та обґрунтовують необхідність створення Інформаційного кодексу. Ці дослідження є важливими для формування внутрішньої системи інформаційного права, хоча меншою мірою стосуються конкретних процедур доступу до публічної інформації.

Друга група об'єднує роботи, що розглядають питання інформаційної безпеки, її заходи та засоби забезпечення. У цьому контексті досліджується інформаційна безпека держави, яка передбачає обмеження доступу до таємної та службової інформації. Науковці, такі як О. В. Олійник, вказують на проблеми, що виникають при віднесенні відомостей до інформації з обмеженим доступом через недосконаліть законодавства. Також, О. В. Логінов акцентує увагу на ролі правових норм у гарантуванні інформаційної безпеки в органах виконавчої влади та пропонує власну типологію інформаційного суспільства, визначальними ознаками якої є ступінь забезпечення рівного доступу громадян до публічної інформації та їхня участь у житті суспільства.

Третя група наукових досліджень присвячена інформаційній та аналітичній роботі в органах публічного управління. Представники цієї групи, наприклад І. С. Стаценко-Сургучова, розглядають внутрішньо-

організаційну інформаційно-аналітичну діяльність як основу для ухвалення ефективних управлінських рішень. Хоча частина цієї інформації може бути публічною, основний фокус досліджень спрямований на її внутрішньо-управлінське використання.

Четверта, і найбільш деталізована, група охоплює роботи, що безпосередньо досліджують право доступу до публічної інформації та механізми його реалізації. Науковці, зокрема К. С. Маштак, ґрунтовно аналізують сутність категорій «публічна інформація», «право на доступ» та «процедура доступу". Ці дослідження є ключовими для розуміння особливостей правового механізму забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що забезпечення і захист права особи на доступ до публічної інформації є одним із фундаментальних видів суспільних відносин, що становлять предмет науки інформаційного права. Дослідження в цій сфері є комплексними та всебічними, охоплюючи як теоретичні, так і практичні аспекти. Вони демонструють значний внесок українських вчених у формування та розвиток доктрини інформаційного права, підкреслюючи важливість подальшого багатоаспектного вивчення проблеми забезпечення права на доступ до публічної інформації в контексті формування державної інформаційної політики.

Список використаних джерел:

1. Калюжний Р., Марценюк А. Предмет та методи інформаційного права. *Правова інформатика.* 2008. № 3. С. 5–95.
2. Залізняк В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ., 2011. 210 с.
3. Олійник О. В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2006. 201 с.
4. Стаценко-Сургучова І. С. Організаційно-правові засади інформаційно-аналітичної роботи в органах державної податкової служби України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь. 2008. 210 с.
5. Маштак К.С. Адміністративно-правове забезпечення права на доступ до публічної інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К., 2013. 265 с.

Насібович Олег,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану в Україні особливо важливим є забезпечення балансу між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини. Зловживання владою державними службовцями у цей час може мати серйозні наслідки для демократичних інститутів, підривати довіру громадян до держави та призводити до порушень основоположних прав і свобод. Конституція України передбачає можливість тимчасового обмеження прав і свобод людини у разі воєнного або надзвичайного стану, однак такі обмеження повинні відповідати принципам необхідності, пропорційності та тимчасовості. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає правові основи введення та дії воєнного стану, зокрема встановлює межі обмежень прав і свобод громадян, що є ключовим для запобігання зловживанням з боку державних органів [2]. У період воєнного стану збільшується ризик зловживання владою через надмірну концентрацію повноважень, психологічний тиск та обмежений контроль з боку наглядових органів, що може призводити до неправомірних рішень або порушень законних інтересів громадян.

Для ефективного запобігання зловживанню владою необхідно забезпечити прозорість діяльності органів влади, регулярну публікацію рішень та дій, посилення контролю з боку незалежних органів, систематичне навчання державних службовців з питань етики, прав людини та антикорупційної діяльності, а також створення ефективного механізму скарг громадян, що дозволяє безперешкодно реагувати на порушення. Особливу роль у цьому процесі відіграє громадянське суспільство та медіа, які можуть здійснювати моніторинг діяльності органів влади, інформувати громадськість про випадки зловживань і формувати громадську думку, що сприяє підвищенню відповідальності державних службовців та підтримує демократичні стандарти. В умовах воєнного стану реалізація цих заходів дозволяє не лише зменшити ризики порушень прав людини, а й зміцнити довіру громадян до державних інститутів, забезпечити дотримання конституційних та міжнародних стандартів у сфері прав людини та створити систему, яка дозволяє ефективно запобігати зловживанню владою.

Таким чином, гарантування прав людини та запобігання зловживанням владою державними службовцями є невід’ємною складовою демократичного

управління навіть у складних умовах воєнного стану, і лише за умови прозорості, належного контролю та активної участі громадянського суспільства можливо забезпечити ефективний захист прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Пашко Владислава,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Наталія Лаговська**
кандидат юридичних наук, доцент
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАНДАРТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасна міжнародна політика націлена на подолання проблеми дискримінації за ознакою статі. Гендерна рівність як міжнародний стандарт прав людини є результатом тривалого процесу боротьби жінок за власні права. Проте існують неабиякі упередження на підґрунті гендерних стереотипів, які формувалися в культурах різних держав. Це є поштовхом для покращення захисту прав людей, однак в той самий час ми можемо спостерігати за невідповідністю між формально визначеними нормами та їх реалізацією на практиці.

Беручи до уваги міжнародну політику у сфері захисту прав людини варто згадати про низку міжнародних нормативно-правових актів, що закріплюють рівність людських прав. В першу чергу це є «Загальна декларація прав людини» 1948 та «Статут Організації Об'єднаних Націй» 1945 років. Преамбула Статуту ООН проголошує: «...знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків та жінок...» [1]. Однак, більшу увагу слід звернути на Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року (далі – CEDAW (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women)), більше розкриває проблематику дискримінації щодо жінок та її подолання. Цей міжнародний договір несе не лише рекомендаційний характер, але й закріплює зобов'язання держав

забезпечувати та охороняти жіночі права у сфері освіти, праці, здоров'я, сім'ї, вибору громадянства тощо на рівні із чоловіками [2].

З огляду на всі прояви подолання дискримінації за ознакою статі, все ще існує проблема невідповідності формально закріплених міжнародних / національних законодавчих актів та їх практичної дії на території деяких держав. На це також впливають різні традиції та культурні надбання певних народів. Конкретним прикладом можна розглянути Афганістан. Країна доєдналася до Генеральної Асамблеї ООН у 1946 році, таким чином взявши на себе зобов'язання щодо дотримання прав людини. Також підписали та ратифікували CEDAW 5 березня 2003 року, проте, на жаль, відповідно до статті 2 Конвенції не «засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх її формах» [3]. Наразі постає велика проблема обмеження навіть деяких природніх прав по відношенню до афганських жінок, як от можливість вільно пересуватися або навіть спілкуватися в присутності будь-яких чоловіків окрім родичів та чоловіка.

Розглядаючи цю тему в контексті України, у 2022 році Верховною Радою було ратифіковано Стамбульську конвенцію, яка є однією з частин Євроінтеграційного процесу України. Цей крок став важливим для нашого суспільства, бо Конвенція ставить у центр уваги не тільки ті форми насильства від яких страждають жінки (примусовий аборт), але й ті, які також можуть стосуватися чоловіків (домашнє насильство, переслідування)[4]. Стамбульська конвенція чітко визначає, що домашнє насильство не можна вважати приватною справою і потрібно вживати заходів щодо захисту потерпілих та покарання винних.

Для України все це є одним з ключових етапів історії: прийняття та ратифікація міжнародних договорів, що допомагають у покращенні умов життя для своїх громадян у вигляді долучення до боротьби із різними формами дискримінації та насильства. Це сприяє покращенню національного законодавства, а також стимулює до реформування державної політики у сфері правосуддя та захисту.

Таким чином, питання подолання дискримінації за ознакою статі є важливим елементом сучасної міжнародної та національної політики у сфері прав людини. Міжнародні документи, такі як Загальна декларація прав людини 1948 року, Статут ООН 1945 року, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року та Стамбульська конвенція, заклали фундамент для формування правових стандартів рівності чоловіків і жінок. Водночас практика їх реалізації засвідчує наявність істотного розриву між формальним закріпленням норм і їх реальним виконанням у низці держав[5].

Приклад Афганістану демонструє, що навіть за умов ратифікації міжнародних договорів, внутрішні традиції, соціокультурні чинники та політична ситуація можуть значно ускладнювати забезпечення прав жінок. Для України ж ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році стала не

лише кроком до євроінтеграції, а й важливим інструментом зміцнення правозахисної системи, спрямованої на боротьбу з усіма проявами насильства та дискримінації.

Отже, забезпечення гендерної рівності потребує не лише формального прийняття міжнародних і національних актів, а й реальних механізмів їх імплементації, постійного моніторингу дотримання та формування культури рівності в суспільстві. Лише комплексний підхід, що поєднує правові, політичні та соціальні заходи, здатний гарантувати реальний захист прав людини незалежно від статі.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй/Преамбула – Вікіджерела. Вікіджерела – вільна бібліотека. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/ Статут_ Організації_Об'єднаних_Націй/Преамбула (дата звернення: 11.09.2025).
2. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ З ПИТАНЬ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЇХ УПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ (В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ). URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2020/24pdf (дата звернення: 11.09.2025).
3. КОНВЕНЦІЯ про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. ІПС ЛІГА:ЗАКОН - система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU79K04R (дата звернення: 11.09.2025).
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/994_001-11 (дата звернення: 12.09.2025).
5. Лаговська Н. В. Імплементація європейських стандартів захисту прав дитини в національне законодавство України. Нове українське право. 2022. Випуск 6. Том 2. С. 7-14.

Петровець Олег,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускник 2009 року

ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ: ЗАПОБІГАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Протиправне заволодіння майном підприємств, установ чи організацій – це одна з поширених форм кримінально протиправних посягань на

власність, яка проявляється у незаконному привласненні, використанні чи відчуженні активів юридичних осіб з метою отримання неправомірної вигоди.

У науковій літературі це явище охоплює як традиційні кримінальні правопорушення проти власності (крадіжка, шахрайство, привласнення чи розтрата), так і специфічні корпоративні кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним захопленням підприємств чи контрольних пакетів акцій.

Основними формами протиправного заволодіння майном є:

1) пряме незаконне вилучення майна (крадіжка, грабіж, розбій);

2) шахрайство – заволодіння активами шляхом обману чи зловживання довірою;

3) привласнення чи розтрата – кримінальні правопорушення, які вчиняють службові особи або працівники з використанням свого становища;

4) корпоративне рейдерство – незаконне встановлення контролю над підприємством шляхом підробки документів, маніпуляцій у державних реєстрах, використання корумпованих судових рішень чи силового тиску.

Варто зазначити, що протиправне заволодіння майном становить одну з найбільших категорій злочинів в Україні. Так, у 2017 році зареєстровано близько 290 кримінальних проваджень за фактами протиправного заволодіння майном підприємств, у 2018 році – близько 320 проваджень, з них більшість пов'язана із земельними ділянками та аграрним бізнесом, у 2019 – понад 280 проваджень, але лише кілька десятків справ були передані до суду, у 2020–2021 рр. – у середньому щорічно відкривалося 200–250 проваджень, однак вироків судів було одиниці, у 2022 році (початок повномасштабної війни) – різке зниження офіційної статистики: лише близько 60 проваджень, що пояснюється зосередженням правоохоронних органів на воєнних злочинах, у 2023 – зареєстровано близько 100 проваджень за ст. 206-2 ККУ, проте практичних вироків – не більше 5 [1; 2].

Запобігання протиправному заволодінню майном підприємств, установ та організацій в Україні передбачає системне застосування комплексу правових, інституційних та організаційних механізмів. В умовах поширеності рейдерських практик особливої актуальності набуває побудова ефективної моделі захисту корпоративних прав, яка поєднує законодавчі новації, діяльність державних органів, кримінально-правові інструменти та профілактичні заходи на рівні бізнесу.

В умовах воєнного стану в Україні актуалізувалася проблема збереження майнових і корпоративних прав суб'єктів господарювання. З одного боку, військова агресія росії призвела до знищення та пошкодження значної кількості об'єктів власності, що саме по собі ускладнює захист прав. З іншого – війна створила додаткові можливості для рейдерських практик, адже ускладнене функціонування судів, державних реєстрів та правоохоронних органів підвищує ризики незаконних посягань.

Саме тому запобігання протиправному заволодінню майном у воєнний період ґрунтується на комплексі нормативно-правових, організаційних, кримінально-правових та превентивних заходів.

У воєнних умовах законодавець адаптував правові механізми з урахуванням нових ризиків. Серед ключових рішень варто відзначити:

– тимчасове обмеження доступу до державних реєстрів, що дозволило зменшити кількість випадків незаконних реєстраційних дій;

– запровадження багаторівневої ідентифікації державних реєстраторів і нотаріусів, що унеможливлює несанкціоноване використання їхніх повноважень;

– створення механізму оперативного блокування підозрілих реєстраційних дій за рішенням Міністерства юстиції України;

– застосування мораторіїв на відчуження окремих видів активів, зокрема стратегічних підприємств та земель, що мають оборонне значення.

Ці заходи засвідчують гнучкість національної правової системи в умовах воєнних загроз.

Організаційний рівень запобігання цим кримінальним правопорушенням передбачає:

– посилений контроль Міністерства юстиції України за діяльністю державних реєстраторів і нотаріусів, включно з тимчасовим позбавленням доступу до реєстрів у разі зловживань;

– перехід до цифрових сервісів («Дія», онлайн-платформи Міністерства юстиції України), що сприяє зменшенню людського чинника;

– функціонування Антирейдерської комісії у віддаленому форматі, що гарантує безперервність розгляду скарг суб'єктів підприємницької діяльності [3];

– налагодження співпраці з бізнес-асоціаціями, які виступають інструментом колективного моніторингу та повідомлення держави про спроби рейдерства.

Слід відмітити, що у межах кримінально-правової політики акцент зроблено на пріоритетності розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним заволодінням майном [5]. До найважливіших інструментів належать:

– накладення арештів на корпоративні права та активи, що стали предметом рейдерських посягань, з метою унеможливлення їх подальшого відчуження;

– посилена взаємодія з антикорупційною інфраструктурою (НАБУ, ВАКС), адже рейдерські дії часто супроводжуються корупційними практиками;

– кримінальна відповідальність за використання підроблених документів і незаконних судових рішень, що підкріплюється актуальною практикою Верховного Суду.

Суб'єкти господарювання, розуміючи підвищені ризики воєнного часу, вдаються до низки профілактичних заходів:

– постійний моніторинг державних реєстрів за допомогою систем автоматичних сповіщень;

– посилення корпоративної безпеки, зокрема збереження документів у кількох копіях та юрисдикціях, застосування електронних підписів підвищеної надійності;

– обов'язковий юридичний супровід угод і реєстраційних змін;

– міжнародна співпраця та фіксація рейдерських посягань у партнерських структурах, що створює додатковий захисний бар'єр і потенційну можливість міжнародного арбітражу.

Загалом можна констатувати, що українська модель захисту права власності у воєнний період поєднує елементи правової гнучкості та інституційної стійкості, що є необхідною умовою для забезпечення економічної стабільності та відновлення держави після війни.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
2. Офіс Генерального прокурора. Статистичні дані про стан злочинності в Україні (2017–2023 рр.). URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/statistika.
3. Міністерство юстиції України. Звіти про роботу Антирейдерської комісії (2016–2023 рр.). URL: https://minjust.gov.ua/m/antireiderstvo.
4. Верховний Суд. Огляд судової практики у справах щодо протиправного заволодіння майном (ст. 206-2 КК України). URL: https://supreme.court.gov.ua/.
5. Кузнєцова Н. С., Бондаренко О. А. Кримінально-правова характеристика рейдерства як форми протиправного заволодіння майном підприємств. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 1. С. 45–56.

Піддубний Олександр,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ІНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Стрімкий розвиток цифрової економіки та різке зростання операцій із криптовалютами та іншими віртуальними активами створюють нові виклики для законодавства. Традиційні інструменти захисту прав виявились недостатніми в умовах сучасного ринку. Відсутність спеціалізованого

правового регулювання створює правову невизначеність, що веде до шахрайств, відмивання коштів, порушення майнових прав і розширення сірого ринку.

Законопроект №10225-д від 24.04.2025 [1], розроблений відповідно до стандартів Регламенту ЄС про ринки криптоактивів (MiCA) [2], спрямований на гармонізацію українських правил із європейськими. Його головна мета - забезпечити прозорість, передбачуваність і ефективний захист учасників ринку, що відкриває нові можливості для залучення інвестицій і розвитку національного ринку.

Документ визначає та класифікує цифрові активи, усуваючи прогалини у правовому регулюванні і закріплює майнові права, що створює міцну основу для захисту інтересів у разі конфліктів чи шахрайств. Він передбачає поділ криптовалют на три типи:

Токени, прив’язані до активів - це цифрові одиниці, вартість яких прив'язана до реальних матеріальних або фінансових цінностей, таких як нерухомість, дорогоцінні метали, акції тощо;

Токени електронних грошей - прив’язані до офіційних валют (USDT, USDC та інші стейблкоіни);

Інші віртуальні активи - Bitcoin, Ethereum, Solana та всі інші криптовалюти.

Законопроект встановлює обов’язкову державну реєстрацію і ліцензування постачальників послуг, що формує відповідальне та прозоре середовище на ринку.

Публічні пропозиції токенів супроводжуються «білою книгою», яка розкриває структуру прав, ризики та фінансові гарантії. Це надає інвесторам інформацію для обдуманого вибору й знижує ризик маніпуляцій.

Запроваджується окремий податковий режим із самодекларуванням, спеціальними ставками та податковою амністією для старих активів, що стимулює легалізацію доходів і скорочує тіньовий обіг. Проте високі ставки оподаткування (18% ПДФО та 5% військового збору) можуть стимулювати розвиток тіньового ринку. Тому доцільно розглянути тимчасове впровадження нульової ставки з обов’язковим декларуванням. Це дозволить поступово налагодити адміністрування та зібрати необхідну статистику, а вже після цього визначати оптимальний рівень податкового навантаження.

Система розгляду скарг, механізми компенсацій, адміністративні та судові процедури створюють дієвий захист інвесторів. Санкції - від штрафів до відкликання ліцензій, забезпечують дисципліну учасників і стабільність ринку.

Гармонізація з нормами MiCA і AML/CTF відкриває Україні доступ до європейського ринку, дозволяючи користувачам цифрових активів працювати у прозорому міжнародному правовому полі, а вітчизняному бізнесу - виходити на глобальні платформи.

Таким чином, закон створює чіткі, прозорі і зрозумілі умови для учасників ринку, що сприяє легалізації інвестицій і унікальними можливостям для розвитку фінтеху й блокчейн-індустрії в Україні. Його ефективність залежить від якості адміністрування, швидкості впровадження підзаконних актів і адаптації податкової політики. Важливо зберегти баланс між контролем і гнучкістю, щоб мінімізувати ризики і запобігти втраті інноваційного капіталу.

До офіційного прийняття закону важливо оперативно усунути існуючі законодавчі прогалини, що підвищить шанси на успішну імплементацію і сприятиме стабільному розвитку ринку цифрових активів, захищаючи інтереси держави, бізнесу та громадян [3].

Також потрібна постійна взаємодія регулятора з галуззю, врахування національних особливостей і готовність швидко реагувати на нові виклики. Це допоможе Україні посісти провідне місце у сфері цифрової економіки, забезпечивши безпечний простір для інвестицій та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні : проект Закону № 10225-д від 24.04.2025 [Електронний ресурс] ; офіц. веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271 ; дата звернення: 15.09.2025.
2. Регламент про ринки криптоактивів (MiCA) : Регламент № 2023/1114 від 31.05.2023 [Електронний ресурс] ; офіц. веб-сайт Європейського Союзу. - Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/ ; дата звернення: 15.09.2025.
3. Комітет з питань цифрової трансформації провів круглий стіл на тему: «Створення регульованого ринку віртуальних активів в Україні» : прес-реліз від 12.09.2025 [Електронний ресурс] ; офіц. веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/265957.html ; дата звернення: 15.09.2025.
4. Про віртуальні активи : Закон України № 2074-IX від 17.02.2022 [Електронний ресурс] ; офіц. веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20 ; дата звернення: 15.09.2025.

Приймак В'ячеслав,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ ЧИ ВИКРАДЕННЯМ ЛЮДИНИ

У сучасному демократичному суспільстві дотримання прав людини є основоположним принципом правової системи. Особливої актуальності це питання набуває під час розслідування особливо тяжких злочинів, пов'язаних з позбавленням волі чи викраденням людини. Конфлікт між необхідністю ефективного розслідування та забезпеченням основних прав людини потребує детального наукового аналізу та розробки збалансованих підходів.

Міжнародне право прав людини, закріплене в Загальній декларації прав людини 1948 року [1] та Європейській конвенції з прав людини [2], встановлює непорушні стандарти поводження з особами під час кримінального провадження. Принципи презумпції невинуватості, права на захист, недопустимості катування та нелюдського поводження становлять основу сучасного кримінального процесу.

Особливість злочинів, пов'язаних з позбавленням волі, полягає у їх латентному характері та складності збирання доказів. Потерпілі часто перебувають у стані психологічного шоку, що ускладнює отримання достовірних показань. Водночас підозрювані у таких злочинах можуть використовувати правові гарантії для перешкоджання розслідуванню.

Аналіз судової практики засвідчує численні порушення прав людини під час розслідування злочинів проти волі особи. Найпоширенішими є: незаконне затримання підозрюваних понад встановлені строки, застосування психологічного тиску для отримання визнання вини, порушення права на конфіденційну розмову з адвокатом, недотримання процедур проведення слідчих дій.

Особливу стурбованість викликають випадки застосування неналежних методів допиту, коли слідчі, прагнучи швидкого розкриття резонансних злочинів, порушують заборону катування та жорстокого поводження. Такі дії не лише порушують права людини, але й призводять до визнання доказів недопустимими та звільнення справжніх злочинців.

Європейський суд з прав людини неодноразово засуджував держави за порушення статей 3, 5 та 6 Конвенції у справах, пов'язаних з розслідуванням злочинів проти волі особи. Практика Суду формує чіткі стандарти: заборона отримання доказів шляхом катування, обов'язковість забезпечення права на

захист з моменту затримання, дотримання розумних строків тримання під вартою.

Досвід країн ЄС демонструє ефективність превентивних механізмів: обов'язкове відеофіксування всіх слідчих дій, незалежний прокурорський нагляд, створення спеціальних підрозділів з розслідування злочинів проти особи. Ці заходи забезпечують баланс між ефективністю розслідування та захистом прав людини.

Погоджуємось із думкою В. Підгородецького, який у своєму дослідженні вказує на те, що Ефективна імплементація права ЄС у практиці українських органів правопорядку вимагає системного підходу, що поєднує нормативні зміни з інституційним розвитком та освітою працівників. Ключовим аспектом успіху є перехід від формальної гармонізації законодавства до реального впровадження європейських стандартів у повсякденну діяльність правоохоронців [3, с. 120].

Для забезпечення належного дотримання прав людини пропонується: запровадження обов'язкової аудіо- та відеофіксації всіх процесуальних дій; створення незалежних комісій з розгляду скарг на дії правоохоронців; підвищення кваліфікації слідчих з питань прав людини; розробка спеціальних методик роботи з потерпілими від злочинів проти волі.

Забезпечення прав людини під час розслідування злочинів, пов'язаних з позбавленням волі, є невід'ємною складовою справедливого правосуддя. Ефективне розслідування та дотримання прав людини не є взаємовиключними цілями, а навпаки, доповнюють одна одну. Лише за умови дотримання процесуальних гарантій можна забезпечити законність та обґрунтованість вироків суду, що є основою довіри суспільства до правової системи держави.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Підгородецький В. (наук. Кер. Н. Лугіна). Забезпечення ефективної імплементації права ЄС у практиці українських органів правопорядку. *Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи* : Матеріали круглого столу, м. Ірпінь, 8 трав. 2025 р. С. 117–121. URL: https://surl.li/dzpcdw

Прокопчук Анастасія
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Наталія Лаговська**
кандидат юридичних наук, доцент
Державний податковий університет
м. Ірпінь

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯНИНА: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Права та свободи людини є одними з найважливіших гарантій, закріплених Основним Законом країни – Конституцією України. Вона була прийнята п’ятою сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Конституція встановлює основи суспільного життя, статус людини та громадянина, основи організації та принципи діяльності державного апарату України [1]. Основний Закон України зосереджує пильну увагу на утвердженні людських прав та свобод, їх охороні й гарантуванні однакових можливостей для всіх без винятку громадян. Немає значення, чи то стать, національність, мова, віра чи політичні погляди – всі рівні перед законом.

Водночас, права і свободи людини залишаються однією з найбільш дискусійних категорій права, соціології та інших наук.[2]. Тому метою цього дослідження є розгляд конституційних гарантій та механізмів, що забезпечують реалізацію прав і свобод людини. Зосереджено увагу на вивченні способів практичного здійснення цих прав та визначенні наявних проблем, а також встановлення шляхів удосконалення необхідних механізмів з метою досягнення максимальної ефективності захисту та реалізації конституційних прав кожного громадянина. Такий підхід дозволяє не тільки оцінити існуючі гарантії, але й окреслити стратегічні вектори розвитку системи захисту прав людини в Україні.

Основоположні права здійснюються через конституційні гарантії та спеціально створені механізми. Вони формують єдину систему, спрямовану на реальне втілення основоположних цінностей у життя суспільства.

Конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина – це об’єктивні умови і засоби, які забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод особи [3]**.** Вони закріпленні в Конституції України у Розділі ІІ «Права, свободи та обов’язки людини і громадянина» та забезпечують рівність, свободу і захист прав людини і громадянина, серед яких право на гідність (ст. 21), рівність перед законом (ст. 24), свободу думки і слова (ст. 34) тощо [4].

Варто зосередити увагу на тому, що в сучасних умовах реалізація багатьох прав і свобод людини виявляє проблеми. Попри їхнє закріплення в Конституції та інших нормативно-правових актах, існує значний розрив між правовою нормою та її реальним впровадженням у повсякденному житті. Цей розрив пояснюється низкою факторів: незадовільним рівнем правової свідомості та правової культури громадян, неправильним виконанням своїх повноважень органами державної влади, а також неефективною діяльністю правоохоронних органів.

У результаті права та свободи які мали реально захищати громадянина в суспільстві, часто залишаються формальними. Українці щодня стикаються з цими труднощами у їх практичній реалізації. Це призводить до того, що громадяни не матимуть довіри до державних установ, до яких вони звернулися по допомогу.

Наслідком такого стану стає поширення правового нігілізму, зростання соціальної напруги, а також байдужість громадян до участі у державотворчих процесах. У довгостроковій перспективі це може спричинити ослаблення легітимності державної влади, зниження рівня громадянської активності та уповільнення процесів демократизації.

Щоб права і свободи людини реально працювали, потрібно робити кілька простих кроків. По-перше, навчати людей їхнім правам і пояснювати, як ними користуватися. По-друге, слідкувати, щоб державні органи та правоохоронці чесно і сумлінно виконували свої обов’язки, швидко і справедливо реагували на скарги громадян. По-третє, робити правову систему більш доступною: створювати зрозумілі процедури, електронні сервіси для звернень та консультацій, а також допомогу юристів для тих, хто її потребує.

Дослідження показало, що забезпечення конституційних прав і свобод залишається однією з ключових проблем сучасної України. Головні складнощі пов’язані з недосконалістю механізмів їхнього захисту та недостатнім рівнем правової культури. Подолати ці труднощі можна шляхом вдосконалення законодавчої бази, посилення ролі судової системи та формування в громадян усвідомленого ставлення до власних прав. Такий підхід створить умови для зміцнення правової держави та сталого розвитку суспільства

Список використаних джерел:

1. Лаговська Н. В. Імплементація європейських стандартів захисту прав дитини в національне законодавство України. Нове українське право. 2022. Випуск 6. Том 2. С. 7-14.
2. Поняття, генезис і система конституційних прав і свобод людини в Україні / Конституційний Суд України. Конституційний Суд України | Офіційний вебсайт. URL: https://ccu.gov.ua/library/ponyattya-genezys-i-systema-konstytuciynyh-prav-i-svobod-lyudyny-v-ukrayini (дата звернення: 11.09.2025).

3. Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав і свобод людини і громадянина. Золотоноша - офіційний сайт міста. URL: http://zolo.gov.ua/konsty-tutsijni-garantiyi-zahy-stu-ta-prakty-chnogo-zdijsnennya-prav-i-svobod-lyudy-ny-i-gromadyany-na/ (дата звернення: 11.09.2025).
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 11.09.2025).

Розпаченюк Андрій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Університету митної справи та фінансів,
випускник ДПУ 2015 р.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ ПУБЛІЧНІСТЮ ТА БЕЗПЕКОЮ

У контексті повномасштабної війни, що триває в Україні, принцип публічності постає не просто як фундаментальна засада державного управління, а як критично важливий інструмент для досягнення крихкого балансу між публічними та приватними інтересами. В умовах, коли обмеження прав і свобод є вимушеною мірою, публічність охоплює всю сукупність процесів, що мають загальне значення для суспільства, та забезпечує прозорість і підзвітність діяльності органів публічної влади. Суть принципу публічності значно ширша, ніж просто відкритість інформації: вона пов’язана з комунікацією між владою та суспільством, формуванням суспільної думки та зміцненням довіри. Саме завдяки прозорості намірів та дій владних інститутів стає можливим раціональне сприйняття суспільством цілей і змісту їхніх рішень, що є основою для мобілізації та єдності у складних умовах.

Процеси діджиталізації в публічно-управлінській діяльності значно розширюють сферу застосування та дотримання принципу публічності. Завдяки впровадженню електронних платформ та механізмів електронного урядування, сучасні демократичні держави, включаючи Україну, забезпечують відкритий доступ до урядових даних (Open Data). Це дає громадянам право на доступ до відомостей про діяльність державних органів, використання бюджетних коштів та прийняття рішень, що безпосередньо впливають на їхнє життя. В умовах війни, коли суспільство потребує максимальної мобілізації та довіри до влади, вчасне та повне інформування стає критично важливим. Наприклад, публікація даних про міжнародну допомогу, закупівлі для армії та розподіл гуманітарних вантажів допомагає запобігти корупції та нецільовому використанню ресурсів. Це безпосередньо захищає публічні інтереси в ефективному управлінні та приватні інтереси

громадян у прозорому використанні їхніх податків та справедливій допомозі. Водночас, варто враховувати необхідність балансу між відкритістю та інформаційною безпекою держави, яка є пріоритетним публічним інтересом в умовах воєнного стану.

Іншою важливою складовою принципу відкритості є тісна взаємодія з громадськістю. Вона передбачає налагодження механізмів безпосередньої участі громадян у прийнятті рішень та їх впливу на формування державної політики. Прикладами такої взаємодії є обов'язкове громадське обговорення законопроєктів, використання електронних петицій, а також залучення волонтерських організацій до реалізації державних програм. Така активна співпраця забезпечує збалансування інтересів: публічний інтерес в ефективному та легітимному управлінні реалізується через врахування потреб та очікувань суспільства, тоді як приватні інтереси громадян захищаються через їхню можливість впливати на рішення, що безпосередньо стосуються їхнього життя та добробуту.

Важливо підкреслити, що публічність стосується не лише інформації, а й дій. Це означає, що діяльність органів публічної влади та посадовців має бути прозорою, доступною для спостереження та контрольованою суспільством. В умовах воєнного стану, коли існує підвищений ризик зловживань та корупції, забезпечення прозорості дій є критично важливим для підтримання внутрішньої стійкості суспільства. Принцип публічності є важливим інструментом для досягнення крихкого балансу між публічними та приватними інтересами. З одного боку, держава потребує максимальної консолідації ресурсів та зусиль для досягнення перемоги, що є першочерговим публічним інтересом. Це може включати певні обмеження прав і свобод, що тимчасово зачіпають приватні інтереси. З іншого боку, надмірне обмеження публічності та нехтування приватними інтересами може призвести до втрати довіри, соціальної напруги та підірвати внутрішню стійкість суспільства.

Саме тому принцип публічності має застосовуватися продумано, враховуючи всі аспекти балансу між публічними та приватними інтересами, особливо в умовах воєнного стану. Це означає, що його реалізація повинна бути гнучкою та адаптивною до викликів часу, щоб максимально сприяти досягненню національної безпеки, підтриманню суспільної довіри та захисту прав громадян без шкоди для обороноздатності держави. Таким чином, публічність, реалізована через прозорість, діджиталізацію та взаємодію з громадськістю, є не просто ідеалом, а життєво необхідним механізмом для України в умовах воєнного часу. Вона є запорукою не лише ефективного управління, а й збереження демократичних цінностей, які є основою для майбутньої відбудови та розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Медуна Б. Л. Забезпечення принципу публічності у прийнятті управлінських рішень в Україні. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора

філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2025. С. 33.
2. Буханевич А. І. Забезпечення принципів відкритості та прозорості при налагодженні діалогу між владою та громадськістю. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=133.
3. Розпаченюк А. С. Принцип публічності як інструмент збалансування інтересів під час війни. Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану: збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь, 3 квітня 2025. – Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. – 419 с. URL: https://dpu.edu.ua/images/2025/Photo_dlya_novyn_2025/Naukovi%20zahodi/06%20cerven%20Naukovi%20zahodi/Zbirnik%20tez%20Miznarodnoi%20konferencii%2003_04_2025.pdf

Рябко Євген,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

МЕДІАЦІЯ ЯК ЧАСТИНА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ: ПРОБЛЕМАТИКА НАУКОВОГО ПІДХОДУ

Проблематика запровадження медіації як частини судового процесу отримала свій розвиток і у галузевих наукових дослідженнях. Так, варто відмітити роботи таких дослідників, як Т. Шинкар та С. Корінний, присвячені проблематиці запровадження медіації як частини адміністративного судочинства (адміністративного процесу). У господарсько-процесуальних галузевих дослідженнях варто в цьому напрямі відмітити роботи таких авторів, як О. Беляневич, С. Ярош, В. Устименко та деякі інші.

В адміністративному судочинстві виділяються такі основні риси медіації, як: спрямованість на виграш для усіх учасників конфлікту; здійснення медіації на добровільних засадах; допомога з боку медіатора сторонам у відшуканні шляху вирішення конфлікту; діяльність медіатора в інтересах одночасно усіх учасників процесу; конфіденційний характер інформації, яка розкривається під час медіації; зосередження медіації не тільки на правових аспектах конфлікту, але й на економічних, особистих, індивідуальних тощо аспектах, які можуть істотно вплинути на укладення мирової угоди. Крім того, виділяються такі етапи медіації в адміністративному судочинстві: укладання угоди про медіацію, з'ясування

позицій сторін, виявлення мотиваційних інтересів, визначення взаємно вигідного рішення, укладення мирової угоди (медіатор зобов'язаний оформити домовленість у письмовій формі) [1, с. 177].

Представниками науки господарського судочинства виділяються такі ознаки примирних процедур як загально процесуального явища: формальна визначеність процесу примирення (процедур врегулювання спору за участю судді, процедур укладення мирової угоди); добровільний характер як основна ознака та можливість досягти примирення, наявність узгодженої позиції сторін щодо проведення процедур як основа їх проведення; взаємодія сторін на основі спільного пошуку взаємно вигідного рішення, а не засад змагальності; участь третьої незаінтересованої особи (судді) як суб'єкта примирення, помічника сторін у досягненні компромісу (організація переговорів, організація пошуку компромісного рішення); спрямованість на досягнення балансу інтересів сторін, укладення мирової угоди та закриття провадження у справі; предметом мирової угоди можуть бути питання, не охоплені позовом, таким чином умови мирової угоди можуть виходити за межі позовних вимог; існування виключно у межах судового процесу та стадійний характер здійснення; здійснення з урахування основних засад та принципів цивільного судочинства; наявність судового контролю за здійсненням примирних процедур (дотримання прав та обов'язків сторін, збереження конфіденційності інформації, відповідність умов мирової угоди вимогам законодавства); наявність окремого документа, яким оформлюються результати примирних процедур (угода про примирення); обов'язковість виконання угоди про примирення; своєчасність (більша гнучкість та швидкість примирних процедур порівняно із повним судовим процесом) та ефективність (заощадження ресурсів сторін, збереження дружніх відносин) [2, с. 221-222].

Опрацьовуючи проблематику сутності медіації в цивільному судочинстві та засад її реалізації, в юридичній літературі, можна виділити наступні ключові ознаки медіації, які визначають її реалізацію у цивільному судочинстві. Так, основою застосування медіації в межах цивільного судочинства є право сторін судового процесу обирати найбільш ефективний та прийнятний спосіб вирішення правового спору. Застосування медіації у цивільному судочинстві передбачає реалізацію також загально правових цінностей сучасного суспільства: розумність, добросовісність, справедливість, які разом утворюють основу реалізацію принципу верховенства права. Метою застосування медіації у цивільному судочинстві є досягнення згоди щодо правового спору та результату, який прийнятний для обох сторін. Розвиток застосування медіації у цивільному судочинстві передбачає реалізацію у цивільному процесі традиційних переваг медіації, які мають значення не тільки для учасників судового процесу, але й для держави загалом. Розвиток застосування медіації сприятиме почуттю стабільності та впевненості в існуючому правопорядку [3, с. 130]. Така точка

зору заслуговує на підтримку та дозволяє визначити національну модель медіації як відправну для визначення засад застосування медіації в цивільному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Шинкар Т.І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід: дис. … к.ю.н.: 12.00.07. ПАТ "Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом". Київ, 2017. 220 с. URL: https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0418U001331/ (дата звернення: 04.09.25 р.).
2. Ярош Я.С. Примирювальні процедури в господарському судочинстві: Доктор філософії. 081 - Право. КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2024. 292 с. URL: https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0418U001331/ (дата звернення: 04.09.25 р.).
3. Жушман М.В., Острогляд Д.А., Чернявська Д.С., Целиковська О.А. Медіація у цивільному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 12. С. 128-130. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/29.pdf (дата звернення: 15.09.25 р.).

Рябокінь Олександр,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОРУШЕНИХ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Встановлення умов за якими російська федерація може бути покарана можливе при об’єднанні зусиль міжнародного співтовариства та забезпеченні єдності підходів до визнання актів агресії та правових наслідків. Результатом такого співробітництва має бути відповідальність, а також створення умов для відновлення втрачених прав громадян та притягнення агресора до покарання. Проведене дослідження по міжнародним актам останнього часу спрямованим на формуванні елементів механізму компенсації шкоди громадянам що постраждали внаслідок російської агресії на Україні.

Рада Європи приймає активну участь у формуванні міжнародного компенсаційного механізму. Концепція такого механізму бере початок з декларацій уряду України про створення спеціальної компенсаційної комісії, що з часом трансформувалась у концепцію міжнародного мехнізму з трьох складових: реєстру збитків, компенсаційної комісії, компенсаційного фонду. Резолюція Ради Європи «Політичні наслідки агресії російської федерації проти України» від 22 червня 2023 (1) закликає країни приєднатися до Реєстру збитків та створенню компенсаційних механізмів для відшкодування

шкоди завданної агресією рф за рахунок коштів що можуть бути конфісковані у рф.

Реєстр збитків було створено під егідою Ради Європи Резолюцією CM/Res(2023)3, якою було укладено Розширену часткову угоду про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (2). Цією ж Резолюцією було затверджено Статут Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України. Реєстр було створено у відповідь на Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5“Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв’язку з агресією проти України", прийнятою 14 листопада 2022 року (3).

Утворений Міжнародний переговорний комітет, який проводить переговори для створення Компенсаційної комісії. Станом на серпень 2025 року 50 країн що приймають участь у переговорах працюють над проектом конвенці. Конвенція буде регламентувати створення Компенсаційної комісії - адміністративного органу який буде уповноважено розглядати заяви про компенсацію збитків внаслідок агресії російської федерації. Робота комісії в свою чергу має базуватись на Реєстрі збитків. У реєстрі збираються заяви та докази шкоди, а Комісія буде відповідати за розгляд обгрунтованості заяв.

Станом на вересень 2025 року я не зміг віднайти публічних матеріалів щодо створення третього елементу міжнародного компенсаційного механізму -компенсаційного фонду. Питання створення та наповнення такого фонду пов’язано з розв’язанням складних політичних та юридичних питань. Основне джерело такого фонду можуть складати конфісковані активи російської федерації та інших країн причетних до проведення агресії. Меморандум провідних юристів від 20 листопада 2023 році (3) сформулював основні юридичні засади для країн які мають заморожені активи російської федерації. Підгрунтям для цього меморандуму є документи Комісії міжнародного права ООН про міжнародні-протиправові діяння (4).

Висновки: уряд України тісно співпрацює з міжнародними організаціями для покрання винуватців агресії та забезпечення компенсації шкоди фізичним та юридичним особам що постраждали від агресії російської федерації. Сформульвані заклики до міжнародного співтовариства трансформувались у концепції міжнародного компенсаційного механізму. Елементами такого механізму є реєстр збитків, міжнародна компенсаційна комісія та міжнародний компенсаційний фонд. Наразі є суттєвий прогрес по встановленню реєстру збитків який збирає і фіксує докази збитків від російської агресії юридичним особам. Реєстр затверджений міжнародними докусентами та функціонує на урядовому порталі Дія. Ведуться інтенсивні переговори про утворення міжнародної компенсаційної комісії. 50 країн приймають участь у розробці проекту конвенції. При цьому створення ключового третього елементу міжнародного компенсаційного фонду ведеться вкрай повільно. Основним джерелом такого фонду мають бути заморожені російські активи. Проте політична та юридична складність таких

питань не дозволяє урядам та міжнародним організаціям досягнути суттєвого прогресу, або навіть надати інформацію про проекти на широкий загал.

Список використаних джерел:

1. Political consequences of the Russian Federation's war of aggression against Ukraine. 2023. URL: https://pace.coe.int/en/files/32994
2. Резолюція CM/Res(2023)3. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України 3. https://rd4u.coe.int/
3. Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5"Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України", 2022.
3. Правовий меморандум від 20 листопада 2023 рокуhttps://drive.google.com/file/d/1kx-sEuJAQeD6wELgczSolQKYMrZhntB1/view
4. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Titles and texts of the draft articles II United Nations General Assembly. 26 July 2001.

Сакалюк Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускник НАДПСУ 2004 р.

ПРАВА ЛЮДИНИ І ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Дотримання прав людини і їх захист в будь-якій країні впливає на забезпечення фінансової безпеки держави і навпаки. Умови в яких перебуває зараз Україна, а саме умови воєнного стану, не повинні загрожувати правам людини, оскільки це є загрозою для національної безпеки держави, складовою якої є і фінансова безпека, загрозою для демократичних цінностей, які відстоює український народ.

Фінансова безпека держави є основою економічного розвитку держави, що забезпечує її суверенітет та цілісність, а також достойний рівень життя її громадян. Барановський О. І., зазначав, що під фінансовою безпекою слід розуміти «рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, підприємства, регіону, держави, суспільства, міждержавних утворень фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань» [1].

Зв'язок між фінансовою безпекою держави та правами людини полягає в тому, що при належному забезпеченні фінансової безпеки держави, людина

отримує високий рівень життя та відчуває соціальну стабільність, як основу для реалізації ряду своїх прав. В свою чергу, дотримання прав людини сприяє стабільності економіці та забезпеченню фінансової безпеки держави.

Стаття 3 Конституції України говорить, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2]. Отже, Конституція України чітко зазначає що основний обов’язок держави – це забезпечення прав і свобод людини. Від цього повинні відштовхуватись всі державні і приватні інституції, коли постає питання щодо захисту прав людини.

Для належного забезпечення захисту прав людини важливим є дотримання принципу верховенства права в державі. Верховенство права зазвичай розуміється як принцип, що передбачає панування права у життєдіяльності громадянського суспільства і функціонуванні правової держави. Відповідно до ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права [2]. Україна має докласти максимум зусиль для збереження України, як правової та демократичної держави в якій поважаються та захищаються права людини, навіть в умовах воєнного стану. Це важливо зробити не лише на папері, а й фактично, тому що принцип верховенства права є одним із основних критеріїв для прийому країни в члени Європейського Союзу та НАТО.

Люди є важливим капіталом для України і завдяки такому капіталу, наша держава може забезпечити на належному рівні фінансову безпеку. Саме люди забезпечують розвиток держави, в тому числі і економічний, фінансовий та технологічний, що прямим чином впливає на забезпечення фінансової безпеки держави. Це можливо лише тоді, коли людина впевнена в своїй захищеності з боку держави, що її мотивує до діянь на користь держави.

Однією із вагомих внутрішніх загроз стійкості фінансової безпеки держави в сучасних умовах є втрата людського капіталу. Згідно даних Агентства ООН у справах біженців станом на 02 вересня 2025 року, тимчасовий захист у країнах Європи мали більше п’яти мільйонів українців та майже п’ятсот шістдесят тисяч поза межами Європи [3]. Відповідно до міжнародного рейтингу конкурентоспроможності талантів за 2023 рік (The Global Talent Competitiveness Index, 2023) населення України становило 38 мільйонів [4, с. 192]. Серед причин втрати людського капіталу, можна вказати проблему з дотриманням прав людини в Україні.

Для вирішення такої проблеми, держава повинна докладати значних зусиль задля створення умов, що будуть сприяти і мотивувати громадян залишатись в Україні і повертатись з-за кордону навіть під час воєнного стану. Це можна забезпечити створенням максимально можливих

комфортних умов перебування громадян на території України, адже реалії підтверджують, що не лише війна є причиною втрати людського капіталу.

В першу чергу мають бути вирішені питання щодо верховенства права, на належному рівні має забезпечуватись захист прав громадян, прозорість судової влади, якісно проводитись боротьба з корупцією, максимальна відкритість державної влади до громадян, мають бути забезпечені сприятливі умови для ведення бізнесу, належним чином має приділятись увага рівню освіти і охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. Київ : КНТЕУ, 2004. 759 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30 ст. 141.
3. Ukraine Refugee Situation. UNHCR collation of statistics made available by the authorities. 2025. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine.
4. The Global Talent Competitiveness Index 2023: What a Difference Ten Years Make What to Expect for the Next Decade Fontainebleau, France. 2023. URL: https://www.insead.edu/system/files/2023-11/gtci-2023-report.pdf

Северин Ірина,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака

ОСОБЛИВОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ЗАСОБУ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Судова експертиза, матеріальним відображенням результатів якої є висновок експерта, пройшла довгий та тернистий еволюційний шлях від примітивних засобів установлення фактів про обставини справи до сучасних високотехнологічних методів дослідження. По мірі дорослішання людства, а з ним і вдосконалення спеціальних наукових знань, підвищувалася ефективність судової експертизи та відшліфовувався висновок експерта.

Сучасного вигляду та стану судова експертиза та висновок експерта набули лише після новочасної кодифікації цивільного права в XIX ст. та активного розвитку цивільного процесу як галузі права в першій половині XX ст. Цей взаємозв'язок судової експертизи та висновку експерта з цивільним процесом є природнім, закономірним і необхідним. Оскільки він визначає їх юридичну природу та призначення в цій галузі права.

Незважаючи на те, що проблемі висновку експерта як засобу доказування приділялася і приділяється підвищена увага багатьма юристами-

науковцями, проте ця проблематика до кінця так і залишилося не вирішеною. У процесуальній науці її досліджували як через призму експертології, так і шляхом наукового емпіризму. Проте однозначних і адекватних відповідей на окремі питання, які часто виникають у ході появи нових наукових даних, технічних рішень і засобів, якісного втілення в практику результатів дослідження, так і не отримано [1, с. 51]

Як зазначає з цього приводу Т. В. Сахнова, що за результатами будь – якого експертного дослідження завжди можна скласти декілька варіантів висновків, які по суті своїй будуть відрізнятися між собою глибиною і правильністю відповідей на поставлені ініціатором питання, обґрунтованістю і розумінням складених ним висновків, стилем викладення і т.п. Проте у більшості випадків суду не завжди зрозуміло, який із наданих висновків експертів є оптимальним або близьким до оптимального, та якими критеріями і правилами необхідно користуватися при визначені цього єдиного оптимального варіанту [2]. А оскільки у вирішення цього питання в доктринальній науці і на практиці привноситься багато суб'єктивного, то експерт нерідко, будучи заангажованим цим, може скласти далеко не найкращий варіант висновку.

Тому досить переконливим є занепокоєння окремих науковців щодо того, що наразі залишається не до кінця з'ясованим на науковому та законодавчому рівнях відмінність висновку експерта від інших однорідних понять, які використовують подібні спеціальні знання, що використовуються в цивільному процесі; не з'ясовано визначення доказової суті певного експертного висновку, а також специфіку оцінки висновку експерта судом, зокрема, у частині проблеми вироблення критеріїв оцінки допустимості експертних методів, обґрунтованості висновків. Крім того, у доктринальній науці залишилися недостатньо вивченими умови, які забезпечують істинність висновків експерта, що є однією із причин, які породжують експертні помилки [2]. Водночас з'ясування цих питань, як зазначає Т. В. Сахнова, має не тільки теоретичне значення, але й пряме практичне, оскільки воно дозволяє розпорядитися висновком експерта як засобом доказування у конкретній цивільній справі, а також уникнути помилок при призначенні та в ході проведення експертизи [2]. Як зазначає С. С. Шум, що експерт надаючи висновок, який «підготовлений на підставі сучасних наукових знань у результаті проведеного дослідження, повинен мати безапеляційну впевненість у тому, що він прийняв єдине правильне рішення» [3, с. 84]. Але в будь – якому випадку, варто визнати, експерт ніколи не застрахований від прийняття помилкового висновку, що є об'єктивною реальністю будь – якої діяльності» [4].

Варто погодитися з В. Г. Гончаренком, який переконливо стверджує, що судова експертиза є саме тим засобом, який значною мірою підвищує надійність і доказову силу зібраних у справі матеріалів та забезпечує встановлення об'єктивної істини [1, с. 51].

Кожна судова експертиза логічно закінчується складанням висновку експерта, в якому викладаються аргументи (лат. argumentum), під якими розуміються «істинні судження в письмовому виді, за допомогою яких в процесі логічного доведення встановлюється істинність тези (положення, істинність якого обґрунтовується). Основними видами аргументу є: аксіоми, визначення понять, закони науки, очевидні положення, факти та інше» [5].

Висновок експерта – це «докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством» [6, с. 56]. При цьому законодавець деталізує, що предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Однак предметом висновку експерта не можуть бути питання права [6, с. 56]. Натомість у вітчизняній доктринальній науці одностайної думки щодо визначення поняття «висновок експерта» досі немає.

Як зазначає С. В. Васильєв: «…при розгляді питання про поняття висновку експерта варто ґрунтуватися на наступних двох положеннях:

1) враховувати особливості прояву у висновку експерта тих вимог, які пред'являються у цивільному процесі до доказу взагалі;

2) виділити в процесуальній природі висновку експерта ті ознаки, які властиві тільки цьому виду доказів, зокрема, ті, що до них відносяться:

–наявність і використання спеціальних знань експерта – як необхідний елемент висновку експерта;

–проведення експертного дослідження і дача висновку тільки по його результатах;

–безпосередній висновок експерта – як особливий процесуальний документ, що має певну структуру та зміст;

–експерт – як джерело цього виду доказів і його процесуальне становище, яке закріплено у законі;

–проведення експертизи – як єдиний визначений законом спосіб одержання висновку експерта» [7, с.135].

В. Д. Юрчишин висновки експерта розділяє на категоричні і ймовірні. Під категоричними він розуміє висновки експертів, в яких формуються форми ствердження і заперечення, а у ймовірних – виводи експерта, які формулюються в ймовірній формі [8, с. 442].

У цивільних справах висновок експерта використовується в тих випадках, коли для підтвердження або спростування даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи та інших обставин, що мають істотне значення для вирішення справи, суду потрібні ґрунтовні дослідження з використання спеціальних наукових, культурних, економічних, технічних та інших знань. У таких випадках сторони процесу мають можливість скористатися правом і залучити експерта.

Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи (ст. 72 ЦПК) [6, с. 43]. Результатом його дослідження буде висновок експерта у вигляді докладного опису. У випадку, коли експерт, проводячи дослідження, надає суду їх результати не у вигляді висновку експерта, тоді це не висновок експерта, а наукові відомості, які не є засобом доказування [6, с. 43].

При цьому варто зазначити, що ознаки висновку експерта мають таке ж важливе значення як і його зміст, під яким ми розуміємо обґрунтований умовивід, отриманий на підставі проведеного дослідження, в ході якого експертом була дана професійна оцінка окремій доказовій базі (фактам).

Зокрема, така ознака як письмова форма закріплення результатів дослідження, які були отримані в ході експертизи, у висновку експерта є істотною, оскільки вона відрізняє цю процесуальну дію від інших подібних. Як наприклад, від висновку спеціаліста, який він надає, як правило, в усній формі, або у вигляді наукової довідки або в формі усних консультацій.

Як правильно замітила Т. В. Сахнова, що і зміст і форма, яка в цьому контексті, на наш погляд, є синонімом ознаки висновку експерта, однаково важливі при визначенні доказової сили фактичних даних, що містяться у висновку експерта. Якщо висновок експерта суд визнає недостовірним, не заснованим на науковому дослідженні або не буде дотримана форма, незважаючи на обґрунтований і об'єктивний висновок, то це не дасть можливості визнати висновок засобом доказування, а фактичні дані, що становлять його зміст, доказом [9]. Тут слід зазначити, що на дослідженні змісту висновку експерта ми більш детальніше зупинимося в наступному підрозділі нашого дисертаційного дослідження.

Іншою необхідною та істотною ознакою висновку експерта є наявність і використання спеціальних знань експертом. А отже, висновок експерта є саме результатом дослідження, який отриманий завдяки спеціальним пізнанням з різних галузей знань. Цивільне процесуальне законодавство оперує різними формами застосування цих знань у цивільному процесі, а саме: у ході проведення експертизи, у ході одержання довідок і в ході отримання консультацій від спеціалістів.

Як логічно зауважив В. В. Лісовий, що для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд може призначити експертизу. Однак під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, консультації може надавати спеціаліст [10].

М. К. Треушніков під висновком експерта розуміє «заснований на завдані суду, що сформульовано в ухвалі про призначення судової експертизи, письмовий виклад експертом відомостей про обставини, що мають значення для справи, які встановлені ним на основі спеціальних знань та отримані в результаті проведеного експертного дослідження матеріалів справи» [11].

«Це визначення не тільки об'єднує гносеологічну та доказову функції судової експертизи як науково-практичного дослідження з метою отримання нової інформації про обставини кримінальної, цивільної, господарської чи адміністративної справи, воно опосередковано визначає головного, суб'єкта судово-експертної діяльності, – судового експерта, який на основі спеціальних знань здійснює дослідження і є самостійною процесуальною фігурою, а також інших процесуальних суб'єктів –замовників судової експертизи – дізнавача, слідчого, суддю (суд)» [1, с. 5].

Отже, висновок експерта за своїми ознаками є єдиним засобом доказування у цивільному процесі, який виходить від особи, яка володіє певними спеціальними знаннями, містить підсумковий висновок аналітичної роботи експерта, складається з додержанням установленого процесуального порядку та спирається на зібрані у матеріалах інші докази.

Список використаних джерел:

1. Експертиза у судовій практиці. / За заг. ред. В. Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.
2. Васильєва-Шаламова Ж. В. Судова експертиза в цивільному процесі / Ж. В. Васильєва-Шаламова ; наук. керівник Н. О. Кіреєва; офіц. опоненти: І. М. Кучеренко, О. С. Захарова. 2009. URL.: https://scholar.google.com.ua/scholar?hl=uk&as (дата звернення: 10.09.2025).
3. Шум С. С. Експертні помилки в діяльності судово-психіатричного експерта. // Вісник Вищої ради юстиції. № 1 (13). 2013. С. 84 – 91.
4. Свобода Є. Ю. Причини виникнення та можливості попередження експертних помилок в діяльності експерта-почеркознавця / Є. Ю. Свобода // Часопис Академії адвокатури України. 2012. № 4. URL.: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4/12seydep.pdf (дата звернення: 11.09.2025).
5. Українська радянська енциклопедія. URL.: https://leksika.com.ua/13971213/ure/argument (дата звернення: 11.09.2025).
6. Цивільний процесуальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС». 2022. 256 с.
7. Васильєв С. В. Цивільний процес України [текст] : навчальний посібник // / С. В. Васильєв – К. : «Центр учбової літератури». 2013. 344 с.
8. Юрчишин В. Д. Аналіз та класифікація висновків експерта у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспекти. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1 (3), 2013. URL.: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2013/42.pdf (дата звернення: 11.09.2025).
9. Кірєєва Н. О., Скорич О. О. Співвідношення висновків, що надаються експертом, спеціалістом, органами державної влади та місцевого самоврядування у цивільному процесі України. Серія ПРАВО. Випуск 37. Том 2. URL.: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/170b39a1-0490-4b4c-9d5e-be197e232648/content (дата звернення: 13.09.2025).
10. Лісовий В. В. Форми і значення використання спеціальних економічних знань в цивільному і господарському процесі . Вісник ЖДТУ.

11. 2012. № 1 (59). URL.: https://ven.ztu.edu.ua/article/view/47540 (дата звернення: 13.09.2025).
12. Васильєва-Шаламова Ж. В. Судова експертиза в цивільному процесі / Ж. В. Васильєва-Шаламова ; наук. керівник Н. О. Кіреєва ; офіц. опоненти: І. М. Кучеренко, О. С. Захарова. 2009. URL.: https://scholar.google.com.ua/scholar?hl=uk&as (дата звернення: 13.09.2025).

Секо Сергій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускник 2020 року

ВПЛИВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРАВА ЛЮДИНИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАХИСТУ

Організована злочинність у сфері економічної діяльності є серйозною загрозою для прав людини, оскільки її діяльність порушує основні права громадян, зокрема право на власність, право на працю, право на соціальний захист та інші. У зв'язку з цим, важливим є розуміння механізмів впливу організованої злочинності на права людини та розробка ефективних засобів їх захисту. Організовані злочинні угруповання часто займаються незаконними фінансовими операціями, відмиванням грошей, шахрайством, що призводить до значних економічних втрат для громадян та держави. Це порушує право на власність та право на гідний рівень життя [1, с.212].

Слід зазначити, що в Україні існують органи, які займаються боротьбою з організованою злочинністю, зокрема Служба безпеки України, Національна поліція, прокуратура. Вони здійснюють розслідування злочинів, пов'язаних з економічною діяльністю, та притягують винних до відповідальності.

Україна є учасником ряду міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю, зокрема Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, також надають технічну та фінансову допомогу у боротьбі з економічною злочинністю [2, с.146].

Незважаючи на наявність механізмів захисту прав людини, існують значні проблеми, зокрема:

- Корупція в органах влади, що ускладнює ефективну боротьбу з організованою злочинністю.

- Недостатня правова обізнаність громадян щодо своїх прав та механізмів їх захисту.
- Обмежені ресурси правоохоронних органів для ефективного протидії економічним злочинам [3, с. 47].

Рекомендації для покращення ситуації необхідно:

- Посилити боротьбу з корупцією в органах влади.
- Проводити освітні кампанії для підвищення правової обізнаності громадян.
- Забезпечити належне фінансування та ресурсне забезпечення правоохоронних органів.
- Розвивати співпрацю з міжнародними організаціями у боротьбі з організованою злочинністю.

Організована злочинність у сфері економічної діяльності є серйозною загрозою для прав людини в Україні. Ефективний захист прав громадян можливий лише за умови комплексного підходу, що включає посилення національних механізмів, активну участь міжнародних організацій та громадськості, а також боротьбу з корупцією та підвищення правової обізнаності населення. Вона не обмежується прямим завданням економічної шкоди державі чи бізнесу, а має глибокі соціальні та правові наслідки, які позначаються на індивідуальних і колективних правах громадян. Найпоширеніші форми порушення прав людини включають рейдерство, шахрайство, відмивання коштів, корупційні схеми та незаконне втручання у власність, що безпосередньо підриває право на власність, економічну свободу та безпеку [4, с. 56-57].

Внаслідок діяльності економічних злочинних угруповань значно ускладнюється доступ до правосуддя: недостатня прозорість судової системи та корупційний вплив на правоохоронні органи обмежують можливість громадян захищати свої права. Також спостерігається негативний вплив на трудові права та соціальні гарантії, що проявляється у порушенні умов праці, невиплаті заробітної плати та використанні нелегальної робочої сили.

Ефективний захист прав людини в умовах економічної злочинності потребує комплексного підходу. На національному рівні важливими є модернізація кримінального законодавства, посилення антикорупційних органів, вдосконалення механізмів судового та адміністративного захисту. Особливе значення має профілактична діяльність: підвищення правової обізнаності громадян, розвиток прозорих бізнес-практик, громадський контроль та участь неурядових організацій у захисті жертв економічної злочинності [5, с. 33-34].

Таким чином, боротьба з організованою злочинністю у сфері економічної діяльності є не лише економічною чи кримінально-правовою проблемою, а й ключовим елементом забезпечення та реалізації прав людини. Тільки системна взаємодія державних, міжнародних та громадських інститутів здатна мінімізувати шкоду від таких злочинів, гарантувати

безпечне середовище для бізнесу та громадян, а також зміцнити верховенство права та соціальну стабільність у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Бандурка, О. М. Організована злочинність: проблеми протидії та шляхи їх вирішення : монографія / О. М. Бандурка. – Харків : Вид-во НУВС, 2020. – 212 -213с.
2. Блажівський, Є. М. Протидія організованій злочинності в Україні: правові та організаційні засади / Є. М. Блажівський. – Київ : Наукова думка, 2021. – 146-148 с.
3. Гладких, В. В. Вплив організованої злочинності на економічну безпеку держави / В. В. Гладких // Підприємництво, господарство і право. – 2022. – № 3. – С. 47–52.
4. Журавльов, В. А. Права людини у системі протидії економічній злочинності / В. А. Журавльов // Юридична наука. – 2021. – № 4. – С. 55–61.
5. Савченко, А. В. Міжнародні механізми захисту прав людини від впливу організованої злочинності / А. В. Савченко // Вісник Академії правових наук України. – 2020. – № 2. – С. 33–40.

Сирко Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

МІЖНАРОДНИЙ ОБМІН ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ТА ONLYFANS: МІЖ ФІСКАЛЬНИМ КОНТРОЛЕМ І ПРАВАМИ ЛЮДИНИ

Система міжнародного обміну податковою інформацією (МОПІ), заснована на Стандарті автоматичного обміну фінансовою інформацією (Common Reporting Standard, CRS) Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) та положеннях двосторонніх конвенцій, є ключовим інструментом протидії ухиленню від оподаткування [1]. Україна імплементувала відповідні міжнародні зобов'язання у національне законодавство, зокрема через Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [2] та укладення міжнародних угод із державами Європейського Союзу та Великобританією, що забезпечують автоматизований обмін відомостями про доходи резидентів від іноземних цифрових платформ, включно з сервісом OnlyFans [3]. Водночас застосування механізмів МОПІ в українських реаліях породжує низку викликів у сфері захисту прав платників

податків. З одного боку, держава отримує додаткові інструменти для реалізації своїх фіскальних інтересів, з іншого — виникає ризик порушення основоположних прав особи, гарантованих Конституцією України (ст. 29) [4] та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 8) [5]. Особливу проблему становить колізія норм, коли декларування доходів від діяльності на цифрових платформах, що потенційно може бути віднесена до категорії «сірих» або таких, що підпадають під окремі обмеження (зокрема, ст. 301; ст. 212; Кримінального кодексу України), створює ризик самозвинувачення та можливість притягнення до кримінальної відповідальності [6]. Таким чином, дослідження співвідношення інтересів держави у сфері оподаткування та гарантій захисту прав платників набуває особливої актуальності, зважаючи на нові виклики, спричинені глобалізацією економічних процесів та розвитком цифрових платформ.

Починаючи з 2020 року, Державна податкова служба України (ДПС) систематично отримує дані про доходи резидентів України від іноземних цифрових платформ, зокрема OnlyFans, у рамках автоматичного обміну податковою інформацією відповідно до стандартів CRS OECD та двосторонніх угод із податковими органами країн, зокрема Великобританії, де зареєстровано платформу OnlyFans [1, 3]. Цей механізм забезпечує надходження інформації про доходи фізичних осіб, отримані через іноземні юрисдикції, що спричиняє проведення масових податкових перевірок. За даними ДПС, у період з 2020 по 2022 роки було подано понад 350 податкових декларацій, що відображають доходи на загальну суму 305,4 млн грн (еквівалент приблизно 7,3 млн дол. США за середньозваженим курсом), з яких сума податкових зобов’язань склала 63,2 млн грн [7]. Ці показники свідчать про активізацію контролю за доходами від цифрових платформ, однак супроводжуються викликами щодо забезпечення прав платників податків під час перевірок.

Позитивні прецеденти для платників податків у контексті оподаткування доходів від платформи OnlyFans демонструють еволюцію судової практики в Україні, спрямовану на баланс між фіскальними інтересами держави та гарантіями прав фізичних осіб, передбаченими ПКУ та Загальним регламентом щодо захисту даних (GDPR, з урахуванням трансграничного обміну) [10]. У 2025 році низка рішень адміністративних судів, зокрема Київського окружного адміністративного суду, стали на користь моделей, які задекларували свої доходи, скасувавши штрафи ДПС через встановлені процесуальні порушення. Зокрема, у справах, пов’язаних з автоматичним обміном податковою інформацією за стандартами CRS OECD, суди аргументували скасування штрафів відсутністю згоди платника на обробку персональних даних (порушення ст. 6 GDPR та ст. 32 Закону України «Про захист персональних даних») [9, 10], а також недотриманням принципу конфіденційності та пропорційності втручання у приватне життя (ст. 8 Європейської конвенції з прав людини) [5]. Наприклад, у рішенні

Київського окружного адміністративного суду від травня 2025 року (справа № 320/16326/24) позивач-модель домоглася визнання протиправним податкового повідомлення-рішення ДПС, яке нараховувало штраф у розмірі 25% від суми доходу, мотивуючи це недостатньою верифікацією даних, отриманих від податкових органів Великобританії (реєстраційна юрисдикція OnlyFans), та відсутністю доказів належного повідомлення платника про обмін інформацією [11]. Аналогічні прецеденти зафіксовані в інших справах 2025 року, де суди підкреслили, що «автоматичний» обмін без попередньої верифікації та згоди створює ризики зловживань, перетворюючи фіскальний контроль на непропорційне обмеження прав (згідно з аналізом практики 2022–2025 рр., понад 20% оскаржень штрафів ДПС у подібних справах були задоволені частково або повністю) [10]. Ці рішення не лише повернули платникам неправомірно нараховані санкції, але й підкреслюють необхідність законодавчих змін для впровадження «захисного фільтру» в механізмі МОПІ, включаючи обов'язкову верифікацію даних перед ініціюванням перевірок, що посилює загальний захист прав платників податків у цифровій економіці.

Список використаних джерел:

1. OECD (2020). *Common Reporting Standard (CRS): Implementation and Assistance*. Retrieved from: https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/ common-reporting-standard/
2. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 № 1702-VII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18
3. Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the United Kingdom on the Avoidance of Double Taxation and the Prevention of Fiscal Evasion (1993). Retrieved from: https://www.gov.uk/government/ publications/ ukraine-tax-treaties
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
5. European Convention on Human Rights (1950). Retrieved from: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
7. Державна податкова служба України (2023). *Звіт про виконання плану заходів щодо протидії ухиленню від оподаткування за 2020–2022 роки*. Retrieved from: https://tax.gov.ua/zvitnist/
8. Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation). Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj
9. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17

10. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 15.05.2025 у справі № 320/16326/24. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/
11. Аналітичний огляд судової практики щодо оскарження штрафів ДПС за https://actum.ua/tax-cases-review-2025

Скрипченко Роман,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна російська агресія проти України кардинально змінила парадигму функціонування державних інститутів та актуалізувала питання забезпечення ефективної антикорупційної політики в екстремальних умовах. Воєнний стан створює унікальну ситуацію, коли держава змушена балансувати між необхідністю швидкого реагування на загрози національній безпеці та збереженням демократичних принципів врядування. Саме в таких умовах особливо важливо зберегти механізми контролю за владою та гарантування прав громадян, оскільки корупція становить одну з найсерйозніших загроз для демократичного розвитку та ефективного захисту прав людини.

Воєнний стан вимагає концентрації владних повноважень та спрощення бюрократичних процедур, що потенційно створює сприятливі умови для корупційних практик. Традиційна антикорупційна система стикається з численними викликами: державні закупівлі часто здійснюються за спрощеними процедурами або переходять до категорії секретних з міркувань національної безпеки, розширюються дискреційні повноваження службових осіб через необхідність швидкого реагування.

Особливої уваги потребують сфери розподілу гуманітарної допомоги, надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам та управління фінансовими ресурсами, виділеними на оборонні потреби. Як слушно зазначають К. Нестеренко та О. Булгакова, негативний вплив корупції додатково виявляється в падінні авторитету країни, органів державної влади, моральних цінностей у суспільстві, вона зумовлює проникнення кримінальної складової в державно-управлінські та суспільні відносини, підриває економічні й політичні засади держави та блокує надходження іноземних інвестицій [1, с. 100-101].

Корупційні прояви у службовій діяльності посадових осіб прямо порушують принцип рівності перед законом, створюючи привілеї для одних громадян за рахунок інших. Це призводить до деформації правосуддя,

неефективного надання публічних послуг та підриву довіри до державних інституцій. Особливо гостро корупція впливає на соціально вразливі групи населення, які не мають достатніх ресурсів для неформальної взаємодії з чиновниками.

В умовах війни ці негативні наслідки набувають критичного характеру. Корупція порушує право на справедливий суд, рівний доступ до освіти та охорони здоров'я, свободу підприємницької діяльності. Вона створює непрозорі механізми розподілу бюджетних коштів та гуманітарної допомоги, що негативно впливає на якість життя громадян та їхні соціально-економічні права, особливо в умовах обмежених ресурсів воєнного часу.

Ефективна антикорупційна політика в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який поєднує адаптацію існуючих механізмів до нових реалій із збереженням фундаментальних принципів демократичного врядування. Важливим є розробка спеціальних протоколів для роботи антикорупційних органів в умовах воєнного стану, зокрема НАБУ, САП, ВАКС та НАЗК.

Система захисту викривачів корупції потребує особливої уваги, оскільки вони можуть стикатися з підвищеними ризиками, особливо у сферах, пов'язаних з національною безпекою. Цьогоріч запрацював Єдиний портал повідомлень викривачів [2], де можна подати повідомлення про факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» [3]. Також, вважаємо за необхідне зберегти механізми електронного декларування, системи електронних закупівель ProZorro навіть в адаптованому вигляді, а також забезпечити функціонування механізмів громадського контролю.

Слід зазначити, що громадянське суспільство залишається критично важливим актором у забезпеченні прозорості та підзвітності влади навіть в умовах воєнного стану. Незалежні організації можуть здійснювати моніторинг використання державних коштів та надавати правову допомогу громадянам, особливо в контексті розподілу гуманітарної допомоги та соціальних послуг.

Особливою також є міжнародна співпраця у сфері боротьби з корупцією набуває особливого значення. Міжнародні партнери можуть надавати технічну допомогу та здійснювати моніторинг використання міжнародної допомоги, що забезпечує довіру міжнародної спільноти та ефективність антикорупційних зусиль.

У висновку слід зазначити, що протидія корупції є не самоціллю, а важливим інструментом забезпечення прав людини та побудови справедливого суспільства навіть в екстремальних умовах воєнного стану. Ефективність антикорупційної політики прямо корелює з рівнем захисту прав громадян та якістю демократичних інституцій.

Подальший розвиток антикорупційної системи України в умовах війни та післявоєнного відновлення потребує зміцнення інституційної

спроможності, підвищення рівня цифровізації, посилення громадського контролю, формування стійкої антикорупційної культури та адаптації антикорупційних механізмів до нових реалій. Тільки комплексний підхід може забезпечити системні зміни та створити надійні гарантії захисту прав людини від корупційних загроз навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Нестеренко К., Булгакова О. Антикорупційна політика України в контексті війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2023. Т. 2, № 77. С. 98–101. URL: https: //doi.org/ 10.24144/2307-3322.2023.77.2.16
2. Єдиний портал повідомлень викривачів. URL: https://whistleblowers.nazk. gov.ua/#/
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

Смердов Віталій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДМОВИ ВІД СТАТУСУ ПОДАТКОВОГО РЕЗИДЕНТА З МЕТОЮ УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Поняття податкового резидента та його ознак є одним з базових в податковому законодавстві України і багатьох інших країн, оскільки це безпосередньо впливає на ризики подвійного оподаткування. Це обумовлено, головним чином, тим, що податковий резидент несе повний податковий обов’язок перед державою своєї податкової резиденції, а нерезидент - обмежений тільки доходами з джерелом походження в певній країні, про що було зазначено Л. І. Вдовіченою [1]. Отже, статус податкового резидента створює значний правовий зв’язок особи з певною державою, що, як правило, покладає на неї більший обсяг податкових обов’язків, не обмежуючись лише доходами з джерелом походження в ній, зокрема, доходами від використання нерухомого майна, яке розташоване в цій державі.

Важливо розмежовувати ознаки податкового резидента від ознак резидента для інших цілей, зокрема, валютного законодавства, адже вони визначені різними нормативно-правовими актами і суттєво відрізняються. Так, визначення та ознаки податкового резидента наведені в підп. 14.1.213 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (далі - ПКУ) [2], а також в

міжнародних договорах про уникнення подвійного оподаткування - і вони майже повністю збігаються. Відповідно до зазначеного пункту для визначення статусу резидента застосовується багаторівневий тест, в якому всі етапи виконуються послідовно один за одним:

1) фізична особа визнається резидентом України, якщо має місце проживання в Україні;

2) якщо фізична особа має місце проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо така особа має місце постійного проживання в Україні;

3) якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні;

4) у разі якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року;

5) якщо неможливо визначити резидентський статус фізичної особи, використовуючи попередні положення, фізична особа вважається резидентом, якщо вона є громадянином України.

Враховуючи зазначені етапи, статус резидента є динамічним і може змінюватись кожен рік в залежності від певних обставин - зокрема, кількості днів проживання в певній країні, центру життєвих інтересів та інших ознак.

Наявність у особи статусу податкового резидента підтверджується довідкою, форма якої визначена наказом Міністерства фінансів України від 19.08.2022 р. № 248 [3]. Між тим, законодавством не визначено ані процедури, ані документального підтвердження втрати статусу резидента України. Ця прогалина в законодавстві України створює суттєві ризики для фізичних осіб, які виїхали чи планують виїхати за межі митної території України з метою тривалого проживання за кордоном, адже країни місця їх проживання можуть визнавати їх податковими резидентами, однак контролюючі органи в Україні також можуть продовжувати вважати їх резидентами України, що буде створювати для таких осіб ризики подвійного оподаткування. Враховуючи це, для вирішення цієї проблеми законодавство України потребує доповнення чіткими правилами та документальним підтвердженням відмови від статусу податкового резидента.

Висновки. Законодавство України містить регламентацію правил отримання та підтвердження статусу податкового резидента. Між тим, в ньому відсутні детальні правила та документальне підтвердження відмови від такого статусу, що створює ризики подвійного оподаткування для фізичних осіб, які виїхали за межі митної території України з метою тривалого проживання за кордоном.

Список використаних джерел:
1. Втрата статусу податкового резидента: прогалина законодавства / Л. І. Вдовічена // Право і суспільство. - 2020. - № 1(2). - С. 102-108. DOI: https: //doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-2.18.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.
3. Наказ Міністерства фінансів України від 19 серпня 2022 року № 248. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1195-22#Text.

Сніжинська Діана, Святослав Щербаченко
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Боднарчук Оксана**
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНВЕСТОРІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У зв’язку з триваючим збройним конфліктом в Україні, питання захисту прав інвесторів набуло особливої ваги. Руйнування інфраструктури, порушення договірних зобов’язань та загроза втрати майна створили нові виклики для інвестиційної діяльності. У таких умовах держава повинна забезпечити ефективні правові механізми, які гарантують стабільність та безпеку для інвесторів.

Адже, Конституція України гарантує право власності та підприємницької діяльності, але в умовах воєнного стану ці права можуть бути обмежені. Саме тому важливо дослідити, як конституційно-правові та господарсько-правові інструменти працюють на захист інвесторів у період кризи.

Відтак, Конституція України закріплює низку положень, які становлять основу для захисту прав інвесторів, навіть в умовах збройного конфлікту.

Зокрема, стаття 13 визначає, що «власність зобов’язує» і не може використовуватись на шкоду людині та суспільству. Це положення формує баланс між правом інвестора на володіння майном і публічним інтересом, особливо актуальним у період воєнного стану [1].

Також, стаття 42 Конституції гарантує право на підприємницьку діяльність, що охоплює свободу інвестування, ведення господарської діяльності та захист від неправомірного втручання з боку держави. У контексті воєнного стану це право може бути обмежене, однак лише на підставі закону, з дотриманням принципу пропорційності [1].

Крім того, стаття 41 Конституції гарантує право приватної власності та її захист. Вилучення майна можливе лише на підставі закону, з попереднім і повним відшкодуванням його вартості. Це положення є ключовим для інвесторів, чиє майно може бути реквізоване або пошкоджене внаслідок бойових дій [1].

У сучасній практиці держава розробила процедури компенсації та обліку об’єктів власності, залучених до оборонних потреб, включно з майном іноземних інвесторів.

Проте, як зазначають дослідники, ці механізми потребують вдосконалення, зокрема щодо прозорості, ефективності та відповідності міжнародним стандартам. Конституційні гарантії створюють правову основу для захисту інвесторів, але в умовах війни їх реалізація залежить від ефективності спеціального законодавства, судової практики та адміністративних процедур [2].

Після початку декодифікації економічного законодавства, де Господарський кодекс України втратив чинність як регуляторний акт і нині використовується лише для термінологічного орієнтування. Це змінило структуру правового регулювання інвестиційної діяльності, яка тепер базується на положеннях Цивільного кодексу України, Законів України «Про інвестиційну діяльність» та «Про режим іноземного інвестування».

Тому, у 2024 році держава запровадила оновлені механізми підтримки інвесторів, зокрема страхування воєнних ризиків через експортно-кредитне агентство та компенсаційні програми для постраждалих суб’єктів господарювання.

Проте, відсутність системного господарського законодавства створює правову невизначеність, що ускладнює захист інвесторів у випадках реквізиції майна, порушення договірних зобов’язань або втрати активів

Господарсько-правовий контекст захисту прав інвесторів в умовах війни демонструє потребу у подальшому нормативному оновленні, впровадженні прозорих процедур та гармонізації з міжнародними стандартами, що особливо актуально в умовах збройного конфлікту.

У сучасних реаліях захист прав інвесторів набуває особливої ваги як на національному, так і на міжнародному рівні. Україна спирається на положення двосторонніх угод про захист інвестицій, які передбачають арбітражні механізми вирішення спорів, а також на норми міжнародного права, зокрема статтю 1 Протоколу №1 до Європейської конвенції з прав людини, що гарантує право на мирне володіння майном. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини підтверджує обов’язок держави

забезпечити ефективні засоби правового захисту навіть в умовах надзвичайного стану [3].

Водночас, ефективність міжнародних механізмів значною мірою залежить від внутрішньої правової стабільності. Серед ключових проблем - відсутність єдиного державного органу, що координує захист інвесторів, а також корупція, нестабільність судової системи та правова невизначеність. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами є необхідною умовою для формування прозорого, передбачуваного та стабільного інвестиційного середовища

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що подальше вдосконалення правових механізмів, міжнародна підтримка та внутрішні реформи мають стати основою для сталого розвитку інвестиційної сфери в Україні в умовах післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.№ 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 432.
2. Державно-правові гарантії захисту інвестицій [Електронний ресурс] // BukLib.net. – Режим доступу:https://buklib.net/books/37169/
3. Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 20 березня 1952 р. // Європейський суд з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/conventioneng.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

Супрунов Олег,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Держаного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Наталія Лаговська**,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Держаного податкового університету,
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання забезпечення та захисту прав людини набуває особливого значення. Адже саме в цей період постає низка складних викликів, пов’язаних із балансом між гарантіями безпеки держави та дотриманням основоположних прав і свобод громадян. Військові дії, вимушене переміщення населення, обмеження окремих прав з міркувань національної безпеки створюють нові правові й соціальні проблеми, які

потребують комплексного аналізу та пошуку ефективних механізмів їх розв'язання.

Навіть у надзвичайних умовах держава зобов'язана забезпечувати дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини, передбачених, зокрема, Загальною декларацією прав людини 1948 року, Європейською конвенцією з прав людини 1950 року та Конституцією України. Дослідження сучасних викликів у сфері прав людини в умовах воєнного стану є необхідним для вироблення дієвих правових механізмів їх захисту, формування національної політики у сфері прав людини та наближення України до європейських цінностей і стандартів.

Серед ключових міжнародних документів, що забезпечують захист прав людини, слід виділити: Загальна декларація прав людини, яка є основою для всіх міжнародних договорів у сфері прав людини [3]; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, що містить права, які не можуть бути обмежені навіть під час надзвичайного стану: право на життя, заборона катувань, рабства, свобода думки, совісті та релігії, а також принцип презумпції невинуватості [4]; Європейська конвенція з прав людини, яка дозволяє державам відступати від деяких своїх зобов'язань під час війни або іншого надзвичайного стану, але має цей відступ має бути виправданим, пропорційним та необхідним для досягнення легітимної мети та містить перелік прав, від яких відступ не допускається за жодних обставин [5].

Зауважимо, що в умовах воєнного стану законодавство України дозволяє тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян, що є необхідним для забезпечення обороноздатності держави та громадської безпеки. Ці обмеження регулюються Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [7].

Основними принципами введення обмежень є: законність (обмеження повинні бути передбачені законом); пропорційність (обмеження мають бути необхідними та мінімально достатніми для досягнення мети; недискримінація (обмеження не повинні дискримінувати громадян за будь-якими ознаками); тимчасовість (обмеження мають діяти лише протягом періоду воєнного стану).

Прикладами таких обмежень є:

- обмеження свободи пересування (запровадження комендантської години, обмеження в'їзду та виїзду з певних територій);
- обмеження свободи мирних зібрань (заборона мітингів, демонстрацій, страйків);
- примусова трудова повинність (залучення громадян до суспільно-корисних робіт, що не мають оборонного характеру);
- обмеження права власності (примусове відчуження майна з наступним відшкодуванням його вартості).

Водночас, слід наголосити, що навіть у найскладніших умовах держава зобов'язана гарантувати ті права, які не підлягають обмеженню. Це

право на життя, заборона катувань та жорстокого поводження, заборона рабства, а також свобода думки, совісті та релігії [4; 5].

Військова агресія супроводжується значним зростанням обсягів порушень прав людини. Ці порушення можуть бути здійснені як з боку агресора, так і виникати внаслідок внутрішніх викликів. Поргупуємо ці злочини по видам.

Воєнні злочини: умисні вбивства, катування, незаконні затримання, зґвалтування, руйнування цивільної інфраструктури, використання забороненої зброї.

Злочини проти людяності: систематичні напади на цивільне населення, насильницькі депортації, примусове переміщення людей.

Геноцид: намір повністю або частково знищити національну, етнічну, расову або релігійну групу.

Для держави-жертвице створює ряд викликів:

Переслідування за «зраду»: існує ризик безпідставного затримання та переслідування громадян за підозрою у співпраці з ворогом, що може призвести до порушення права на справедливий суд та презумпції невинуватості.

Проблеми з доступом до правосуддя: обмеження в роботі судів, брак ресурсів, неможливість проведення об’єктивного розслідування через бойові дії ускладнюють захист прав громадян.

Захист внутрішньо переміщених осіб (ВПО): забезпечення ВПО житлом, медичною допомогою, доступом до освіти та соціальних послуг є одним з найважливіших гуманітарних викликів.

Дотримання прав військовополонених: держава-жертва має дотримуватися Женевських конвенцій та гарантувати гуманне поводження з військовополоненими [2].

Для відновлення та захисту, вище згаданих, прав розроблено ряд механізмів. Для ефективного захисту прав людини в умовах воєнного стану необхідна злагоджена робота національних та міжнародних інституцій. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за дотриманням прав людини, реагує на звернення громадян та моніторить ситуацію. Правоохоронні органи розслідують воєнні злочини та злочини проти людяності, фіксують докази для подальшого судового переслідування винних. Судова система забезпечує право на справедливий суд, що є важливим елементом демократії навіть під час війни.

Важливо застосовувати і міжнародні механізми. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) розглядає індивідуальні та міждержавні скарги проти держав-членів, що порушують Європейську конвенцію з прав людини. Міжнародний кримінальний суд (МКС) розслідує та притягує до відповідальності осіб, винних у воєнних злочинах, злочинах проти людяності та геноциді. Україна співпрацює з МКС, надаючи докази злочинів, скоєних агресором [6]. Організація Об'єднаних Націй (ООН) через свої спеціалізовані

органи, такі як Управління Верховного комісара ООН з прав людини, моніторить ситуацію, документує порушення та надає гуманітарну допомогу.

Отже, захист прав людини під час війни – це складний, багаторівневий процес, що вимагає співпраці на національному та міжнародному рівнях. Він поєднує в собі правові, політичні та соціальні аспекти. З одного боку, держава зобов'язана забезпечити оборону та ефективне управління в умовах агресії, що потребує обмежень. З іншого боку, порушення прав може мати довгострокові негативні наслідки для довіри громадян та міжнародного іміджу.

Важливу роль у цьому процесі відіграє громадянське суспільство, яке через громадські організації та волонтерів допомагає моніторити порушення, надавати правову та гуманітарну допомогу постраждалим. Лише комплексний підхід, який враховує всі ці аспекти, дозволить ефективно захистити права громадян в умовах воєнного стану. Необхідність подальшого вдосконалення законодавства та правозастосовної практики для гарантування прав людини є першочерговим завданням для України в умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 14.09.2025).
2. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 р. та Додаткові протоколи до них: Міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 14.09.2025).
3. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_050 (дата звернення: 14.09.2025).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 14.09.2025).
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 14.09.2025).
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 14.09.2025).
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 14.09.2025).

Терещенко Д. С.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Національного транспортного університету
м. Київ

ЕВОЛЮЦІЯ ДОКТРИНАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ТА НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ У ПЕРІОД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Кожна демократична держава має своїм обов'язком захищати права людини, адже життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю. Діти є найбільш незахищеною категорією громадян, які потребують посиленого захисту з боку держави та вироблення найбільш ефективних конституційно-правових механізмів реалізації та захисту їх прав, особливо в умовах збройних конфліктів.

Актуальність проблеми інституціоналізації конституційних прав дитини підсилюється у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, яка бере початок ще з 2014 року, а новий етап ескалації конфлікту пов'язаний із повномасштабною збройною агресією та запровадженням правового режиму воєнного стану відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р.[1].

Еволюція захисту конституційних прав дитини має складний та багатовимірний характер, оскільки поєднує загальний розвиток міжнародних стандартів у сфері захисту дітей із реаліями воєнних дій та порушеннями закріпленими у національному законодавстві та міжнародних документах.

У стародавніх суспільствах дітей часто розглядали як власність, а не як окремих осіб з правами. Наприклад, у Стародавньому Римі концепція patria potesta надавала батькам майже абсолютну владу над своїми дітьми, включаючи право продавати, виставляти на примус або навіть вбивати їх без юридичних наслідків. Дітей розглядали переважно як економічні активи, цінні за їхню працю або союзи, які могли забезпечити їхні шлюби. Так само, у Стародавній Греції діти мали мало прав, і їхнє благополуччя значною мірою залежало від рішень їхніх батьків або опікунів [2].

Середньовіччя суттєво не покращило статус дітей. Наприклад, у середньовічній Європі, навіть якщо батьки дуже любили дітей, їх часто вважали маленькими дорослими, від яких очікували, що вони з самого раннього віку будуть робити внесок у домашнє господарство [3]. Існувало мало юридичного чи суспільного визнання унікальних потреб та вразливостей дітей. Освіта була обмежена привілейованою небагатьма

верствами населення, а дитяча праця була поширеною, діти віком від п'яти до шести років працювали в полях, шахтах та майстернях.

З появою фабрик по всій Європі та Північній Америці дітей часто використовували як дешеву робочу силу, працюючи довгі години в небезпечних та шкідливих умовах. Експлуатація дитячої праці в цей період була широко поширеною, діти віком від п'яти років працювали на шахтах, заводах та фабриках за мізерну заробітну плату [4]. Ця експлуатація призвела до зростання громадського обурення, що, своєю чергою, призвело до законодавчих реформ.

Лише після індустріалізації та запровадження обов'язкової освіти суспільство почало зосереджуватися на дітях як суб'єктах права. Рух за права дітей започаткувала британка Еглантайн Джебб, яка заснувала Фонд порятунку дітей «Save the Children», а також приймала участь у розробці першого в світі міжнародного документу, який закріплював нормативну регламентацію прав дитини, Женевської декларації прав дитини, прийнятої Лігою Націй у 1924 р. [5]

Проте не слід забувати, що «дитина» насамперед є спеціальним суб'єктом конституційних правовідносин який має з одного боку певну сукупність визначених та гарантованих в Конституції України можливостей для реалізації власних потреб та інтересів, а з іншого потребує посиленого захисту як з боку держави, так і міжнародних інституцій, особливо в період збройних конфліктів. Адже саме діти є однією з найбільш вразливих та незахищених категорій громадян України через певні вікові особливості фізичного, психологічного та розумового розвитку.

В Україні досі не узгоджено діяльність в сфері прав людини та прав дітей. Навіть підходи до правозахисту різні. Дитина сприймається як об'єкт захисту, а не як суб'єкт правових відносин. Суб'єктом правових відносин, здебільшого, вважають лише дорослу людину [6].

Наразі основним міжнародним актом який гарантує права дитини в тому числі і в період конфлікту є Конвенція ООН про права дитини (1989) [7], яка гарантує право дитини на життя, виживання та розвиток (ст. 6); захищає дітей від насильства, експлуатації, незаконного вербування у збройні сили (ст. 38); зобов'язує держави поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання (ст.38); вимагає від держав вживати всіх можливих заходів для захисту дітей від збройних конфліктів.

Варто зазначити, що попри існування численних міжнародних документів, які гарантують забезпечення, реалізацію та захист прав і законних інтересів дитини їх дотримання на практиці залишається доволі проблематичним і насамперед залежить від політичної волі держав-учасниць і міжнародної спільноти в цілому. У багатьох зонах конфлікту ці норми

порушуються, що призводить до систематичного порушення конституційних прав дітей.

Еволюція доктринальних підходів та нормативної регламентації прав дитини у світовій практиці державотворення демонструє поступовий перехід від патерналістської моделі, в якій дитина розглядалася виключно як об'єкт опіки, до сучасної концепції дитини як повноправного суб'єкта конституційних прав і свобод. Історичний рjзвиток засвідчує, що основні зміни були зумовлені поєднанням філософських ідей гуманізму та природного права з конкретними соціально-політичними потребами суспільства.

Нормативна регламентація пройшла шлях від поодиноких національних актів, спрямованих на захист дітей від експлуатації, до формування універсальних міжнародних стандартів, уособлених насамперед Конвенцією ООН про права дитини 1989 року та регіональними правозахисними інструментами. Конституційні положення більшості сучасних держав закріплюють ключові гарантії прав дитини, водночас покладаючи на державу позитивні обов'язки щодо їх реалізації та захисту.

Сучасний етап розвитку характеризується посиленням уваги до новітніх викликів: забезпечення прав дітей у збройних конфліктах, протидія дискримінації, гарантування цифрових прав та безпеки в інформаційному середовищі. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення доктринальних підходів та узгодження національних правових систем із міжнародними стандартами.

Таким чином, захист конституційних прав дитини в світовій практиці є динамічним процесом, що потребує постійного оновлення та адаптації до зміни умов глобального розвитку, із збереженням ключового принципу – пріоритету найкращих інтересів дитини.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
2. Mazinjanin Z. Children's Rights History https://www.humanium.org/en/children-rights-history/
3. Snell M. Work and Adolescence in the Middle Ages. Retrieved from ThoughtCo. 2019 URL: https://www.thoughtco.com/medieval-child-teens-at-work-and-play-17 89126,
4. Radfar A. Asgharzadeh SAA Quesada . Filip I. Challenges and perspectives of child labor. *Ind Psychiatry* J. 2018 Jan-Jun №27(1) P.17-20 https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6198592/
5. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. URL: https://www.humanium.org/en/text-2/
6. Камак Т. Права дитини: не бути об'єктом http://openingdoors.org.ua/ua/blogi/prava_ditini__ne_buti_ob_ektom.html

7. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/995_021#Text

Теслицький Артем,
випусник ДПУ 2025 року
Науковий керівник: **Софієв Сергій**,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу,
Заслужений юрист України,
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПУБЛІЧНЕ ТА ДЕРЖАВНЕ ОБВИНУВАЧЕННЯ: ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТЬ І ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Етимологічний аналіз понять «публічне» та «державне» обвинувачення дозволяє глибше зрозуміти їх змістове наповнення й особливості застосування у кримінальному процесі. Саме походження термінів є ключем до розмежування їх правової природи та функціональної ролі в системі правосуддя.

Слово «публічне» походить від лат. publicus – «народний», «державний», «суспільний», «належний громаді». Ця етимологія підкреслює спрямованість інституту публічного обвинувачення на захист інтересів держави і суспільства в цілому, незалежно від індивідуальної волі конкретної особи. Державне обвинувачення відображає природу кримінального переслідування як соціально необхідного інструменту охорони правопорядку. Його зміст – це реалізація загального обов'язку держави забезпечувати справедливість і правову визначеність у суспільстві.

Слово «публічне» походить від лат. publicus – «суспільний», «народний», «належний громаді». Водночас у латинській традиції воно також перекладається як «державний». Такий переклад у контексті кримінального процесу є не лише можливим, а й у певних випадках більш доцільним, адже підкреслює інституційний вимір функції обвинувачення, яку реалізує держава в особі уповноважених органів.

У сучасному розумінні термін «публічне» відштовхується від категорії «державне». Насамперед, обвинувачення в процесі досудового розслідування, суб'єктом підтримання державного обвинувачення у публічному просторі (у судовому засіданні) здійснюється державними інституціями, передусім прокуратурою, яка є єдиним уповноваженим суб'єктом підтримання обвинувачення у суді. Уже з цього випливає, що публічне за своєю природою неможливе без державного, адже саме держава забезпечує процесуальну форму й інституційну основу його реалізації. Лише

після цього «публічне» набуває ширшого соціально-правового змісту, відображаючи інтереси всього суспільства, потребу у збереженні правопорядку, гарантуванні безпеки громадян та недопущенні безкарності злочинців.

Державне обвинувачення є соціально необхідним інструментом охорони правопорядку, який реалізує загальний обов'язок держави підтримувати справедливість і правову визначеність у суспільстві. Воно поєднує інтереси громади з інституційною силою держави, формуючи основу для забезпечення балансу між правами окремих осіб та інтересами всього суспільства.

У кримінальному процесуальному законодавстві України державне обвинувачення є основною формою переслідування, адже більшість кримінальних правопорушень вважаються суспільно небезпечними.

Окремо слід звернути увагу, що у сучасній правовій системі України судочинство здійснюється від імені держави. Конституція України та Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 1 ст. 13 даного Закону України) прямо закріплюють, що обвинувальні вироки ухвалюються іменем України. Це підтверджує, що обвинувачення має державний характер, оскільки кінцевий акт кримінального провадження — обвинувальний вирок — є офіційним виразом волі держави, а не будь-якої окремої групи чи громади. Це виключає «народний», «суспільний», «громадський», форми обвинувачення, оскільки вони ґрунтуються на ідеї участі спільноти чи окремих груп громадян у здійсненні кримінального переслідування, що підриває єдність судової влади [2].

У демократичній правовій державі виключається можливість «суду натовпу» або підміни офіційного судочинства тиском громадської думки. Незаконні форми впливу на суд — звернення з ультиматумами, масові акції, погрози суддям — розглядаються як неприпустимі, адже підривають принцип незалежності правосуддя та верховенства права [4].

Проте в правозастосуванні часто виникають колізії. З одного боку, законодавство закріплює термін «державне обвинувачення», що передбачено як у пункті 1 частини першої статті 3, пункті 15 частини другою статті 36 КПК України [2].

З іншого – у Конституції України використовується також поняття «публічне обвинувачення», як, наприклад, передбачено у пункті 1 частини четвертої статті 129 та пункті 1 частини першої статті 131-1. Це породжує термінологічну невизначеність: чи варто розглядати «державне» і «публічне» як тотожні категорії, чи все ж вони мають різне змістове наповнення [1].

Недостатня увага до лексичного походження цих термінів призводить до того, що в науковій і практичній площині зберігається розмитість. Одні фахівці схильні ототожнювати «державне» та «публічне», інші – підкреслюють їх принципову відмінність. Унаслідок цього виникають

труднощі із реалізацією принципу змагальності, розмежуванням ролі прокурора і потерпілого, а також з узгодженістю правозастосування.

Забезпечення прав особи у кримінальному процесі залежить від того, наскільки чітко визначені повноваження сторін. Якщо обвинувачення є «державним», то за дії прокурора відповідає держава, включаючи механізми відповідальності за зловживання чи порушення. У випадку «публічного» обвинувачення важче окреслити суб'єкта відповідальності, що потенційно загрожує правам людини [5].

Порівняння із європейськими практиками показує: у більшості правових систем прокурор підтримує саме державне обвинувачення. Термін «public prosecution» у країнах ЄС здебільшого розуміється як «державне», а не як «суспільне». Це пояснюється особливостями правової традиції: у французькій (ministère public) та англійській (public prosecution) мовах слово public має значення «офіційний», «державний», а не «громадський». Даний аргумент на користь того, щоб в українському контексті використовувати саме «державне обвинувачення» як адекватний переклад та відповідник європейським моделям [4].

Таким чином, перспективні наукові дослідження мають бути спрямовані на поглиблений історико-етимологічний аналіз категорій «державне» та «публічне обвинувачення», уточнення їхніх дефініцій і меж застосування у кримінальному процесі. Чітке розмежування цих понять та їх узгоджена інтеграція в законодавство сприятиме усуненню термінологічних суперечностей, підвищенню ефективності кримінального судочинства й забезпеченню реалізації принципів законності, справедливості та захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12.09.2025 р.);
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 12.09.2025 р.);
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 12.09.2025 р.);
4. Софієв С.О., Теслицький А.А. Термінологічна колізія та проблемні питання розмежування публічного та державного обвинувачень у кримінальному провадженні. Журнал східноєвропейського права № 136. 2025. С. 59-70. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2025/07/sofiyev_teslytskyi_136.pdf (дата звернення: 12.09.2025 р.);
5. Софієв С.О., Теслицький А.А. Щодо дослідження проблеми розмежування державного та публічного обвинувачення з точки зору правничої герменевтики. Актуальні проблеми кримінального права і процесу та шляхи

їх вирішення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 12 грудня 2024 р.). Навчально-науковий інститут права. Державний податковий університет, м. Ірпінь. 2024. 98-104 с.

Федоренко Руслан,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускник 2015 р.

ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану в Україні особливо важливим є забезпечення прав учасників кримінального провадження, зокрема у справах, що стосуються земельних відносин. Злочини у цій сфері можуть мати серйозні наслідки для економічної стабільності та соціального розвитку країни, тому важливо забезпечити ефективне розслідування таких правопорушень при одночасному дотриманні прав людини.

Конституція України гарантує право кожного на захист від незаконного втручання в особисте та сімейне життя, а також право на справедливий судовий розгляд. Ці гарантії повинні зберігатися навіть в умовах воєнного стану, коли можуть бути введені тимчасові обмеження певних прав і свобод. Згідно з частиною другою статті 64 Конституції України, обмеження прав і свобод людини та громадянина можуть бути встановлені лише законами України, і вони не повинні порушувати сутність прав і свобод [1].

Злочини у сфері земельних відносин, такі як незаконне заволодіння земельними ділянками, підробка документів, що посвідчують право власності, або зловживання службовим становищем при розподілі земельних ресурсів, можуть мати місце навіть під час воєнного стану. Це створює додаткові виклики для правоохоронних органів, оскільки необхідно забезпечити не лише ефективне розслідування, але й дотримання прав учасників процесу.

У цьому контексті важливою є роль адвокатів, які повинні мати доступ до матеріалів справи, право на захист інтересів підзахисного та можливість оскаржити незаконні дії слідчих або прокурорів. Обмеження цих прав може призвести до порушення принципу справедливого судочинства, що є неприпустимим навіть в умовах воєнного стану.

Крім того, необхідно звернути увагу на забезпечення прав потерпілих від злочинів у сфері земельних відносин. Вони повинні мати можливість

реалізувати свої права на відшкодування шкоди, участь у судовому процесі та отримання інформації про хід розслідування. Недостатня увага до цих аспектів може призвести до додаткових порушень прав людини та зниження довіри громадян до правоохоронних органів.

В умовах воєнного стану важливо забезпечити належний контроль за діяльністю органів досудового розслідування та судових органів. Це може включати створення тимчасових механізмів нагляду, залучення міжнародних спостерігачів або посилення ролі громадських організацій у моніторингу дотримання прав людини. Такі заходи сприятимуть підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, що є важливим для забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Таким чином, навіть в умовах воєнного стану необхідно забезпечити баланс між потребою у ефективному розслідуванні злочинів у сфері земельних відносин та дотриманням прав учасників кримінального провадження. Лише за умови дотримання цих принципів можна забезпечити справедливість та правопорядок у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Фірскіна Крістіна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь
Науковий керівник: **Самілик Людмила,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ

Особисті немайнові права у шлюбно-сімейних відносинах - це права, які не мають ніякого відношення до грошей чи майна особи, а пов’язані з особистістю людини, її свободою, гідністю, сімейними зв’язками та почуттями. Вони не мають жодної вартості, їх не можна купити, віддати або

передати іншому. Але вони дуже значимі, оскільки демонструють, як члени родини ставляться один до одного.

Всі немайнові права людини закріплені в Конституції України, в якій згідно статті 21 усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Щодо рівності жінки і чоловіка в сім'ї, недоторканості приватного і сімейного життя, визнання шлюбу і сім'ї під особливим захистом держави, а також права дитини на турботу і виховання в сім'ї, то це гарантують статті 24, 32, 51 Конституції України [1].

Зростання кількості сімейних спорів та випадків домашнього насильства, розвиток цифрових технологій, які створюють нові загрози для приватності, та збільшення міграційних процесів потребують покращення правового регулювання в сфері захисту немайнових прав. Крім того, Україна, як учасниця міжнародних угод, зокрема Конвенції про права дитини та Європейської конвенції з прав людини, має забезпечувати виконання вимог міжнародного права у сфері сімейних справ.

Правове регулювання особистих немайнових прав у шлюбно-сімейних відносинах здійснюється зокрема Сімейним кодексом України. У ньому визначено, які права належать особам у сім'ї, та встановлено гарантії для їх реалізації. Наприклад, стаття 51 СКУ, встановлює право дружини та чоловіка на повагу до їх індивідуальності, а стаття 53 СКУ право на вибір прізвища після одруження. Стаття 54 СКУ забезпечує подружжю свободу у розподілі сімейних обов'язків [2].

Важливе значення мають особисті немайнові права батьків і дітей, які закріплені у Сімейному кодексі України. Батьки зобов'язані забезпечувати виховання, навчання та розвиток дитини. Дитина має право спілкуватися з обома батьками, навіть якщо вони живуть окремо. Ці права не можна передати або відмовитися від них, вони є невід'ємними і виникають автоматично, коли існують сімейні відносини [3].

Основними способами захисту особистих немайнових прав є цивільно-правовий захист, а саме відшкодування моральної шкоди через порушення честі, гідності або приватності; вирішення судом питання про відновлення прав, наприклад, забезпечення права батька на спілкування з дитиною. На практиці виникає проблема в тому, що підходи до визначення розміру моральної шкоди неоднозначні, а також судова практика щодо цього питання різниться [4].

Адміністративно-правовий захист полягає в заходах, які передбачені законодавством про запобігання домашньому насильству, зокрема, такі як термінові заборонні приписи, комплексна допомога постраждалим, ефективні в переважній більшості випадків лише тоді, коли між поліцією, службами соціального захисту та органами місцевого самоврядування відбувається надійна та швидка співпраця.

Кримінально-правовий захист зосереджений на відповідальності за злочини проти життя та здоров'я, насильницькі дії у родині. Міжнародна правова частина в цьому питанні полягає у використанні норм та практик Європейського суду з прав людини при створенні національної правової практики, особливо щодо забезпечення права на сімейне життя та особисту таємницю, а також захист прав дитини.

З метою покращення захисту особистих немайнових прав у шлюбно-сімейних відносинах доцільно деталізувати у сімейному законодавстві перелік немайнових прав членів сім'ї та дітей та гарантії їх захисту; визначити в цивільному законодавстві чіткі критерії для встановлення розміру моральної шкоди у сімейних справах; запровадити можливість прискорених судових процедур для оперативного захисту прав жертв домашнього насильства та дітей; створити спеціальні норми, які забезпечать захист сімейної приватності в умовах цифрових технологій, зокрема захист персональних даних і відповідальність за поширення інтимної інформації без згоди.

Отже, особисті немайнові права у шлюбно-сімейних відносинах - це фундаментальні права, які забезпечують кожному членові сім'ї гідність, свободу та недоторканність особистого та сімейного життя. Вони мають нематеріальний характер, але їхнє значення для людини дуже важливе, бо саме через ці права утворюється довіра, повага та гармонія в родині [5].

Законодавство України, особливо Конституція України та Сімейний кодекс України, встановлює основні принципи та гарантії для виконання цих прав, одночасно зобов'язуючи державу забезпечувати їх захист. Важливу роль також відіграють міжнародні документи такі, як Конвенція про права дитини, Європейська конвенція з прав людини, які створюють додатковий правовий механізм для охорони сімейних та особистих немайнових прав.

Однак на практиці виявляється, що поточні правові механізми захисту не завжди діють досить ефективно. Виникають проблеми, зокрема, у питаннях відшкодування моральної шкоди, у боротьбі з домашнім насильством, у вирішенні питань, які забезпечують баланс прав батьків і дитини, а також у захисті особистої приватності в цифровому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Сімейний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
3. N.B. S., D.M. K. On personal non-property and property rights and responsibilities of parents and children in legislation of Ukraine. *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law*. 2020. Vol. 2020, no. 2. P. 40–49. URL: https://doi.org/10.32755/sjlaw.2020.02.040
4. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

5. Timush I., Bratitsa O. PROTECTION OF PARENTS' PERSONAL NON-PROPERTY RIGHTS AS PARTICIPANTS OF FAMILY LEGAL RELATIONS. *Young Scientist*. 2020. Vol. 1, no. 77. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-6

Фісун Владислав,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ОСІБ, МАЙНО ЯКИХ ЗНАХОДИТЬСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Конституція України у статті 41 закріплює, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а право приватної власності є непорушним, у той час як статтею 13 Конституції України визначається, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки [1].

Збройна агресія Російської Федерації проти України ще з 2014 року загострила питання захисту права власності, у першу чергу на тимчасово окупованих територіях.

Водночас, станом на зараз дієві механізми для осіб отримати будь-яку сатисфакцію щодо майна, яке знаходиться на тимчасово окупованих територіях (незалежно від його стану), у чинному законодавстві України є відсутніми.

Однак, окрім тимчасово окупованих територій, чинне українське законодавство закріплює і деякі інші правопорядки, наприклад, території можливих бойових дій, або ж території активних бойових дій.

Однією з останніх нормативних розробок стала можливість проведення дистанційного обстеження окремих категорій об'єктів нерухомого майна на визначених територіях з метою здійснення подальшого відшкодування.

Так, Особливості проведення дистанційного обстеження знищених окремих категорій об'єктів нерухомого майна, які розташовані на територіях можливих бойових дій, для яких не визначена дата припинення можливості бойових дій, на територіях активних бойових дій, територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, для яких не визначена дата завершення бойових дій, що затверджені Постановою Кабінету Міністрів України № 815 від 7 липня 2025 року (надалі – «Особливості») передбачають їх застосування з метою фіксації факту

знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, які розташовані на [2]:

- територіях можливих бойових дій, для яких не визначена дата припинення можливості бойових дій;
- територіях активних бойових дій;
- територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, для яких не визначена дата завершення бойових дій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Міністерством розвитку громад та територій України, у разі неможливості проведення на відповідних територіях видів обстеження, передбачених Порядком виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року.

Водночас, Особливостями прямо виключено їх застосування щодо окремих категорій об'єктів нерухомого майна, що розташовані на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України [2].

Оскільки проведення дистанційного обстеження знищених окремих категорій об'єктів нерухомого майна, що розташовані на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України не є можливим, то отримання будь-якого відшкодування за таке майно також не є можливим.

Зазначену проблему певним чином мав би вирішити Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» щодо компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, що знаходяться на територіях ведення воєнних (бойових) дій або тимчасово окупованих Російською Федерацією, що був прийнятий Верховною Радою України ще у 2024 році, проте і досі не підписаний Президентом України [3].

Вказаний Закон України визначає, що для цілей отримання передбаченої компенсації об'єкти нерухомого майна що знаходяться на територіях територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), та обстеження яких є неможливим, вважаються знищеними [3].

При цьому, такими територіями є ті, що включені до переліку територій, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій, після дати набрання чинності Указом Президента

України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102–IX [3].

Зазначені формулювання вказаного Закону України, у разі, якщо їх метою є захист осіб, майно яких знаходиться на зазначених територіях, наразі є певним чином суперечливими, виходячи з наступного:

- з моменту прийняття цього Закону України технологічні можливості проведення обстеження вдосконалилися, що надало можливість проводити його дистанційно, а відтак, це зумовлює необхідність внесення відповідних змін;
- перелік, у тому числі, тимчасово окупованих територій складався після дати набрання чинності Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102–IX, тобто, туди включені всі території, у тому числі і ті, що є тимчасово окупованими з 2014 року [4]. Однак враховуючи, що наразі проведення дистанційного обстеження майна, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях, зокрема, Особливостями не передбачено, то це також наштовхує на думку про необхідність внесення відповідних змін.

Таким чином, наразі відкритими і значущими залишається питання щодо здійснення компенсацій для осіб, майно яких знаходиться на тимчасово окупованих територіях ще з 2014 року, що є предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 13.09.2025).
2. Особливості проведення дистанційного обстеження знищених окремих категорій об’єктів нерухомого майна, які розташовані на територіях можливих бойових дій, для яких не визначена дата припинення можливості бойових дій, на територіях активних бойових дій, територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, для яких не визначена дата завершення бойових дій: Постановою Кабінету Міністрів України від 07.07.2025 № 815. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2025-%D0%BF# Text (дата звернення: 13.09.2025).
3. Про внесення змін до Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених

збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» щодо компенсації знищеного чи пошкодженого майна, що знаходиться на територіях ведення активних бойових дій або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Проект Закону від 10.04.2024 № 11161. База даних «Законопроекти» / Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43982 (дата звернення: 14.09.2025).
4. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025 № 376. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/z0380-25#n16 (дата звернення: 14.09.2025)

Харченко Ярослав,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

У період дії воєнного стану наша держава потребує посиленої уваги захисту інформаційного простору. Сучасні тенденції розвитку кіберпростору передбачають безперервне оновлення захисту для безпечного його функціонування, удосконалення механізмів протидії кіберзлочинності.

Тому і надалі залишається актуальним питанням правильного тлумачення термінів у кримінальному законодавстві, визначення основних понять, сутності та завдань захисту інформації, забезпечення Концепції технічного захисту інформації в Україні, аналіз основних кіберзагроз інформаційному простору в системах електронного урядування та вивчення основних методів протидії їм [1]

У сучасному суспільстві, інформація є дуже важливою для усіх сфер життєдіяльності людини, обіг інформації, «використання інформаційних, автоматизованих, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж є однією зважливих елементів життєдіяльності».

З цього приводу звертає на себе увагу практика Верховного Суду, яка стосується справ, пов’язаних із несанкціонованим втручанням у роботу комп’ютера, яка має особливе значення для формування розуміння у цій сфері. Рішення найвищої ланки суду в системі судоустрою України не лише

захищають основоположні права і свободи людини і громадянина та забезпечують єдині підходи у судовій практиці, але також забезпечують ефективність механізмів запобігання кіберзлочинності і охорону кіберпростору як на національному рівні так і міжнародному.

24 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» – Закон № 2149-IX, яким було викладено ст. 361 Кримінального кодексу України в новій редакції.

Так, згідно із Законом № 2149-IX ст. 361 Кримінального кодексу України (далі – КК України) було перейменовано з «Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку» на «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж». У зв'язку з цим було також приведено у відповідність до назви статті частини останньої. Із-поміж того кваліфікуючими ознаками такого несанкціонованого втручання було визнано дії, які призвели до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації, заподіяли значну шкоду чи створили небезпеку тяжких технологічних аварій або екологічних катастроф, загибелі або масового захворювання населення чи інших тяжких наслідків [2].

Як бачимо, на сьогодні ст. 361 КК України має нову редакцію та передбачає «кримінальну відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж».

Проблемним питанням, яке потребувало відразу вирішення на той час Верховним Судом це те, що в новій редакції ст. 361 КК України з диспозиції зазначеної статті було виключено термін «комп'ютер», що викликало певні сумніви щодо стану декриміналізації несанкціонованого втручання в роботу комп'ютера.

Наступна особливість, кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 361 КК України «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж» є: – вчинення повторно, або за попередньою змовою групою осіб; – якщо протиправне діяння призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації; – якщо протиправне діяння заподіяло значну шкоду чи створило небезпеку тяжких технологічних аварій, або екологічних катастроф, загибелі або масового захворювання населення, чи інших тяжких наслідків; – вчинення під час дії воєнного стану. При чому, варто зауважити, що така кваліфікуюча ознака як

вчинення під час дії воєнного стану є кваліфікуючою лише до ч. ч. 3, 4 ст. 361 КК України. У контексті розгляду предмету нашого дослідження особливої уваги варта ч. 6 ст. 361 КК України, яка виключає протиправність діяння, передбаченого ч. ч. 1–4 цієї статті, якщо воно було вчинене відповідно до порядку пошуку та виявлення потенційних вразливостей таких систем чи мереж [3].

У свою чергу, механізм реалізації заходів щодо провадження пошуку та виявлення потенційної вразливості інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж регламентований Постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.2023 № 497 [4].

Як бачимо, сучасність переживає стрімкий технічний розвиток та революційний доступ до інформації який потребує законодавчого врегулювання. Особливо, коли мова йде про період дії воєнного стану у нашій державі.

Це ще пов’язано й з формуванням, розвитком і поширенням транскордонних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, що покривають усі країни й континенти, проникають до кожного будинку і які одночасно впливають на кожну людину окремо й на величезні маси людей. У суспільстві відбуваються інтенсивні процеси інформатизації та інтелектуалізації: якщо на початку XXI століття мало хто користувався мобільним зв’язком, а інтернет тільки ставав популярним, то сьогодні все більш відчутним стає розвиток інтерактивного телебачення, зростання швидкості обробки інформації, створення різноманітних баз даних, проникнення в усі сфери діяльності мережевих та хмарних систем, смартфонів, планшетів, роботів зі штучним інтелектом. Із появою мережі, зокрема інтернет-середовища, поширення інформації розуміння місця, ролі, значення людини в комунікативному просторі зазнало відповідних змін. На сьогодні технологічні системи використовуються в науці, політиці, економіці, соціальній структурі, значно зростає швидкість обробки інформації, створення різноманітних баз даних, мережевих та хмарних систем, що призводить до формування глобального кіберпростору [5].

Маючи на сьогодні такий прогрес технологій, законодавство потребує постійного оновлення як один із сучасних механізмів протидії кіберзлочинності та можливості притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. Оскільки, саме чіткість законодавства дає можливість для невідворотності покарання за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж.

Список використаних джерел:

1.Захист інформації в системах електронного урядування. URL: https://iq.vntu.edu.ua/fdb/1124/publications/146_Khoshaba_pidruchnik.pdf

2.Несанкціоноване втручання в роботу комп'ютера : практика ВСУ.URL: http://legalclinic.nlu.edu.ua/2024/11/30/nesankczionovane-vtruchannya-v-robotu-kompyutera-praktyka-verhovnogo-sudu/
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
4. Про затвердження Порядку пошуку та виявлення потенційної вразливості інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж : постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2023 № 497. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2023-%D0%BF#Text.
5. Ковальов О. В. Протидія злочинам пов'язаним із несанкціонованим втручанням у державні реєстри.URL: https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/1c1edaf6-074c-4c77-8898-c3ad0e040482/content

Цвіцінський Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА

Міжнародне право прав людини, яке сформувалося у другій половині XX ст., продовжує свій розвиток у XXI ст. під впливом нових викликів та застережень та набуває особливої актуальності.

Щодо визначення місця та ролі судової практики ЄСПЛ як джерела права, то варто наголосити на тому, що, як на рівні Статуту Ради Європи, так і Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, не встановлено ієрархії джерел права Ради Європи. Втім, у ст. 46 «Обов'язкова сила рішень та їх виконання» Конвенції міститься припис, який зобов'язує виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах яких вони є сторонами [2, с. 63].

Виконання рішень ЄСПЛ є важливим з огляду на наступне, зокрема: *по-перше*, Україна, яка є членом Ради Європи через ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, взяла на себе цілий ряд зобов'язань; *по-друге*, контрольний механізм Ради Європи включає, в тому числі, і контроль за виконанням зобов'язань, зокрема виконання рішень ЄСПЛ, що в цілому є гарантією відновлення порушених прав і свобод людини. Виконання рішень ЄСПЛ відбувається за встановленою процедурою, зокрема включає передачу остаточних рішень Комітету Міністрів Ради Європи, який здійснює нагляд за виконанням та обов'язок

держави-відповідача виконати рішення на національному рівні, що регулюється в Україні Законом «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Відповідно до Конвенції рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими для держав-членів Ради Європи. Пряма вказівка на прецедент як джерело права міститься в статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зокрема «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [3].

На думку науковців, розуміння поняття «практика ЄСПЛ» залежить від його застосування. У широкому сенсі його зміст може охоплювати будь-яку багатоаспектну діяльність Суду щодо розгляду численних скарг. У вузькому – це певний уривок мотивувальної частини рішення ЄСПЛ, в якому міститься загальне тлумачення відповідної норми Конвенції щодо її застосування до врегулювання спірних взаємовідносин за конкретною справою. У цьому сенсі більш вдалим можна вважати вислів «правова позиція» [4, с. 18].

У наш час твердження «прецедент в Україні не є джерелом права, тому що ми належимо до континентальної системи права» виглядає архаїчним. Втім, є деякі відстави вважати, що навіть приєднання до Ради Європи (тобто до ЄСПЛ) сліди «прецедентності» можна було за великого бажання виявити у процесуальних кодексах. Можна зазначити і те, що рішення Конституційного Суду України мають преюдиційне значення для судів загальної юрисдикції. Креативне ставлення до права і раніше дозволяло і тим більше дозволяє сьогодні посилатися на раніше винесені судові рішення [1, с. 140].

Отже, Україна ратифікувавши Конвенцію, започаткувала зміни позитивістського праворозуміння, що, в свою чергу, призвело до методологічних змін до праворозуміння, правотворення та правозастосування. Адже, на думку вчених, згідно з європейською правовою традицією право ніколи не ототожнювалось з сукупністю позитивних правових норм, тобто з позитивним законом у широкому розумінні цього терміна, позаяк природне право завжди лишалося чинним правом у межах європейської юрисдикції [5, с. 43].

Слід констатувати, що у законодавстві України, правозастосовній практиці, а також у наукових колах відсутній єдиний узгоджений підхід щодо визначення місця прецедентної практики Європейського Суду у правовій системі України. В одних актах наприклад, за Конституцією України судді підкоряються лише закону; відсутнє також посилання на обов'язковість застосування прецедентної практики ЄСПЛ у Законі України «Про судоустрій та статус суддів»), за яким практика ЄСПЛ є лише правом судді, а не його обов'язком; в інших – наприклад, Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Постанові Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про захист гідності

та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» це є безпосереднім обов'язком судді, оскільки прецедентна практика Європейського Суду є джерелом права. За нашим переконанням, така неузгодженість має бути усунена через призму значення прецедентної практики ЄСПЛ шляхом законодавчого визначення її місця у правовій системі України.

Саме ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод дає підстави стверджувати про необхідність запровадження в національній правовій системі прецеденту як джерела (форми) права.

Поряд з цим, прецедент Європейського суду з прав людини впливає на законотворчість України, адже держава зобов'язана привести своє національне законодавство у відповідність з правовими позиціями ЄСПЛ для захисту прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією, а також для виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Великого значення, особливо завдяки ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, набуло питання виконання рішень Європейського Суду з прав людини. Рішення ЄСПЛ сприяють підвищенню рівня захисту прав людини в Україні, стимулюючи дотримання стандартів, встановлених Європейською конвенцією.

На думку науковців, практика ЄСПЛ є універсальним джерелом права і має застосовуватися українськими судами незалежно від того, яка держава є відповідачем у справі – Україна чи інша держава. Європейська конвенція про права людини захищає загальноєвропейські, універсальні цінності і, не є четвертою (або будь-якою) інстанцією з перегляду рішень національних судів. З іншого боку, не буде великим перебільшенням назвати ЄСПЛ квазіконституційним судом, який фактично здійснює нагляд за тим, як держава-учасниця конвенції поводиться зі своїми громадянами [1, с. 144].

Таким чином, прецедентна практика ЄСПЛ є дієвим механізмом, що сприяє реформуванню національної правової системи, змушує державу приводити своє законодавство у відповідність із міжнародними стандартами, що позитивно впливає на законотворчість та правозастосування в Україні. Все це в цілому наближує систему законодавства України до європейських стандартів у сфері прав людини.

Список використаних джерел:

1. Манукян В. І. Страсбурзьке право. Європейський суд з прав людини. Теорія, принципи практика. Київ : Норма права, 2023. 596 с.
2. Правові аспекти діяльності Ради Європи : навчальний посібник / Лісова К. С. Фокін Я. Ф., Чернецька О. В., Яцишин Н. Г. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 244 с.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення 08.09.2025)

4. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. Я. Яковенко та ін.] ; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків : Право, 2019. 404 с.
5. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ: Реферат, 2006. 848 с.

Чекараміт Катерина,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ, СЛУЖБАМИ ТА УСТАНОВАМИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Проблема злочинності серед неповнолітніх є однією з найгостріших у сучасному суспільстві, оскільки безпосередньо впливає на стан громадської безпеки, правопорядку та соціальної стабільності. Зростання рівня агресивної поведінки, поширення асоціальних проявів, вплив негативного середовища та відсутність належної соціально-психологічної підтримки створюють передумови для вчинення неповнолітніми протиправних діянь. Наявні механізми профілактики не завжди забезпечують своєчасне виявлення та усунення причин і умов злочинності. Для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю неповнолітніх важливо постійно вдосконалювати механізм її запобігання.

Розглянемо основні шляхи оптимізації діяльності органів, служб та установ, спрямованої на запобігання злочинам неповнолітніх. Для ефективної протидії злочинності неповнолітніх важливо забезпечити чітку та дієву державну політику у сфері профілактики правопорушень. Це передбачає розробку та впровадження комплексних заходів, спрямованих на усунення причин та умов злочинності, захист прав дітей та створення сприятливих умов для їх розвитку [1, с.46].

Ефективна державна політика у сфері профілактики злочинності неповнолітніх має охоплювати декілька ключових аспектів:

1. Законодавче забезпечення:

- Чітке визначення прав та обов’язків неповнолітніх, а також відповідальності за правопорушення.
- Вдосконалення законодавства щодо ювенальної юстиції, забезпечення індивідуального підходу та захисту прав дітей під час судового розгляду.

- Створення правових механізмів для раннього виявлення та профілактики девіантної поведінки серед неповнолітніх.

2. Соціальні заходи:

- Підтримка сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, забезпечення соціального супроводу та допомоги.
- Створення доступного і якісного освітнього середовища, розвиток систем профорієнтації та працевлаштування молоді.
- Організація змістовного дозвілля для підлітків, розвиток молодіжних центрів, спортивних секцій, гуртків за інтересами.

3. Психолого-педагогічна робота:

- Забезпечення психологічної допомоги неповнолітнім, які перебувають у конфлікті із законом, а також їх сім'ям.
- Підготовка фахівців (психологів, соціальних педагогів) для роботи з неповнолітніми правопорушниками.
- Розробка та впровадження програм соціальної адаптації та реабілітації неповнолітніх [2, с.113].

Удосконалення механізму запобігання злочинам неповнолітніх потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення державної політики, підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, розвиток ювенальної юстиції, посилення соціальної підтримки, організацію змістовного дозвілля та профілактичну роботу в навчальних закладах. Важливу роль відіграють інформаційно-просвітницькі заходи та міжнародне співробітництво [3, с.56].

Тільки спільні зусилля держави, суспільства та громадян допоможуть ефективно протидіяти злочинності серед неповнолітніх та створити умови для їх успішної соціалізації.

Запобігання злочинності серед неповнолітніх є важливою складовою державної політики у сфері забезпечення правопорядку та захисту підростаючого покоління. Аналіз сучасного стану проблеми свідчить, що існуючі механізми профілактики потребують суттєвого вдосконалення [4, с.21]. Ефективність запобіжних заходів можлива лише за умови комплексного підходу, що поєднує діяльність органів правопорядку, освітніх і медичних установ, соціальних служб та інститутів громадянського суспільства.

Пріоритетними напрямами удосконалення є: своєчасне виявлення підлітків групи ризику, організація психологічної та соціальної підтримки неповнолітніх і їхніх сімей, підвищення професійного рівня фахівців, залучених до профілактичної роботи, а також оновлення законодавчої бази з урахуванням міжнародних стандартів [5, с.135].

Таким чином, формування дієвої системи профілактики злочинності серед неповнолітніх має спиратися на принципи ранньої превенції, міжвідомчої взаємодії та гуманізації впливу на неповнолітніх

правопорушників, що у перспективі сприятиме зниженню рівня ювенальної злочинності та забезпеченню безпеки суспільства.

Список використаних джерел:

1. Зеленяк П. А. Запобігання злочинам, що посягають на життя та здоров'я дитини, в Україні // Кримінологічний збірник. 2023. № 2. С. 45–52.
2. Бинюк Н. М. Зарубіжний досвід запобігання злочинності неповнолітніх // Юридична наука. 2024. № 4. С. 112–118.
3. Сизоненко А. С. Теоретичні погляди на проблеми запобігання ювенальній злочинності в Україні // Нове українське право. 2023. № 1. С. 56–63.
4. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх // Кримінологічні студії. 2024. № 2. С. 21–29.
5. Сімакова С. І. Ювенальна пробація як механізм запобігання злочинам неповнолітніх в Україні // Право і суспільство. 2023. № 5. С. 133–140.

Шарандін Олександр,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ІНСТИТУЦІЙНА СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної військової агресії, що триває в Україні, питання правового регулювання діяльності політичних партій набуває надзвичайної актуальності. Це зумовлено тим, що в період воєнного стану активність політичних структур є не лише проявом демократії, але й ключовим елементом національної безпеки та консолідації суспільства. Наявні законодавчі норми, що регулюють створення, функціонування та припинення партій, потребують адаптації до сучасних викликів. Особливо гостро стоїть питання визначення інституційних механізмів функціонування партій та їхньої ролі у формуванні політичного ландшафту.

Науковий аналіз правового статусу партій, їх інституційної сутності та механізмів впливу на політичний процес є критично важливим для розробки рекомендацій, спрямованих на зміцнення політичної стабільності та підтримку демократичних інститутів. Проблеми конституційно-правового регулювання політичних партій в Україні були предметом досліджень багатьох вітчизняних та іноземних науковців, таких як М. Пономарьов, В. Джуган, І. Музика та К. Бабенко. Їхні роботи підкреслюють необхідність удосконалення правової бази для запобігання негативному феномену «партократії» та забезпечення здорового функціонування партій в Україні. У період широкомасштабної агресії питання правового статусу партій набуває

особливого значення, оскільки вони, з одного боку, є ключовим каналом політичної комунікації та мобілізації суспільства, а з іншого – стикаються з низкою обмежень, що ставить під сумнів ефективність їхньої діяльності та потребує додаткового правового врегулювання. Важливим завданням є визначення меж правомірного втручання держави у діяльність партій у кризових обставинах без шкоди для національної безпеки.

Інституційна природа партій проявляється в тому, що вони є організованими об’єднаннями громадян, згуртованих спільними ідеями, які прагнуть здобути владу та впливати на політичний розвиток держави.

Наукові та законодавчі визначення політичної партії, хоч і різняться, сходяться на тому, що вона є ключовим інститутом демократичної політичної системи, який забезпечує представництво інтересів громадян та їхню участь у формуванні державної політики.

Правова природа та функціональне призначення партій визначаються сукупністю ознак, що відрізняють їх від інших громадських об'єднань. Серед таких ознак: спеціальна ціль (участь у здійсненні влади), програмно-ідеологічна визначеність, добровільне членство й внутрішня організація, загальнонаціональний характер діяльності, участь у виборах та представництві, фінансова прозорість і державний нагляд, публічність і підзвітність, внутрішньопартійна демократія, а також дотримання конституційних обмежень і безпекових вимог. Усі ці ознаки взаємопов’язані та забезпечують баланс між свободою політичної конкуренції та публічними гарантіями прозорості й доброчесності політики. Українське законодавство, включаючи Конституцію, Закон «Про політичні партії в Україні» та Виборчий кодекс, встановлює правові рамки для діяльності партій. Ключовою відмежувальною ознакою є орієнтація на здобуття влади, що відрізняє їх від інших об’єднань. Партії повинні діяти публічно, оприлюднювати програмні документи, фінансові звіти та рішення, що сприяє формуванню довіри виборця та забезпеченню підзвітності.

Функціонування політичних партій є складним процесом, який включає сукупність механізмів, спрямованих на реалізацію їхніх завдань. Механізм функціонування партії можна визначити як систему нормативно закріплених та фактично діючих інструментів, процедур та організаційних форм. Його юридичне підґрунтя в Україні формується багаторівнево, включаючи Конституцію, спеціальні закони, Виборчий кодекс, а також антикорупційне законодавство. Під час воєнного стану діють спеціальні обмеження й процесуальні механізми, спрямовані на захист конституційного ладу, національної безпеки та публічного порядку, що впливають на практику партійної діяльності. Зміни відбулися у форматах комунікації (цифровізація, дистанційні з’їзди), логістиці кампаній та вимогах до прозорості фінансування. Зростає роль внутрішньопартійної дисципліни та кризового менеджменту. Політичні партії є невід’ємним інститутом демократичної правової держави, які виконують функцію посередника між

суспільством та органами влади. Їх правовий статус в Україні визначається Законом «Про політичні партії в Україні», який окреслює основні засади їх діяльності. Однак, сучасний стан розвитку партій в Україні має низку проблем: слабка інституціоналізація, персоніфікованість структур, недостатній рівень внутрішньої демократії та залежність від фінансово-промислових груп. Ці виклики вимагають удосконалення правового регулювання та підвищення ролі партій у демократичному розвитку. Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на аналізі механізмів внутрішньої партійної демократії, впливу воєнного стану на діяльність партій, порівняльно-правовому вивченні досвіду країн ЄС та розробленні пропозицій щодо підвищення прозорості фінансування. Всебічне вивчення правового статусу, інституційної сутності та механізмів функціонування політичних партій має як теоретичне, так і практичне значення для зміцнення демократичних інститутів та утвердження України як європейської держави.

Список використаних джерел:

1. Бабенко К. А. Конституційно-правове забезпечення діяльності політичних партій в сучасній Україні: перспектива партократії чи здоровий патогенез? URL: https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/430-konstitutsijno-pravove-zabezpechennya-diyalnosti-politichnikh-partij-v-suchasnij-ukrajini-perspektivapartokratiji-chi-zdorovij-partogenez.html.
2. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 № 396-IX // Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7. Ст. 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20 (дата звернення: 17.08.2025).
3. Висоцький В. М. Структура конституційно-правового статусу політичних партій // Південноукраїнський правничий часопис. – Одеса, 2015. – С. 3–6.
4. Джуган В. В. Конституційно-правові засади фінансування політичних партій в Україні та країнах ЄС: порівняльний аналіз : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. – Ужгород, 2017. – 230 с.
5. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2365-II // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14 (дата звернення: 17.08.2025).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 17.08.2025).

Ясніцький Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
м. Ірпінь,
випускник 2006 року

ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРИ НЕВИКОНАННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав учасників кримінального провадження є однією з ключових складових ефективного функціонування правової держави, оскільки гарантує справедливість, законність та довіру до судової системи [1, с. 12]. Особливої актуальності це набуває в умовах воєнного стану, коли традиційні механізми виконання судових рішень можуть бути суттєво ускладнені через обмеження ресурсів, мобілізацію силових структур та зміни у законодавстві, що спрямовані на забезпечення національної безпеки [3, с. 7]. Невиконання судових рішень у кримінальних справах призводить до порушення конституційного права громадян на ефективний засіб правового захисту, створює додаткові ризики для правопорядку та підриває авторитет державних органів [4, с. 45].

Згідно з Конституцією України, кожна особа має право на звернення до суду і на ефективний захист своїх прав, що включає право на своєчасне виконання судових рішень [1, с. 40]. Невиконання судових рішень, особливо у кримінальному провадженні, може мати не лише адміністративні, а й кримінально-правові наслідки, що регламентуються, зокрема, статтею 382 Кримінального кодексу України [2, с. 128]. Проте практика демонструє численні випадки затягування виконання судових рішень, що створює загрозу порушення прав учасників кримінального провадження, особливо потерпілих та обвинувачених, які перебувають під вартою або обмежені у своїй свободі [6, с. 12].

Аналіз законодавства країн-членів Європейського Союзу свідчить про наявність більш чітких та систематизованих механізмів забезпечення виконання судових рішень, включаючи моніторинг, оперативне втручання судових та виконавчих органів, а також посилення захисту прав потерпілих у випадках затримок чи невиконання рішень [8, с. 35]. Такі механізми включають ефективну взаємодію між судами, правоохоронними органами та органами виконавчої влади, що дозволяє швидко усувати прогалини у виконанні рішень та мінімізувати негативні наслідки для учасників процесу [7, с. 24].

В умовах воєнного стану українська правова система стикається з додатковими викликами, оскільки традиційні способи примусового виконання рішень можуть бути тимчасово обмежені або ускладнені через військові дії, евакуацію органів влади та обмеження пересування [3, с. 7]. У зв'язку з цим особливо важливо забезпечувати пріоритет захисту прав учасників провадження через удосконалення законодавчих норм та посилення контролю за їх дотриманням [4, с. 190].

Порівняльний аналіз українського та європейського законодавства демонструє, що у країнах ЄС застосовуються додаткові превентивні механізми, зокрема: системи електронного моніторингу виконання судових рішень, адміністративне прискорення процедур та санкції за затягування виконання рішень, що забезпечує більш високий рівень захисту прав учасників провадження [8, с. 35]. Українська практика потребує запровадження подібних механізмів, зокрема з урахуванням можливостей інформаційних технологій та інтеграції з державними реєстрами, що дозволить ефективно відслідковувати стан виконання судових рішень у реальному часі [6, с. 18].

Крім того, критично важливим є підвищення правової обізнаності громадян щодо їх прав та механізмів захисту, а також організація систематичного навчання для працівників судових, виконавчих та правоохоронних органів [5, с. 12]. У цьому контексті, досвід ЄС може слугувати орієнтиром для України щодо застосування комплексного підходу, що поєднує законодавче регулювання, ефективний контроль, технологічні інструменти та інформаційну роботу з громадянами [8, с. 35].

Таким чином, захист прав учасників кримінального провадження при невиконанні судових рішень в умовах воєнного стану є пріоритетним завданням для української правової системи. Лише шляхом запровадження ефективних механізмів контролю, гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та застосування сучасних технологічних рішень можна гарантувати дотримання прав учасників процесу, ефективність правосуддя та стабільність правопорядку в державі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Київ: Парламентське вид-во, 1996. 80 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 320 с.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Київ: Парламентське вид-во, 2015. 12 с.
4. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення за законодавством України та держав Європейського Союзу: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.В. Налуцишин. Львів, 2017. 220 с.
5. Деяк І.С. Відшкодування моральної шкоди у випадку надмірно тривалого невиконання остаточного судового рішення. Київ, 2024. 15 с.

6. Баськов В.В. Аналіз факторів, що впливають на ефективність виконання судових рішень в Україні. Київ, 2025. 18 с.
7. Шевчук С.В. Судова правотворчість та соціологічна школа права. Київ: Юридична думка, 2007. 24 с.
8. Огляд практики Суду справедливості Європейського Союзу. Київ, 2024. 35 с.

Наукове електронне мережеве видання

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного круглого столу
присвяченого 30-річчю
Навчально-наукового інституту права

08 жовтня 2025 року

Укладач *Н. Г. Шкуренко*

Відповідальний за випуск *А. В. Лавренюк*

Верстка *Д. П. Завальніцька*

Ум. друк. арк. 15,4
Замовлення 1143

Підготовлено редакційно-видавничим відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська обл., Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції,
Серія ДК № 7669 від 20.09.2020